

זהלצי"ב

פירוש

רבינו אפרים

ב"ר שמשון

וגדולי אשכנז הקדמונים

על התורה

אשר היה ספון וטמון בכת"י קרוב לשמונה מאות שנה ועתה יצא
לאור עולם בפעם הראשונה, בהגהה ותיקון הרבה שבועים, וציוני
המקורות מדברי חז"ל והערות

חלק שני

ויקרא — במדבר — דברים

יו"ל ואל בן החבר ר' אברהם ז"ל קלוגמאנן ובניו שיחי'

ירושלם ת"ו

שנת והקרבתם מנחה חדשה לה'

All Rights Reserved

©

COPYRIGHT, 1992

By Julius Klugmann and Sons, New York N.Y.

Orthodox Publications Co.

Suite 300

264 West 40 th Street

New York N.Y. 10018

Printed in E. Israel

הסכמת הגאונים שליט"א

אלעזר מנחם מן שך

קרית הישיבה

בני-ברק

בס"ד, יום א' פ' קדושים כ"ג ניסן תשנ"ב

הנה נתבקשתי מידידי היקר רחמים ומוקיר רבנן, מלא דעת ביראת
ה', הרבני מה"ר יואל קלוגמאנן שיחי' מעיר נוא יארק בארצות הברית,
לכתוב כמה מילין בדבר הוצאתו לאור ספר פירוש רבינו אפרים על
התורה.

והנה לכתוב על ספר מן הראשונים הרי זה אך למותר, והרי זה
כמעיד על אור השמש, ומן שמיא זכו לו להוציא תעלומות חכמה.

והנני לברכו לידידי אשר הוא ראש וראשון לכל דבר שבקדושה
שיתברך בכל הטוב ברוב נחת מכל צאצאיו היקרים שיחיו ויזכה לאושר
ועושר ובהרמת קרן התורה.

מנאי המכירו ומברכו

אלעזר מנחם מן שך

הסכמת הגאונים שליט"א

בס"ד

ו' ניסן תשנ"ב לפ"ק

בני ברק יצ"ו

שמעון שוואב

רב דק"ק קהל עדת ישרון

נוא-יארק, נ.י.

ב"ה ל"ג בעומר תשנ"ב

הנה כבוד ידידי מנכבדי קהלתנו ועסקן ציבורי ידוע החבר ר' יואל קלוגמאן שיחי' לאייט כבר נודע בשערים הוא ובניו כמוציא לאור גנזי נסתרים ה"ה פירוש הרוקח על התורה וכו' ועתה מוסיף והולך ונדבה לבו להוציא לאור של אחד מן הראשונים כמלאכים ה"ה רבינו אפרים ב"ר שמשון אשר גם מעשיהו כמעשה הרוקח פירושים מיוסדים על אדני הרמז באותיות התורה ובגמטריאות כדרכם בקודש בדורות הראשונים. ואי לזאת אבקשה לברך את כ' ידידי המוציא לאור אותו ואת ביתו ואת כל הנלוים אליו יחיו שזכות הרבצת תורת הראשונים תעמוד לו ולזרעו לחיים ארוכים בעה"ז ובעה"ב שכולו ארוך וכולו טוב.

ממני החותם בכל חותמי ברכות

שמעון שוואב

הנה ידידי היקר המופלג ר' יואל קלוגמאן שליט"א מניו יארק רוחש לבו דברים טובים להוציא לאור ספרי הראשונים אשר עדיין לא באו בדפוס, וכבר זכה וזיכה את הרבים בהדפסתו ספר הרוקח על חמשה חומשי תורה ועל חמש מגלות מוגה ע"י הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א, ומצוה גוררת מצוה, שכעת רוצה להדפיס פירוש רבינו אפרים על התורה מוגה ע"י הרב ר' עזרא קורח שליט"א, והנה דברי אלקים חיים שנאמרו ונכתבו ע"י הראשונים יש בזה גם זיכוי הרבים וגם יש בזה ענין גדול ששפתותיהם ידובבו בקבר אשר לזה תאות כל מי ששאר רוח בו.

והנה מובן מאליו שדבריהם הקדושים א"צ הסכמה, גם לא שייך שאיש בדורנו יהי' המסכים, אלא שאנו מחויבין לחבב עושי מצוה, לכן לא אמנע טוב מבעליו ויהי' הדברים לחזק רוחו שיוסיף כהנה וכהנה.

ויהי' שבזכות המצוה יזכה לעוד מצות, גם לאכול פירותיהן בעוה"ז, והוא וכל משפחתו יתברכו בכל טוב סלה.

אהרן יהודה לייב שטיינמן

פרשת ויקרא לה"ר אפרים זלה"ה

(א, א) ויקרא אל משה וכו', נ"ל מלאך קראו ואח"כ וידבר יי אליו, מלכותא דארעא כעין מלכותא דשמיא (ב), וכן דרך המלכים כשרוצים לדבר עם אחד קורין לו ע"י שליח, וכן מצאנו וירא (אליו) מלאך יי אליו בלבת אש ואח"כ ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה (שמות ג). ויקרא קרי ביה ויקר, במדרש (ג) ד' דברים נקראו יקר ונבואה אח' מהם שנ' (ש"א ג א) ודבר יי היה יקר. ויקרא א' זעירא, א"ל הקב"ה לא זכה אדם שתנתן לו תורה לאלף דור כי אם אתה ואתה מקטין עצמך. והאל"ף מעידה על שם יי שהיא כתובה נקודה למעלה ונקודה למטה ומשך האמצעי, זהו עדות להקב"ה שהוא עליון ואמצעי והשגחתו בתחתונים, (דברים ד לט) הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד באויר העולם. אל"ף, א' ממוצא הגרון שהוא מוצא ראשון, ל' מוצא הלשון שהוא אמצעי, פ' מאותיות השפה שהוא מוצא האחרון, לרמוז שהקב"ה הוא ראשון ואמצעי ואחרון, היה והיה ויהיה, ומוצא ג' אותיות אלה תמצאם באלפא ביתא של אי"ק גרון לשון שפה ר"ת גל"ש, וכולם משולשות והם מאחדים ומעשרות וממאות, וכן הקדושה משולשת, וכן יי מלך משולש.

(ב) אדם כי יקריב וגו', שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנ' (תהלים סט לב) מקרין, מקרן כתי"ג). ד"א אדם קרי ביה אדום, מי שנתאדם מן העבירה שבידו יקריב קרבן ויתלבן שנ' (ישעיה א יח) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, ולכן היו קושרין לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח (ד). ד"א אדם כי יקריב זש"ה (תהלים מט יג) אדם ביקר כל ילין, יקרב חסר כתי"ס, אותיות ביקר, כי מאחר שחטא ולא לן ביקר ובכבוד נמשל כבהמה ויקריב הבהמה. אדם כי יקריב ס"ת למפרע בים, רמז למש"ה (מיכה ז יט) ותשליך במצולות ים כל חטאתם, שהקב"ה משליך עונותיו לים.

(ה) וזרקו את הדם יביא את הדם שהוא אדום, ויכפר עון שהוא אדום, ויעלה לרצון לפני יי שהוא צח ואדום (ו), ויפרע מעשו שהוא אדום בלבוש אדום שנ' (ישעיה סג ב) מדוע אדום ללבושך.

(א) ברכות נח, א. (ב) במדרש שו"ט תהילים קיט י' דברים נקראו יקרים, בכתי"ב כתב כן בשם מדרש נתנומא י' דברים. (ג) שבת כח ב. בכתי"ב: אדם כי יקריב כלומר כל מי שמקריב קרבן על חטאי' נעשים ריע לאדם הראשון שהקריב פר קרבן על חטאו' כמו שאמרו חז"ל שור שהקריב וכו'. (ד) יומא פ"ד מ"ב. (ה) בנחל קדומים כ' ומ"ש הרב בתיבת יקריב כתיב חסר בספרינו הוא מלא. (ו) שה"ש ה, י.

(ח) וערכו בני אהרן יבא אש המערכה ויכפר על הרשעים שנקראו אש שנא' (ישעי' ט יז) כי בערה כאש רשעה, ויעלה לרצון לפני יי שנקרא אש שנא' (דברים כד) כי יי אלהיך אש אוכלה הוא, וימהר לקיים מש"ה (עובדי' א יח) והיה בית יעקב אש, ויהיה לירושלם חומת אש סביב שנ' (זכריה ב ט) ואני אהיה לה נאם יי חומת אש סביב, ויבוא באש ליפרע מן הרשעים שנ' (ישעיה סו טז) כי באש יי נשפט, וידון אותם באש שנ' (שם שם כד) ואישם לא תכבה.

(ט) וקרבו וברעיו ירחץ כלומר כל הקרבנות אינם מועילים אם לא ירחץ האדם הקרבים שלו מן העבירה שנא' (משלי כח יג) ומודה ועוזב ירוחם. ירחץ בגי' ביצור, כל' יפנה יצרו מכל מחשבות און כמ"ש חז"ל (ז) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש.

(י) מן הכבשים או מן העזים כיון שאמר מן הצאן פשיטא שהוא מן הכשבים ומן העזים, אלא לדרשא קא אתי, מן הצאן אלו ישראל שנקראו צאן שנא' (יחזקאל לד לא) ואתנה צאני צאן מרעיתי, מן הכבשים מן הצדיקים שבהם שאין בהם יצה"ר ככבשים הללו, או מן העזים אלו עזי פנים שבהם כמ"ש חז"ל (ט) ג' עזים הם עז בבהמה דקה, כלן שוין לאחר שיעשו תשובה (י) ושבו בלב שלם בתשובה שלימה שנא' (ישעי' נג יט) שלום שלום לרחוק ולקרוב, רחוק אלו הרשעים (כ) שנא' (משלי טו כט) רחוק יי מרשעים, קרוב אלו הצדיקים שנ' (תהלים פה י) אך קרוב ליראיו ישעו, ולא עוד אלא שמקדים רחוק לקרוב, וכן אחז"ל (י) במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד.

(יד) ואם מן העוף וגו'. י"ל למה הכשיר תורים ובני יונה יותר מן שאר העופות (ג). נ"ל לפי שישראל נמשלו לעוף בשעה שחטאו שנא' (הושע ט יא) אפרים כעוף יתעופף כבודו, וכשעושים רצונו של מקום נמשלו ליונה שנא' (שה"ש ב יד) יונתי בחגי הסלע, ותורים לפי שנמשלו תורה שבכתב ותורה שבע"פ לתורים שנא' (שם א י) נאוול לחייך בתורים, וכן (שם יא) תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף, יבאו בני יונה ויכפרו על ישראל שנמשלו ליונה, ויבאו בני תורים ויזכור הקב"ה לישראל שתי תורותיו, ויכפר להם על שתיים על שוגג ועל מזיד, ובזכות זה יקרב הקב"ה שני משיחים משיח בן יוסף ומשיח בן דוד. ולמה חטאת העוף צריכה מליקה בציפורן, לפי שגבי עון כתי' (ירמיה יז א) חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בציפורן שמיר, תבא מליקה בציפורן ותכפר על חטאת כתובה בציפורן.

(ז) סוכה נב, ב. ח' במד"ב בשם הרא"מ. אבל בנח"ק בשם רבינו. (ט) ביצה כה, ב. (י) עי' משי"כ בנח"ק. (יא) עי' ברכות לד, ב. (יב) שם. (יג) עי' רמב"ן.

(ב, ד) וכי תקריב קרבן מנחה לפי שהמנחה אינה באה על חטא אלא דורון להקב"ה, לכך כל מעשיה מעין של מעלה. פלג כנגד ושער רישיה כעמר נקי (דניאל ז ט).

(ו) עליה שמן כנגד (שה"ש א ג) שמן תורק שמך. לבונה זכה (שמות ל לד ויקרא כד ז) ז"ך אותיות שבתורה (ז).

(כ) וקמץ משם מלא קומצו קמיצה היא בג' אצבעות טו), כנגד ג' קדוש קדוש קדוש, וג' היה והוה ויהיה, וג' יי מלך וגו', ונגד ג' עולמות עליון ואמצעי ותחתון, וג' מנחות תנור מרחשת מחבת, כנגדן תקנו ג' תפילות ביום שחרית מנחה ערבית, שתפילות כנגדן (ן) תמידין תיקנום טו).

(יא) לא תעשה חמץ הטעם כי כל דבר מחמצת צריך המתנה ועיכוב, וכלפי מעלה צריך זריזות ומהירות שנא' (יחזקאל א יד) והחיות רצוא ושוב.

(יג) במלח תמלח כנגד הקב"ה שהוא קיומו של עולם, כך כל דבר יש לו קיום ע"י המלח. במלח נוטריקון ברית מילה ליום ח'.

(ג, א) ואם זבח שלמים וכז', למה נקראו שלמים שעושים שלום בין ישראל לאביהם שבשמים ז).

(ג) החלב המכסה את הקרב יבא חלב המכסה את הקרב שהוא מלא רעי ופרש ויכסה עון האיש המלא באשה וצחנה יט).

(ד) ואת שתי הכליות לפי שהכליות יועצות יבואו ויכפרו על כליות יועצות און ומרמה יט). ואת היתרת על הכבד תבא יותרת הכבד ותכפר על אשר כבד לבו וכבדה אזנו יט).

(יא) לחם אשה עיקר הקרבן, כמו שכל הסעודה נקרא לחם שני' (ש"א כ כד) וישב המלך אל הלחם, לפי שהוא עיקר הסעודה.

(ד, ג) פר בן בקר לחטאת הם חטאו בפר שהוא עגל, יהיה קרבן חטאתם פר, כך היא מדתו של הקב"ה באותו דבר שהוא מוחץ הוא מרפא יט).

(ו) והוה מן הדם שבעה פעמים לכפר על ז' תועבות נפשו (משלי ו טז), ולהעביר מהם שבע כחטאתיכם (פר' בחוקותי), וצריך הכל שריפה שנא' (שמות כט

(יד) ואת בשר הפר ואת עורו ישרף, לרמוז כי כמו שהאש מכלה את הכל כך מחיתי כעב פשעיך (ישעיה מד כב).

(יג) ואם כל עדת ישראל ישגו צא וראה כמה גדול כח הרבים שאפילו חוטאים במזיד קורא אותם שוגגים.

(כב) אשר נשיא יחטא הפסוק מתחיל בחטא ומסיים באשם, כלומר אפילו עושה בשגגה נחשב לו כמזיד לפי שמחטיא רבים אחריו.

(כג) קרבנו שעיר עזים כ) השבטים חטאו בשעיר עזים שנא' (בראשית לז לא) וישחטו שעיר עזים, יבא נשיא שהוא בגי' שבטים ויכפר בשעיר עזים.

(כד) ושחט אותו במקום אשר ישחטו את העולה שלא להלכין פניו ברבים, שאם היו שוחטים אותו במקום אחר היו הכל יורעים שחטא.

(כה) והביא את קרבנו שעירת עזים למה חטאת באה נקבה, כלומר הוא תשש כחו נקבה ולא היה בו כח להתגבר על יצרו נקבה זו שאין בה כח, יהיה קרבנו נקבה.

(ה, ז) אחד לחטאת ואחד לעולה ר"ת אלול, כי בעוד שהיה בית המקדש קיים כיון שהגיע אלול היה כל א' מישראל חרד ושב מן העבירות שבידו שנא' (עמוס ג ו) אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, ועכשיו שאין לנו קורבנות ראוי לכל ירא וחרד לשוב ולחדש מעשיו מר"ח אלול ואילך.

(ח) והקריב את אשר לחטאת ראשונה להודיע כמה חביבין הם בעלי תשובה לפני המקום, שהרי עולה כולה לגבוה וצוה להקריב חטאת ברישא.

(יא) לא ישים עליה שמן שלא להטריח על העני.

(כא) נפש כי תחטא ומעלה מעל [בה'] וכיחש קרי ביה ביי וכיחש, כל הכופר בפיקדון כאילו כפר בעיקר, שמחשב בלבו ואומר מי רואני מי יודע ואינו מאמין בהש"ת שהוא רואה הכל, הרי כפר ביחידו של עולם.

(כה) ואת אשמו יביא ליי איל תמים יזכור לו יי אילו של יצחק ששם בטחונו בקב"ה והאמין בו אמונה שלימה, ואז ונפלה לו שיתכפר לו אותו עון. ע"כ תם פי' הרב אפרים זלה"ה בילא"ו.

מכתיבה אשכנזית.

(א, א) ויקרא אֵל מֹשֶׁה א' של ויקרא זעירא, קרי ביה ויקר א', ר"ל שכל אדם המתכבד מן התורה יקטין את עצמו כמאמר חז"ל (נא) אל תעשם עטרה להתגדל בהם וכו'.

(ט) בפרשה ראשונה אמר וקרבו וברעיו ובשניה אמר והקרב והברעים רמו למ"ש חז"ל (נ) קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים.

(ב, א) נפש כי תקריב גי' תשובה, לרמוז שהתשובה היא גדולה כמו הקרבנות (ג).

(א, יד) סמך עוף אצל צאן, לומר מה צאן כל הצואר כשר לשחיטה אף עוף כל הצואר כשר למליקה (ד). עכ"מ.

ליקוטים.

(א, א) בויקרא רבה (נ) וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במדבר כ טז) זה משה, ובנביאים (שופטים ב א) ויעל מלאך ה' מן הגלגל, ס"ת כהן, זה פנחס. אלף של ויקרא זעירא, לומר שהיה מרע"ה מקטין את עצמו דכתי' (במדבר יב ג) והאיש משה עניו וגו', לפיכך עלה לגדולה, שמכל ישראל לא קרא אלא למשה, א"ל הקב"ה בזכותך נברא העולם שני' (בראשית א א) בראשית ברא אלהים, וכתי' במשה (דברים לג כא) וירא ראשית לו, וכתי' (בראשית א לא) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, וכתי' במשה (שמות ב ב) ותרא אותו כי טוב הוא, ואתה יש לך לְאַלֵף את ישראל שנא' (דברים ו א) ואותי צוה יי' ללמד אתכם, ואתה לאלף דור, כי תתקע"ד דורות העביר הקב"ה קודם אדם הראשון (ט) ומאדם עד משה כ"ו דור הרי אלף, וזהו דבר צוה לאלף דור (תהלים קה ח) בגי' דבר צוה למשה, עם ד' אותיות, ולי של לאלף אינה מן החשבון. א"ל הקב"ה משה אתה מקטין את עצמך ואומר די לי שאהיה אחד משבעה למלאכים, שכן גלה הסוף ממה שאמר האזינו השמים ואדברה עד כי שם יי' אקרא (דברים לב) לא הזכיר משה שמו של הקב"ה אלא אחד

כא) אבות פ"ד מ"ה. כב) ב"מ קז, ב. כג) ויק"ר פ"ז ב. כד) ע"י חולין יט ב.
כה) פ"א א. כו) ע"ז ה, א.

כ"א תיבות, ממי למד ממלאכי השרת שאין מזכירין שמו של הקב"ה אלא לאחר ג' קדושות שנ' (ישעיה ו ג) וקרא זה אל זה ואמר, אמר משה די לי שאהיה פחות משבעה כמלאכי השרת, לכך כתיב ויקרא אל משה. ויקרא א' ועירא, וא' של אדם שת אנוש (דה"י א) גדולה, לרמוז שלא נברא אדם גדול כמוהו, דכתי' (דברים ד לב) למן היום ברא אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים וכו', וכשחטא העמידו על אלף אמה ס', לכך אל"ף גדולה, ומכל הדורות לא חי אחד מהם אלף שנים, לכך ב' דורות כתי' ויהיו כל ימי, שלא הגיעו לאלף שנה. מאהל מועד תגין על ה"א, כי ה' פעמים ענן בויכס הענן את אהל מועד (ס"פ פקודי), וכן ה' מלך הכבוד במזמור ליי הארץ ומלואה (תהלים כד), וה' נוגה ביחזקאל (א). ויקרא אל משה וגו', ט' תיבות בפסוק, וכן ט' תיבות בפסוק אנכי יי אלהיך (שמות כ ב), כי העוסק בתורה כאילו הקריב כל הקרבנות, וכן ט' תיבות בפסוק זאת התורה לעולה וכו' (ויקרא ז לז), וכן ט' תיבות בקריאת המלאכים בפ' קק"ק וגו' (ישעיה ו ג), וכן ט' תיבות בפסוק ימלוך יי לעולם אלהיך ציון וכו' (תהלים קמו י). ה' אלפ"ן בפסוק ויקרא, כנגד ה' חומשי תורה, לומר שה' אלפים נט).

(ו) והפשיט הפ"א לפוף כט), לומר שיפשיט כולה ולא אבר אבר ג).

(ח) על המזבח תגין על הה"א, כנגד ה' קורבנות חטאת אשם שלמים עולה נדבה, ה' שמות לבן הבקר, בקר שור עגל אלף פר, שור לשון אשורנו וכו'.

(כ, ו) פתות אותה פתים ויצקת עליה שמן מנחה היא ר"ת משה, והמשכיל יבין. עכ"מ.

(ד, ב) נפש כי תחטא בשגגה ר"ת נכתב, כלומר אפילו מי שחוטא בשגגה נכתב לפניו ית'.

(כז) עי' ב"ר פ"ב, חגיגה יב, א. כח) ברוקח: כי ה' אלפים שערים למד למשה על כל פסוק ופסוק. כט) עי' ס' תאגי. ל) תו"כ.

פרשת צו לה"ר אפרים זלה"ה

(ו, ב) וידבר יי אל משה לאמר צו את אהרן ושה"ה (קהלת ד ט) טובים השנים מן האחד, טובים השנים זה משה ואהרן⁶, מן האחד זה קרח, אשר י"ש להם שכר טוב י"ש עולמות, בעמלם היינו בעולמם, כי אם יפלו כלומר כשהאחד ח"ו חוטא, האחד (מקים) [יקים] את חבריו שיהיה מתפלל בעדו שני' (דברים ט כ) ואתפלל גם בעד אהרן, ואי לו האחד שיפול זה קרח שירד לשאול תחתית, ואין שני להקימו להעלותו משם, ואין שני עתה אבל יהיה לעתיד⁷). ד"א טובים השנים מן האחד זה משה ואהרן שהיה מדבר עמהם הקב"ה, מן האחד זה קרח, אשר יש להם שכר טוב ב' עולמות. ד"א צו את אהרן מה שאינו מצוה לו לעצמו, לפי שרצונו לתת כל המצות על פי משה, כי המתחיל במצוה אומרים לו צריך אתה לגומרה⁸, ואעפ"י שאמר הקב"ה לאהרן יין ושכר אל תשת (ויקרא י ט) זה עשה כדין שלא יחדשהו משה לאהרן שהיה תופס אותו בחזקת גרגרן. אהרן נוטריקון אוריאל הדרניאל רפאל גוריאל, והם המלאכים המשמשים סביבות כסא הכבוד, אוריאל לפניו רפאל לאחריו הדרניאל פרוש לפני כסא הכבוד כיריעה לומר לך שהיה אהרן חביב כמלאכי השרת⁹). צו את אהרן למה אמר לו בלשון צו, נ"ל (ל') [לפי] שהבדילו מכל ישראל לשרת בשמו לכך צוהו כמלך המצוה עבדו המיוחד. זאת תורת העולה לפי שהעולה כולה לגבוה לכך נרמזו בה רזי עליונים, הע(ו)לה הוא הע(ו)לה גי' רל"ו, והוא שיעור הכתוב בספר הקומה. ה"א עי"ן למ"ד ה"א בגי' רי"ו, כמגין אותיות ע"ב שמות המפורשים, וכן רי"ו גי' אריה, רמז כי אריה של אש היה מונח על גבי המזבח¹⁰). והי' מדליקין ממנו עצי המערכה להעלות עליהם עולה ושאר קורבנות. אותיות הנעלמות של העלה א' יין מ"ד א' הם אותיות אין אדם, כלומר כולה לגבוה ואין לו לאדם חלק בה. זאת תורת העולה הרבה מדרשים יש, אך נ"ל זאת אין זאת אלא תורה כמדי"א (דברים ד מד) וזאת התורה, העולה היא העולה היא התורה חשובה כעולה מה עולה מכפרת אף תורה מכפרת, מה עולה כולה לגבוה אף התורה כן כמדי"א (תהלים א ב) כי אם בתורת יי חפצו, מה עולה כולה לאישים כך התורה¹¹) הלא כה דברי כאש (ירמיה כג כט), עץ מוקדה עץ ב' פעמים על, אף על פי שיושב על התורה מכל מקום לא יבטל ע"ל ברכות בכל יום, זמן תורה לחוד וזמן תפילה

א) קה"ר פ"ד ט. ב) עי' מה שביאר בנחל קדומים. ג) ירושלמי פסחים פ"י ה"ה.
ד) עי' במד"ר פ"ב. ה) יזמא כא ב. ו) עי' בעה"ט.

לחוד ז). ד"א על מוקדה על רמז להיכל שהיה ק' אמה על ק' אמה (ס) ועתיד להיות למוקד. ד"א על המזבח כל הילכה כמד"א (יהושע א ח) והגית בו יומם ולילה, ואש המזבח תוקד בו האי צורבא מרכנן דרתח אורייתא מרתחא ליה ט), ואש המזבח תוקד ס"ת שחר, כלומר אפילו ת"ח עוסק בתורה והוא מקבל שוחד להטת משפט לא ינקא מאש לא נופח י).

(ג) מדו שניים בקרייה, מדו בד, ודוד חגור מדוי"ב), לפי שנמשלו בני דוד לכהנים שנ' (ש"ב ח יח) ובני דוד כהנים היו. מד"ו ימים בין פפח לעצרת, וזהו ג ס ע, כלומר גו"ן סמ"ך עי"ן, התורה שניתנה לנ' יום היא סס חיים לעין שנא' (תהלים יט ט) מצות יי ברה מאירת עינים, ושייך לבישה גבי תורה שנ' (ישעיה ג ו) שמלה לך קצין תהיה לנו, וכת' (איוב כט יד) צדק לבשתי וגו'. ומכנסי בד"ד סדרי משנה, ומה המכנסים מכסין את הערוה כך ד"ת מכסין את ערותו של אדם כמ"ש חז"ל י). ממזר ת"ח קודם לכ"ג ע"ה. והרים את הדשן כלומר אפילו אם היה נבזה כדשן הזה כיון שעוסק בתורה הוא מתרומם שנ' (במדבר כא יט) ומנחליאל במות. את העולה על המזבח כלומר את העולה שהיא הנשמה שנ' (קהלת ג כא) רוח האדם העולה היא למעלה. על המזבח בזכות התורה יזכה שתהיה נשמתו על המזבח של מעלה, כי מתחילה מביאין נשמתן של צדיקים ומקריבין אותן על מזבח של מעלה י). שנא' (דברים לג י) ישימו קטורה באפך בעולם הזה אז וכליל על מזבחך של מעלה, ואח"כ ושמך אצל המזבח של מעלה תחת כסא הכבוד שנ' (ש"א כה כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, צרורה בצרור ג' תחת כסא הכבוד אדני. עם האותיות.

(ד) ולבש בגדים אחרים כדא' בפ' גן עדן י) כשהצדיק נפטר מן העה"ז מלבישים אותו עניי כבוד ועניי זוהר.

(ה) והאש על המזבח תוקד בו כלומר אש זוהר של שכינה לא תכבה שנא' (ישעיה ס כ) כי יי יהיה לך לאור עולם. על המזבח קרי ביה על המזבח, כלומר הטובח את יצרו וכופה את עצמו ועושה כאילו יצרו טבח טו).

(ז, יא) וזאת תורת זבח השלמים כלומר וזאת תורת זובחי יצרים להיות שלמין בדרכיו של מקום.

(ז) שבת י, א. ח) מדות פ"ד מ"ו. ט) תענית ד, א. י) עפ"י איוב כ כו [ע"י סנהדרין צב א וחולין קלג א שנדרש על ת"ח]. יא) במושב זקנים: ב' במסורת חד כאן ואידך ויוצא חגור מדו ולבושו (ש"ב ב ח) שבגדי כהונה היו כעין בגדי מלחמה, וכן המעיל כפי תחרא ובזכותם היו מתגברים במלחמה. ד"א מדו בד ב' במסורת חד כאן ואידך דוד חגור בד (ש"ב ו יד) לפי שנמשלו וכו'. יב) הוריות יג, א. יג) מנחות קי א ע"ש בתוס'. יד) אוצר מדרשים עמ' פד. טו) ע"י סנהדרין מג, ב.

(יב) עַל תּוֹדָה יִקְרִיבֵנוּ עֵינֶךָ הַתְּשׁוּבָה הוּא הוֹדוֹתִי שֶׁנִּי (משלי כח יג) וּמִדָּוָה וְעֹזֹב יְרוּחָם, וְכֹתִי (לִקְמָן טז כא) וְהַתּוֹדָה אֶת כָּל עֲוֹנוֹת וְגו' (ט). חֲלֹת מִצּוֹת בְּחֻלּוֹת יֵעֲסֹק בְּתוֹרָה וּבִנְבִיאִים וּבִכְתוּבִים. בְּחֻלּוֹת בְּשֶׁמֶן שֶׁהֵם בְּלוּלוֹת בּו' סְדֵרִי מִשְׁנָה וּבְתוֹסֶפּוֹת וּבִאֲגָדָה. וְרִקְיָה מִצּוֹת אֵלּוּ אֲכִין וְרִקֵּין שְׁבִתוֹרָה שֶׁהֵם מְשׁוּחִין בְּתוֹרָתוֹ וְנִדְרָשִׁין בְּמִדְרָשׁ רַבּוּתֵנוּ. פֶּלֶת מִרְבֵּכַת זֶה שִׁיר הַשִּׁירִים שֶׁהוּא מִסּוּלַת וּמִנּוּפָה מִשָּׂאֵר הַסְּפָרִים כִּמְ"שׁ חו"ל (י) כָּל הַשִּׁירִים קֹדֶשׁ וְשִׁיר הַשִּׁירִים קֹדֶשׁ קִדְשִׁים. וְעוֹד אֲמַרְוִים אֲלֵמָלָא לֹא נִיתְנָה תּוֹרָה כְּדִי כָּל הָעוֹלָם לַעֲמֹד בְּזִכּוֹת שִׁיר הַשִּׁירִים.

(יג) עַל חֲלֹת לָחֶם חֲמִין לֵמָּה נִמְשָׁלָה הַתּוֹרָה לַחֲלוֹת, מָה חָלָה זֶה בְּלוּלָה כִּךְ הַתּוֹרָה בְּלוּלָה בְּטַעֲמִים וּסְדוּת וּגִימְטְרִיאוֹת וּבִמְשָׁנוֹת וּבִמְדָּרָה, מָה חָלָה זֶה אֵינָה נִיתְנָה אֵלָּא לְכַהֲנִים כִּךְ הַתּוֹרָה לֹא נִיתְנָה אֵלָּא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָאוּ כַּהֲנִים שֶׁנִּי (שְׁמוֹת יט ו) וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכַת כַּהֲנִים, מָה חָלָה זֶה אֵינָה נִגְבַּלַת בְּלִי מִים כִּךְ הַתּוֹרָה אֵינָךְ יֹכֵל לְהוֹצִיא מִתּוֹכָה דְּבַר הוֹרָאָה אֵלָּא עַל פִּי הַתַּלְמוּד, מָה חָלָה זֶה צִרְיָכָה מִלֶּחֶם אֵף הַתּוֹרָה אֲרוּ"ל (ט) פֶּת בְּמִלֶּחֶם תֹּאכֵל, מָה חָלָה זֶה צִרְיָכָה קִמַּח כִּךְ אִם אֵין קִמַּח אֵין תּוֹרָה (כ), מָה חָלָה זֶה פּוֹטְרַת הָעִיסָה כִּךְ הַתּוֹרָה פּוֹטְרַת אֶת לִוְמָדִיָּה מִדִּינָה שֶׁל גִּהִינָם כִּמוֹ הֵהוּא עוֹבְדָא דְאַלִישֶׁע בֶּן אֲבוּיָה (ל), מָה חָלָה זֶה בָּאָה לְכַפֵּר עוֹן הָאִשָּׁה אֲשֶׁר גִּרְמָה לְאֶדָם הָרָשׁוֹן שֶׁהִיא חָלָתָה שֶׁל עוֹלָם לְמוֹתָהּ (כג) כִּךְ הַתּוֹרָה מְכַפֶּרֶת עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּי (מְשָׁלִי טו ו) בַּחֲסֵד וְאַמֶּת יִכּוּפֵר עוֹן.

(טו) וּבִשְׂרֵר זִבְחַ תּוֹדֹת שְׁלָמִיו כְּלוֹמֵר עֲוֹנוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ הַזֶּה יִצְרוּ וּמִתּוֹדָה עֲוֹנוֹ, וּפִי וּבִשְׂרֵר זִבְחַ כִּמוֹ וּבִסֵּר, כִּי דְבַר יִי בִּזְהָ (בְּמִדְבָּר טו לא) תִּרְגֹּם בְּסֵר, בְּיוֹם קִרְבֵּנוּ יֵאבֵל כְּלוֹמֵר בְּאוֹתוֹ יוֹם עֲצָמוֹ שֶׁמִּקְרִיב נִפְשׁוֹ לְהַשְׁיִיט וּמִתּוֹדָה עַל עֲוֹנוֹ בּוֹ בְּיוֹם יִתְכַפֵּר לוֹ כִּמְ"שׁ חו"ל (ג) הָעוֹבֵר עֲבִירָה וּמִתְחַרֵּט בָּהּ מִיד אֵינוֹ זֶה מִשֶּׁם עַד שְׁמוּחֵלִין לוֹ. לֹא יִינָח מִמֶּנּוּ עַד בִּקֵּר מִעוֹלָם לֹא לֶן אֶדָם בִּירוּשָׁלַם וּבִידוֹ עוֹן (ד).

(כ) וּנְכַרְתָּה בְּגִי' עַל (כ) שְׁעוֹרָה. הָאוֹכֵל חֶלֶב כְּשְׁעוֹרָה עֲנוּשׁ כְּרַתְנָה.

(לז) זֹאת הַתּוֹרָה לְעֹלָה לְמִנְחָה וּלְחֻטָּאת וּלְאִשָּׁם וּלְמִזְבְּחֵי וּלְזִבְחֵי הַשְּׁלָמִים שֶׁשֶׁה קוֹרְבָנוֹת נִאֲמָרוּ בִּזְהָ הַפֶּסֶק, כִּי כָּל הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בְּשֶׁשֶׁה יָמִים עוֹמֵד בְּזִכּוֹת הַקּוֹרְבָנוֹת, כִּמְ"שׁ חו"ל (ט) עַל ג' דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסִדִּים, וְעַכְשֵׁי שֶׁבִטְלוּ הַקּוֹרְבָנוֹת אֵז הַמִּילָה בְּמָקוֹם הַקּוֹרְבָנוֹת (ס).

(ח, ג) וְאַתָּה בִּלְעֵדָה הַקְּדָהּ וְכִי לֹא הִיא יֹכֵל לְהַלְבִּישׁ אֶהָרֵן אִם לֹא הִיא מֵאֶסֶף לְכָל יִשְׂרָאֵל, נִ"ל כְּדִי לְגַדֵּל עֲטָרָה לְאֶהָרֵן וְלִהְיוֹת לְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַחֵר בּוֹ

(טז) וְכִי"ה בְּרַמְבַּ"ם פ"א מִתְּשׁוּבָה ה"א. (יז) יָדִים פ"ג מ"ה. (יח) שֶׁם. (יט) אֲבוֹת פ"ז מ"ד. (כ) שֶׁם פ"ג מ"ז. (כא) חֲגִיגָה טו ב. (כב) תַּנְחוּמָא ר"פ נח. (כג) יוֹמָא פו, א. (כד) תַּנְחוּמָא פִּנְחָס יג. (כה) תו"כ. (כו) אֲבוֹת פ"א מ"ב. (כז) ע"י יִלְקוּט

הקב"ה ללבוש בגדי קדש ולעבוד עבודת יי כדי שידעו שמחל לו הקב"ה (כ). בילא"ו תם תם.

מכתיבה אשכנזית.

לעיל (ס"פ ויקרא) כתיב וכפר עֲלֵיו הַכֹּהֵן וּסְמִיךְ לִיה זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה לומר לא לן אדם בירושלם ובידו עון (ט), כיצד תמיד של שחר מכפר על עונות של לילה ושל בין הערבים על עונות של יום. ארבעה פעמים כתי' אש (וה') [וד'] פעמים יקידות (ל), זכו מערכות של אש, לא זכו כי אש קדחה באפי, ותיקד, ותאכל, ותלהט (דברים לב כב), וד' פעמים אש באיכה.

ה' תודות נאמרו כאן נגד חמשה חומשים, שכל העוסק בתורה כאילו הקריב תודות. עכ"מ.

לך לך רמו פא. (כח) על מעשה עגל. עי' תנחומא י' ותו"כ. (כט) תנחומא פנחס יג. (ל) ברוקח: ד' מערכות כנגד ד' יקידות שכת' כאן מוקדה תוקד תוקד תוקד.

פרשת שמיני לה"ר אפרים זלה"ה

(ט, א) ויהי ביום השמיני ויהי אותיות יהיו, י' היו, שנטל אותו היום עשר ספירות ראשון לכהונה ראשון לעבודה וכו' כדאי' במס' שבת 6). ד"א ויהי בכל מקום שנא' ויהי וי' היה שכו ביום מתו נדב ואביהוא 5). קרא משה לאהרן ר"ת מקל בגי' ניסן 6), כי בניסן נגאלו, וכן אברהם יצחק ישראל ס"ת מקל. ולזקני ישראל אך לא לכל ישראל, כי רצה לגלות לו מעשה העגל לכך לא רצה לפרסם אלא לצנועים ולזקנים, ומה שלא אמר לו בינו לבין עצמו, שרצה שיתבייש בפניהם כדי שיתכפר לו 7).

(ב) קח דף עגל בעגל חטאת בעגל ה(מ)תכפר. ואילך לעלה שאם תרצה מדת הדין לקטרג אזכור אילו של משיח. עגל גי' אקב, ז"ש בלעם (במדבר כג ח) מה אקב לא קבה אל ומה אזעם לא זעם יי, ודרשי' 8) אפילו בשעה שעשו את העגל והיו ראויין לקללה לא קללם הקב"ה עכשיו לכ"ש. עגל אותיות לעג, ואותיות געל, רמזו שע"י עון העגל שגעל בהם הקב"ה ונתנם ללעג בו ביום שני' (שמות לב כה) לשמצה בקמיהם. העגל גי' גהינם.

(ג) קחו שעיר עזים לחטאת צאו וראו כמה גדול כח ציבור שלא רצה הקב"ה להלבין פניהם ולומר להם שהיו מביאין עגל לחטאת כמו שצוה לאהרן, אלא לשעיר עזים כשאר חייבי חטאות. ולמה שעיר עזים, הם העיזו פניהם ואמרו אלה אלוהיך ישראל (שמות לב ד) יבא שעיר ויכפר עליהם, ואעפ"כ צוה להביא עגל וכבש לעולה, צאו וראו כמה הקב"ה חפץ בתשובתן של רשעים שצוה להביא עגל עם הכבש שהוא קרבן התמיד.

(ז) ועשה את גי' כדמות עגל ראה.

(י) ותצא אש מפני יי ותאכל אותם אש שאכלה העולה והחלבים, מדה במדה, במדה שחטאו בה לקו, הם ראו שנפלה אש מן השמים ורצו להקריב אש זרה לכך נשרפו באש, אמר הקב"ה נראה אש מי נוצח אש שלנו או אש שלכם.

(א) פז, ב. (ב) ע"י תנחומא שמיני ט, ויק"ר פי"א ז. מגילה י, ב. (ג) ע"י תו"כ.
(ד) ע"י רש"י ורמב"ן. (ה) במדבר שם.

וימותו לפני יי היו מתים שנקנסה עליהם מיתה אך נתעלפו, כי לא יתכן מיתה ממש, דא"כ היו מטמאים בית קדש הקדשים^(ז).

(ג) וידום אהרן לפי שאמר בקרובי אקדש היה מתיירא אם היה בוכה שהיה הקב"ה אומר מה אתה בוכה עליהם בכה על עצמך לכך וידם אהרן. וידם ב' בקרייה, הכא, ואידך וידם השמש (יהושע י ג), כביכול כשצדיק נפטר מן העולם אפילו השמש שותק מלומר שירה^(ז).

(ו) ועל כל הצדקה יקצוף וכי בשביל שהיו גם הם מתים היה הקב"ה כועס על כל ישראל על מה ועל מה, נ"ל לפי שדרשו רז"ל על עון העגל מתו שני בני אהרן כדאית' במד' תנחומא^(ח) על כל דבר פשע (שמות כב ח) שפשעו ישראל באלהים, על שור על עסקי העגל, על שה שכעס הקב"ה על שה פזורה ישראל (ירמ' נ יז) על שלמה הורד עדיך מעליך (שמות לג ה), על כל אבידה ויגוף יי את העם (שם לב לה), אשר יאמר כי הוא זה שאמרו אלה אלהיך ישראל, עד האלהים יבא דבר שניהם של ישראל ושל אהרן, אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים אלו שני בני אהרן שנשרפו, ואם הם היו וגם האחרים מתים היתה מדת הדין פוגעת בישראל לפי שעל ידם ועל פניהם נעשה העגל. ובכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר בני ישראל לא נאמרו^(ט) אלא בית ישראל, אלו הבתולות שישבו עגונות אחריהם שני (תהלים עח סג) בתולותיו לא הוללו וסמך ליה כהניו בחרב נפלו. ד"א כל בית ישראל יבכו כלומר אין לכם להתאונן ולבכות על עון העגל כי כבר נפרעתי מכם במיתת נדב ואביהוא, אבל אחיכם בית ישראל יכולין בטוב לבכות ולהתאונן שאותו עון נשאר להם לדורות, שאין לך דור ודור שאין הקב"ה נפרע מהם עון העגל^(י).

(יג) כי חקך וחקך בניך כי חקך גי' חלקך, וכן (תרוגס) [תרגום] ארי חולקך.

(טז) דרוש דרש חצי התורה, דרוש מכאן ודרש מכאן, אעפ"י שדרשו התורה ודרשו עליה טעמים וסודות אותן דורות שעמדו לפניך גם אתה דרוש וקבל שכר, ועל זה נאמר (משלי ד ח) סלסליה ותרוממך.

(יא, ב) זאת החיה גי' להוציא טרפה, וכן אחז"ל^(יב) חיה אכול שאינה חיה לא תיכול^(יג), וזהו למ"ד^(יד) טריפה אינה חיה לא תיכול. מכאן הבהמה גי' זו בכלל בהמה, וכן ארז"ל^(טו) חיה בכלל בהמה לסימנין.

(ז) ע"י תו"כ. (ז) ע"י מו"ז. (ח) ע"י פ' אחרי מות ח. (ט) כמו שנאמר במשה ויבכו בני ישראל. (י) איכ"ר פ"א כט, ירושלמי תענית פ"ד ה"ה. (יא) חולין לז, א. (יב) ע"י בעה"ט. (יג) תמורה יא, ב. (יד) חולין פד, א.

(ג) שתי פרסות ומעלת גרה הם סימני טהרה, והם רמז לישראל, שתי פרסות שנוחלים העה"ז והעה"ב, מעלת גרה כמו שהבהמה לאחר גמר אכילתה חוזרת המאכל לפיה ואוכלת כבתחילה, כך ישראל לאחר גמר אכילתן הפירות בעה"ז הקרן קיימת להם לעה"ב, אבל החזיר לפי שנמשלו בו האומות כתיב ביה והוא גרה לא יגר, כלומר אוכלים בעה"ז ואין להם חלק לעה"ב.

(יב) סנפיר וקשקשת סימני טהרה בדגים, לפי שישנו בלויחן טו), לפיכך נקרא לויחן לו י ת ן לעם הנלוי על יי, ו לו י ת ן כל אחד מישראל יבא ויאמר תן לי. לו י ת ן כל הדבוק בתורה שניתנה לנו לני יום לו אתן. לויחן גי' מנות, עתיד הקב"ה לחלק אותו ולשלוח מנות לכל צדיק וצדיק חלק הראוי לו טו). לויחן גי' צות, לא נברא לויחן אלא לצות להקב"ה שנא' (תהלים קד כו) לויחן זה יצרת לשחק בו.

(יט) החפידה לפי שיש בה מדת חסידות שנותנת מעשר מבניה י, ולפי שהיא חסידה מכל העופות לכך נקראו חיות הקדש על שמה שנא' (איוב לט יג) כנף רננים נעלסה, אלו מלאכי השרת, אם אברה חסידה (שם) אלו חיות הקדש, חפידה אותיות חיה סד, כלומר לכל חיה ס"ד כנפים, לשתי חיות קכ"ח גי' צלח, זש"ה (תהלים מה ה) והדרך צלח רכב על דבר אמת (תהלים מה ה), וצלח בגי' בצלו, כלומר אצל חיות שיש להם לב' חיות כמנין בצל"ו כנפים, לג' חיות קצ"ב גי' נצבים, אתם נצבים היום כולכם (דברים כט ט) תזכו ליכנס במחיצת חיות הקדש שיש להם כמנין נצבי"ם כנפים, לד' חיות יש רנ"ו כנפים גי' וירם, זש"ה (תהלים קמח יד) וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו, שאין חיות רשאין לומר שירה עד שיאמרו ישראל יט), וזש"ה (ירמיה לא ז) רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש הגויים, ואין לך הרמה גדולה מזאת.

(מב) כל הולך על גחון ו' רכתי, והיא אמצעית התורה באותיות, רמז לתורה שניתנה בו' בסיון, והיא נקראת ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים (איוב יא ט), לכך באמצע ו' כי ראוייה היתה התורה להנתן בסוף אלפים שנה מבריאת העולם לולי שאמר אברהם במה אדע כי אירשנה (בראשית טו ח), אם היתה לאלפים היתה באמצע לבד מימות המשיח כמ"ש רז"ל יט) ב' אלפים תהו ב' אלפים תורה, ו' ארוכה, ששה קצות כ), ו' ימי בראשית, ו' אלפים העולם, והכל הוא בזכות ווי העמודים שבתורה כ). וכן ו' אריכא כנגד תורת יי עדות יי פקודי יי מצות יי יראת יי משפטי יי (תהלים יט), וכן שמע ישראל יי אלהינו יי אחד ו' תיבות, בשכמל"ו ו' תיבות. ד"א ו' אריכא, הולך על גחון הוא הנחש שג' (בראשית ג יד) על גחונך תלך, ועל

ידו ניטלו ו' מתנות טובות שנתן הקב"ה (לישראל) לאדם הראשון כדא"י בספר בראשית (ג), ולפיכך נגזר לו להיות כמו ו' אריא, ועתיד הקב"ה להחזירם לעתיד לבא. בילא"ז תם.

מכת'יבה אשכנז'ית.

שמיני וכו'. (י, ג) בקרובי אקדש גי' בבני אהרן כג). ד"א בקרב אקדש מד).

(ט) יין ושכר וס"ל להורות שתוי אל יורה כס). יין ושכר, ושהבדיל אין להבדיל אלא על היין כו).

(יא, ב) לאחר שאמר איזו בהמה ראויה לקרבן אמר איזו חיה ראויה לאכול.
אשר תאכלו גי' חי אכול ושאינה חיה לא תאכלו (ט).

(ז) את החזיר וס'ל את זה תאכלו מב' אשר במים למד האסור בחיה מותר במים, תורא דימא אסור חמרא דימא מותר(מ).

(י) וקשקשת גי' קשקש שנים, כל שיש לו שני קשקשים מותר באכילה (ט).

(כט) לְמִינֵהוּ גִי' דומה לדומה, זהו שארז"ל (ל) כל שדומה לו אל תאכל.

(מז) דִּהְבִּירָהּ בֵּין וְכו' אִשּׁוּר לֹא תֵאָבֵל מִתְחִיל בְּלִמ"ד וּמִסִּיּים בְּלִמ"ד עוֹלִים ס', רמז שיש להבדיל באיסור שנתערב בהיתר בין יש בו ס' לבטלו בין אין בו ששים (6). עכ"מ.

(כב) ב"ר פ"ב. (כג) זבחים קטו, ב. (כד) נדע"ל בקרב י' אקדש, ע"י מגילה כג, ב.
(כה) עירובין סד, א. (כו) שבועות יח, ב. (כז) חולין מב, א. (כח) ע"ז לט, א.
(כט) ע"י ספרא. (ל) ע"י חולין סז ב. (לא) חולין צח, א.

פרשת תזריע לה"ר אפרים זלה"ה

(יב, ב) וידבר יי אל משה לאמר אשה כי תזריע וגו'. כי תזריע גי' מזרעת, וכן דרשו רז"ל⁶) אשה מזרעת תחלה יולדת זכר. וילדה גי' והדם, אשה שדמיה מרובין בניה מרובין⁷). זכר בגי' ברכה, אשרי מי שבניו זכרים⁸). הבת גי' ארור, אוי לו למי שבניו נקבות⁹). ועוד לפי שנתקללה חוה. זי"ן כ"ף רי"ש ס"ת נפש, מי שיש לו בן זכר ורואה בו סימן ברכה זוכה שימצא נופש לנפש כמ"ש רז"ל¹⁰) הבן מזכה לאב. זכר באתכ"ש עגל, מה עגל שבעה ימים תחת אמו וביום השמיני קרב¹¹) כך הבן וביום השמיני ימול. ד"א זכר ד' כר, שבעה דורות שולח הקב"ה למי שנולד לו בן זכר, נולד מקיים מצות מילה, גדל מעט מקיים בו מצות פדיון הבן, התחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו¹²), גדל מעט יותר מלמדו ספר, גדל מעט והגיע לחינוך מחנכו במצות, גדל מעט יותר משיאו אשה, מכאן ואילך יצא מרשות האב. ד"א זכר קרי ביה זכר, כי מי שיש לו בן יהיה לו זכרון בעולם שנא' (תהלים קיב ו) לזכר עולם יהיה צדיק, קרי ביה לזכר עולם, כלומר לנער זכר, שתרגום נער עולם.

(ג) וביום השמיני ימול בשר ערלתו מתחיל בו' ומסיים בו', כי כל מעשה בראשית עומד בזכות המילה שנא' (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה¹³). מזבח נוטריקון מילה זמנה ביום ח', רמז שהמל את בנו כאילו הקריב קרבן על גבי המזבח¹⁴). וביום השמיני ימול ר"ת למפרע יה"ו, והוא שם המפורש שבו נחתמו ששה קצוות בו' היפוכים שבו כמ"ש בספר יצירה ג' אבנים בונות ו' בתים, רמז שאינו רואה פני שכניה אם לא נימול לשמונה ט¹⁵), ולזה תמצא בפסוק מי יעלה לנו השמימה (דברים ל יב) ר"ת מילה, וס"ת יהו"ה. ה' תיבות בפסוק ומסיים ערלתו, כנגד ה' ערלות שהם ערלת אוזן¹⁶) ערלת שפה¹⁷) ערלת לב¹⁸) ערלת בשר¹⁹) ערלת האילן²⁰). ה' תיבות, לומר שהיא שקולה כנגד כל ה' חומשי תורה טו²¹), וכל העולם שנברא בה' מתקיים בשבילה טו²²).

א) נדה לא, א. ב) כתובות י, ב. ג) פסחים סה, א. ד) סנהדרין קד, א. ה) שמות כב, כט. ו) חסר כאן כמובא במו"ז גדל מעט ביותר מעטפו בציצית כמו שארז"ל קטן שאינו צריך לאמו חייב בציצית. [בגמ' סוכה מב, א קטן היודע להתעטף חייב בציצית, והא דקטן שאינו צריך לאמו איתא גבי חיוב סוכה שם כח, א]. ז) נדרים לא, ב. ח) ע"י ילקוט פ' לך רמז פא. ט) ע"י תנחומא פ' צו יד. י) הנה ערלה אזנם - ירמיה ו י. יא) ואני ערל שפתים - שמות ו יב. יב) בני נכר ערלי לב - יחזקאל מד ו. יג) וערלי בשר - שם. יד) וערלתם ערלתו את פריו - לקמן יט כג. והוא בתנחומא לך טז. טז) נדרים לב, א. טז) עיי"ש.

(ב) דותה קרי ביה דות ה', ה' דמים טמאים באשה י).

(ג) ימול בשר ערלתו ס"ת אותיות ולו י), זוכה לראות פני שכנה י).

(ד) ושלשים יום כשתמנה ל"ג לזכר וס"ו לנקבה הרי הכל מאה פחות א', זהו שאמר הכתוב (שה"ש ה יב) רוחצות ב ח ל ב רמז למקוה שהוא מ' סאה כ) כמנין חלב, יושבות ע ל מלאת (שם) ע"ל ימים יושבות למלאת ימים ימי טהרה כ).

(ו) כבש בן שנתו כמו שמצינו בשאול (ש"א יג א) בן שנה שאול במלכו. ובן יונה לפי שנמשלה בו לכנסת ישראל כ).

(יג, ב) אדם כי יהיה בעור בשרו זש"ה (תהלים מט יג) אדם ביקר בל ילן, כלומר האדם הזה ערום יצא מבטן אמו ולא היה בו לא דעת ולא תבונה לא דבור ולא הלון, העמידו הקב"ה על רגליו ונתן בו דיבור דיעה ובינה והשכל, הלבישו בגד יקר פירנסו גדלו, ושכח כל הטובה הגדולה הזאת ולא הבין שמאת יי היתה זאת, לכך נמשל כבהמות נדמו, מה הבהמות יוצאות לחוץ לבקש מרעה שלהם כך האדם לוקה בצרעת וצריך לצאת לחוץ שני מחוץ למחנה מושבו, ולכן נדרשה כל הפרשה על העבירה ועל קבול הפורענות. שאת הוא גבהות לב שני (תהלים פג ג) ומשנאין נשאו ראש, אותן שמהלכין בקומה זקופה הקב"ה משפילן שני (שם קא ה) גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, וארז"ל כ) אל תקרי אותו אלא איתו לא אוכל, אמר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור בעולם אחד, וכתי' (משלי טז ה) תועבת יי כל גבה לב. ספחת זה הכעס, כי הוא עון פלילי שני (קהלת יא י) הסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך, ואין רעה אלא גהינם כד) שני (תהלים מא ב) ביום רעה ימלטהו יי, ימלטהו בגי' בגה(י)גם. וכן ארז"ל כ) השובר כלי בחמתו כאילו ע"ז עובד. בהרת הוא השקר שנא' (שם ז טו) הרה עמל וילד שקר, וכן בהרת בגי' בו שקר ע"ה. והיה בעור בשרו צנגע צרעת כלומר גופי עבירות הן. והובא א"ל אהרן הכהן כלומר שבא הדבר לפני חכמים.

(ג) ושער בנגע הפך לבן שכבר נשתרש בחטא עד שהזקין ונעשו שערותיו לבנות. ומראה הנגע עמק הוי המעמקים מיי לסתיר עצה (ישעיה כט א), העמיקו שיחתו (הושע ט ט). וראהו הכהן ופמא אותו כיון ששנה ושילש אין מספיקין בידו לעשות תשובה כו).

יז) נדה יט, א. יח) עי' לעיל ר"פ צו. יט) תנחומא צו יד. כ) מקואות פ"א מ"ז. כא) עי' רוקח שה"ש שם. כב) עי' שה"ש פ"א. כג) סוטה ה, א. כד) נדרים כב, א. כה) שבת קה, ב. כו) יומא פה, ב.

(ד) ואם בהרת לבנה כלומר שלא האדים העון כל כך. ועמוק אין מראה של העמיק להרשיע כל כך. ושערה לא הפך לבן שלא הזקין בחטא. והפגיר הכהן את הנגע כלומר יוכיח אותו בסתר אולי יקבל תוכחה וישובט).

(ה) והנה הנגע עמד בעיניו כלומר שלא הועילה תוכחתו אלא עדין עומד במרדו. והפגירו הכהן שבעת ימים שנית כלומר עוד יחזור ויוכיחנו בסתר בפני שנים או שלושה אך לא ברבים.

(ו) וראה הכהן והנה כהה הנגע כלומר שנתכרמו פניו וקבל עליו מרירות כח. לא פשה הנגע כלומר לא הוסיף לחטוא. וטהרו הכהן יסדר לפניו דרכי התשובה ויטהרנו מעונו.

(ז) מספחת היא מקבלת המרדות, כמו ספחני נא (ש"א ב לו). וכבם בגדיו וטהר עצמו מבגידות שבו.

(ח) ואם פשה תפשה ואם אחר התשובה יחזור לסורו. ונראה שנית אל הכהן כלומר יודיעו אותו הדבר לת"ח שסידר לפניו דרכי התשובה.

(ט) ופמאז הכהן יגלה קלונו ויוכיחנו לרבים וילבין פניו, וכן ארז"ל (ט) רשע (מוטב) [מותר] להלבין פניו ברבים שנא' (משלי כא ט) העז איש רשע בפניו.

(י) שאת לבנה כלומר מתוך גבהות לב מלבין פני חבירו ברבים. והיא הפכה שער לבן שנשתרש באותה מדה עד שנהפך שער ללבן. ומחית בשר חי בשאת כלומר ומחיתו של אדם גדול תלויה בו, או שהוא בעצמו מתגאה מרוב עשרו או מרוב תורתו.

(יא) צרעת נוסנת היא כלומר מי שתפס אותה מדה לא ינחנה בעולם. לא יפגירו כי טמא כלומר לא יוכיחנו ת"ח בסתר כי אעפ"י שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא.

(יב) ואם פרוח תפרח הצרעת בעור שפרע לו הקב"ה בעה"ז מדה במדה, כי כמו שהלבין פני חבירו ברבים כך הכל מלבינים פניו ושומע חרפתו ואינו משיב.

(יג) כולו הפך לבן מהור אותה הלבנת פנים שיש לו בעה"ז מטהרתו מדינה של גהנם ומביאתו לחיי העה"ב.

(כז) וכ"כ הרמב"ם פ"ו מדעות ה"ז. (כח) במד"ז: מרדות. ע"י לקמן פסוק ו'. (כט) ע"י תענית ז' ב'. (ל) אבות פ"ג מ"א, ב"מ נט, א.

(יד) וביום הראות בו בשר חי כלומר שיכחיש את החי וילבין כמו שעשה מתחילה ולא יקבל עלבוננו בסבר פנים יפות, ופמא כבתחילה.

(טז) ד"א או כי ישוב הבשר החי ונהפך ללבן כלומר שאותו שהלבין (או) אינו שותק אלא מלבין פניו כפלים. ובא אל הכהן יבא לת"ח ויאמר אדוני מרוב שיחי דיברתי לאותו האיש וביישתי אותו והוא ביישני כפלים ושמה אני בדבר.

(יז) וראהו הכהן והנה נהפך הנגע ללבן שיחבר לו הדבר שנתלבנו פניו יותר הרבה וקבל עלבוננו בשמחה. ופחד הכהן את הנגע פחדור הוא יפסיד אותו מענשו של דבר.

(יח) כי יהיה בעורו שחין לשון חמימות וכעס. ונרפא שאינו רוצה לחזור בחשובה.

(יט) וראה הכהן והנה שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת כלומר שבכעסו ובחמתו הלבין פני חבריו והאדימו עד דאזיל סומקא ואתי חוורא (ל).

(כ) ופמא הכהן חייב לקבלו (ג) על שלא כבש יצרו.

(מה) בגדיו יהיו פרומים מדה כנגד מדה, לפי שהצרעת בא על עסקי לשון הרע כמו שארז"ל (ג) מצורע שהוציא שם רע, והקב"ה פרע לו מדה כנגד מדה, כלומר הוא הוציא שם רע על אשת איש וגרם לה להיות כדודה מבעלה לכן בדר ישב, הוא גרם לה פרימת ראש ובגדים שני' (במדבר ה יח) ופרע ראש האשה לכך בגדיו יהיו פרומים, הוא גרם לה שילוח מביתה שני' (דברים כד א) ושלחה מביתו לכך וישלחון מן המתנה כל צרוע וכל זכ (במדבר ה ב), הוא גרם לה להיות נקראת טמאה לכך וטמא טמא יקרא. ועוד מוסיף במס' מעילה (ל) הוא עשה מעשה פטיט לכך קרבנו פטיט.

(מז) והבגד כי יהיה בו נגע צרעת הוא רמז לבגדים של ישראל שהם בגדי יחירות כמו פרשים כמו שאחז"ל (ל) אי בטלי יהירי בטלי אמגושי ופרש"י יהירי אותם שמגדלים בלורית ולובשים בגדי פרשים והולכים בחוקי הגוים הערלים, ועליהם נאמר (לק' כ ג) ולא תלכו בחוקות הגוים ההם, אפי' במלבושים צריך האדם להראות עצמו שהוא יהודי שני' (ישעיה סא ט) כל רואיהם יכירום, וכתוב (צפניה א ט) ופקדתי

(לא) ב"מ נח, ב. (לב) בכתיב ומו"ז: חייב לקבל עליו דין שלא כבש את יצרו. (לג) ויק"ר פט"ז. (לד) ליחא שם אלא בערכין טז ב. (לה) שבת קלט, א.

על כל הדולג על המפתן, ועל כל הלובש מלבוש נכרי (שם ח). ואעפ"י שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, מכל מקום ליכא מידי דלא רמזיה משה באורייתא (ט), והבגד בגדי כומרי יש"ו שיש להם שתי וערב על בגדיהם.

(מט) והיה הנגע עתידה אומה הרשעה שתלקה בצרעת.

(נב) ושרף את הבגד שנא' (מלאכי ג יט) וליהט אותם היום הבא.

(נג) ואם יראה הכהן והנה לא פשה הנגע עתיד להיותם (גוים) [גרים] גרורים לעתיד לבא* (טו).

(נד) ובכפו את אשר בו הנגע שנא' (יחזקאל לו כג) (וטהרתם) [וטהרתי אתם] והיו לי לעם, וכתי' (צפניה ג ט) אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם יי ולעבדו שכם אחד. בילא"ו תם.

מכתיבה אשכנזית.

(יב, ב) תזריע ויִלְדָּה וכו'. נאמר למעלה (ס"פ שמיני) בהמה טמאה וסמך ליה אשה כי תזריע, רמז אל אשת מנוח שאמרו לה שכנותיה שתאכל קיבת ארנבת שהיא טובה להריון (ט) ואמר לה המלאך אל תאכלי כל טומאה (שופטים יג ד). תזריע ויִלְדָּה ג' צורת אדם.

(ה) ואם נקבה תִּלְדֶּה ד ל ת, כשם שיש דלת לבית כך יש דלתות לאשה (מ), וסמך ליה שאת שכל מי שמשמש עם הנדה הויין ליה בנים מצורעים (נט).

(יג, לג) והתגלח ג' גדולה, לומר גדולה גמילות חסדים ששקולה כנגד כל התורה (מ), שכן ג' של והתגלח היא אמצע התורה בפסוקים, ודרוש דרש (לעיל י טז) הוא אמצע בתיבות, זהו ג' ד', גמול דלים, ושקול ככל התורה שלפניה ושל אחריה, והא דכתי' לה בפרשת נגעים, משום דנגעים באים על צרות עין (מ) ועין רעה, וזה לא רצה לגמול חסד בכליו, לפיכך ופנו את הבית וכו'. ע"כ מצאתי.

ס"א: (יב, ב) אשה כי תזריע ויִלְדָּה זכר ר"ת אותיות זכות, כי בזכות האשה תלד זכר שהיא מזרעת תחילה, כמ"ש חז"ל (מנ) אשה מזרעת תחילה יולדת זכר (נג).

(לו) תענית ט, א. * (לו) ע"ז כד, א. (לז) ע"י ברוקח שכתב כן בשם פדר"א. (לח) בכורות מה, א. (לט) ע"י רוקח. (מ) ירושלמי פאה פ"א ה"א. (מא) ערכין טז, א. (מב) נדה לא, א. (מג) ע"י בנח"ק.

עוד אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ס"ת אותיות הרתה, וטמאה שבעת ימים כימי ס"ת מיתה, לרמוז שאם האיש שומר ימי נדה הרתה אשתו, ואם ח"ו לא שמר כהוגן מחוייב מיתה מד).

פרשת מצורע לה"ר אפרים זלה"ה

זאת תהיה תורת המצורע וכו'. (ד) ולקח למיטהר שתי ציפרים חיות זריזות, כמו כי חיות הנה (שמות א ט), כי אין לומר לשון חיים, כי פשיטא מאי אצטריך למימר, מדכתי' ושחט אחת ושלח אחת פשיטא דבחיות משתעי קרא, לכך נראה כדפרישנא.

(ד) שתי צפרים רמז ליצה"ט וליצה"ר, ומראה לך הכתוב בקרבנו היאך יעשה וימשול בשתי יצוריו.

(ה) ושחט את הציפור האחת ימית יצר הרע. אל כלל חרם כלומר יחשוב בלבו איך נמשל האדם לכלי חרס כיון שנשבר אין לו תקנה עולמית, וזוהי ימית יצרו וישפילהו, ועוד תקנה אחרת למדה שישחט אותו על מים חיים היא התורה שנקראת מים שנא' (שה"ש ד טו) מעין גנים באר מים חיים, גן ים ג"ן פרשיות שנמשלו לים שנא' (איוב יא ט) ורחבה מני ים, וכן ארז"ל א) אם פגע בך מגוול זה משכהו לבית המדרש.

(ד) ועץ ארז זה [ש]לבו גבוה ומתגאה כארז. ושני תולעת היא העבירה שבידו שנא' (ישעיה א יח) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. ואזוב זה יצר הטוב ששפל כאזוב הזהה).

(ו) וטבל אותם בדם הציפור השחופה כלומר הכל יתכפר לו בשכר שהמית יצר הרע.

(ז) והזה על המיטהר שבע פעמים שיעסוק בשבעה חומשי תורה שני' (משלי ט א) חצבה עמודיה שבעה ג). ושלח את הציפור החיה שהוא יצר טוב, על פני השדה כלומר על פני התורה שהיא הפקר כשדה, וכן (לקמן) שני כבשים וכבשה אחת הרי ג', וג' עשורונים ולוג אחד שמן הרי שבעה, כנגד ד' ספרים. (יד) תנוך תורה נביאים וכתובים.

(לר) ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם כל הפרשה הזאת נדרשת על בית ראשון ועל בית שני.

(א) קידושין ל, ב. (ב) ע"י נחל קדומים. (ג) בכתי"ב: ולמ"ד פרשיות ויהי בנסוע ספר בפני עצמו (שבת קטז, א) נמצא ספר וידבר ג' ספרים.

(לה) ובא אשר לו הבית זה הקב"ה. והגיד לכהן זה ירמיה הנביא שהיה כהן שני (ירמיה א א) מן הכהנים אשר בענותות. כנגע נראה לי בבית זו ע"ז. כנגע נראה גי' מראה (ד') עגלים. ד"א גי' עגלים (ו)פסל מיכה. והגיד [לכהן] גי' זה לנביא.

(לו) וצוה הכהן ופנו את הבית וצוה להם ירמיה לפנות בית המקדש ולטהרו מע"ז שני (ישעיה כח כ) כי קצר המצע מהשתרע. במד"ב יבא הכהן זה הקב"ה. כהן גי' דייק ע"ה, שהוא דייק יחידי, כלומר בטרם ישב עליהן בדין. ולא יטמא כל אשר בבית כי ע"ז מטמאה באהל כמת שנא' (תהלים קו כח) ויאכלו זבחי מתים כדאי' במסכת ע"ז פ). ואח"כ כשהוכיחן ירמיה ולא הועיל, ובא הכהן ישב הקב"ה עליהן בדין.

(לז) והנה הנגע בקירות הבית שני (יחזקאל ח י) מחוקה על הקיר. שקערורות שערורית עשתה מאד (ירמי' יח יג). ירקרקות או אדמדמות מראות גווני ע"ז.

(לח) ויצא הכהן מן הבית עשר מסעות נסעה שכינהו. והפגיר את הבית שבעת ימים כלומר שבעה שנים נעשו גחלים עוממות. ד"א ע' שנים של גלות בבל שנא' (ישעי' כד י) סוגר כל בית מבוא ס).

(לט) וראה הכהן והנה פשה הנגע ראה הקב"ה שהוסיפו חטאת על חטאת שני (הושע יג ב) ועתה יוסיפו לחטוא.

(מ) וצוה הכהן וחלצו צוה הקב"ה לשרוף את ביתו ולהחריב היכלו.

(מא) וישפכו את העפר אלו כלי שרת של זהב שנקרא עפר שנא' (איוב כח ו) ועפרות זהב לו. אל מקום טמא זו בבל.

(מב) ולקחו אבנים אחרות לסוף ע' שנים של גלות בבל נבנה בית המקדש בשניה.

(מג) ואם ישוב הנגע ופרח זה חרבן בית שני שחזרו וטמאו.

(מד) צרעת ממארת היא שנא' (מלאכי ג ט) במארה אתם נארים.

ד אבות פ"ד מ"ח. ה תוספתא ע"ז פ"ז ה"ב. ו ר"ה לא, א. ז ויק"ר פכ"ו
ח ע"ש בפ"י מהר"ו. ח מדרש תדשא פ"כ.

(מו) והבא אל הבית כל ימי הפגיר אותו יטמא כל הימים שהסגיר הקב"ה ביד אומה הרשעה הבא לשם עובר בלאו [שנא'] (ירמיה כז כב) בבלה יובאו ושמה (יובאו) [יהיו] עד יום פקדי אותם ט, ואיכא למאן דאמר דקאי אכלי שרת דכתי' לעיל מיניה כה אמר יי על הכלים.

(מח) ואם בא יבא הכהן שנא' (חבקוק ב כ) אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא. והנה לא פשה הנגע שנא' (יחזקאל כ לח) וברותי מכם המורדים, וכתי' (ישעי' א כה) ואסירה כל בדליך. ומהר הבית שנא' וחטאת הבית וכפרתהו (פ).

(מט) ולקח לחטא את הבית שתי צפרים שני' (ירמיה ג יד) ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה. ד"א שתי צפרים שני משיחים משיח בן יוסף ומשיח בן דוד. ועץ ארז אלו ת"ח כדאית' במס' שבת (י) א"ר יוסי ה' בעילות בעלתי ונטעתי ה' ארזים גדולים. ושני תולעת אלו ישראל שנא' (ישעיה מא יד) אל תראי תולעת יעקב. ואזוב אלו קטני ישראל.

(נ) ושחט את הציפור האחת זה משיח בן יוסף שיהרגי. אל כלי חרפ כלומר שיפול ביד אומה הרשעה שנמשלו לחרס, וכן אחז"ל (י) עתידה אומה הרשעה שתשמש בכלי חרס ואז יהיו ישראל בפחד גדול ט' חדשים שנא' (מכה ה ב) לכן יתנם עד עת יולדה ילדה טו).

(נא) ואח"כ ולקח עץ הארז כי בו טו) יקבץ הקב"ה את נדחי ישראל והפליטה הנשארה. ופ"ל אותם שני' (יחזקאל לו כה) וזרקתי עליכם מים טהורים.

(נג) ושלח את הציפור החיה על פני השדה זה משיח בן דוד שישלחנו הקב"ה לציון שנקרא שדה שנא' (ירמיה כו יח) ציון שדה תחרש. צפ"ו ר גי' זה משיח.

(טו, לא) והזרתם את בני ישראל ממומאותם כלומר תעשו אותם זרים אצל הטומאה. משכני גי' ת"ך, כנגד ת"ך שנים שעמד בית שני. את משכני ת"י, מנין בית ראשון שעמד ת"י שנים, זהו שאמר הכתוב *טו) והבית הזה קדוש יהיה, כמנין קדו"ש שנים שעמד. עכ"מ.

ט) כתובות קי, ב. י' שם קיא, א. יא) עי' יחזקאל מג כ. יב) קית, ב. יג) עי' סוכה נב, א. מדרש ויושע פכ"ב. בכתי"ב: שיהרג ביד גוג ומגוג כו. יד) נתחומא תרומה סי' ד. טו) עי' יומא י, א. טז) בכתי"ב ובמז"ל: כי אז. טז*) ל"מ.

מכתבה אשכנזית:

(יג, מו) מחוץ למחנה מושבו וסמיך ליה והבגד ר' יוסי הגלילי אומר נגעי אדם טעונים שלוח שלשה מחנות מנין לנגעי בגדים תלמוד לומר מחוץ למחנה מושבו וסמיך ליה והבגד. תורת כהנים. עכ"מ.

(יד, כא) ואם דל הוא ואין ידו משגת ס"ת אלמנות, לרמוז לנשמה שתהיה כמו אלמנה שאין לה בעל, רוצה לומר אלמנה מן המצות, וז"ש ואם דל הוא ואין ידו משגת ר"ל שלא יש לו זכויות בעה"ב תהיה נשמתו כמו אלמנה, פי' אל מנה, שלא יש לו מזון ליהנות ממנו. כן מ"כ.

(טו, ג) וזאת תהיה טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא ר"ת אהב מטה, לרמוז כי כל המרבה בתשמיש המיטה סופו להיות זב מרוב שמרבה בתשמיש ומוציא ש"ז אפילו במותר לו, ועל זה ארז"ל (י) קדש עצמך במותר לך, והבן. ממורי ז"ל.

(יד, ב) זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו ס"ת מענות, לרמוז לפי שעות דרכיו לזה אירע לו הצרעת כמאמר ז"ל (יט) על כמה דברים הצרעת באים, והבן. כן מ"כ.

סדר אחרי מות לה"ר אפרים זלה"ה

(טז, א) וידבר יי אל משה אחרי מות שני בני אהרן ס"ת יין, לרמוז למ"ש רז"ל (ל) שתויי יין נכנסו. וכן שני נוטריקון שתויי יין נכנסו. אחרי מות שני בני עם התיבות עולה בגי' עם שתויי יין נכנסו. אחרי מות בגי' עון העגונות, כמאמר רז"ל (ל) בעון שישבו בנות ישראל עגונות אחריהן מתו. בקרבם קרי ביה בקרב תם, כלומר גוף שלם, שריפת נשמה וגוף קיים נ).

(ב) כי בענן אראה כדי שלא יזנו מזוהר הגדול לאין תכלית.

(ז) שני השעירי[ם] עם האותיות גי' שניהם בשיעור אחד, וכן דרשינן ג).

(ח) לעזאזל בגי' זה סמאל ד).

(י) לפני יי לכפר ע"י לגלות עליו עונות ישראל, כמו וכופר בריכתם את מות (ישעיה כח יח), וכן ונכפר להם הדם (דברים כא ח) שהוא לשון גלוי. ד"א לעזאזל בגי' זה השטן ס).

(יג) וכפה ענן הקטורת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות שהרי בענן אני נגלה על הכפורת ושם היה מסתכל כלפי שכניה וכת' (שמות לג כ) כי לא יראני האדם וחי.

(כו) והמשלח את השעיר יכבם בגדיו שנא' (דברים ז כו) ולא תביא תועבה אל ביתך, וכת' (שם יג יח) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם.

(כט) בחדש השביעי בעשור ס"ת שיר, רמז שהיו ישראל עתידים לומר שירות ותשבחות ככל יום כיפור בגולה במקום קרבנות.

(ל) לפני יי תפארו כלומר לפני מדת רחמים, אבל לפני [מדת] הדין אין נקי, שנ' (איוב יד ד) מי יתן טהור מטמא לא אחד, וכת' (קהלת ז כ) כי אדם אין צדיק בארץ, כלומר אין צדיק לפני מדת הדין, אבל לפני מדת רחמים רובם צדיקים.

(א) תנחומא אחרי מות ו. (ב) סנהדרין נב, א. ג) יומא סב, א. ד) ע"י פדר"א פמ"ו. ע"י רמב"ן. (ה) אולי צ"ל זה הוא סטן, והגימ' עם התיבות.

(יח, ד) חוקותי תשמרו ללכת בהם מה המצוה שיקיים בהליכה, שלא ילך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין (ו) ובלא ציצית. ועוד שלא ילך בקומה זקופה (ז) אלא שייף עייל שייף נפיק (ט) שנא' (דברים ו ז) ובלכתך בדרך.

(ו) אל כל שאר בשרו זו אשתו כמ"ש חז"ל (ט) שארו זו אשתו. לא תקרבו לגלות ערודה שלא יגלה ערוותה בשעת תשמיש ושלא ישמש מטתו ביום אם לא שיאפיל בטליתו או בבית אפלי, אלא שיהיה צנוע בתשמיש המטה, ועל זה נאמר והצנע לכת (מיכה ו ח) אותיות כלת, כדאמר ליה רבי חייא לכלתיה הוה צניען באנפי גובריכו וכו' (ב). אני יי שמא תאמר אני בחדרי בסתר לפני מי יש לי לכסות, אגלה ואשלים תאות נפשי, לכך אמר אני יי כלומר (הוה) [הוא] הצופה הטובים והרעים שני' (ירמיה כג כד) אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו, ועל דברים כאלו נאמר (לק' יט יד) ויראת מאלהיך.

(כ) ואף אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע ק"ק וכי בשביל שלא נתכוון שלא להנאתו יפטר בתמיהה י. לכך נאמר אפי' לא היתה כונתו [אלא] לפריה ורביה כגון שהיתה לו אשה עקרה וסבר אלך אל אשת עמיתי אולי אבנה, לכך הזהירו הכתוב שלא לעשות.

(כג) ובכל בהמה לא תתן שכבתך לטמאה כאן לא כתי' לזרע, כי אין זרע האיש בבהמה מוליד י.

(ל) ולא תטמאו בהם אני יי ואני שונא הזימה, אל תגרמו שאסלק שכינתי מביניכם יד. ד"א אני טהור ואתם דבקים בי שנא' (דברים ד ד) ואתם הדבקים ביי' אלהיכם, ואין דרך טהור לידבק בטמא, אלא הדבקו בי ותהיו טהורים וחיים שנאמר (שם) חיים כולכם היום.

מכתיבה אשכנזית.

(טז, א) עם טמאה וסמך ליה אחרי מות שני בני אהרן לומר המשמש מיטתו ופירסה אשתו נידה בשעת תשמיש ימתין עד שימות האברו, והיינו עם טמאה

(ו) עי' סוכה כח, א תענית כ, ב. (ז) קידושין לא, א. (ח) עי' סנהדרין פח ב. (ט) יבמות ז, ב. (י) שבת פו, א. (יא) שם קמ, ב. ושם רב חסדא לבנתיה. (יב) בכת"ב ובמו"ז: וכי בשביל שלא נתכוין לזרע אלא להנאתו יפטר בתמי'. (יג) עי' בכורות ח, א. (יד) עי' סנהדרין צג, א. (טו) שבועות יח, א.

אחרי מות. ד"א לימד שהמשמש עם הטמאה בניו מתים ט). עם טמאה, בזאת יבא אהרן מה טמאה טעונה ד' ימים נקיים יז) אף כ"ג טעון פרישה שבעה ימים יט). ד"א לפי שכה"ג נכנס לפני ולפנים ביום הכיפורים כדי שלא תזוח דעתו עליו מראין לו שבא מטיפה סרוחה, וסמך ליה לשעירים שלא תאמר הלא ישראל מביאין שעיר לעזאזל, לכך נאמר ביום הכיפורים חקה, כלומר חקה חקתי אבל אתם לא תזכחו לשעירים.

יז) יג) אצל דם אמר חיה ועוף שאף דמן אסוריט). יצור חיה עריות, מי היה הצייד זה עשו והוא כעל נערה המאורסה כ), לפני פניו יום הכיפורים שני שעירים, נגד יום הכיפורים נל), נגד יעקב ועשו, ב"ר כג) ונשא השעיר את כל עונותם עונות תם יעקב איש תם.

יח) ו) עריות אצל דם, אמרי' במכות טג) ומה דם שנפשו של אדם קצה וכו'. בכל פ' עריות אין ס', כלומר שתום פיך מלדרוש בעריות. וסמך ליה למוסף, שכן עונשין כשפים, השם יצילנו. עכ"מ.

ליקוטים:

טז, א) אחרי מות שני ר"ת מאש. בני אהרן בקרבתם ר"ת באב, וס"ת ינס. לפני י"י וימותו ר"ת לוי בגי' אליה, בני אהרן בקרבתם לפני י"י וימותו ר"ת בגי' נא, היינו נדב אביהוא, וסודו ויהי נא פי שנים ברוחך אלי (מ"ב ב ט), שני בני אהרן ר"ת שנים ברוחך אלי, שני בני אהרן ס"ת בגי' סוד, וכן ס"ת שנים ברוחך אלי ס"ת בגי' סוד. וכן ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ס"ת בגי' מלאך, וכן פניחם בן אלעזר בן אהרן הכהן (במדבר כה ז) ר"ת בגי' מלאך. שני בני אהרן בקרבתם לפני י"י וימותו ס"ת בגי' סמאל, רמז שאם מתו עתה באש לא ימותו עוד ע"י סמאל. ויהי נא עם המלה בגי' אליהו, והוא בא לראות המילה נל), ולזה אומרים ברוך הבא בשם יי, כלומר ברוך הב"א שהוא בגי' שמונה של הנימול לשמיני נל), ובשם יי כלומר שני שם, היינו ב' שם, שני פעמים הוי"ה עולה אליהו. וכן אנא יי הושיעה נא (תהלים קיח כה), אנא עולה אליהו, וכן ב"ן עולה אליהו.

יח, יט) וא"י אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה דע בר"ת טו) זה הפסוק נרמז ענין הטבילה, שכן בר"ת יעלה תטבל אותה, מכאן שאסור ליגע בנדה עד שתטבול.

טז) שם ע"ב. יז) נדה לא, ב. יח) יומא ב, א. יט) ע"י חולין קיז, א. כ) ע"י כ"ב טז, ב. כא) ע"י ב"ר פס"ה יד. כב) שם טו. כג) כג, ב. כד) פדר"א פכ"ט. כה) וכ"כ בדעת זקנים בראשית כא ד. כו) אולי ר"ל בר"ת ובס"ת ונרמז אותה בתי' בנדת טומאתה לא.

סדר קדושים לה"ר אפרים זלה"ה

(יט, ב) קדושים תהיו נלע"ד שפי' מזומנים תהיו למצותיו, כמו ואל העם תאמר התקדשו למחר (במדבר יא יח). כי קדוש אני מזומן לשמוע בקולכם בכל עת שאתם קוראים אותי שנא' (דברים ד ז) כי' אלהינו בכל קראינו אליו.

(ד) אל תפנו אל האלילים גי' אלמים, כלומר אל תחשבו בלבבכם באלילים קרובים והקב"ה רחוק, כי האלהים בשמים ואנחנו על הארץ, אינו כן כי האלילים קרובים ורחוקים שני' (תהלים קטו ד) עינים להם ולא יראו וכו', אבל הקב"ה רחוק וקרוב שנא' (דברים ד ז) אשר לו אלהים קרובים אליו, וכת' (תהלים קמה יח) קרוב יי לכל קוראיו. אל תפנו אל האלילים זו ע"ז של עץ שנוקבת והולכת לאיבוד ונעשית אל ואין. וא"הי מסכה אלו ע"ז של מתכות (6) שאעפ"י שמתקיימת זמן מרובה מ"מ אין בה ממש. אני יי עושה ולא נעשית.

(ה) וכי תזבחו זבח שלמים כלומר כשאתם זובחים צריכים (3) לעשות שלום ביניכם ובין אביכם שבשמים. לרצונכם תזבחו כלומר לדעתכם, כמ"ש רז"ל (ג) יפה מרדות אחת בלבו של אדם ממאה מלקיות.

(ו) ביום זבחכם יאכל שאוכל הפירות בעה"ז. וממחרת שהקרן קיימת לעה"ב. והגותר עד יום השלישי כלומר שאינו עושה תשובה, כשיבא אותו יום שכתוב בו ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו (הושע ו ב) באש ישרף שנא' (ישעי' סו כד) ואשם לא תכבה.

(ז) ואם האכל יאכל ביום השלישי כלומר באש גהינם ישרף. פגול הוא לא ירצה גהינם כלה ונשמטן של רשעים אינה כלה, אלא יהיו אפר תחת כפות רגלי הצדיקים שנא' (מלאכי ג כא) ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם (7), ואין לך פיגול גדול מזה שיהיה מדרך ומרמס כף רגל.

(ח) ואוכליו עונו ישא אלו השדים והרוחות שעשו בבריות כרצונם ודנו אותם בגהינם, גם הם עתידין ליתן את הדין כיום הדין הגדול, כי אין נקי מיום דין הגדול ואפי' מלאכי השרת.

(א) עי' מכילתא יתרו מס' דבחדש פ"ו. (ב) כמו"ז: יצריכם. (ג) ברכות ז א. (ד) ד"ה יז, א.

(יב) וְלֹא תִשְׁבְּעוּ בִשְׁמִי לְשָׁקֶר וּחִלָּלְתָּ וְלֹא תַחֲלֹל לֹא נֹאמַר, אֲלֵא וּחִלָּלְתָּ, לומר פעמים שמותר לחלל, כמו להשבע לשקר (כדי להציל נפשו או נפש חבירו שנא' לק' כה לו) וחי אחיך, וחי בהם (לעיל יח ה) ולא שימות בהם (ו).

(טז) לֹא תֵלֶךְ רֵכִיל גִּי' מִכָּר, כמו הרוכל הזה המוליך סחורתו למכור ממקום למקום כך הרכיל שומע מזה והולך ומגיד לזה (ז). רֵכִיל באתב"ש גלמך גי' גץ, מה הגץ הזה היוצא מתחת הפטיש ומדליק את כל הבירה כך כשיש רכיל אחד בעיר מבעיר ומדליק איש באחיו. אותיות נעלמות של רכיל הם ש פ ו ד מ ד גי' דלת, כך דרכו של רכיל עומד אחורי הדלת בהעלם ובהסתר ושומע מזה ומגיד לזה, וז"ה (ישעי' נז ח) ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונוך, כלומר און שלך שהיא גורמת זכרון לאדם דאי לא שמע לא יגיד. לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ לשון הורגת שלשה (ט).

(יט) כִּלְאִים שַׁעֲמָנָז לפי שע"י צמר ופשתים הרג קין את הבל אחיו, לכך צוה הקב"ה לא תלבש שעטנז (י).

(כג) שְׁלוֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵיִם נ"ל לפי שלא נבראו האילנות אלא ביום הג' לבריאת העולם, לכך צוה הקב"ה שלוש שנים יהיה לכם ערלים יום לשנה (י).

(כז) לֹא תִקִּיפוּ פֶּאת רֹאשְׁכֶם לִכְךָ (ו) הקדים וצוה שלא לעשות כן כדי להבדיל בין הטמא ובין הטהור.

(כו) לֹא תֹאכְלוּ עַל הָדָם דרשינן בלא נטילת ידים, עַל הָדָם גי' זה בלא נטילה, כל האוכל בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא שנ' (יחזקאל ד יג) ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים, אל תקרי לחמם אלא לח מים, והכי איתא בסוטה (י). לֹא תֹאכְלוּ עַל הָדָם מ"ט ברכות מברך אדם שחרית קודם אכילה, נטילת ידים לתפילה, ומ"ו ברכות בתפילת השחר, ונטילת ידים לאכילה, וברכת המוציא, הרי מ"ט, ומי שאוכל בלא אחת מהם דמו בנפשו. ד"א לֹא תֹאכְלוּ עַל הָדָם לא תאכלו בלא תלמוד תורה (ג) שנדרשת במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא (ה), לכך תיקנו בתפילת שחרית תורה ומשנה וגמרא (ט). עַל הָדָם לֹא תִנְחֲשׁוּ רמז לאותם הרואים בדם ההקזה ואומרים אם מראהו כך וכך יחיה, וכולם ניהושים הם ואין בהם ממש. ד"א לֹא תֹאכְלוּ עַל הָדָם לֹא תִנְחֲשׁוּ כמו האוחז חתיכה בידו ותוחבה לתוך פיו

(ה) נדרים כח, א. (ו) יומא פה, ב. (ז) ירושלמי ריש פאה. (ח) ערכין טו, ב. (ט) פדר"א פכ"א. (י) ע"י כלי יקר. (יא) בכת"ב וכו"ה במו"ז בשם הר"א מגרמיזא: גלוי וידוע היה לפני מי שאמר והיה העולם שהיו עתידין כומר' יש"ו להקיף פאת ראשם לכן הקדים וכו'. (יב) ד, ב. (יג) אבות פ"ג מ"ד. (יד) תנחומא במדבר י', ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"י. (טו) שו"ע אור"ח סי' נ.

ונופלת ואומר לא על חינם נפל טו), ועל זה נאמר (במדבר כג כג) כי לא נחש ביעקב. לא תאכלו על הדם כלומר בלא שתיה, אכל ולא שתה אחר אכילתו סכנה היא לו י) וחמירא סכינתא מאיסורא יט).

(כט) אל תחלל בתך להזנותה ולא תזנה הארץ מדה במדה, הוא סבור ששאתו עמו בברית, והיא מזנה תחתיו, כך והארץ חנפה תחת יושביה (ישעיה כד ה), סבור שהיא עושה פרי והיא מעלה קימוש וחוח. ומלאה הארץ זימה זה מה, כלומר מה זה נעשה. זמה באתב"ש עיץ, וכן תרגם אונקלוס עצת חטאין, זמה נוטריקון זה מקום הערוה.

(כח) קעקע בגי' שם, שלא יחקוק שם המפורש על בשרו יט). א"נ שלא יכתבנו ויקרע בשרו וישימנו בתוכו כדרך שעשה בו יש"ו כמד"א, וזהו לא תתנו בכבם.

(לב) מפני שיבה תקום תרגם דסבר באוריתא, תקום בגי' בבא תלמי' יד חכם. מפני שיבה תקום כלומר כשתראה זקן מאד עומד והוא מיצר מאד בעמידתו, ואתה יושב, תעמוד מפניו ותאמר לו שב במקומי, וזהו מדת חסידות. והדרת פני זקן כלומר אבל מי שאינו זקן כ"כ ויש בו כח לעמוד, תהדר אותו ותאמר תרצה לישוב במקומי, וזהו דרך כבוד, וז"ש (ישעי' כד כג) ונגד זקניו כבוד.

(לז) ושמרתם את ב"ח חוקותי מהו שלי' כ) אל אמונה ואין עול (דברים לב א).

(לה) לא תעשו עול במשפט כי אלהים שופט (תהלים עה ח). במדה ושמים בזרת תכן (ישעי' מ יב). במשקל ושקל בפלס הרים (שם). ובמשורה צדיק וישר הוא (דברים לב א). ואהבתם את הגר לתת לו לחם ושמלה כל), והדרת פני זקן, ונגד זקניו כבוד (ישעיה כד כג), מאכיל רעבים, הלא פרוס לרעב לחמך (שם נח ז), מלביש ערומים, כי תראה ערום וכסיתו (שם), גומל חסדים, גם אתה, שנא' (ירמי' ט כג) אני יי עושה חסד, וכת' (בראשית ב כב) ויביאה אל האדם, ויקבור אותו בגיא (דברים לד ו), וגם אתה גמול חסד לחתנים ולמתים, גמול חסד לעניים שני' (ישעיה מא יז) העניים והאביונים מבקשים (לחם) [מים] ואין וכו' אני יי אענם, גם אתה לא תעלם אונן מזעקת האביונים, ועל העוזב אמר הכתוב (משלי כא יג) אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה, הוי ושמרתם את כל חוקותי.

(כ, כג) ואקוץ בם כלומר חתכתי מהם וגרעתי מקצתם.

טז) סנהדרין סה, ב. יז) ברכות מ, א. שבת מא, א. חולין י, א. יח) חולין י, א. יט) מכות כא, א. כ) דמתיב זה חוק שלי, כמו"ז: מהו חוק שלי. כא) ע"פ דברים י יח-יט.

(כז) באבן בן א ב, כלומר זה בנה אב כל מקום שנא' רמיהם במ אינו אלא סקילה כנ).

מכתיבה אשכנזית.

(יט, ב) קדושים תהיו וכו' אני יי אלהיכם וסמך ליה איש אביו ואמו תיראו על שם ג' שותפים באדם הקב"ה ואביו ואמו נג).

(ט) אצל שלמים ובקוצרם בשעת קציר ובציר היו מביאים שלמים על ששלח הקב"ה ברכה במעשיהם.

(יג) לא תלין פעולת ואם כובש שכרך לא תקללנו שנא' לא תקלל חרש, ואם לא נתן לו שכרו וגרם שזה מקללו עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול וגו'. וסמך ליה. לא תעשו עול במשפט לעוור כי השחד יעוור.

(טז) אם תלך רכיל גורם לשפיכות דם רעך, ואם הלשין לך על חבירך לא תשנא אלא הוכח תוכיח, ואם דבר עליך רעה לא תקם ואהבת לרעך וגו'.

(כ) שפחה חרופה היא כלאים, וסמכה אצל שעטנו לומר אפילו עשרה מצעות זו על גב זו וכו' נד). אינ כלאים, ואיש כי ישכב את אשה רמז לא ישתה בכוס זה ויתן עיניו בכוס אחר כה) דהיינו כלאים.

(יט) לא תזרע כלאים, וערלתם מה כלאים אסור בהנאה אף ערלה.

שפחה חרופה, ערלתו לא מבשקר ליה (ו) עורלתי הבא על הגויה כו), ואם בא עליה סופו להוליד בן שופך דמים.

(כו) לא תאכלו על הדם וסמך ליה לא תנחשו שיאמר אגזול עוברים ושבים גזל ורצח או נרצח ודרכם לנחש צבי הפסיקו וגו' כו).

(כז) לא תקיפו דרך גזלנין להקיף ולגלח כדי שלא יכירו עוברים ושבים.

(כח) [ושרט לנפש] אם גזל ורצח או נרצח לא ישרטו עליו.

כב) עי' סנהדרין נד, א. כג) קידושין ל, ב. כד) ביצה יד, ב. כה) עי' נדרים כ, ב. כו) עירובין יט, א. כז) סנהדרין סה, ב.

(כט) אֵל תַּחֲלֵץ בְּתֶךְ לַחֲזוֹנוֹתָהּ זֶה הַמְּשִׁיא בְּתוֹ לִזְקֵן כֵּט, יִכּוֹל יִגְלַח זְקֵנוּ כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה נֶרְאָה זֶקֶן, לִכְךָ נִסְמָךְ לוֹ לֹא תִשָּׁחִית פֶּאֶת זְקֵנְךָ. וּמִלֵּאָה הָאָרֶץ זִמָּה, אֶת שְׁבִתוֹתֵי תִשְׁמֹרוּ סִקְבָּא דְּשִׁתָּא רְגֵלָא כֵּט. אִם הִיא בֵּת כֶּהֱן וּזְנִתָּה וּילִדָּה בֶּן מִיִּשְׂרָאֵל יִהְיֶה סִבּוֹר שִׁיחִיהָ כֶּהֱן וְיִקְרִיב קוֹרְבָּנוֹת וַיַּחֲלֵל שִׁבְתָּ.

(כח) קַעֲקַע גִּי שֵׁם, כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים אֵין אִסּוּר עַד שִׁיכְתּוֹב שֵׁם כְּבִשְׁרוֹ לְ.

(ל) שְׁבִתוֹתֵי תִשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשֵׁי תִירָאוּ מִלֵּאכַת הַמִּשְׁכָּן וְהַמִּקְדָּשׁ אֵינוֹ דּוּחָה שִׁבְתָּ לֵּךְ, וּסְמִיךְ לִי אֵל תִּפְנּוּ אֵל הָאוֹבוֹת שְׁאִין עוֹלִין בִּשְׁבִת כַּמֶּשֶׁר דִּלְ לֵךְ, וַיֹּאמֶר אֵל הָאִשָּׁה קְסָמִי לִי קְסוּמִי (ש״א כח ח) כְּתִי מֵלָא ר', לּוֹמֵר ר' יָמִים עוֹלָה וְלֹא בִשְׁבִתָּ.

(לב) הָאוֹבוֹת, וְהִדְרַת פְּנֵי זְקֵן שְׁאוּל שְׁכְּתוֹב בּוֹ וְאִישׁ זְקֵן שְׁאֵל בְּאוֹב לֵךְ. מִפְּנֵי שִׁיבָה, וְכִי יִגֹּר כִּיֹּן שִׁנְתֻּמָּנָה זְקֵן עַל הַצִּיבּוֹר נִמְחָלִין לוֹ עוֹנוֹתָיו לֵךְ כִּמוֹ לִגְר.

כְּאֻזְרָח מִכֶּם, לֹא תַעֲשׂוּ עוֹלָ לְפִי שְׁגוּיִם פִּיהֶם דְּבַר שׁוֹא צִרִיךְ אֶתָּה לְהַפְרִישׁ גֵּרִים מִכָּל אֵלּוּ, וּמִהוּ עוֹל מֵאֻזְנֵי צִדֵּק.

(כ, ז) וְהַתְּקַדְּשֶׁתֶם, אִישׁ כִּי יִקְלֵץ אֲבִיו הַשּׁוֹהַ כְּבוֹדִם לְכַבּוֹדוֹ לֵךְ. וּסְמִיךְ לִי אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאָף לּוֹמֵר כָּל הַחֹמוֹד אֶשֶׁת חֲבִירוֹ וְנוֹאֵף סוֹפּוֹ לְהוֹלִיד בֶּן וּמִקְלָלוֹ וְנִכְשֵׁל בְּאֶשֶׁת אִישׁ אֲפִילוֹ הִיא אֶשֶׁת אֲבִיו אוֹ כִּלְתּוֹ, וְכָל הַחֲשׁוֹד עַל הָאִשָּׁה לֹא יִקְחָנָה לְאֲבִיו וְלֹא לְבִנּוֹ לֵךְ, וּרְמִזָּה שְׁגָם הוּא נִכְשֵׁל בְּמִשְׁכָּב זָכוֹר. וְאַחֵר כָּל הָעֲרִיּוֹת אִמֹר וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה וְכו', כִּי כָּל מַעֲשֵׂה הָעֲרִיּוֹת כְּמַעֲשֵׂה בְּהֵמָה, וְאַחֲכָ כְּתִי אוֹב לְפִי שְׁשֹׁאֵל שְׁאֵל בְּאוֹב וְהָרֵג בְּנוֹב עִיר הַכְּהֻנִּים לֵךְ סִמָּךְ לוֹ פֶּרֶשֶׁת אִמּוֹר אֵל הַכְּהֻנִּים, וְלִפִּי שְׁכָל פֶּרֶשֶׁת קְדוּשִׁים מִדְּבַרֵּת בְּהַפְרָשׁוֹת סִמָּךְ לוֹ הַפְרָשֶׁת כְּהֻנִּים מִן הַמֵּת וּמִן יִשְׂרָאֵל.

(יט, לד) כְּאֻזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הָגֵר רִ"ת מִלֵּה, לּוֹמֵר שֶׁהֵגֵר שְׁנִימוֹל הוּא כְּאֻזְרָח שֶׁהוּא אֲבֵרָהֶם הָאֻזְרָחִי לֵךְ.

כח) עִי סְנֵהֲדִירִין עו, ב. כט) קִידוּשִׁין פֹּא, א. ל) מִכּוֹת כֹּא, א. עִי עִיז כֹּא, א. לא) מִכִּילְתָּא ר"פ וִיקְהֵל. לב) סְנֵהֲדִירִין סֵה, ב. לג) וִיקִר פְּכִיז ז. לד) יְרוּשְׁלָמִי בְּכוּרִים פ"ג ה"ג. לה) קִידוּשִׁין ל, ב. לו) עִי יְבֻמוֹת כו, א. לז) עִי וִיקִר שֵׁם. לח) עִי יִלְקוּט מַלְכִּים א ה.

סדר אמור לה"ר אפרים זלה"ה

(כא, א) אמור אל הכהנים וכו', יש לשאול למה לא קצב דינו של כ"ג תחילה. נ"ל לפי שכ"ג אינו מיטמא בשום טומאה לעולם, וכהן הדיוט מיטמא במקצת^א), לכך סמך טומאה לטומאה דלעיל מיניה.

(ב) לשארו הקרב גי' הבעל לאשתו, כלומר הבעל מיטמא לאשתו, כן דרוז"ל^ב) שארו זו אשתו.

(ג) הקרובה אליו גי' רק מאביו, עם האותיות, וכן אחז"ל^ג) אחותו מצד האב ולא מצד האם.

(ז) אשה זונה נ"ל שזנתה תחת בעלה^ד), דהכי משמע אשה לשון אישות.

(ח) וקדשתו ג' קדושות בפסוק לבד כי קדוש אני, לומר לך חביבין הם כמלאכי השרת שאומרים קק"ק בכל יום, הקב"ה מוסיף להם קדושה אחת על ישראל, שבישראל כתי' שני קדושות והתקדשתם והייתם קדושים (לעיל כ ז) ובכהנים שלשה קדושות. וקדשתו ד' קדושות בפסוק, כנגד ד' עבודות יום הכיפורים^ה) והם כלם טעונים כהן גדול, ויום הכיפורים נקרא קדוש^ו) שנא' (ישעי' נח יג) ולקדוש יי מכובד. ד' תפילות בו כיום, ד' בתים בתפילין, ד' בשבתך בלכתך בשכבך בקומך.

(יג) בבתוליה ב' בתוליה, כדרכה ושלא כדרכה^ז).

(יד) בתוליה מעמיו בעושה מעשה עמיו, כלומר ישא בת ת"ח ובת טובים^ח).

(כב, ב) וינזרו לשון נזר, מה שיכולין ליהנות מנזר שלחן גבוה יהנו^ט). ולא יחללו את שם קדשי ולא ינהגו מנהג חולין במה שמקריבין לשם קדשי^י).

(ט) ולא ישאו עליו חטא על הקרבן.

(א) ר"ל לאביו ולאמו וכו'. (ב) יבמות כב, ב. ת"כ. (ג) ת"כ. עי' ראב"ע וחזקוני. (ד) עי' רש"י ורוקח. (ה) עי' יומא יד א. שמנה ד' עבודות. (ו) ילקוט ישעי' שם. (ז) יבמות נט, א. (ח) ברוקח מיוחסת. (ט) חולין קכ א משלחן גבוה קזכו. (י) עי' חזקוני.

(כז) ומיום השמיני והלאה ירצה נלע"ד (א) שהטעם הוא כי מה שהקריב אדם הראשון באחד בשבת היה, כי בו' סרח, ושבת ראשונה לא ניתנה לדחות אצלו, וזה היה ביום שמיני לבריאת עולם, אמר הקב"ה כמו שאדם הראשון הקריב ביום הח' כך מיום השמיני והלאה ירצה. וא"ת והלא ביום ו' נבראו בהמות, א"כ לא היה (ח') יום ראשון [ח'] לבריאת שור (י), נ"ל כי כל הבריות ביום ראשון נבראו אלא שסודרו בכל יום כדאי' בב"ר (ג), נמצא שהיה יום הקרבתו ח' לבריאתו.

(כג, ה) בארבעה עשר לחדש ס"ת שרה, בניסן נפקדה שרה (י). פסח ליי עת רחמים היא לפני הקב"ה ורגיל לרחם על בריותיו בעת הזאת מבראשית עד היום (טו). פסח פה סח, פה שסח במה אדע *טו) גרם לבניו להשתעבד עד זה העת. פסח ליי עם האותיות גי' רדו, סוד זה מסר יעקב לבניו **טו) פקוד יפקוד אלהים אתכם (בראשית נ כה), פה סח פה שבמרכבה סח ואמר לפני הקב"ה הגיעה עת שתגאל ישראל, כי אותיות שבמרכבה מלמדין סניגוריא על ישראל.

(י) ראשית קצירכם אמר הקב"ה אתם נקראתם ראשית שני' (ירמיה ב ג) ראשית תבואתה (טו) הביאו לפני ראשית ואמחה מלפניכם ראשית זהו זרע עמלק שנקרא ראשית שני' (במדבר כה כ) ראשית גוים עמלק. עמר ע' מר, ע' אומות (ז) שנקראו מר שני' (ישעי' מ טו) הן גוים כמר מדלי, ועכשיו שבטל הבאת ראשית דרשו מענינו של יום בתורה שנקראת ראשית ומעלה אני עליכם כאילו הקרבתם עומר (י).

וכן תמצא רמז לתורה בקרבנות, (יז) לחם תנופה זכר לתורה שנקראת לחם שני' (משלי ט ה) לכו לחמו בלחמי (יט). שני עשרונים זכר לשתי תורות שבכתב ושבעל פה (יח) שבעה כבשים זכר לשבעה חומשי תורה (כ). פ ר , א ל י ש ש נ י ש , ש ע י ר ע ז י ש ו ש נ י כ ב ש י ש , ה ר י ו' כנגד ששה סידרי משנה. כ ב ש י ש , פ ר , א ל י ש ש נ י ש , ש ע י ר ע ז י ש , ב' כ ב ש י ש ה ר י י"ג, כנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם (ל). י"ג אותיות באבות (נ), וכולן רמז שהזכירה במקום עשיה.

(כד) בחודש השביעי באחד ס"ת שדי, השביעי באחד לחדש ס"ת למפרע שדי, וכן בחדש בגי' שדי, כי באותו יום נועד להקב"ה עם השטן שמלמד קטיגוריא על ישראל כדאית' בפסיקתא (נג).

(יא) במו"ז: הקשה הרא"ה מגרמיזא למה בח' ולא בט', ותיירץ וכו'. (יב) שבת כח, ב. ועי' ע"ז ח, א. (יג) פ"ב ד. (יד) בגמ' ברכות כט, א בר"ה נפקדה שרה, עי' תוס' ב"ק צב, א ד"ה כאשר. (טו) עי' רוקח פ' בא עה"פ ליל שימורים. *טו) פדר"א פכ"ז. (טו) שם פמ"ח. (טז) שבת לב, א. (יז) סוכה נה, ב. (יח) עי' מנחות קי. (יט) במ"ר פ"ג טו, וכ"כ ברוקח. (כ) עי' לעיל פרשת מצורע יד ז. (כא) סנהדרין פו, א. ת"כ ריש ויקרא, וכ"כ ברוקח. (כב) כלומר י"ג אותיות בשמות אברהם יצחק יעקב. (כג) פמ"א.

(כו) **אך בעשור** אכין ורקין מיעוטין (מ) ולפי שצריך למעט עונג שבת להתענות לכך התחיל אך (נ). למה **בעשור** אמר הקב"ה תענו נפשוחיכם בעשור ואזכור לכם זכות שנתנסה בעשור ומל עצמו בעשור (ט) וזכות יצחק שהיה נסיון עשירי וזכות יעקב שנתברך בעשור בפסוק (בראשית כז כח) ויתן לך עשרה תיבות ואמר (שם כח כב) עשר אעשרנו לך, והתחיל **אך** רמז לג' אבות שראשי שמותם בגי' אך. בכל המועדים מקריב קרבן וביום הכיפורים אינו מקריב (מ) קרבן, לומר לך כי חלב ודם שאדם ממעט בצום חשוב לו כאילו מקריב כל הקורבנות (ס) שני' (תהלים נא יט) זכתי אלהים רוח נשברה, ויותר חביב מכל הקורבנות כי זה בממונו וזה בגופו.

(לט) **אך בחמשה עשר** לכך התחיל בפרשת סכות **אך**, כי אך הוא בגי' אהיה, כביכול כשישראל שרויים בצער שכינה עמהם (ט) שני' (ישעיה סג ט) בכל צרתם לו צר, וכשהם שמחים הקב"ה שמח עמהם, וזהו והיית אך שמח (דברים טז טז), כנסת ישראל מבקשת להקב"ה שישמח עמהם.

(מ) **פרי עץ הדר ס"ת יצר**, ואחז"ל (ל) הוא יצה"ר הוא שטן הוא מלאך המות, והשטן (ל) גרם שאכלה חוה אתרוג למ"ד (נ) פרי שאכל ממנו אדם הראשון אתרוג היה, יבא אתרוג ויכפר על אתרוג.

(מג) **בסוכות הושבתי הושבתי** הושבתי, רמז לבית ראשון שעמד ת"י שנה, והוא נקרא סוכה שני' (תהלים עז ג) ויהי בשלם סוכו. **בסוכת הושבתי ב' סוכות**, בית ראשון ובית שני. **כי בסוכות הושבתי ס"ת ת"ך**, כמנין ת"כ שנים שעמד בית שני. **למען ידעו דורותיכם** כלומר ע"י עשיית הסוכה ישאלו בניכם מה העבודה הזאת, ותאמרו כי בסוכות הושיב הקב"ה את אבותינו, ובזה ידעו.

(כד, ו) **שתים מערכות שתי תורות. שש (שש) המערכת ששה סידרי משנה. על השלחן המהור שלומדים עליו שני' (יחזקאל מא כב) זה השלחן אשר לפני יי.**
(יא) **ויקב בן האשה ישראלי** נ"ל נקב ממש, שכתב השם ודקר בו ואמר יכה יוסי את יוסי (ג).

(י) **והוא בן איש מצרי גי' משה הכהו אז בשם. וכן אחז"ל (ל) שהיה בנו של אותו מצרי שהרגו משה בשם המפורש, לכך ויקב השם שהרג אביו, ולכן נסתפק**

(כד) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ז, ע"י רש"י. (כה) לקח טוב. (כו) פדר"א פכ"ט.
(כז) בכת"ב: מזכיר. (כח) ברכות יז, א. (כט) ע"י סנהדרין מז, א, תנחומא סוף וישלח, ובשלח פכ"ח. (ל) ע"י זוהר בראשית רנה. (לא) כ"ב טז, א. (לב) פסיקתא רבתי פמ"ב. (לג) תור"כ. ויק"ר פל"ב ד. (לד) תנחומא שמות ט. ויק"ר פל"ב ד.

משה מאחר שצוה הקב"ה כבוד את אביך וזה נתכוון לכבוד אביו, אך שלא חס על כבוד קונו ולא ידע שהוא ואביו חייבין בכבודו של מקום, ולא ידע אם לדונו בשוגג אעפ"י שהתרו בו אז כמזיד.

(כ) כן ינתן בו בגי' בממון תן, כי אותה נתינה ר"ל ממון כדאיתא בבא קמא (לה).
(כב) כגר כאזרח יהיה כי אני יי שכתוב בו (איוכ לד יט) ולא ניכר שוע לפני דל כי מעשה ידי' כולם.

מכתיבה אשכנזית.

(כא, א) אמר אל' הכהנים גי' זה לא חללים (נ). בני אהרן גי' אלה הזכרים, כמ"ש ז"ל (נ) ולא בנות אהרן. ואמרת גי' לדורות (מ).

(ג) הקרובה גי' ולא הארוסה (ט).

(ב) לאמו ולאביו ולבנו גי' [ו]לא לנפל (מ). ולאחיו גי' [ו]הן מאב (מ).

(ה) לא יקרחו כתי' בה', רמז למ"ש ז"ל (מ) קרח ד' או ה' קריחות על מת אחד חייב על כל קריחה וקריחה, וכן ה' על ה' אצבעות כדאמר' בפ' בתרא דמכות (מג) דאי סכינהו לחמשת אצבעותיו ועשה ה' קריחות בכת אחת חייב על כל אצבע ואצבע. ופאת זקנם גי' זה (ו) בתער (ג).

(ט) באש תשרף, והכהן הגדול רמז ליהושע בן יהוצדק הכהן הגדול על שלא מיחה בבניו שנשאו נשים נכריות ונענש שהושלך לתוך כבשן האש (מז). ובספרי פ' בלק דורשו בענין אחר שהיו מעבירין כה"ג לפניו ואומרים לה ראוי אלו עשית כשורה היה יוצא ממך כה"ג כזה ועכשיו את נשרפת.

(כג, א) וסמך מועדות לבזיון קדשים, לומר המחלל הקדשים והמבזה את המועדות שוים (מה).

(טו) בכל מושבותיכם, וספרתם לומר ספירה היא בכל מושבות.

(כב) אני יי אלהיכם וס"ל בחדש השביעי מכאן תקנו לומר מלכיות בר"ה.

והובא ברש"י. (לה) פד, א. (לו) תו"כ, עי' בעה"ט. (לז) קידושין לה, ב.
(לח) ויקיר פכ"ו ו. (לט) יבמות ס, א. (מ) תו"כ. (מא) קידושין לו, א. (מב) כ.
ב. (מג) מכות כא, א. (מד) סנהדרין צג, א. (מה) אבות פ"ג מ"א.

(כד, ב) אחר סוכות כתי' פרשת נרות, רמז נר חנוכה שמונה ימים כמו סוכה, וכן לענין הלל שוים שקורים וגומרים הלל בזה ובזה (מ). ד"א סמך זה לזה לומר רמז על שמחת בית השואבה ע"י נרות המערכה ומנורות (מ). בתחילה כתי' נר (מ) ולבסוף כתי' נרות (ט) היינו כב"ה שמוסיף והולך (ז). וס"ל ואפית פולת רמז לסעודת פורים. וס"ל הוצא את המקלל רמז להמנ (ה).

(ט) חק עולם וס"ל ויצא בן אשה רמז מבית עולמו יצא (ג). ד"א סמך ליי"ב לחמים, רמז ליי"ב שבטים שזה לא היה לו חלק עמהם.

(טז) ונוקב שם יי וס"ל ואיש כי יבדו אין מקלל חייב עד שיאמר יכה יוסי את יוסי (ג).

(יד) ופמכו כל השומעים לא כתי' כן גבי שאר חייבי מיתות, משום שגבי מגדף צריכין העדים לפרש בפני הדיינין היאך גרף השם כדתנן פ' ד' מיתות (ה) שצריכים לקרוע, לכך צריכין כולם לסמוך ידיהן העדים והדיינים ששמעו, לומר ששמעו מה שאמרו ויבקשו כפרה על שפירשו ברכת השם (ה).

(כג) וירגמו וס"ל בהר סיני דילפינן רגימה מהר סיני שני' בו (שמות יט יג) או ירה יירה.

(ו) ושמת אותם שתים מערכות שש המערכת ר"ת משה, לרמז שנתן לישראל שש סדרי משנה. עכמ"כ.

(מ) ערכין י, א. מז) ע"י סוכה נא. מח) להעלות נר תמיד. מט) יערוך את הנרות. נ) שמות כא, ב. נא) וכ"כ ברוקח. נב) ויק"ר פל"ב ג, והובא ברש"י. נג) סנהדרין נו, א. נד) שם. נה) ע"י רוקח ומר"ז.

סדר בהר סיני לה"ר אפרים זלה"ה

(כה, א) וידבר יי אֵל משה בהר סיני וכו', למה הזכיר הר סיני בפרשת יובל, לומר לך כמנין שנת היובל עברו יובלות מבריאת העולם עד מתן תורה, ג' שנים פחות ביובל חמשים נתנה. ולמ"ד 6) שנת חמישים אינו מן היובל, נמצא שבסוף מוצאי שמיטה ניתנה, כי אלפים וד' מאות הם [מ"ח] יובלות, עדין [נשאר] מ"ח [שבסוף] שמיטה ניתנה ובסוף יובל שהוא מ"ט ז).

(ג) שש שנים תזרע מה כתיב לעיל וירגמו אותו אבן, רמז למ"ש חז"ל ג) שאסור לו לאדם לסקל אבנים מרשותו, כלומר מתוך שדהו לרשות הרבים, כמו ההוא ז) דהוה מסקל אבנים מרשותו לרשות הרבים א"ל ההוא סבא עד מתי אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך, כלומר לסוף תמכור שדה זו ואינה שלך אבל רשות הרבים היא רשות שלך ונמצאת אתה נכשל באבנים.

ד"א למה הזכיר הר סיני אצל קריאת דרור, אמר להם הקב"ה אני קראתי לכם דרור ממצרים ונתתי לכם התורה בהר סיני וקראתי לכם דרור מן המות דרור מן המזיקים שני' (שמות לב טז) חרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות ט), גם אתם תקראו דרור איש אל רעהו. ובית ראשון עמד כמנין דרור'ר שנים ו) ונחרב בעון דרור שנא' (ירמיה לד יז) אתם לא קראתם דרור הנני קורא לכם דרור.

שש שנים תזרע ס"ת שמע, בפסוק שמע ישראל ששה תיבות, לומר לך כל הזרע ששה ימים וינח ביום השביעי מעיד בייחודו של הקב"ה שהוא יחיד וברא כל העולם בששה ימים וינח ביום השביעי, וכל הזרע שמיטה כאילו כופר ביחידו של עולם. שבת ליי ושש שנים תזרע כלומר אם תשמור שמיטה כראוי מבשרך המקום שתזרע שש שנים, כלומר שלא תצטרך למכרה, ואם לאו תתמסכן וסופך למכרה מחמת עוני כמו שאחז"ל ו) אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר שדהו לא חזר בו לסוף [מוכר] ביתו לא חזר בו לסוף מוכר את עצמו.

(ד) ובשנה השביעית שבת ג' פעמים שביתה בפסוק, כי צריכה שביתה מג' דברים חרישה ט) וזריעה קצירה.

א) ערכין לג, א. ב) עי' מו"ז. ג) ב"ק נ, ב. ד) שם. ה) שמו"ר פמ"א ז'.
עירובין נד, א. ו) יומא ט, א. ז) סוכה מ, ב קידושין כ, א. ח) עי' מו"ק ג, א.

(ו-ז) שבעה נהנין מן ההפקר של שביעית לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך ולבהמתך ולחיה.

(ח) והיו לך ימי לפי שנאמר וספרת לך שומע אני שחייב בספירה כמו העומר ט), לכך נאמר והיו לך בהוייתן יהיו. וספרת לך ג' פעמים שנים בזה בפסוק ואחד עשר שיניין ושני ראשיין, כנגד ג' אלפים של תנ"כ י), וכתיו (מ"א ה יב) וידבר שלשת [אלפים] משל, והכל פי' התורה שנקראת משל שנא' (ש"א כד יד) כאשר יאמר משל הקדמוני, וכיון שהיובל מ"ט שנה כך התורה נדרשת במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא כמ"ש ז"ל יב) סומכוס תלמידו של ר' מאיר היה מטמא את השרץ מן התורה במ"ט פנים טמא ומטהרו במ"ט פנים, וכמו שהיובל טעון תקיעת שופר כך התורה ניתנה בקול שופר יג). ולכך הזכיר במתן תורה יובל שנא' (שמות יט יג) במשך היובל המה יעלו בהר.

(ג) שש שנים רמז לו' סידרי משנה שנים גי' המשנה.

(יד) אל תונו איש את אחיו מכאן שאונאת גוי מותרת יג). איש את אחיו פרט לקטן שהונה את הגדול.

(יט) ואכלתם לשובע כלומר יש אדם שנותן לו הקב"ה ממון ולא השליטו ליהנות ממנו אבל אתם ואכלתם לשובע.

(כג) כי גרים ותושבים אתם עמדי כלומר גם אני כביכול כגר בארץ בעונותיכם שני' (ירמיה יד ח) למה תהיה כגר וכו', וזהו עמדי עמי ד', ארבעה גליות אתם גרים בארץ אויבכם ואני עמכם שני' (ישעיה סג ט) בכל צרתם לו צר.

(יד) וכי תמכרו ממכר קרי ביה מ' כור, או קנה כלומר אפי' אתה מוכר לו שדה מ' כור או שדה שאין בו אלא מלא קנה אל תונו כלומר לא בדבר גדול ולא בדבר קטון.

(כה) וכי ימוך לשון שפלות, תרגום שפל מכין. ד' שמות יש לעניטו), עני על שם שהוא נכנע לכל, כמו לענות מפני (שמות י ג) ומתרגמין לאתכנעא, דל על שם שהוא כחוש בחוסר כל כמ"ש (ש"ב יג ד) מדוע אתה דל ככה בן המלך, דך על

ט) עי' מנחות סה, ב תורה וספרתם, מדרה"ג, דעת זקנים אמרי נועם וחזקוני. י) בכתיו"ב: וספרת לך ג' ספירות בזה הפסוק עשר פעמי' שיין שהן עולי' ג' אלפי' ושיין הוא לשון שינון ויש לה ג' ראשין כנגד ג' אילופין של תורה תני"כ ע"כ. וכ"ה במד"ז. יא) עירובין יג, ב. יב) שמות יט טז. יג) בכורות יג, ב. טו) תנחומא ג.

שם שהוא כתוש בעוני ושבור כמד"א (במדבר יא ח) או דכו במדוכה, וכת' (תהלים צ ג) תשב אנוש עד דכא, אביון שהוא תאב לכל, רש שהוא נגרש מאחוזתו כמד"א (דברים ד לח) להוריש גוים ומתרגמין לתרכא, מסכן מלמד, ההסכן הסכנתי (במדבר כב ל טו), שני' (קהלת ט טז) חכמת המסכן בזויה וכו', וכת' (שם ד יג) טוב ילד מסכן וחכם, אלמא מצינו חכמה אצל המסכן.

(כו) כי לא יהיה לו גואל וכי יש לך אדם בישראל שאין לו לא קרוב ולא גואל (י), נ"ל דבגר שנתגיר מעיקרא.

(כט) מושב עיר חומה גי' מימי יהושע ואילך (י).

(לד) ושרה מגרש עריהם ס"ת למפרע משה, צפה משה ברוח הקדש שהיה בנו גרשום עתיד ליכנס לא"י ולקבל חלק באחוזת הלויים והוא לא היה עתיד לקבל חלק כי לא עבר הירדן, לכך קרא חלק הלויים מגרש לפי שהוא מגורש ממנו. וגם מגרש אותיות גרשם.

(לה) ומטה ידו בעון שמיטה מטה ידו, כי מי שאינו מקיים מצות שביעית לסוף מטה ידו (יט).

(לו) וחי אחיך עמך גי' חייך ק(ו)דם, וכן אחז"ל כ) חייך קודמין.

(מא) ויצא מעמך הוא ובניו מכאן הקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו (נא). בכאן כת' ובניו עמו ובפ' משפטים כת' (כא ג) ויצאה אשתו עמו, מה שכתב זה [לא] כתב זה.

(מג) לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך (לקמן) למה נא). נ"ל לחייבו בשני לאוין אחת על ודייה ואחת על עבודת עבד נא).

(מז) וכי תשיג יד גר ותושב זש"ה (דברים כח מג) הגר אשר בקרבך יעלה עליך, ומך אחיך ואתה תרד מטה (שם), צאו וראו מה עבירה עושה, כשאין ישראל עושין רצונו של מקום מה כתיב בהו ואתה תרד מטה מטה, וכשעושין רצונו מה

טז) ותרגמו המילף אליפנא. יז) קידושין כא, א. תר"כ, והובא ברש"י.
יח) תר"כ הובא ברש"י, והגימ' צ"ת ואולי צ"ל למוקף מיהושע, ע"י רוקח. יט) סוכה מ, ב. כ) ב"מ סב, א. כא) קידושין כב, א. כב) כותנו למה נאמר ב' פעמים.
כג) ע"י פ"ח פלטיאל.

כתי' בהו (שם כו יט) ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה, אל תקרי על הגוים אלא על הגאים, שזוכים להיות גדולים ממלאכי השרת, שאפי' מלאכי השרת שואלים להם מה חידש הקב"ה היום בבית המדרש נד' שני' (במדבר כג כג) כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. עכ"מ.

(כה, א) בהר פנינו לפי שאמר למעלה שבתות ומועדים אמר כאן שמיטות ויובלים.

(כו, א) אֱלִיָּם חסר יו"ד, אם יאמר לך אדם לך עבוד ע"ז יאמר לו יש לה עשרה שמות של גנאי. תורת כהנים נה). אֱלִיָּם בגי' אלמים, כמד"א (תהלים קטו ה) פה להם ולא ידברו. ע"כ.

(כה, ח) וספרת ל"ך נ' שנת היובל. וספרת ל"ך בדור נ' גלו. שבע שבתות שב ע' בגלות בבל. שבע שנים שב ע' שנים שבע פעמים שבעים הם ת"ץ בין גלות ראשון לשני. שבתות ש ב ת' שנים של מצרים, ועבדום ועינו אותם ת' שנה (בראשית טו יג). שבע פעמים פע"ם הם קץ של דניאל ט), אשרי המחכה ויגיע אל הקץ אלף ושלש מאות ושלשים וכו'. וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע וכו' ר"ת ששה שיניין, לרמוז על מ"ש הכתוב (שה"ש ב טז) הרועה בשושנים כלומר בשש שיניין ט) והבן.

(כג) והארץ לא תמכר לצמיתות כי ל' הארץ ר"ת כלה, לרמוז על הכלה הכלולה שנקראת ארץ חפץ (מלאכי ג יב).

נד' במדבר פ"כ כ. כה) ריש פ' קדושים. וכ"ה באדר"נ פל"ד ג. כו) ע"י סוף דניאל שהם אלף ושל"ה. כז) ע"י בפ"י הרוקח.

סדר בחקתי לה"ר אפרים זלה"ה

(כו, ג) **אם בחוקתי תלכו ר"ת אבת, זש"ה** (תהלים מה יז) תחת אבותיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ, כלומר כשאוחזין בני ישראל מעשה אבותיהן אברהם יצחק ויעקב בידיהן הקב"ה עושה אותם לשרים בכל הארץ, שני' **אם בחקותי, צאו וראו שכל הברכות שהקב"ה משפיע לעושי רצונו מדה כנגד מדה.**

(ד) **ונתתי גשמיכם בעתם** אמר הקב"ה התורה בגשם ניתנה שנא' (שם סח י) גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה, אם אתם משמרים אותה ונתתי גשמיכם.

(ה) **והשיג לכם דיש את ואם אתם מקיימים לא תחסום שור בדישו** (דברים כה ד) **והשיג לכם דיש,** ואם אתם מקיימין שוך לא תזרע כלאים (לעיל יט יט) ובציר ישיג את זרע, ואם אתם מקיימים את התורה שנקראת לחם שני' (משלי ט ה) **לכו לחמו בלחמי** אזי **ואכלתם לחמכם לשובע.** אם אתם מקיימין המצות התלויות בלחם כמו חלה וברכת המוציא אז **ואכלתם לחמכם,** אם אתם מקיימין התורה שנקראת בטח שנא' (משלי כא כב) **וירד עוז מבטחה אז וישבתם לבטח.**

(ו) אם אתם מקיימין את התורה שנקראת שלום שני' (משלי ג יז) וכל נתיבותיה שלום אז **ונתתי שלום בארץ,** אם אתם מקיימין התורה שניתנה בחרדה שנא' (שמות יט יח) **ויחרד כל ההר אז ושכבתם ואין מחריד.** אם אתם מקיימין התורה שמשכת נפש שנקראת חיים שני' (משלי ד כב) **כי חיים הם למוצאיהם והשבת חיה רעה מן הארץ,** ואם אתם מקיימין את התורה שנקראת חרב שני' (שה"ש ג ח) **כולם אחוזי חרב וכת' (תהלים קמט ו) וחרב פיפיות בידם אז וחרב לא תעבר בארצכם.**

(ז) אם אתם מקיימין צדק צדק תרדוף (דברים טז כ) בקש שלום ורדפהו (תהלים לד טו) אז **ורדפתם את אויבכם.** ואם אתם מקיימין ועשית מעקה לגגך (פז) [כי] יפול הנופל (דברים כב ח) אז **ונפל'ו לפניכם לחרב.**

(ח) ואם אתם מקיימין חמשה חומשי תורה אז **ורדפו מכם חמשה מאה.** אם אתם מקיימין ק' ברכות בכל יום אז **ומאה מכם רבבה ירדפו.**

(ט) אם אתם מקיימין התורה שניתנה פנים בפנים שני' (דברים ה ד) פנים בפנים דבר יי עמכם אז ופניתי אליכם. אם אתם מקיימין התורה שהיא פרה ורבה שני' (קהלת יב יא) וכמסמרות נטועים, ודרשנין (ז) מה נטיעה זו פרה ורבה אף ד"ת פרים ורבים, אז והפירתי אתכם והרבייתי אתכם. ואם אתם מקיימין המילה והתורה שנקרא ברית אז והקימותי את בריתי אתכם.

(י) אם אתם עוסקים בתורה הישנה ומחדשים בה דברים וטעמים אז ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו.

(יא) ואם אתם יושבים בכתי כנסיות ובכתי מדרשות אז ונתתי משכני בתוכם (כמ"ש חז"ל ג) שנים שיושבין ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם. אם אין אתם מבזין התורה ולא תגעל נפשי אתכם, כמ"ש חז"ל ד) כל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות שני' (ש"א ב ל) ובזוי יקלו, ובזזה לא נאמר אלא ובזוי, כי כל המבזה את התורה כביכול כאילו בזה את עצמי.

(יב) ואם בחוקתי תלכו והתהלכתי בתוכם. אם אתם אומרים יי אלהינו יי אחד (דברים ו ד) והייתי לכם לאֱלֹהִים, כמ"ש חז"ל ס) אמר הקב"ה לישראל אתם עשיתם אותי חטיבה אחת בעולם שני' (שם) שמע ישראל יי אלהינו יי אחד ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שני' (ש"ב ז כג) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. אם אתם מברילים עצמיכם מגויי הארצות ולא תעשו כמעשיהם ואתם תהיו לֵי עַם.

(יג) אני יי נאמן ליפרע מדה במדה למכעסי ולעושה רצוני שכר טוב ו).

(ג) אני יי וסמך ליה אֵם בחקותי, א ס, יש אם למקרא יש אם למסורת ו), כי אם לבניה תקרא (משלי ב ג). אני יי וסמך ליה אֵם בחקותי, כלומר אם אתם עושים רצוני אהיה לכם ליי מדת רחמים וארחם עליכם.

(ה) דיש אותיות שדי, וגם הוא למפרע שיד, אם זכיתם יהיה שדי בצריך (איוב כב כה) קרי ביה בצריך ט), ואם לאו שיד, ושאיך יכת שער (ישעי' כד יב), וסלף בוגדים י ש ד ס (משלי יא ג) אותיות שָׁדִים ואותיות משדי, כלומר אין רשות לשדים לשלוט באדם אלא ברשותו של מקום. את בציר זכו בציר לא זכו בציר, כלומר מעט. את זרע אם זכו זרע לא זכו זה רע, כלומר תחת חטה יצא חוח (איוב לא מ).

ב) תגיגה ג, ב. ג) אבות פ"ג מ"ב. ד) שם פ"ד מ"ו. ה) ברכות ו, א. ו) במ"ד פ"ד ו. ז) עי' פסחים פו, ב. ח) לשון בציר.

(ו) ונתתי שלום בארץ בזמן שיש שובע יש שלום אין שובע מלחמה, והיינו דאמרי אנשי כד משלם שערי מן כדא נקיש ואתי תגרא ט). ושכבתם ואין מחריד אפילו בחלום.

(ז-ח) ונפלו לפניכם ונפלו אויבכם אחת בימי יהושע ואחת בימי דוד.

(י) ישן נושן וישן ג' ישנים שנא' (לעיל כה כא) ועשת את התבואה לשלש השנים. מפני חדש ר"ת וס"ת משיח. מפני חדש תוציאן ס"ת ישו, כלומר כשיבא המשיח תכלה אומת ישו, ונתייבשה כמה זמן בעונותינו שרבו.

(יא) ונתתי משכני משכני, כלומר משכון החביב לי, ולכן לא תגעל נפשי אתכם. משכני ש מ י כ ן, שנא' (ירמיה ז י) אשר נקרא שמי עליו, כמגין משכני עמד בית שני. משכני בתוככם משכני שבתוככם משכני בעבותת אהבה י) וגרם לי להשרות שכנתי בתוככם. ולא תגעל נפשי אתכם לא תפליט, כמו שורו עיבר ולא יגעיל (איוב כא י), וכל הגעלה שבתלמוד לשון פליטה.

(יג) אני יי אלהיכם זה הפסוק מתחיל בא' ומסיים בת', כלומר אם תקיימו כל התורה מא' עד ת' יתקיימו בכם כל הברכות ואם תהיו מזידין אפי' בקלה שבכל המצות לעשותה להכעיס מעלה אני עליכם כאילו עברתם על כל המצות.

(יד-מב) ואם לא תשמעו צאו וראו שכל התוכחות נאמרו בטכסיסי מלך הנלחם במדינה שמרדה בו, בתחלה מבהלם ומפחידם בכתב ע"י שליח, כך והפקדתי עליכם בהלה, לא חזרו בהם שורף כל סביבות המדינה כך השחפת, וכראותם האש נרתעים ונרתתים וזהו הקדחת, ואחר כך שולל כל סביבותם זהו ותם לריק בחכם, ואח"כ משים אורבים מארבים על העיר לבלתי יוצא ובא שלא יהא אדם רשאי להביא להם מזון כדי להרעיהם, כך ונתתי שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה.

(כא) ואם תלכו עמי קרי גי' יש, כלומר י"ש עולמות גנותי לכל צדיק וצדיק י) וההולך קרי אבדו ממנו.

נחזור לראש. ואח"כ שולח חוטפים לעיר שחוטפים וטורפים כל היוצא מן העיר כך והשלחתי בכם את חית השדה, ואח"כ נלחם בה והורגם בחרב כך והבאתי עליכם חרב, ואח"כ תופס גדולי העיר ומאכילם לחם צר ומים לחץ

(ט) ב"מ נט, א. י) וכ"כ ברוקח. (יא) ע"פ יהושע יא ד. (יב) ע"י סנהדרין קי, א.

כך בשברי לבם מטה לבם, ואח"כ מאכיל להם בשר בניהם ברעב כך ואכלתם בשר בניכם, ואח"כ מחריב את הארץ ומורישה כך ונתתי את עריכם חרבה, ואח"כ מחריב ומוציאם מבתיים ודוחק אותם ומחזירן על הפתחים כך ואתכם אזרה בגוים, ודוחק אותם עד שנופלת יראתו על פניהם שאפי' ע"י שליח כל שהוא הבא מאת המלך יראים מפניו שנא' ורדף אותם קול' ע"ה נדף, ואח"כ חוזרים למלך ונופלים על פניהם ואומרים חטאנו לאדונינו המלך ועתה ישיב המלך את נדחו והו והתודו את עונם, ואומר להם המלך לולא אבותיכם אשר עבדוני בכל לבם ובכל נפשם ולא מרדו בי מעולם לא הייתי מוחל לכם המרד הגדול הזה, ועתה יהיה מחול לכם בשביל(כם) וזהו וזכרתי את בריתי יעקב, למה הזכיר יעקב בתחילה, כאדם האומר אני זוכר מה שהיה לפני שנה או שנתיים ואפי' מה שהיה כמה שנים לא שכחתי, כך וזכרתי את בריתי יעקב שהיה אחרון לאבות. ואף יצחק ואברהם שהיו קודם לכן לא שכחתי. ג' פעמים ברית בפסוק כנגד ג' פעמים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, שהיתה משוכחת מכל הארצות שנ' (בראשית יג י) כגן יי כארץ מצרים, והלכו אחרי במדבר בארץ לא זרועה (ירמיה ב ב). לעיני הגוים שבטחו בשמו ולא יראו שהיו בורחים אחריהם והורגים אותם על גזל ממנם אלא לעיניהם יצאו שנא' (שמות יד ח) ובני ישראל יוצאים ביד רמה.

(כו ב) איש כי יפלא למה נסמכה פרשת נדרים לפרשת תוכחה, לומר לך כל הרגיל בנדרים בא לכלל לא יחל, ואם מיחל תוכחות ויסורין באין עליו. כי יפלא ג' במופלא, וכן ארז"ל (ג) כי יפלא לאייתווי מופלא סמוך לאיש. כי יפלא בעון נדרים בניס מתים וגם אשתו של אדם מתה(ד), כתי' הכא כי יפלא וכת' התם (ישעיה כח כט) הפליא תושיה, ואין תושיה אלא אשה שנא' (איוב ו יג) האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני. בעון נדרים בניו של אדם [מתים], כתיב הכא כי יפלא וכת' התם (בראשית יח יד) היפלא מיי דבר למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן. נדר ג' צדיקים, כי הצדיקים הראשונים היו נודרים ונשבעים לקיים המצות כנגד יצה"ר כמ"ש (רות ג יג) וגאלתיך אנכי חי יי שכבי עד הבקר, וכת' בדוד (תהלים קיט קו) נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדק(טו). נדר בגי' כרכים, שהנודר על דעת רבים אין לו הפרה לעולם אלא על דעת רבים שנדר(טו).

(יב) כן יהיה פי' אמתות, כמו כנים אנחנו (בראשית מב יא), וכן כנים אתם (שם מב יט).

(כ) ואם לא יגאל ג' ביד הבעל, ואם מכר ג' ואף (ה)גזבר הבא, וכן ארז"ל (י) ואם לא יגאל השדה לבעלים ואם מכר השדה לגזבר.

(לד) אלה המצוות ה צ ו ת, כלומר כל המקיים המצוות עושה צות ונחת רוח ליוצרו, ובזכותם יתן למקיימיהם צות וקורת רוח בעולמו שנא' (ישעיה סד ג) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו. תם פי' ספר ויקרא לה"ר אפרים.

(כו, ג) אם בחוקותי סמך ליובל להודיע למה גלו. בחקתי גשמיכם התורה נמשלה למטר שנא' (דברים לב ב) יערוף כמטר לקחי.

(כה, ד) ים שבת שבתון יהיה כמנין יהי"ה לפני ר"ה יט).

(י) וקראתם דרו"ר כמנין שנים שעמד בית ראשון ת"י כ, ובהם ד' כל יובלות, לכך ד' פעמים יובל בפרשה זו.

(יז) לא תנו איש את עמיתו ויראת ס"ת שתות, האונאה עד שתות כג).

(כו, ג) אם בחוקותי הברכות מתחילות בא' ומסיימים בת' קוממיות, לומר אם תקיימו כל התורה יהפך לכם הקללה לברכה.

(מב) וזכרתי את בריתי יעקב ט"ו תיבות בפסוק, כי האבות ראו זה את זה ט"ו שנים יחד כג).

(מד) ואף גם זאת י"ח תיבות, י"ח שנים מפקידה לפקידה מד).

(כז, ב) סמך ערכין לתוכחה, לפי שבתוכחה זו יש מ"ה קלות ובמשנה תורה צ"ח הרי קמ"ג, ובשקלים של ערכין יש קמ"ג שקלים בין כלם זכר ונקבה ובן ששים ובן חדש וכל הנז' בפרשה, כלומר כ"ד אלו שיכפרו על אלו.

(יט) ואם גאול י"ב גאולות בפרשה כנגד י"ב שבטים שיגאלו. ואח"כ סמך ואם בבהמה הטמאה ופדה וכו', בהמה טמאה אלו גרים, ופדה שעתידין ליגאל, שנא' (זכריה ב טו) ונלוו גוים רבים אל יי ר"ת גר, ונלוו הגר עליהם (ישעי' יד א).

(כח) ה' פעמים לא יגאל בפרשה ואחד לא יפדה, כי ו' הם שאין להם חלק לעה"ב האומר אין תורה מן השמים, ולדברי ר' יהודה ב' מלכים וד' הדיוטות כה).

(יח) מכאן עד שתות שייך לפר' בהר. יט) עי' מו"ק ג, ב. כ) יומא ט, ב.
 כא) אולי צ"ל י"ד, ועי' בפ"י הרוקח. כב) ב"מ מט, ב. כג) סדר עולם רבה פ"א.
 כד) עי' מגילה יא ב יב א. כה) סנהדרין צ, א.

(כו, ג) אם בחוקותי עדקו ממית נמצא כל האלפא ביתא לבד מס',
לומר כל הברכות תלויות על מנת שיקיימו התורה וניתנו על תנאי זה (ט) חזן מברכת
כהנים שיש בה ששים אותיות.

(ל) מעשר נוטריקון רועה שש עשרה מיל, בפ' בתרא דבכורות (ט). עכמ"כ.

ליקוטים:

(כו, יט) ושבדתי את גאון גי' זה המקדש (כ). את גאון עוזכם זו ירושלים.

(לז) וכשלו איש באחיו כמפני ס"ת למפרע ישו, שהכשיל לכל העולם כדכתי'
(דניאל יא יד) (ורבים) [ובנין] (מ) פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו, ורבינו
סעדיה גאון פי' זה ישו הנוצרי, וסי' פריצי כמנין ישו, כי הפ' באתב"ש היא מתחלפת
בר'.

(כו, ג) אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ר"ת בתום,
לרמוז כי ההולך בדרכי יי לעשות מצותיו צריך שיהיו בתום ולא לשום פניה אחרת
כמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים קא ב) אתהלך בתום לבבי, וכתי' (משלי י ט) הולך
בתום ילך בטח וכו', אז מזכה אותו לשמור ולעשות המצות, וזהו ועשיתם אותם.
כמ"כ.

(ד) ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה [הארץ] ס"ת אותיות מים, ור"ת גבוה, ר"ל
שיתן לכם הקב"ה ממים שהם גבוהים וישקו הגבוה כנמוך. ונתנה הארץ יבולה
ועץ השדה ר"ת אותיות הוי"ה, והבן, מלת עץ שעולה כמנין הוי"ה כידוע, עם
השדה שהוא חקל תפוחין, שיעשה זווג למעלה אזי יהיה שפע לתחתונים. עוד ועץ
השדה יתן פריו ר"ת יפה, ר"ל יפה נוף משוש כל הארץ (תהלים מח ג), עץ פרי
עושה פרי למינו (בראשית א יב) כמו שהיתה כוונתו ית' בתחילת בריאתו שיהיה
טעם העץ כמו הפרי (ט).

(ז) והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ואבדיל אתכם מן העמים
להיות לי ר"ת מהל, ר"ל שהשי"ת הבדיל אותנו מן העמים וצונו למול את בשרינו,
וכל הנזהר שלא לטמא מילתו נקרא קדוש, וזהו אומר והתקדשתם והייתם קדושים
וכו' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. ע"כ מ"כ.

סדר במדבר לה"ר אפרים זלה"ה

(א, א) במדבר סיני בגי' בשלום, כי מיום שיצאו ממצרים היו נוסעים בקטטה עד שבאו למדבר סיני נשלמו כולם יחד שנא' (שמות יט ב) ויחן שם ישראל 6). במדבר סיני גי' כבוד שמו, ואין כבוד אלא תורה שנא' (משלי ג לה) כבוד חכמים ינחלו, וזהו כבודו של הקב"ה שבניו עוסקים בתורה לשמה, וזהו הכו לי כבוד שמו (תהלים צו ח) כלומר הבו לו מתנה שתתעסקו בתורה לכבוד שמו, שאו מנחה (שם) הביאו אותה עמכם בפטירתכם מן העולם ותהיה לפניו מנחה ותזכו לחיות פני שכינה שנא' (ישעי' נח ח) כבוד יי יאסף. במדבר גי' אברהם, כלומר בזכות אברהם נדבר עמהם ונתן להם את התורה 3). ד"א במדבר סיני בגי' עני, כלומר היה נכנע ושפל משאר הרים הגבוהים ובהר בו הקב"ה לקיים מה שנא' (שם סו ב) אל זה אביט אל עני ונכה רוח, כלומר אל סיני, וזש"ה (תהלים סח יז) למה תרצדון הרים גבוננים ההר חמד אלהים לשבתו 4), חמד אלהים גי' ובסיני. באה"ל מסכתות יש להם גמרא 5). מועד כמנין מועד ימים עמד משה כהן, שלשה פעמים ארבעים יום, ונתנה לו התורה. באחד לחדש למה המתין כל כך, לפי שעד השתא היו עסוקין במלאכת המשכן ובהקמתו ובהקרבת הנשיאים חנוכת המזבח.

(ב) שאו את ראש ב"מ מי שהוא ראש לכל ומתנשא לכל לראש תמנו עמהם, אמר הקב"ה למשה צרף אותי עמהם להשלים החשבון, וזש"ה (תהלים טז ה) יי מנת חלקי וכו' 6), כמו תכוסו על השם (שמות יב ד) שהוא לשון מנין, כך הקב"ה מצטרף לחשבון עם ישראל ונמנה עמהם, וכן עשה בכניסתו לארץ מצרים שהיו שבעים חסר א' והשלים הקב"ה למנינם 7), וכל שעה שישאל נמנין לדבר מצוה שכינה עמהם. למשפחות לבית אבותם כלומר תחלקם למשפחות ואח"כ לבית אבות ומתוך כך תעמוד על מספרם בקל. לגגלתם כלומר לגלגל תם, כלומר י"ב שבטים הם גלגל של יעקב איש תם, כי כמו שיש י"ב מזלות ברקיע 8) כך יש י"ב שבטים, וי"ב מזלות קבועים בגלגל.

(ג) מבין עשרים שנה ס"ת למפרע המן 9), כי המן ימח שמו נתכוון לשקול (כל) כנגד [כל] ישראל.

(א) עי' מכילתא שמות שם, וברוקח שם. (ב) שמו"ר פכ"ח א. (ג) סוטה ה, א. א. עי' ב"ר ריש פצ"ט. (ד) מעשה תורה עמ' לו. (ה) עי' ב"ר פצ"ד ח. (ו) ברכות לב, ב. (ז) עי' ברוקח אסתר ג ט.

(מט) אך את מטה לוי לא תפקוד אכין ורקין מיעוטינן ט, לפי שהארון מכלה בהן, לכך היה מספרם מועט יותר משאר שבטים ט. ואת ראשם לא תשא כלומר שלא ילכו בקומה זקופה משום אימת שכינה, אלא שאיף עייל שאיף נפיקי).

(נג) יחנו פביב למשכן העדות ולא יהיה קצף כלומר מתוך שיחנו סביב למשכן העדות, ולא יהיה קצף שלא יוכל זר ליקרב למשכן, אז לא יהיה קצף על בני ישראל ו).

(ב, ג) והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה לפי שרוח מזרחית משם אור העולם יוצא, ויהודה היה מלך י, וכת' ביה במלך (משלי טז טו) באור פני מלך חיים, לכך היה יהודה לצד מזרח. ועמו יששכר שהיה בעל תורה שנא' (דה"א יב לג) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים, וכת' ביה במלך (דברים יז יט) וכתב את דברי התורה והיתה עמו וקרא בו וכו', לכך היה יששכר עמו בדגלו, וגם התורה נקראת אור שנא' (משלי י כג) כי נר מצוה ותורה אור, גם וזבולון י) שהי' סופרין מן התורה שנקרא' אור שנ' (שפטים יד) משכים בשבט סופרן.

(י) [נדגל מחנה ראובן תימנה] לפי שרוח דרומית חמה מכל הרוחות כדאי' במדרש יי בחכמה יסד ארץ י), ברא רוח דרומית חמה מאד, ולולי חכמה ותקנה שתיקן להם הקב"ה לבריות לא היתה שום בריה יכולה להתקיים מחום דרומית, ומה תקנה תיקן להם הקב"ה ברא עוף אחד ששמו נץ וכנפיו פרושות כנגד החום שלא יצא לעולם שנא' (איוב לט כו) המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן טו), ומנין שהוא חם שנא' (שם לו יז) אשר בגדיך חמים בהשקית ארץ מדרום, ומהו בהשקית כי רוח שמנשבת לנגד דרום צוננת מאד הכל כדי להפיג חומן כדאי' במס' שבת טו) האי יומא דאסתנא, יש מפרשים רוח דרומית שהיא צוננת, ופי' רש"י ז"ל אמת הדבר שהיא צוננת מאד. וכשמשקית הרוח אז חום גדול לצד דרום, ולפי שראובן ושמעון וגד בעלי חימה וכעס היו, ורוח דרומית מגדלת בעלי חימה, כשאדם כועס לבו כוער באש שנ' (אסתר א יב) וחמתו בערה בו, לכך היו בצד דרום, ומנין שהיו בעלי כעס, ראובן כעסו בלבל יצועי אביו י), שמעון שנא' (בראשית מט ז) ארור אפם כי עז, גד שנא' (דברים לג כ) וטרף זרוע אף קדקד יט), גם לא נאמר אלא לרבות אף בכל מקום דכת' (איוב טז ט) אפו טרף, טורף נפשו [באפון] (שם יח ד).

ח) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ז. ט) ע"י במ"ר פא יא. י) סנהדרין פח, ב. יא) במ"ר פ"א יב. יב) ב"ר פפ"ד יז, ופצ"ב ה, תוספתא ברכות פ"ד טז. יג) חסר כאן והשלמנו עפ"י כתי"ב, וע"י במדבר פ"ב י. יד) מדרש כונן, ע"י אוצר מדרשים עמ' רנט. טו) ע"י גיטין לא, ב. טז) קטז, ב. יז) בראשית מט, ב. יח) בכתי"ב: וכתוב אפו טורף נפשו באפו רוח דרומית מגדלת בעלי חימה, וכן אחז"ל דותחני

(יח) דגל מחנה אפרים וכו', לפי שהשכינה במערב (ט), ואפרים ומנשה בני יוסף היו, ויוסף אחי בנימין, לכך שלשתם יחד לצד מערב, כי היה עתיד בית המקדש להיות בנוי בחלקו של בנימין אחי יוסף שנא' (ש"א י ב) בגבול בנימין בצלצח כ), לכך היו לצד מערב.

(כח) דגל מחנה דן צפונה לפי שנא' (ירמיה א יד) מצפון תפתח הרעה, לכך גזר על דן צפונה, כי היה פסל מיכה עמו (כ). ונפתלי עמו, כי שניהם בני אשה אחת היו. ואשר עמהם לפי שרוח צפונית לא חמה ולא צוננת ואין לך אויר נח לגוף כמו אויר של רוח צפונית כמו שפי' רש"י ז"ל במס' שבת (נ) יומא דאיסתנא יום שרוח צפונית מנשבת בו, ובנות אשר היו יפות מכל בנות ישראל (ג) והגוף היה נהנה מהם ביותר, ולכך היה בצפון. ועוד כי היה עשיר (ד) שנא' (דברים לג כד) וטובל בשמן רגלו, וארז"ל (ה) כל הרוצה להעשיר יצפין שנא' (תהלים יז יד) וצפונך תמלא בטנם. וגם נפתלי היה עשיר שני' (דברים לג כג) ומלא ברכת יי, אבל אשר היה מתאונן על זה שנפל חלקו עם שבט דן, ולכן הגשיא שלו היה פגעיאלי בן עכרן, אמר אשר, פגעה בי מדת הדין והעמידה פגעיאלי בן עכרן בן שעוכר לישראל בע"ז שבידו. וגם נפתלי שהיה אחיו היה קשה לו שנפל בחלקו, ושם נשיא שלו מוכיח אחרע בן עינן, אמר אחי רע ופלט אותו הענן (ו) ולמה יש לו לעמוד אצל בן עינן כלומר אצל אותו שהענן קלטו וכסהו.

(ג) (יב) לקחתי את הלוויים ר"ת לאה, כלומר בזכות לאה שאמרה הפעם ילדה אישי אלי (בראשית כט לד) זכו הלויים להיות קרובים אלי לשרתני, ילדה אישי אלי ס"ת יי"ה, והוא שם משמות של ע"ב, שבקשה מדת רחמים שיהיה הקב"ה נוטלו לחלקו ולכרך בשמו, א י ש י זה הקב"ה שנא' (הושע ב יח) תקראי לי אישי (ט) ס"ת יי"י, והוא שם של יברכך יאר ישא.

(מא) תחת כל בכור משבט ראובן לא לקח תחת הבכורות, שהרי הוא עצמו לא זכה לבכורה וניתנה בכורתו ליוסף (ט). ועוד שבלבל יצועי אביו. משבט שמעון לא נטל תחת הבכורות, כי לוי והוסיף על הלואתו, כלומר חטא במעשה שכם והוסיף במעשה זמרי, ולכך לא היה נכון לעבודתו. אבל לוי שלווה ופרע במעשה העגל שנא' (שמות לב כו) ויאספו אליו כל בני לוי אמר הקב"ה נאה לו להשתמש בכבודי.

לכך היו בצד דרום לרמו להם. (יט) במ"ר פ"ב ט, ב"ב כה, א. (כ) מגילה טז, ב. (כא) ע"י סנהדרין קג ב, ותנחומא תצא י. (כב) קטז, ב. (כג) ב"ר פע"א י. (כד) בכת"ב: וגם עשירות שנאמר וטבל בשמן רגלו. (כה) ב"ב כה, ב. (כו) תנחומא תצא י. (כז) ע"י שם לשון הפסוק. (כח) דה"א ה א.

(מז) חמשת חמשת שקלים זש"ה (איוב לו כג) שרי לא מצאנוהו שגיא כח, בא וראה שלא הטריח הקב"ה על העודפים על הלויים ליתן בפדיונם אלא כפי ערך בן חמש שהוא חמשת שקלים ט).

(ד, ב) נשא את ראש בני קהת רמז לו קרח ועדתו שהיו עומדים לצאת מקהת ולהנשא עליו ולערער על הכהונה.

(יח) אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי אמר הקב"ה אעפ"י שעתידין קרח ועדתו לערער אל תכריתו בשבילם כל משפחות הקהתי (ז). עכ"מ.

מכתיבה אשכנזית.

(א, א) במדבר מתחיל למנין שמנו ומעמיד דגלים, מה כתיב למעלה ובפ' מעשר הארץ לוי הוא, שאו את ראש כל עדת בני ישראל על שם קודש ישראל לוי ראשית תבואתה (ירמיה ב ג), ה' חומשים, כל רואיהם כי הם זרע בידך יי, ב (י) רך יי בגי' אברהם, זרע קדש מצבתה (ישעי' ו יג) כולו זרע אמת (ירמיה ב כא) (ל). העשירי יהיה קדש (ס"פ בחקותי) כך תמנה מאפרים בכורי הוא (ירמיה לא ח) ותמצא לוי עשירי למפרע, אפרים מנשה וזולון יששכר נפתלי דן אשר גד יהודה לוי. אי נמי הוציא הבכורות מבניו שאין קדש מוציא קדש (ז) ונשארו שמונה, ואותם ח' מנה כסדר תולדותם וחזר ומנה לוי עשירי, כגון (ג) שמעון לוי יהודה נפתלי אשר יששכר וזולון בנימין וחזר לראש שמעון לוי, ונמצא לוי עשירי (ד), ומשה היה לוי, ואהרן מעשר מן המעשר, ויבדל אהרן להבדילו קדש קדשים (דה"א כג יג), לכך סמך העשירי יהיה קדש.

(ג) לצבאותם אתה ואהרן ומה ענין פקודים אצל תמורה ולא ימיר אותו (ס"פ בחקותי), לומר לך מה אני יחיד ואין לי תמורה דכתי' (ש"א ב ב) אין קדש כיי, כך לא אמיר אתכם באומה אחרת דכתי' (שמות יט ה) והייתם לי סגולה, וכתי' (שה"ש ו ג) דודי לי ואני לו, וכשם שאיני ממיר אתכם כך לא תמירוני, אני קדש ואתם קדושים, אתם קרויים צאני דכתי' (יחזקאל לד לא) ואתנ(ה) צאני צאן מרעיתי, כשם שאין ממירין בהמה בבהמה (לה) כך לא אמיר אתכם באומה אחרת.

(ב) אל' המצות (ס"פ בחקותי) שאו את ראש כל עדת למה לא ניתנו כל המצות לאבות או לשבטים, לפי שצפה הקב"ה באיזה דור לצוות המצות, כשהגיעו

(כט) בחקותי כז, ו. (ל) תנ"י ל. (לא) ע"י רוקח. (לב) ע"י ב"מ ז א. (לג) נרצ"ל כגון שמעון יהודה דן נפתלי גד אשר יששכר וזולון ראובן לוי. (לד) ע"י ב"ד פ"ע ז. (לה) ס"פ בחקותי, ע"י תמורה ט, א.

אלפים ותמ"ח שנה היו ישראל במספרם כמספר המצות חוץ מן הלויים, והיו תר"ג אלף כמנין בני ישראל כנגד תר"ג מצות חוץ מן הדברות, והפרט תק"ג והלויים ח' אלף ותק"ף הרי ט' אלף וק"ל, והלויים התפקדו בני ל' שנה, אבל אם היו ישראל בני עשרים שנה היו משלימים לעשרת אלפים, הרי תר"ג אלף כנגד תר"ג מצות, לכך סמך הפקודים אצל המצות. **שאו את ראש כל צדת בני ישראל ר"ת בגי' תר"ג כמנין בני ישראל**, כיוצא בו כי תשא את ראש בני ישראל (שמות ל יב) ר"ת בגי' תר"ג לו).

(ג) **מבן עשרים** לפי שלמעלה אין עונשים עד שיהא בן עשרים לו) וראוי לבנים, כי בן י"ח לחופה לו), ואם כן בן עשרים ראוי לבנים. **שאו את ראש לגבי אדנים** היה משה גזבר ונאמן לבדו לו) ולא אהרן, כרי שלא יאמרו הוא עשה את העגל והוא מונה אותנו לתת שקלים, אבל כאן משה ואהרן מ).

(ה) **ואלה שמות האנשים** שלא שינו את שמם מו). **לראובן אַיִצֹר** מה הצור סוכל כל מה שבבית, כך סבל הקב"ה עונות ראובן ומחלן לו כשעשה תשובה מו). **בן שריאור** וממי למד שהודה, מיהודה במעשה תמר כשרצו להשליכה באור לישרף מו), ושדי לשון השלכה כמו ירה בים (בראשית לח כו מד), ולכך סמכם משה באומרו יחי ראובן וכי' וזאת ליהודה (דברים לג מו).

(ו) **לשמעון שלומיאֵל** אעפ"י שחטא זמרי בשטים עשה לו הקב"ה שלום שסמכו אצל ראובן בדגלים, ומשה תלה ברכתו ביהודה (ו) ש מ ע יי קול יהודה (שם), ונחלתו מתוך נחלת יהודה שנא' (יהושע יט ט) (מחלק) [מחבל] בני יהודה נחלת בני שמעון מו).

(ז) **ליהודה נחשון** על שם שירד לנחשול של ים תחילה טרם שנבקע, ונ' מתחלפת בל', כמו לשכות נשכות (נחמיה יב מד מו). **בן עמינדב** על עמו של הקב"ה נעשה נדיב, כי משם זכה יהודה למלכות, היתה יהודה לקדשו (תהלים קיד ב) שקידש שמו של הקב"ה בים, לפיכך ישראל ממשלותיו שנעשה מושל בישראל מו). **ד"א עמינדב** נתנדב בתוך עמו לירד תחילה לים.

(ח) **ליששכר נתנאל** שנתנו התורה על לבם, ויט שכמו לסבול (בראשית מט טו), ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (דה"א יב ב). **בן צוער** שקיכלו עליהם טורח

לו) עי' ברוקח. לו) שבת פט, ב. לח) אבות פ"ה כא. לו) שמו"ר ר"פ פקודי.
 מ) עי' לקח טוב. מא) מכילתא בא פ' והי' לכם למשמרת. מב) ב"ר פפ"ד יט.
 מג) בראשית לח כו. מד) ותרגמו שדי בימא. מה) מדרש אגדה, והובא בפענח
 רזא. מו) ספרי שם. מז) מדרש אגדה. מח) במ"ר פ"ג ו. מט) סוטה לו א.

צער של כל ישראל שהיו שואלין להם ומשיבין אותם וכה"א (שם) ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם נ).

(ט) לַיְבוּלֹן אֱלִיאָב על שם הברכה זבולון לחוף ימים (בראשית מט יג), א ל י על שם אלונים מבשן עשו משוטיך (יחזקאל כז ו), א ב על שם חלפו עם אוניות אבה (איוב ט כו) מלשון ספינה. בן חִילֹן על שם ברכת משה וספוני טמוני חול (דברים לג יט נ).

(י) לְאֶפְרַיִם תחילה שנא' (בראשית מח כ) וישם את אפרים לפני מנשה, בדגלים ובחנוכת המשכן ובנשיאים, אבל בחלוקת הארץ הקדים מנשה תחילה שני' (לק' כו כח) (ל' בני יוסף למשפחתם) מנשה ואפרים, לפי שחצי שבט מנשה קיבלו חלקם תחילה בטרם שנכנסו לארץ. א ל י ש מ ע ולא לאדונתו נ). [עמ' יהוד] עמי הודו, שארוננו של חי העולמים היו נושאים אצל ארוננו של יוסף נ). גמ' אֶלֶל גמלו אל טובה ועשאו מלך נ). פ ד ה צ ו ר ופדאו צור מדינה של גהינם שנאמר (בראשית לט י) לשכב אצלה בעה"ז להיות עמה בעה"ב נ).

(יא) לְבִנְיָמִין אבידן כשילדתו אמו לבנימין היתה סבורה שימות הילד, לכך קראתו בן אוני (בראשית לה יח) בן שמתאונן והולך, והיא נאבדה ומתה בקושי הלידה, ואביו קרא לו בנימין (שם) כלומר שנוולד לעיבור של ימים שלימין ולא ימות, כמו בן ימים, לקץ הימין (דניאל יב יג) כמו לקץ הימים, לכך נקרא אבידן שאביו דן בין דברי אמו לדבריו. בן גדעוני שעתיד לגדע משתיתו של שורשו של עמלק, שהוא שاول ומרדכי, אי נמי ירכה גדודים ולא ימות נ).

(יב) לְדָן אַחִיעֶזֶר שנעשה אח ליהודה לעוזרו במלאכת המשכן, בצלאל מיהודה אחיסמך למטה דן, ואין עזר אלא יהודה שנא' (דברים לג ז) ועזר מצריו תהיה, וכן על דוד שבא מיהודה נאמר (תהלים פט כ) שויתי עזר על גבור, וכן יעקב אומר (בראשית מט טז) דן ידין עמו כאחד, כמו אחד בשבטים נ) הוא יהודה. בן עמי שדי שדן עמו כיהודה שצוה להשליך כלתו לאור ולבסוף הודה נ). ש ד י כמו שדי בימא נ), וכמו שיהודה גור אריה (שם מט ט) כן דן גור אריה (דברים לג כב פ).

(יג) לְאִשָּׁר פגעיאל אין בכל השבטים שנתברך כבנות כמו אשר שנא' (בראשית ל יג) באשרי כי אשרוני בנות, שהיו נאות ונשאות למלכים פ), וכן אמר משה (דברים

נ) מדרש אגדה. נא) מדרש אגדה. נב) בראשית לט י. נג) סוטה יג, א.
נד) במדרש אגדה: ומה שכו גמלו האל על שקידש שמו של הקב"ה שפדאו צורו ונעשה מלך על כל מצרים. נה) יומא לה, ב. סוטה ג, ב. נו) מדרש אגדה.
נז) כ"ר פצ"ט יא. נח) שמו"ר פ"ל יט. נט) תרגום של רמא בים כדלעיל.
ס) מדרש אגדה. סא) כ"ר פע"א.

לג כד) יהי רצוי אחיו, שאם היה לו קטטה עם אחיו משאר השבטים היו (נשואין) [נשואין] בנותיו ומתרחצין מכעסם, ועליו אמר משה ע"ה (שם כה) וכימך דבאיך, ומתרגמין וכיומי עולמיותך תוקפך, זקנה שבאה משבט אשר היתה נאה וחזקה כנערה משאר שבטים, וכן הוא אומר (בראשית מט כ) מאשר שמנה לחמו, ואין לחמו אלא אשה כמד"א (שם לט ו) כי אם הלחם אשר הוא אוכל, והוא יתן בנות נאות שהן מעדני מלך, ואם היה כעס למלכים עליהם היו מתרחצין בשביל בנותיהן, לכך נקרא נשיא שבטו פגעיאץ בן עכרן שכל מי שהיה עכור ומחוייב למלך היתה בתו מבקשת אל המלך ומוחל לו, ופגעיאץ לשון תפלה ובקשה כמו אל תפגעי בי (שם כא יא סג).

(יד) לגד אַלִּיפָה שהוסיף הקב"ה על ממונם בשביל ששמרו מה שנדרו למשה ללכת לפני אחיהם למלחמה שנא' (יהושע כב ח) בנכסים רבים שובו לאהליכם. בן דעואץ שידעו מצות אל סג).

(טו) לַנַּפְתָּלִי אַחִירֵעַ אחי לשון ארץ שמנה כמו ותרענה באחו (בראשית מא ב), והוא בין אחים יפריא (הושע יג טו), רע לשון רצון כדמתרגמי' רעוא, שהיתה ארץ נפתלי עושה פירות כרצון בעליה, ועל זה אמר משה ע"ה (דברים לג כג) נפתלי שבע רצון. בן ענן שהיו עננים משקים ארצו ומעיינות הרבה היו בארצו, ועל זה אמר (שם) ומלא ברכת יי. ומנאן שלא כסדר שכולם שקולין זה כזה סד).

(טז) כתי' קריאי וקרינן קרואי, לומר כולן ראויין לעשרת הדברות סה).

(כ) רַאוּבֵן בְּכֹר חסר, שניתנה בכורתו ליוסף טו).

(כד) לַבְנֵי גָד מוֹנֶה אותן כמו שהיו בדגלים.

(לכ) לַבְנֵי יוֹסֵף אַפְרַיִם לבני יוסף למה הוצרך לומר לבני שני פעמים, לפי שיוסף ראוי למנות בדגלים ולישא דגל כשאר שבטים, אלא שלא טען במיטת אביו מפני כבודו שהיה מלך ונתנו דגלים לבניו טו).

(מב) בכולן כתיב לבני ובנפתלי כתיב בני, לפי שבנפתלי היו בנות יותר מבנים, לכך ברכו יעקב כלשון אשה, נפתלי אילה שלוחה הנותן (בראשית מט כא) ר"ת אשה, ותדע לך שהוא כן, שהרי כשמתו ס' ריבוא אנשים ולא נשים אז נתרבו נשים

סב) מדרש אגדה. סג) מדרש אגדה. סד) מדרש אגדה. סה) לקח טוב, ע"י פנחס רזא, ופי' התורה לר"ח פלטיאל. סו) דה"י ה. סז) במ"ר פ"ח ת. ע"י בעה"ט ומו"ז.

יותר מאנשים, לכך כתי' שם בפינחס (סא) (כני עלי) [בכולן] בני ולא לבני, כי בנות נתרבו מבנים.

(מו) ויהיו כל הפקודים תר"ג אלף כמנין בני ישראל, כנגד תר"ג מצות לבד מעשרת הדיברות.

(מט) אך את מטה לוי אך מיעוט, לומר אעפ"י שבת לוי נשאת לישראל בנה פטור מן הבכורה כדין לוי (ט), ולכן לא תפקוד לוי עם ישראל (ט).

(נד) ויעשו [בני] ישראל, כן עשו מתחיל ומסיים בעשיה, מלמד שהיה להם דייתקי מאביהם איך צוה להם יעקב לישא מטתו פלוני ופלוני מן המזרח פלוני ופלוני מן המערב וכו', וכן בדגליהם לבית אבותם במצות אבותם (עא).

(ב, ב) מנגד פביב לאהל גי' לאלפים אמה (ע).

(ג) והחנים קדמה מזרחה מתחיל ומסיים בחנייה, להודיעך כשם שחנייתן סביב כסא הכבוד ד' דגלים כדאית' בפרקי ר"א (עג) כך חנייתן למטה, וז"ש (שה"ש ו ד) איומה כנדגלות, מיכאל ודגלו מן הימין גבריאל ודגלו מן השמאל אוריאל ודגלו מלפניו רפאל ודגלו מאחוריו, כך ראו בסיני שנא' (תהלים סח יח) רכב אלהים רבתיים אלפי שנאן, ונתאו ישראל לדגלים (עד), ודגלו עלי אהבה (שה"ש ב ד), ובשם אלוהינו נדגול (תהלים כ ו).

(ז) בכל השבטים האחרונים לדגלים כתי' ומטה חוץ מזבולן שג' מטה לפי שלפניו כתי' שבט יששכר ולא רצה לעשותו טפילה לו, כי בכל מקום מקדים זבולון ליששכר (עא).

(כ) בכל השניים כתוב והחונים עליו חוץ ממנשה שנא' בו מטה מנשה לפי שאפרים ומנשה דומים לשבט אחד, לכך נאמר ועליו מטה מנשה סמוך לו (ע).

(יח) בכל השבטים הקדים הרוח לצבאותם כגון תימנה לצבאותם חוץ מאפרים שנא' בו לצבאותם ואח"כ ימדה, לפי שהים מכסה על צבאותם שנא' (בראשית מח יז) וידגו לרוב, כדגים שאין עין שולט בהם כך זרעו של יוסף אין עין הרע שולט בהם (עו) לפי שלא זן עיניו מאשת אדוניו. דגל מחנה אפרים ומסיים בן עמיהוד

(סח) כעה"ט שם. (סט) בכורות מז, א. (ע) עי' מו"ז. (עא) במ"ד פ"ב ח.
(עב) במ"ד פ"ב ט. (עג) פ"ד. (עד) במ"ד פ"ב ג. (עה) עי' רוקח ובעה"ט.
(עו) עי' רוקח ומו"ז. (עז) ב"מ פד, א.

אין פסוק שמתחיל בד' ומסיים בד' כי אם זה, לפי שבפרשת ויחי הזכיר ד' פעמים אפרים לפני מנשה, על שם ד' מקומות שהקדימו בנשיאים ובקרבנות בדגלים ושופטים עמ).

(לב) תר"ג אלף ותק"ן כי לא ימעטו לעולם מן ת"ר אלף עט), לכך יהודה בראש הדגלים ונפתלי בסוף, יהודה נפתלי גי' ת"ר, שש מאות אלף רגלי היו מתחילה.

(ב) איש על דגלו גי' שבט, יהודה אריה, ושם יהודה כתוב בדגל ודמות אריה, ושם יששכר וחמור, ושם נשיא זבולון וספינה, ראובן בדגלו דודאים, גד לביא, אפרים שור, מנשה ראם, בנימין זאב, נפתלי נשר פ), אילה באתב"ש תכמ"ץ בגי' נשר, נפתלי שבע רצון (דברים לג כג) ר"ת נשר. אשר לחם נקי.

כל מי שדבר יעקב עמו בברכתו כלשון אדם המדבר עם חבירו הוא נעשה ראש לדגלים, כגון יהודה אתה יודוך אחיך, ראובן בכורי אתה, בן כתי' לישועתך, ביוסף ויעוזר ויברכך. ולמה כתי' בראובן ושמעון לוי לגלגלתם לפי שלא בירכם יעקב פא).

(ג, כא) הלבני השמעי ר"ת וס"ת י"ה, שבטי י"ה עדות לישראל (תהלים קכב ד) שלא נטמאו במצרים שהרי אחת היתה ופרסמה הכתוב שלומית בה דברי פא).

(לט) אשר פקד משה ואהרן נקוד, אמרינן פ"ק דבכורות פג) שלא היה אהרן במנין פד).

(ג) את הכסף כל שוה כסף פא).

(ד, ו) כל"ז גי' מלך. מלמעלה גי' הוא דומה לכסא הכבוד פו).

(טז) ופקודת אלעזר מפסוק זה נעלם אותיות צ"ג, רמז צ"ג כלי שרת היו במקדש כדאית' במס' תמיד פו), לכך בפסוק מסיים בקדש ובכליו, וכן היו צ"ג בסנהדרין בגדולה ובקטנה פס).

(יח) שבט משפחת הקהתי ר"ת משה. למה נקרא קהת שבט, כשם שאין שבט בדגלים הולך לצד אחר, כך קהת וגרשון ומררי שבט משפחותם לא היו מתערבין, שאם לא כן כל ישראל באיבה ותחרות מי שהוא היום בצפון למחר בדרום. עכ"מ.

עח) רוקח בעה"ט. עט) עי' ברוקח. פ) עי' רמב"ן. פא) עי' דעת זקנים מבעה"ת. פב) ויק"ר פל"ב ד. פג) ד, א. פד) הובא ברש"י, עי' פי' ר"ח פלטיאל. פה) עי' בכורות מט ב בדין פדיון בכור. פו) במ"ד פ"ד יג. פז) ל, א. פח) ע"ע בפי' הרוקח.

סדר נשא לה"ר אפרים זלה"ה

וידבר יי אל משה לאמר. נשא את ראש וכו'.

(ה, ב-ג) וישלחו תשלחו תשלחום ג' שילוחים, כי צריך לשלח אותם מחוץ לג' מחנות מחנה כהונה מחנה לויה מחנה ישראל 6).

(ו) ואשמה אותיות ומהאש, זש"ה (יחזקאל טו ז) ומהאש יצאו.

(יב) איש איש כי תשמה אין האשה מורדת בבעלה אא"כ כופרת ביחידו של עולם תחילה כדאי' במס' סוטה 5).

(יד) ועבר עליו רוח ס"ת רוח, ורוח כת"ג, זה רוח רוח, כלומר רוחות רוחות יש, יש רוחות שמגידות לאדם עתידות אמתיות, ויש רוחות שמטעין לאדם בדברי שקר וכזב, כך לפעמים רוח מטעה לאדם שמקנא לאשתו והיא טהורה והוא רוח שקר, ויש רוח שמגיד לאשתו עברה עבירה ואמת הרבר והוא רוח אמת.

(יב) ומעלה בו מעל שתי מעילות, מעלה בהקב"ה ובבעלה ז).

(טו) קמח שעורים למה קמח, מה קמח זה מעורב סולת וסובין יחד, כך זו עירבה עם בעלה הנואף הנמשל לסובין שהוא פיסולת הקמח ט). קמח ח מ ק מ ח ק, כלומר זה הנואף חמק עצמו עם זאת האשה בסתר ומחק מטבע שטבע הקב"ה לשנות צורת הוולד ולעשותו כדמות הנואף דכת' (איוב כד טו) ועין נואף שמרה נשף וכו' וסתר פנים ישים, כלומר הקב"ה שהוא יושב סתר ישים פנים לולד בדמות הנואף כדי לפרסם קלונם לבריות כדי שיאמרו הכל בן פלוני הוא, וזש"ה (משלי כו כו) תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל (משלי כו כו), לכך ו מ ע ל ה אותיות והעלם. ומעלה בו מעל אותיות ובעלם, וארז"ל ו כל העובר עבירה בסתר מכריזין עליו בגלוי, ואיכא מ"ד נפרעין ממנו בגלוי.

(יז) מים קדושים הם מי כור, אמר הקב"ה הכיור הזה נעשה מתכשיטי נשים ממראות הצובאות והלכה זו וקישטה עצמה לדבר עבירה, יבאו מי כיור ויגלו קלונה

א) פסחים סז, א. ע"י ספרי זוטא. ב) ע"י במדבר פ"ט ב. ג) רוח א' כתיב להדיא וא' רמזה. ד) במ"ר פ"ט ב. ה) ע"י סוטה יד, א וטו, ע"י לקח טוב ורמב"ן. ו) סוטה ג, א.

ובושתה^ז). בפ"י חרש אמר הקב"ה היא שימשה בפחות שבכלים שהוא כלומר בנואף, ומאסה בבעלה שהוא בחופה וקידושין, תשתה מים קדושים בפחות שבכלים שהוא כלי חרש ותשבר ככלי חרש שאין תקנה לשבירתו^ח). וזמן העפר כלומר לא זכרה כי עפר יסודה ואל עפר תשוב ועשתה עצמה לכל כעפר זה שהוא לרגלי האדם, יבא עפר קרקע המשכן ויפרע ממנה ט).

(יח) ופרע ראש האשה היא פרעה ראשה ודדיה לבועל, לכך ופרע את ראש האשה וכן בגדיה עד דדיה כדאי' במס' סוטה י). המאורים כלומר מקללים, גורמים להביא האשה לידי קללה.

(ו, ב) לנדר נדר, להזיר נזיר כל נדר ושבועה הכל כפול, וכבר פי' בפרשת מטות.

(י) יבא חסר כתי', גי' י"ג, בן י"ג שנה נעשה נזיר מן העבירות, כי קודם לכן ענשו על אביו מכאן ואילך על עצמו^י), ולכך מפריש עצמו מן העבירות שחושב שהקולר תלוי בצוארו.

(כד-כו) יברכך יי וישמרך ג' תיבות בפסוק, כנגד ג' בני אדם שקורין בתורה ביום ב' וביום ה' ובמנחה של שבת י). יאר ה' תיבות בפסוק, כנגד ה' בני אדם שקורין בתורה ביום טוב י). ישא ז' תיבות בפסוק, כנגד ז' שקורין בפרשה בשבת י). וכולן צריכין לברך לפניו ולאחריה טו), ביום זה"ב קורין י"ו בני אדם ומברכין ברכות ל"ב, לומר ששקולין כאילו קיימו כל התורה המתחלת ב' ומסיימת בל', וזהו ל"ב. ביום טוב קורין ה' ומברכין עשרה ברכות, חביבין ישראל כאילו קיבלו י' הדיברות בהר סיני דכתי' (דברים ד ט) והודעתם לבניך ולבני בניך וסמך ליה יום אשר עמדת לפני יי אלהיך בחורב, וארז"ל טו) כל המלמד בן בנו תורה כאילו קבלה מהר סיני. בשבת קורין ז' ובהם י"ד ברכות ומפטיר שנים הרי י"ו, עץ חיים הי"א למחזיקים בה (משלי ג יח). באמצע שבוע ג' ואומרים ו' ברכות כאילו עסקו בו' סידרי משנה. ביום הכיפורים ששה וי"ב ברכות כאילו קיימו העולם כולו המתנהג על פי י"ב מזלות. ב"ח ד' ומברכין ח' ברכות ניצול מח' יורדין ח). ו' פעמים ק' בג' פסוקים אלו עולים ק"ך כמנין, כנגד ק"ך ימים שעמד משה בהר. ובהם ס' אותיות כנגד ס' מסכתות.

ז) במ"ר פ"ט יד. ח) עי' תוספתא סוטה פ"ג. ט) ירושלמי סוטה פ"ב ה"ב, תנחומא נשא ד. י) ז, ב. יא) עי' ב"ר פס"ג י. יב) ב"ק פב, א. יג) מגילה כא, א. יד) שם. טו) שם. טז) קידושין ל, א. יז) ח' יורדי בור ביחזקאל.

(ז, יא) חנכת אותיות כחתן, כי היה המשכן דומה לכלה שמקושטת בתכשיטיה והקב"ה כחתן, ולכן כלות אותיות כלתים).

(א) להקים את המשכן ר"ת לאה, וס"ת מתן, חביב היה יום הקמת המשכן כיום מתן תורה, להקים את המשכן ר"ת לאה, ולאה אותיות אהל, אהל לאה גי' חסד, ובו נבנה העולם שנא' (תהלים פט ג) אמרתי [עולם] חסד יכנה, כלומר בזכותה איהל הקב"ה שכינתו באוהל, כי לאה היתה עיקרה של בית יעקב וילדה ששה שבטים כנגד כל האימהות, וזכותא דרבים עדיף ט). ועוד שכנגד בניה הוקם המשכן בששה ימים כמו שייסד הפייט אהל מועד לנטותו בחס"ד, כלומר בחס"ד שעות, כי ב' ימים לבד מהלילות יש ע"ב שעות, כי הקמת המשכן לא היתה כי אם ביום שנא' (לקמן ט טו) וביום הקים את המשכן (טו). ועוד לכך רמז לאה כאן בחנוכת המשכן משום כבוד יהודה בנה שהיה ראשון לנשיאים.

(יב) ויהי המקריב ביום הראשון קרי ביה ב' ים הראשון, כלומר לפי שהיה ראשון שקפץ לים זכה והיה ראשון להקרבת נשיאים (נ). נחשון ד"ר (ג) נח נחשול של ים בעבורם, כי היה נחשול עולה ומתרברב, ומיד שקפץ יהודה לים נח שנא' (תהלים קיד ב) היתה יהודה לקדשו, כלומר שקדש השם וקפץ תחילה, מיד הים ראה וינס. בן עמינדב בן שבשכילו עמי נדב לירד לים, כי כשראו שקפץ לים רגמו אחריו אבנים שנא' (שם מח כח) שרי יהודה רגמתם, וכשראו שנח הים התנדבו כולם וירדו אחריו (ד). וכסדרן בדגלים כך סדרן בהקרבת הנשיאים, יהודה תחילה ואחריו יששכר שהיה בעל תורה כמו שפירשנו למעלה בפ' דגלים.

(יח) נתן נא בן צוער קרי ביה נתן אל, שהיה יששכר עוסק בתורה שנקראת מתנה שני' (לקמן כא מ) ומדבר מתנה, וכת' (שמות לא יח) ויתן אל משה. בן צוער בן שציער עצמו על ד"ת שתתקיים בידו, ולכך נקרא יששכר יש שכר, שקנה בשכר התורה י"ש עולמות שני' (משלי ח כא) להנחיל אוהבי י"ש (נה).

(כד) נשיא לבני זבולון אליאב בן חילון לפי שזבולון היה עוסק בפרקמטיא וקונה בהן נכסים טו), לכך אמר זבולון אלי אב לכן חילון, לפי שעושה חיל ונכסים.

(ל) נשיא לבני ראובן אליצור בן שדיאור אמ' אלי צורי, הקב"ה הוא צורי וישועתי. בן שדיאור אני בנו של אברהם שהשליך עצמו לכבשן האש, ובנו של יצחק שהיה עקוד על האש, ובנו של יעקב שנאבק עם מלאך אש, תרגום ירה (שמות טו ד) שדי.

(יח) עי' רש"י בשם מדרש. (יט) אבות פ"ה מ"ח. (כא) שבועות טו, ב. (כב) במ"ר פ"ג ז. (כג) ע"ש. (כד) עי' סוטה לו, א. (כה) סוף עוקצין. (כו) ב"ר פצ"ט ט.

(לו) נשיא לבני שמעון שלומיאֵל בן צורישדי אמר שמעון אני איש מלחמה ובעל חימה, הקב"ה שלומי ואני (בר) בנו של צורי שדי.

(מב) נשיא לבני גד אֵלִיסָף בן דְּעוּאֵל אמר גד אני תמיד בגדוד שני (בראשית מט יט) גד גדוד יגודנו, ולולי כי אל יסף דיע לי ובינה יתירה הייתי בטל וריק מן התורה, וזהו דְּעוּאֵל דעו אל.

(מח) נשיא לבני אפרים אֵלִישַׁמֶע בן עֲמִיהוּד אמר אפרים אלי שמע קול אבינו יוסף שהיה במצרים בין עובדי ע"ז וזכהו שהיה מזרעו עֲמִיהוּד עם יהוד, כלומר עם יהודי, כמו מן בני גלותא די יהוד (דניאל ב כה). א"נ נלע"ד בן עֲמִיהוּד ראה השי"ת שהייתי בן עמי והולך בדרך שאר בני עמי והודה להקב"ה.

(נד) נשיא לבני מנשה גַּמְלִיאֵל בן פִּדְהַצוֹר אמר מנשה גמל לי אל חסד גדול שמזרע אבינו יוסף עתיד לצאת בן פִּדְהַצוֹר בן שהיה הקב"ה עתיד על ידו לפדות ישראל, והוא משיח בן יוסף.

(ס) נשיא לבני בנימין אֲבִידֶן בן גִּדְעוֹנִי אמר בנימין אבי דן, אבי שבשמים דן אותי לכף זכות וראה בעוניי שהייתי בן נגדע מבטן אמי שמתה בשעת לידתי והשרה שכינתו בחלקי.

(סו) נשיא לבני דן אַחִיעֶזֶר בן עֲמִישַׁדִּי אמר דן אני עזר לאחי ועמי שדי (ס) ומדוע פלט אותי הענן (מ).

(עב) נשיא לבני אשר פַּעְיָאֵל בן עֶכְרֶן אמר אשר פגעה בי מדת הדין והעמידה אותי אצל עכרן, כלומר בדגל דן שהוא עוכר ישראל בע"ז שבידו (ט).

(עח) נשיא לבני נפתלי אַחִירֵע בן עֵינָן אמר נפתלי אחי רע, כי הוא היה אחי של דן, ואני בן עֵינָן בן-ענן (י), למה יש לי לעמוד בדגל דן שפלטו הענן.

(פט) ובבוא משה אל אהרן מועד לדבר אתו לא פי' עם מי, נ"ל מפני ענוותנותו של משה לא רצה לכתוב על עצמו לדבר עם יי, אמר מה אני ומה חיי שיש לי לכתוב על עצמי שהיה הקב"ה מדבר עמי בכל עת שארצה, ולכך כתב וישמע את הקול ולא אמר וישמע את קול יי.

(פר) זאת חנוכת אין זאת אלא תורה ל), כל העוסק בתורה כאילו הקריב קרבן לחנוכת המזבח. אתו מאת נשיאי ר"ת אמנ, כל העונה אמנ בכל כחו מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב את עצמו לחנוכת המשכן. עכ"מ.

מכתיבה אשכנזית:

(ד, כב) בקהת ובגרשון כתי' נשא ולא במררי, לפי שקהת נושא הארון וגרשון ל). בקהת כתיב כל בא, ובאלו כתי' כל הבא, באותם שנים לא היתה עבודה קדושה כל כך, והיו באים מעצמן, אבל בני קהת שהיו נושאים ארון הקדש שהוא קדוש ומכלה אותן לא היו באים מעצמן ל). בקהת כתי' לעשות ובבני גרשון לעבוד. לפי שהארון היה נושא נושאו ל) לא הזכיר עבודה, ובמררי כתי' לעבוד את עבודת אהל מועד, לפי שעבודתם היתה בדבר שקרוא אהל, קרשי המשכן ועמודי החצר ל).

(ה, ב) לאחר שאמר דברים המקודשים כתי' וישלחו מן המחנה וכו', א"ר לוי ל) ח' דברים נאמרו בו ביום ואחד מהן שלוח טמאים, לפי שנעשו למחנה, יש משתלח חוץ לשלשה מחנות, ויש לשנים, ויש לא ל), וסמך ליה דין גזול חבירו, לפי שכשנשתלח זה בא אל ביתו וגזלו, וגם בא זה לסתירת אשה, לכך סמך ליה איש את קדשיו לו יהיו מיל) שאינו נותנן לכהן לסוף והביא את אשתו אל הכהן, וסמך ליה נזיר, לומר מי שרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, וסמך ליה ברכת כהנים, כי שתוי יין אל ישא כפיו ל). ד"א וישלחו אחר פ' לוי, שביום שהרגו הלויים מישראל ג' אלפים במעשה העגל כנגד ג' עבירות שעשו, וישתחוו, ויזבחו, ויאמרו (שמות לב ח), לכך היו בהם ג' פורענויות זב ומצורע לט) ומתים, לפיכך כתיב פרשת זב ומצורע וטמא נפש, וסמך ליה איש או אשה כי יעשו מכאן חטאת האדם הראשון, איש זה אדם, אשה זו חוה, ביום שחטא אדם הראשון נגזר על הנחש להיות מצורע, ועל חוה נידות וזבות מ), ועל אדם מיתה מ), וזהו שנאמר צרוע וכל זב וכל טמא לנפש, ושולח מגן עדן, וזהו שנא' וישלחו, ואחרי פ' סוטה, שהנחש בא על חוה ונפלו יריכיו של נחש כמ"ש (בראשית ג יד) על גחונך תלך מנ), כך בסוטה וצבתה בפנה ונפלה יריכה, וכמ"ש (ישעי' סה כה)

ל) שני' (דברים ד מד) וזאת התורה, ע"י תנחומא צו יד. לא חסר כאן וצ"ל כמו שבי' ברוקח וגרשון בכור נאמר בהם נשיאת ראש, במ"ד פ"ו ד. לב) ע"י דוקח. לג) סוטה לה, ב. במ"ד פ"ד כא. לד) ע"י דוקח. לה) גיטין ס, א הובא ברש"י. לו) צרוע מחוץ לג' מחנות, זב חוץ מב', טמא נפש חוץ למחנה א', דוקח. לז) ברכות סג א. לח) תענית כו, ב. לט) ויק"ר פ"ח ד. מ) עירובין ק, ב. מא) שבת נה, ב. מב) ב"ד פ"כ ה.

ונחש עפר לחמו, כך כאן ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן. וסמך ליה נזיר, כי פרי שאכל ממנו אדם הראשון ענביו ענבי רוש בפ"ק דתמורה מג).

(ו) הנפש ההיא והתודו ר' נתן אומר זה בנין אב לכל המתים שטעונין ודוי מד), כמ"ש (תהלים צ ג) תשב אנוש עד דכא, עד דכדוכה של נפש.

(י) קדשיו ל' יהיו גי' טובת הניה מה).

(ו) לַמַּעַל מַעַל ביי וסמך ליה מַעַל באישה, אשה המועלת באישה מועלת בהקב"ה מו).

ירושלמי מו) המאריים גי' שני פעמים רמ"ח, על שם כשם שבדקים אותה כך הם בודקים את הבועל ממ), ואפי' שיש לאשה רנ"ב איברים כדא' פ' מומין אלו מט) והוי טפי מתרי רמ"ח.

(כה) ולקח הכהן מיד האשה ס"ת נדה, אפי' היא נדה נ).

סמך נזיר לסוטה, בפרשת סוטה יש י"ג האשה אשתו חוץ מן ואם לא נטמאה האשה, ובפרשת נזיר יש י"ג פסוקים תחילתם וי"ו, וכן י"ג וי בפרשת יין דנח, כמו וישת וישכר ויתגל (בראשית ט), והסוטה ע"י היין, לכך מיין יזיר.

נזיר בין סוטה לברכת כהנים, ע"י יין קלל נח את כנען בנו, והפורש מן היין יהיה מבורך, ויוסף פירש מן היין שנא' (בראשית מט ז) נזיר אחיו, וגם פירש מן הסוטה אשת פוטיפר, ועל יוסף נאמר ששה ברכות ויברך ברכות וכו' (פ' ויחי) ובברכת כהנים ששה פסוקים, וידבר דבר יברך יאר ישא ושמו.

(ו, ב) איש או אשה בגי' מופלא סמוך לאיש נא). יפלא נדר נג) בגי' זהו לרצונו ג). כי יפלא בגי' בלא אונס נ). נדר נזיר בגי' כינוי וידות נ).

(ג) ואסור ביין מצוה כיין הרשות נ), ושכר בגי' [זהו] לאסור יין מצוה נ).

(ד) מכא אשר יעשה מנפן היין בגי' זהו פרי וגם פסולת פרי נ).

(ה) הימים חסר י', כי ימי רעים (מ) מי שאינו שותה יין.

מג) ע"י סנהדרין ע, א. מד) ספרי. מה) ספרי. מו) במ"ר פ"ט ח. מז) ירושלמי סוטה פ"ה ה"א. מח) וכ"ה סוטה כז, ב. מט) בכורות מה, א. נ) ספרי. נא) נזיר סב, א. נב) נדצ"ל יפלא נדר בגי' זה הוא לרצונו. נג) ספרי. נד) ספרי. נה) נדרים ג, א. נו) נזיר ג, ב. נז) שם. נח) נזיר לר, ב.

(כג) ברכת כהנים אחר נזיר, כי שתוי יין פסול אל ברכת כהנים כדאי' בפר' בתר' דתעניות נ). כה תברכו בלשון הקודש ובעמידה ובנשיאות כפים פנים כנגד פנים בשם המפורש ושיהא כל הקהל שומעים ס). כה תברכו להזכיר מה שני' (בראשית כב ה) ואני והנער נלכה עד כה, וכה יהיה זרעך (שם טו ה) סא). כ"ה פעמים שלום בחומש, להגן מן כ"ה אוי והוי שבישעיה, וגם כ"ה שלום בישעיה, וכ"ה אשרי בתלים. כה תברכו בגי' בשליח [ה] צבור, שהוא מקרא לכהנים סג). אמור להם ס"ת רם, בקול רם סג), שיענו אחריהם אמן כענין שני' (דברים כז יד) וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם, והם עונין אמן. אמור מלא וי"ו, שים ו' עם כ"ה יהיה כו' ה, זהו חלון, משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים (שה"ש ב ט) ה' חרכים, ה' אוריים שעושים הכהנים בידן[הם], משגיח מן החלונות גי' אצבעותם סד). אמור מלא וי"ו, כי ו' ברכות בברכת כהנים, יברך וישמרך יאר ישא ויחנך וישם לך שלום, כנגד ו' דברים אלו, תורת יי עדות יי פקודי יי מצות יי יראת יי משפטי יי (תהלים יט), והם כנגד ששה סדרי משנה, וכנגד ששה דורות שנתברכו מפי הקב"ה, אדם נח אברהם יצחק יעקב דור המדבר, נגד ו' פסוקים שיש בברכת כהנים כנו"ל, ונגד ששה ברכות מאל אביך ויברך ברכות ברכות ברכות ברכות (פר' ויחי), ולכן כך סא) יברך ישראל לאמור (שם) מלא ו' כנגד אלו ו' ברכות, נגד ו' ברכות גבי ברוך אתה בעיר ברוך אתה בשדה ברוך אתה בבואך ברוך אתה בצאתך ברוך טנאך ברוך פרי אדמתך (דברים כח ג), נגד ו' חלקים שהכהנים חולקים אצבעותיהם, לכך ויחנך בגי' חלון. בברכת כהנים יש ס' אותיות, לכך בפי' בחקתי כל א"ב עד קוממיות חוץ מס', לומר כל הברכות ניתנו על תנאי אם ישמרו החוקים והתורות חוץ מברכת כהנים שיש בה ס' אותיות.

(כד) יברך [ה'] בגי' בנכסים ובגוף סו). וישמרך בגי' יצר הרע סו), וכגי' זהו מכל מיני (שידים) [השידים] סא). וישמרך בגי' גם נפשך מגהינם, רגלי חסידיו ישמור (ש"א ב ט). וישמרך גי' מזיקים ושידים. יברך יי וישמרך גי' יזכור ברית, כד"א (דברים ז יב) ושמר יי אלהיך לך את הברית. יי וישמרך בגי' זה את (ה) קץ סט). וישמרך גי' ממשפט גהינם ע). וישמרך באתב"ש בגי' זה עולם הבא עא). וישמרך בגי' לא ישלטו עליך גוים עג). יברך יי וישמרך ר"ת יי"ו, בגי' הויה, זש"ה

נט) כו, ב. ס) סוטה לח, א. סא) עי' בעה"ט. סב) סוטה לט, ב. סג) שם לח, א. סד) תנחומא נשא ח ושהש"ר שם, ואולי צ"ל י' אצבעותיו. סה) צ"ל ויברכם כיום ההוא לאמור. סו) ספרי. סז) במ"ר פי"א ה. סח) ספרי זוטא, פסיקתא זוטרתא. סט) ילקו"ש רמז תש"י. ע) ילקו"ש שם, פסיקתא זוטרתא. עא) ילקו"ש שם, (עיי"ש דנדפס עזה"ב בסוגר ותוקן בעזה"ז), פסיקתא זוטרתא. עב) ספרי.

(תהלים קכא ח) יי ישמור צאתך ובואך, וס"ת עולה בגי' מה, תולה ארץ על בלי מה (איוב כו ז), ונאמר (דברים י יב) מה יי שואל מעמך כי אם ליראה, מה רב טובך (תהלים לא כ). יברכך יי וישמרך ג' תיבות וט"ו אותיות, נגד ג' אבות שראו זה את זה ט"ו שנים עג), ונגד זכות [ג'] אבות וי"ב שבטים, ט"ו יפה בשיר השירים, וט"ו חמימים בפנחס, שהיו חמימים. ג' תיבות כנגד תורה נביאים וכתובים, ונגד כהנים לויים ישראלים, וט"ו אותיות וגם ט"ו תיבות בג' פסוקים.

(כה) יאר בפשוט ובאתב"ש גי' זה [ל]תורה על). יאר יי פניו אליך גי' זה [נ] מאור עינים, או פנים עה). יאר ו יי פסקעו). רי"א אלפים רכבות מליצי ישראל נכח פני הקב"ה, וכן רי"א ישראל בחומש לכד מן בני ישראל. יאר יי פניו אליך גי' הן [ה]שכינה. פניו אליך ויחנך גי' זה חפצך ימלא, וכן הוא אומר (שמות לג יט) וחננתי את אשר אחון. ויחנך גי' (זה הוא) [זהו] בחכמה עו). ויחנך גי' זה הוא בבינה עו). ויחנך גי' חלון, יפתח ארובות השמים לטובתך, או משגיח מן החלונות (שה"ש ב ט). ויחנך גי' הלימוד עו), וכן הוא אומר (משלי ד ט) תתן לראשך לויית חן וגו', כי לויית חן הם לראשך (שם א ט). אליך ויחנך בגי' הן בחנם. ויחנך כמתנת חנם פ). ויחנך אף במדת הדין, ברוגז רחם יזכור (חבקוק ג ב), לכך אין בברכת אתה חונן פ', אף אנה שצף קצף, כי הקב"ה דוחה למלאכי אף כדי שיקבלו התפילה. יאר יש בו ה' תיבות ועשרים אותיות, כנגד ה' חומשי תורה שניתנו לזרע אברהם שהיה לעשרים דורות.

(כו) ישא יי [פניו] בגי' הנה קודם גזר דין. ישא יי פניו אליך בגי' זהו כתפילה פה). ישא יי פניו בגי' כי אם בעולם הזה אבל לא לעולם הבא פנ), זהו ישא יי פניו אליך בעה"ז אבל לא ישא פנים לעה"ב. ישא יי פניו בגי' [זה הוא] בזה יעבור כעסו. פניו אליך וישם לך שלום בגי' (הן) [הנה] במלכות בית דוד פנ), וכה"א (ישעי' ט ו) למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד. וישם לך שלום בגי' הנה בכניסה וביציאה ובביתך פה). וישם לך שלום בגי' (הן) [הנה] ללמוד תורה, וכן הוא אומר (תהלים כט יא) יי יברך את עמו בשלום פה). ישא יש בו ז' תיבות כנגד מצות הניתנות ד' ז', ד' ימי שבת ז' שנות השמיטה ז' ימי נידה ז' ימי לידה ז' ימי מצה ז' ימי סוכה שבע ימים לקרבן והיה שבעת ימים תחת אמו (שמות

עג) סדר עולם רבה ספ"א. עד) עי' בילקו"ש שם. עה) ילקו"ש שם, ועי' ספרי וכה"ה במד"ר פ"א ו' שיתן לך מאור פנים בתורה. עו) עי' ברוקה. עז) ילקו"ש שם. עח) ילקו"ש שם, והוא בספרי. עט) ספרי. פ) ספרי, פסיקתא זוטרata. פא) ספרי. פב) ילקו"ש שם. פג) ספרי, פסיקתא זוטרata. פד) ספרי. פה) ספרי.

כב כט פו). וכ"ה אותיות, כנגד משה שהיה אחר כ"ה דור, כיצד אברהם היה דור עשרים, יעקב יצחק לוי קהת עמרם הרי כ"ה דורות, ומשה קיבל את התורה, ועליהם אמר דהע"ה כ"ו פעמים כי לעולם חסדו (תהלים קלו) שהיה העולם תהו כ"ו דורות בלא תורה פו) ועומד בחסד הקב"ה. ט"ו תיבות בברכת כהנים ושליח צבור מקרא לכהנים הרי ל' תיבות, ול' חוליות בידים פט), לכך ממכרין בנשיאות כפים פט) על שם וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם (ויקרא ט כב) כדי שתשלוט בהם הברכה, וכת"י (איכה ג מא) נשא לבבנו אל כפים, ונוהגין ליטול ידיהן כשעולין לדוכן ג) על שם וינטלם וינשאם (ישעיה סג ט), ונא' (תהלים קלד ב) שאו יד(ים) קדש וברכו את יי בגי' בלשון הקדש ברכו 65). והכהנים מחלקין כפיהם לשש חלקים שהם כמלאכי השרת שכתוב בהם (ישע' ו ב) שש כנפים לאחד, ונושאין כפיהם כנגד כתפותיהם 66). ט"ו תיבות בברכת כהנים, ט"ו ימים הלבנה מתגדלת, לכך אחז"ל בתחילה מקדשין את החודש בגי' כנגד יברכך, ואח"כ בחמשה כנגד יאר, ואח"כ בז' כנגד ישא, וחזון כופלו כנגד ל' ימי החודש. וט"ו חוליות יש ביד לכך רגילין כשמברכין את הגערים כשיוצאים מבית הכנסת משימין היד על ראשם, כלומר ט"ו ברכות שכברכת כהנים ינוחו על ראשך. ט"ו תיבות בברכת כהנים וסמך ליה להקים את המושב כנגד ט"ו דורות מאברהם עד שלמה שבנה בית המקדש, ואלו הן אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד שלמה, וכנגדן עשה דוד ט"ו שיר המעלות, ובסוף ט"ו שיר המעלות כתובים שלשה ברכות, הנה ברכו את יי כל עבדי יי, שאו ידיכם קדש וברכו, יברכך יי מציון, מלמד שעשאן דוד כנגד ברכת כהנים. ד"א לכך סמך ברכת כהנים להקמת המשכן לפי שאין מזכירין שם המפורש כי אם במקום שכינה כמו במשכן 67). וכנגד ברכת כהנים שהוא גי' פסוקים יברכך יאר ישא תיקנו רבותינו 68) שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובמנחה של שבת שלשה בני אדם כנגד יברכך, ובימים טובים חמשה כנגד יאר שהוא ה' תיבות, ובשבת שבעה כנגד ישא שהוא ז' תיבות, וכנגד אלו האותיות 69) חלק יחזקאל המנה דכתי' (יחזקאל מה יב) עשרים גרה השקל עשרים שקל חמש ועשרים חמשה ועשרה שקל המנה יהיה לכם, המנין יהיה לכם. וכנגד גי' יודין יברכך יאר ישא כנגד זה כותבין את השם בגי' יודין יי". סוף פסוקים וישמרך ויחנך שלום בגי' דוכן.

(כז) ושמו את שמי לכך שאו ידיכם קדש וברכו (תהלים קלד ב) ס"ת אותיות ושמו, כי נדרש על ברכת כהנים כדאי' במסכת סוטה 69). ושמו את שמי על בני

פו) לשון הפסוק שבעת ימים יהיה עם אמו. פז) פסחים ק"ח א. פח) אהלות ספ"א. פט) סוטה לח, א. צ) רש"י בביאור גמ' סוטה לט, א. צא) שם לח, א, ואולי צ"ל זהו בלשון הקדש תברכו, והגי' עם התיבות. או בלשון הקדש תברכו ה'. צב) שם. צד) ספרי. צה) ב"ק פב, א. צו) ביברכך ט"ו וביאר כ' ובישא כ"ה. צז) לח, ב.

ישראל ואני אברכם בגי' הנה מיכן ברכה לכהנים ללוים [ן]לישראל ולנשים ולגרים ולעבדים (ט). ואני אברכם בגי' ומסכים על ידם (ט). אברכם בגי' כל הכהנים בכלל, כדאמרי' באלו טריפות ק).

(כו) שְׁלוֹם בגי' זהו משיח, כי בימיו יהיה שלום לישראל שני' (תהלים עב ז) יפרח בימיו צדיק ורב שלום. שְׁלוֹם בגי' עשו, להגן מן עשו, לכך שע"ו תיבות באיכה ישבה, ואם זכו יי יכרך את עמו ב ש ל ו ם (שם כט יא), ושע"ו פעמים ישראל בחומש.

יברכך יאר ישא ר"ת ג' יודי"ן, כי שם אחד בויעט (א) ייי משם המפורש. אלו שלשה פסוקים בברכת כהנים עולים כ"ז מאות וי"ח, כמו כן עולה סדר זרעים מועד נשים ישועות קדשים וטהרות, לומר לשומרי ו' סדרים נתון ברכת כהנים. ג' פסוקים כנגד כהנים לויים וישראל, ס' אותיות בהן כנגד ס' ריבוא ישראל שיתברכו בזכות ג' אבות, הנ"ה ברכו את יי (תהלים קלד א), הנ"ה מטתו שלשלמה ששים גבורים (שה"ש ג ז) ס' אותיות, וזכרתי את בריתי יעקוב (ויקרא כו מב) בפסוק ט"ו תיבות וס' אותיות. ושמות נעלמים יוצאים מברכת כהנים המזכירין בלילה לא יחזק וטובים לקמיעות ולתפילה ולפתיחת לב ולוועד ובמקום סכנה ג), והם ארבעה אלו אנקתם פסתם פספסים דיונסים. אמרינן בהכל שוחטין ג) נתמלא זקנו נושא כפיו שני' (תהלים קלג ב) הזקן זקן אהרן וסמך ליה כי שם צוה יי את הברכה ז).

(כו) שמי על בני ישראל ואני אברכם בגי' הם מברכים ישראל ואני אברכם לכהנים ט), ואברכה מברכך (בראשית יב ג) בגי' בכהנים המברכים בניך.

(ז, א) לך שְׁלוֹם, ויהי ביום כָּלֵת כשהוקם המשכן נעשה שלום ו). כָּלֵת שכלו המזיקין ו). וישמרך, כָּלֵת למה סמך ברכת כהנים לחנוכת המזבח, רמז שע"י כהנים חשמונאים יעשו חנוכה ט). כָּלֵת משה כיומא רעאלת כלתא לגנוא ט). את המשכן וימשח ס"ת אותיות חתן. ח נ כ ת אותיות כ ח ת ן יכהן פאר (ישעיה סא י). בפסיקתא רבתי' למה סמך ברכת כהנים אצל כלות משה, משל למלך שעשה לבתו קידושין גדולים ושלטה בהם עין רעה, עבר המלך להשיא את בתו, מה עשה נתן לה קמיע ואמר לה יהא הקמיע הזה עליך שלא ישלוט בך עין הרע עוד, כך כשנתן הקב"ה את התורה עשה פומבי גדול דכתי' (שמות כ טו) וכל העם רואים את הקולות,

צח) ספרי. צט) חולין מט, א. ק) מט, א. א) ע"י ברוקח פ"ר בשלח.
ב) ע"י כע"ז ברוקח פ"ר ויחי בשער הגלגל. ג) כד, ב. ד) ע"י ברוקח ע"מ כד.
ה) חולין מט, א. ו) במ"ר פ"ב א. ז) שם שם ג. ח) שבת כא, ב. ט) במד"ב
פ"ב ח. י) פ"ה י.

והם היו קידושין שנא' (שם יט י) וקדשתם, ושלטה בהם עין רעה ונשתכרו הלוחות, וכשבא להקים המשכן נתן הברכות תחילה שלא ישלוט בו עין רעה. ענין אחר אמר הקב"ה יבאו ישראל שעשו המשכן בט"ו דברים (י) ויקבלו ט"ו ברכות, ויבאו ישראל שהם ס' ריבוא ויקבלו ברכת כהנים בס' אותיות.

(ג) שש עגל(ות) חסר ו', לכפר על ו' פעמים עגל הכתוב בפרשה (ע). צב לכפר על צ"ב ימים שהיו מיציאת מצרים עד שנשרף העגל, עד שבועות שניתנה תורה חמשים יום, ולאחר מ' יום ירד משה מן ההר, ולמחר דן החוטאים, הרי צ"ב יום, זהו שני' (דברים לב כ) בנים לא אמ"ן כס, ולכך אין ט' בעשרת הדיברות ראשונות כי טי"ת באתב"ש נמ"א שהם צ"א. ושני עשר י"ב שבטים י"ב מזלות (ג).

(יב) בכולן כתי' נשיא לבד מיהודה, (לומר) [למוד] אותו שבט לשון ענוה, ישב נא עבדך (בראשית מד לג יד).

(יג) וקרבתנו ו' צדיקים, דוד חזקיה דניאל חנניה מישאל ועזריה (טו). קצרת כסף בגי' תתק"ל כנגד שנותיו של אדם הראשון (טו). שלשים ומאה משקלה על שם שהעמיד תולדות לקיום העולם בן ק"ל שנה (י). מזרק אחד כסף בגי' תק"ך, על שם נח שהעמיד תולדות בן ת"ק, וכ' שנים שנגזרה גזירת המבול קודם שנולדו תולדותיו (י). שבעים שקל כנגד ימי שנותינו שבעים שנה (תהלים צ), וכנגד שבעים אומות שיצאו מבניו (ט). שניהם מלאים פולת אדם וחיה שחזרו בתשובה (כ).

(יד) כף אחת כנגד התורה שניתנה מידו של הקב"ה (כ). עשרה זהב כנגד עשרת הדברות (כ), ולכפר על עשר קללות שנתקלל אדם, ונגד עשר מאמרות (ג). מלאה קצרת תחליף ק' של קטורת באתב"ש כד' יהיה דטרת בגי' תרי"ג. כף אחת מכ"ף ברכות שחייב לברך בכל יום שוה עשרה זהב זהובים כראמרי' בכיסוי הדם (ד).

(טו) פר אחד כנגד אברהם ואל הבקר רץ (בראשית יח ז), איץ כנגד יצחק ויקח את האיל וכו' (שם כב יג), כבשים כנגד יעקב שנא' (שם ל מ) והכשבים הפריד יעקב (כ).

(טז) שעיר עזים לכפר על מכירת יוסף שנא' (שם לו לא) וישחטו שעיר עזים (ט).

(יא) ר"פ תרומה. (יב) כי תשא. (יג) במ"ר פי"ב יז. (יד) שם פי"ג יז. (טו) שם פי"ג יא. (טז) שם פי"ד יב. (יז) שם. (יח) שם. (יט) שם. (כ) זהר חדש רות עט, ב ועי' בר"ר פכ"א ו. (כא) ילקו"ש בשם מדרש ילמדנו. (כב) שם. (כג) אבות רפ"ה. (כד) חולין פז, א. (כה) במ"ר פי"ג יד. (כו) מדרש תדשא פי".

(יז) וַלִּזְבַּח הַשְּׁלָמִים בֶּקֶר שְׁנִים כִּנְגַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן שֶׁנִּתְּנוּ שְׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאַבְיָהֶם שֶׁבַשְׁמִים (ט). אֱלֹהִים כְּבִשְׁוֹם וְעִתּוּדִים כִּנְגַד כְּהֻנִּים לְיוֹם וּשְׂרָאִלִים (מ), וְכִנְגַד תּוֹרָה נְבִיאִים וְכַתּוּבִים. חֲמִשָּׁה כִּנְגַד חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תּוֹרָה, וְכִנְגַד ה' דִּיבְרוֹת עַל לֹחַ זֶה וְחֲמִשָּׁה עַל לֹחַ זֶה (ט).

(טו) פֶּר אֵיל כְּבִשׁ בְּגִי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב (ל).

(יז) וַלִּזְבַּח הַשְּׁלָמִים בֶּקֶר שְׁנִים נֶגֶד נָח וְאַבְרָהָם שֶׁהָיוּ שְׁלוֹם בְּעוֹלָם וְרָאוּ זֶה אֶת זֶה נִ"ח שְׁנִים. אֱלֹהִים חֲמִשָּׁה עִתּוּדִים חֲמִשָּׁה כְּבִשְׁוֹם בְּנֵי שְׁנָה חֲמִשָּׁה עַל שֵׁם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁקִּיָּמוּ ה' חֻמְשֵׁי תּוֹרָה. זֶה קֶרֶבֶן גִּי' וְלֹא גִבָּה (מ) שֶׁבַטוֹ (ל). (יג) שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ נֶגֶד שְׁנוֹת יוֹכֶבֶד ק"ל שְׁנִים כְּשִׁילְדָה מִשָּׁה (נ), וְזֶה גִ"כ מִשְׁקָלָהּ אוֹתִיּוֹת מִשָּׁה ק"ל. שְׁבַעִים שְׁקָל כִּנְגַד שְׁבַעִים נֶפֶשׁ. שְׁנֵיהֶם מִלֵּאִים סוּלָת כִּנְגַד מִשָּׁה וְאַהֲרֹן (נ).

(יד) עֲשֶׂרָה זֶהָב עֲשֶׂרֶת הַדִּיבְרוֹת (ל).

(טז) עֲזִים לְחֶמְאָת עַל שֵׁם עֲזֻרָת גִּדֵּי הָעֲזִים (ס).

(טו) פֶּר אֵיל כְּבִשׁ שְׁעִיר בֶּקֶר אֱלֹהִים עִתּוּדִים כְּבִשְׁוֹם כ"א דְּבָרִים לְכָל נְשִׂיא קֶרְבָּנוֹת, כ"א אֶלֶפִּי"ם בִּית"א בְּקָרִיָּא בְּתָלִים וּבִאִיכָה וּבִמְשָׁלִי, וְכ"א יי אֱלֹהִים בְּחֻמְשׁ.

(מח) בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁנֵי פְסוּקִים רִאשִׁיָּהֶם בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי, [בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי] כְּטוֹב לֵב הַמֶּלֶךְ בֵּינָן (אֶסְתֵּר א), בְּשַׁבַּת הִיא (ל). ו' פְּסוּקִים בְּכָל שַׁבָּת וּשְׁבַט, כִּנְגַד ו' יָמֵי כְּרִאשִׁית (ל). כ"א קֶרְבָּנוֹת לְכָל נְשִׂיא, כִּנְגַד כ"א מִלְּאֲכֹת בְּר' יָמִים, בְּיוֹם א' שְׁמִים וְאַרְץ יוֹם, יוֹם ב' רִקִּיעַ וְגַהֲנָם וּמִלְּאֲכִים, יוֹם ג' אֵילָנוֹת וְדִשְׁאִים וּגִ'ע, יוֹם ד' הַמְּאֹרֹת כּוֹכָבִים וּמִזְלוֹת, יוֹם ה' דְּגִים וְעוֹפּוֹת וְלוֹרִיתָן, יוֹם ו' בְּהֵמָה וְחַיָּה שְׁקִצִּים וְרִמְשִׁים אָדָם וְחוּהָ, ב"ר (מ). וְכָל נְשִׂיא הוֹכְפֵל שְׁמוֹ בְּקֶרְבָּנוֹ [הָרִין] כ"ד, כִּנְגַד כ"ד שְׁעוֹת בְּיוֹם וּבְלִילָה, לִכְךָ בָּחַר דּוֹד מְכַל שַׁבָּת כ"ד אֶלֶף דְּבָרֵי הַיָּמִים (א כז), וְכִנְגַד כ"ד סְפָרִים (ט).

(יח) כִּישְׁשֹׁכַר לֹא נֹאמַר שֵׁם נְשִׂיא קוֹדֶם כִּמוֹ זְבוּלוֹן, אֲלֵא נְשִׂיא יִשְׁשֹׁכַר, לוֹמַר גַּם יִשְׁשֹׁכַר תִּפְשׁ לוֹ עֲנוּהָ לְקָרוֹת נְשִׂיא וְלֹא רִצָּה לְהַקְרִיב עַד שֶׁאִמַּר לוֹ מ'. כִּישְׁשֹׁכַר

(כז) בְּמִ"ר פִּי"ג כ. (כח) מִדְּרַשׁ אֲגֻדָּה. (כט) שֵׁם. (ל) בְּמִ"ר פִּי"ד יב. (לא) סְפָרִי. (לב) בְּמִ"ר פִּי"ג טו. (לג) יִלְקוּ"שׁ בְּשֵׁם יִלְמַדְנוּ. (לד) בְּמִ"ר פִּי"ד יב. (לה) יִלְקוּ"שׁ בְּשֵׁם יִלְמַדְנוּ. (לו) מְגִילָה יב, ב. (לז) כ"ה בְּרוּקָה. (לח) פִּי"א ט. (לט) כ"ה בְּרוּקָה. (מ) ע"י בְּמִ"ר פִּי"ג יז, וְכ"כ בְּרוּקָה.

כתי' בהקריב שני הקרב חסר י' מ), מלמד שנתנאל נתן עצה לנחשון להקריב, על כן כתב ביהודה וקרבו כאילו היה כתוב אחר יששכר, וכן ו' צדיקים יצאו ממנו מנ). ביום השני (נימג) הקריב בגי' נתן להם עיצה מד).

(יג) ביהודה כתי' וקרבו ועתודים מלא ו', לפי שבאותו יום נתקדשו בו ו' עטרות, ראשון לכהונה ראשון לנשיאים ראשון לחדשים ראשון ליציאת מצרים ראשון לקרבנות ראשון לאיסור הבמה (מ). רנ"ב ימים מן עשיית העגל עד שריפת הפרה ורנ"ב קורבנות הקריבו.

ע' שקל ע' שמות להקב"ה ע' שמות לישראל ע' שמות לתורה ע' שמות לירושלים (מו).

(פד) זאת חנוכת המזבח בגי' [אז] בשמונת ימי חנוכה (מ). זאת חנוכת המזבח בגי' זאת יהיה בימי חשמונים. ביום המשח א(ו)תו מאת בגי' ממ) חנוכה ביום חמשה ועשרים בכסליו. וסמך זאת חנוכת בהעלותך, לומר בחנוכה צריך להדליק. וסמך ליה פרשת לויים, לפי שע"י שבט לוי נעשה חנוכה, וגם ברכת כהנים קודם חנוכת המזבח, וכן בתלים (כט) יי יברך את עמו בשלום, וסמך ליה מזמור שיר חנוכת הבית, וכתי' בעזרא (ו טז) כהניא וליואי חנוכת בית אלהנא, לכך תיקנו בעל הניסים קכ"ה תיבות כמנין כהני"ם, ואחד יותר ממנין יוחנ"ן, כי מרוב ענוותו לא רצה לכזין בשמו. ובחשבון מן מעון אתה עד ויהי נועם (תהלים צ) תיבות, ומן ויהי נועם עד סופו וכופלין אורך ימים אשביעהו, ואותן מזמורים אמרם משה בחנוכת המשכן שנא' (שמות לט מג) ויברך אותם משה, ארז"ל מט) מה בירכן ויהי נועם. מעשה ידינו זהו מעשה המשכן, ותרגומו ויהי בסמיותא דגן עדן עלנא.

(פז) כל הבקר לעולה וכו', מגיד שלא נמצא בהם דופי והכל נתקבל ברצון אריתי מורי וכו' (ט).

(פט) מבין שני הכרובים ר"ת משה, שהיה חשוב ככרובי מעלה (פ), חכמת אדם תאיר פניו (קהלת ח א), וכשהרוח בא למשה היה רוח ענוה רוח חכמה ובינה נכנס במשה.

(פח) בתחילה (לעיל פד) כתי' ביום המשח אותו כי בכ"ה בכסליו נגמרו (ע) ואמר לו למשה לחנכו, אמר חנוכת המזבח אחר יהיה עוד בא' בניסן, לכך כתי' נמי אחרי המשח אותו.

מא) עי' ברוקח. מב) במדבר פ"ג יא, דוד דניאל חנניה מישאל ועזריה וחזקיה.
מג) כ"ה ברוקח. מד) ספרי זוטא. מה) עי' במ"ר פ"ג יא יב, וכ"ה ברוקח.
מו) במ"ר פ"ד יב. מז) כ"ז ברוקח. מח) הגי' עם התיבות. מט) במ"ר פ"ב יא.
נ) שם פ"ג ב. נא) כ"ה ברוקח [וכ"כ אמרי נועם]. נב) פס"ר פ"ו ה.

(א) וימשח אותיות משיחו, בימי משיח יחזור וישמח שמחה גדולה באותו יום כאותו יום שנבראו בו שמים וארץ, וימשחם וישמחם.

(יג) וקרבתו וקרבתו, קורת רוח עושה לו בנו אלו ישראל להקב"ה. רק בנו, רק ישראל יקריבו לו קורבנות ולא האומות (ג). קצרת כסף כתר, להכתיר. בעירובין (מ) יש כופה פסכת, וכן פסכתו (ה), קצרת כסף למפרע פסכת. קצרת כסף ר"ת ק"כ, בק"כ יום ניתנה תורה לישראל, כי משה היה בהר ג"פ ארבעים הם ק"כ יום. קצרת כסף ס"ת ת"ף, ויהי בת"ף שנה נבנה הבית (ט), ותקח מרים את הת"פ (שמות טו כ), זכות בית המקדש. קצרת כסף אותיות שניות עס בגי' סיני. קצרת כסף ראשן וסופן עולה ת"ר, כנגד ישראל שהיו ת"ר אלף כמנין מירי"ם אהבך (שה"ש א ד). שלשים ומאה משקלה כמנין סיני. משקלה משה קל, היה קל לעלות עליו ולרדת, קל בגי' סיני. מזרק אחד כסף מזרק אחד, מזרק אחד גי' ס', לומר רק ס' רכוא ישראל בחר לו יה ולא האומות. רק מזוט ימים בחר אחד זה שבת, מז' שבועים בחר יובל. שבועים שקל כנגד שבועים סנהדרין (מ). שניהם משה ואהרן. מלאים תורה. הקדש שניהם מלאים ר"ת משה. שניהם הלוחות. מלאים קדושה. בלולה בשמן למנחה ר"ת בבל, למה נקראת בבל שבלולה במקרא במשנה בתלמוד (ט), הרי כאן רמז בבל אצל כלולה, וזהו וידבר משה את דברי השירה הזאת עד תמם (דברים לא ל) תלמוד מקרא משנה, וסי' חכו ממתקים (שה"ש טז).

(יד) כף אחת אברהם היה בן כ"ף שנה כשנולד יצחק. עשרה זהב עשר נסיונות (ט). בן שבעים שנה היה אברהם כברית בין הבתרים ושם נאמר לו כה יהיה זרעך (בראשית טו ה), וזהו כף אחת [ע'] שבעים שנה, ואח"כ כתי' שרה במלת עשרה לומר שיהיה לו זרע משרה. קצרת שנקטר יצחק קטורת.

(א) המשכן וימשח אותו חשמונאי. כלות משה אותיות כת השלום.

ע"כ מ"כ.

ליקוטים:

(ו, ז) לאביו ולאמו לא יטמא להם במתם כי נזר אללהיו על ראשו כל גי'

זה שמשון.

(ג) ע"י תנחומא צו ד. נד קד ב. נה) תרגום של הסירות, שמות כז ג. נו) מ"א ו א. נו) אותיות מזרק. נח) ילקוט שמעוני. נט) סנהדרין כד, א. ס) במדב"ר

(ה, כה) ולקח הכהן מיד האשה סס"ת נדה, שאם היא נידה לא יתנו לה לשחות סא).

(כח) ונקתה ונזרעה זרע גי' ארוכים, ובגי' זכרים סג).

(ו, כג) כה תברכו בגי' שליח ציבור. בני ישראל ואני אברכם ר"ת אותיות יואב, לפי שהוא בירך את ישראל שנא' (עי' ש"ב כד ג) ויאמר יואב אל המלך יוסף יי אלהיך את העם כהם וכהם אלף פעמים.

(ה, יד) ועבר עליו רוח קנאה ס"ת רוח, לרמוז שרוח אחרת היא העוברת לא רוח הבעל, והוא או לגלות את חרפתה ולנקותו לאישה מעון אם נמצאת טמאה או לטובתה אם נמצאת טהורה שאם היתה עקרה נפקדת כאמרם ז"ל סג), לזה נרמז בפסוק רוח אחרת. ממורי זלה"ה.

(טו) והביא האיש את אשתו ס"ת אשתו, לומר שהזנאי אם לא טמאה והוא היה סיבה שיקנא לה בעלה וישקה מי המרים, עונשו הוא שגם הוא יצטרך להביא את אשתו לפני הכהן מדה כנגד מדה, לזה נרמז מלת אשתו בפסוק בר"ת פעם אחרת, ולא אמר והביא הבעל את אשתו אלא האיש, רומז על שנחשדה עמו שהיה גרמה לבעלה שיקנא עליה.

(יב) איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל נרמז כאן שם הוי"ה בס"ת, לרמוז כי בפגם שעושים התחתונים כן כביכול נוגע הפגם למעלה, ולזה נרמז השם בס"ת. והדברים עתיקים והבן.

פרשת בהעלותך לה"ר אפרים זלה"ה

(ח, ב) בהעלתך זש"ה (ישעי' מב כא) יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, אמר הקב"ה לישראל בני לא בשביל שאני צריך לאורה אני מצוה לכם להדליק לפני נרות אלא להצדיק אתכם ולזכות אתכם, וזהו בהעלתך ולא אמר לפני (ו). בהעלותך בגי' לזכותך. וגם גי' להצדיק (ו) צה. ד"א הנרות אלו המצות, שנא' (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור, אמר הקב"ה לישראל נרי בידך ונרך בידי אם שומר אֶת נרי שלא תכבה אותו אני אשמור את נרך בידי שלא יכבה נ). אֵל מוֹלֵךְ פני המנורה כלומר פניו של הקב"ה הם כנגד ישראל שנימולים, מוֹלֵךְ לשון מילה, שנא' (ירמיה ט כד) ופקדתי על כל מול בערלה. מנורה גי' אש, וגי' מצפ"ץ, והוא אתב"ש של יהו"ה, והוא עולה בגי' ברחמים, כי הוא מדת הרחמים. יאירנו שבעת הנרות ה' נרות, ה' חומשי תורה שנקראו נרות שנא' (תהלים קיט קה) נר לרגלי דבריך. הנרות אותיות נ' תורה, ר"ל התורה שניתנה לנ' יום שבין פסח לעצרת. שבעת הנרות ד' חומשים שהם ז' ספרי תורה ג).

(ג) ויעש בן בגי' ע', שהתורה נדרשת בע' פנים ד).

(ד) בן עשה גי' שלמה, רמז שהיה עתיד שלמה לעשות מנורה ס). וזה מעשה המנורה וזה בגי' י"ח, ו"ו ה"א שהם חצי השם גי' י"ח. כמראה גי' כגבריאל, לומר לך כל העוסק בתורה חביב הוא לפני הקב"ה כמלאכי השרת. (ז) והעבירו תער למה, נ"ל בגדים שבשל בהם קדרה לרבו לא ימוזג בהם כוס לרבו, כך השערות האלה הם מלבוש לגוף ובגדים שנשתמש בהם בחול לא ישתמש בהם בקדש.

ופמכו אהרן ובניו את ידיהם על הַלִּיזִים ז) כדי שתשרה מקדושתם עליהם, ונתת מהודך עליו (לקמן כז כ), וכת' (שם כג) ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו.

(יב) לַכַּפֹּר עַל הַלִּיזִים עון שכם, כי לא מצינו עון אחר, כי במצרים קיימו הם לבדם מצות מילה שנא' (דברים לג ט) ובריתך ינצורום, בעגל ויאספו אליו כל בני

א) תנחומא ב, ע"י נח"ק. ב) ויק"ר פל"א ד. ג) שבת קטז, א. פס"ז בהעלותך י לה. ד) אותיות דר"ע. ה) ע"י מנחות כט, א. ו) שבת קיד, א. ז) בפסוק וסמכו בני ישראל. ח) ילקו"ש דברים שם.

לוי (שמות לב כו), רק במעשה שכם ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי (בראשית לד כה ט).

(כ) כן עשו להם בני ישראל והלא למשה צוהו, אלא הכי איתא במדרש כשאמר משה והעבירו תער אמרו אין רוצים לגלח עצמנו, אמר להם משה בבקשה מכם שתעזרו לקיים בלויים מצות הקב"ה, ועמדו עליהם כל ישראל וגלחום בעל כרחם, ולכך כתי' כן עשו להם בני ישראל י, עשו גי' ובעל כרחם.

(כא) ויתחטאו הלוים ויכבסו ר"ת וה"ו, והוא שם א' מע"ב, רמז ששרתה עליהם שכינה.

(י) עשה לך לטובתך ולהנאתך, כי בעוד שאין לך חצוצרות אתה צריך לשלוח אחר כל אחד ואחד ועכשיו תקבצם בפעם אחת. שתי חצוצרות כנגד אברהם ויצחק דכתי' בהו (בראשית כד י) וילכו שניהם יחדיו, וזהו ונוכרתם לפני יי אלהיכם (במדבר י ט), כלומר אזכור להם העקידה, ואזכר לכם לא נאמר אלא ונוכרתם לפני יי אלהיכם, עיי' מלאכי השרת שילמדו עליכם זכות ויאמרו כדי הם בני אברהם ויצחק שירחם עליהם הקב"ה יא).

(ט ז) במעדרו חסר ו', כי לאחר שחסר ביום שש שעות היתה שחיטת הפסח יב. למה נסמכה פרשת הלויים לפרשת פסח, לפי שהלויים היו תחת הבכורות ופסח הקב"ה על בכורי ישראל.

(טו) וביום הקים ו' ביום הקים.

(י) כט) לחובב שנעשה חביב לפני הקב"ה. בן רעואל בן שנעשה ריע לאל ונתגיר יג).

(לה) ויהי בנסע הארץ נ' הפוכה בראש הפרשה וסופה נ' הפוכה, לומר לך שהוא ספר בפני עצמו יד, אחד מז' ספרים שניתנו לנ' יום. בנסע הארון נושאי הארון לא נאמר אלא בנסע הארון, נ"ל שהארון נושא את עצמו, ואעפ"י שכתוב (דברים לא כו) נושאי ארון, לראות עינים בעלמא טו).

(לו) ובנחה בה' כתי', קרי ביה ובנח ה, כלומר נחה רוח הקדש שנשאה הארון, כי כן הסכימה דעת כל בעלי הסודות שאות ה' היא רוח הקדש, שכן ה' במילוי למפרע א"ה, ומא' עד ה' י"ה, כל החשבון עולה אהי"ה.

ט) מו"ז בשם הרא"ג. י) מו"ז בשם הרא"ג. יא) בכת"ב: חצוצרות חץ וצרות, כלומר הם כמו חצי' כנגד הצרות, לפי כשנלחם הם גם תוקעים ומונעים ביאתם. יב) פסחים נה, א. יג) מכילתא יתרו פ"א. יד) שבת קטז, א. ספרי, והובא בפס"ז, ועי' בעה"ט. טו) בכת"ב: להסביר לארון בעלמא. והוא בסוטה לח, ב, במ"ר פ"ד כא.

(יא, א) כמתאוננים כמת אוננים, היו מתאבלים ואוננים כמי שמתו מוטל לפניו (ו). ותאכל בקצה המחנה כלומר ברשעים שבהם, שנא' (שם כג ו) ובלעל כ ק וץ מונד'.

(ד) והאמפסוף א' רפא, רפו יריהם מאילופה של תורה. מי יאכילנו בשר, זכרנו את הדגה מה ענין זה לזה, הם שאלו בשר והזכירו דגים וקשואים ואבטיחים. נ"ל כי כך אמר(נ), זכרנו כי אם זכירה בעלמא, כי זה אין אנו שואלים, כי היו בארץ ציה וצמאון ולא היה נכון שמטריחין על המקום שהיה בורא בשבילנו בכאן בארץ ציה ימים ונהרות ליקח מהם דגים ואבטיחים וקישואים וחציר, אין אנו שואלים לו אלא דבר המצוי במדבר וזהו בשר כי יש בו חיות הרבה, והקב"ה החזיק להם טובה, אמר להם הקב"ה אתם לא שאלתם אלא דבר המצוי חייכם לא אשאל מכם אלא דבר המצוי בישוב שנא' (ויקרא יז ג) שור או כשב או עז.

(ז) הברדל"ח ב', ועינו כעין הברדלח, ואידך שם הברדלח ואבן השוהם (בראשית ב יב), רמז למה שארז"ל(י) שהיה הקב"ה מוריד במן אבנים טובות ומרגליות, וזהו והנשיאים הביאו את אבני השוהם (שמות לה כז) הנשיאים אלו העננים שנא' (תהלים קלה ז) מעלה נשיאים מקצה הארץ.

(ח) שטו העם דרך טיול בלא טורה כך לא היו צריכין לחזור אחריו(ט).

(יא) מצתי חסר א', אמר לפניו רבש"ע אני מבטל אילופה של תורה משום טורה הדרך כ).

(טו) וא"ל אראה ברעתי מה רעה ראה, הלא לא תלונה היתה ולא רגימה היתה שם, נ"ל לפי שאמר ובעיני משה רע, אמר כתוב בתורה עלי (לק' יב ג) והאיש משה ענו מאד, והם רצו לכתוב ובעיני משה רע וא"ל אראה ברעתי.

(כג) חיד יי תקצר בתמיה, וכי חיד שכתוב בה פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון (תהלים קמה טז) תקצר. תקצר, וכי העולם שהוא מהלך ת"ק שנה צר לפני הקב"ה. עתה תראה אבל הטוב שאני משפיע להם בארץ לא תראה, כאן רמז לו שלא יכנס לארץ ישראל(כ).

(כו) שני אנשים גי' השוים, שהיו שוים בתורה ובענוה ובשפלות(כ), ולפי שעשו עצמן כשיריים שג' וישארו שני אנשים זכו שלא פסקה נבואתם שג' במחנה,

(טז) עי' רבנו בחיי. (יז) ספרי. (יח) מדרש אגדה, ועי' ב"ר פט"ז ב. (יט) כ"ה ברש"י, ועי' ספרי ויומא עה, א. (כ) עי' לקח טוב ורוקח. (כא) עי' כע"ז סנהדרין קיא א. (כב) עי' פסיקתא רבתי פ"ב ה, ובילקו"ש ח"ב רמז עה.

והטעם לפי שהזקנים בא עליהם רוחו של משה, אבל אלו מאת השם בא להם ולפיכך מתנבאים והולכים.

(כט) כי יתן יי רוחו אעפ"י שאמר מן הרוח אשר עליך, אמר הרוח אין ממני אלא של הקב"ה יי נתן ויי לקח.

(לא) ורוח נפֿע נ"ל מלאך הממונה על השלֿו, שהרי כתוב ביה נסיעה ולא מצינו גבי רוח נסיעה כי אם זה. ורוח נפֿע מאת יי גי' בא מלאך (ה)ממונה עליהם. ויגזו שלֿוים הסיר, כמו גזי נורך (ירמיה ז כט). כמנין ויגז' דורות מבריאת העולם עד מתן תורה. למה נתן להם השלֿו, נ"ל לפי שמשה אמר הצאן ובקר ישחט להם אם את כל דגי הים יאסֿף להם, אמר הקב"ה למשה אתה אמרת צאן ובקר שנברא מן היבשה ודגים שנבראו מן הים, חייך אני נותן להם בשר שלא נברא לא מן הים ולא מן היבשה, ולכך נתן להם עופות שנבראו מן הרקקט. פביבות המוחנה כי לא היו צריכין לחזור אחריו, וכן המן היתה שכבת הטל סביבות המוחנה (ד).

(לג) ואף יי חרה בעם בערב רב, מדלא כתיב אלא בעם ולא בישראל.

(יב) א) כושית כתי' כשית, אמרו שמנת עבית כ ש י ת (דברים לב טו) ולכך נתת לבך על יפת תאר, וכן אמרו בעלי הסוד (ט). הכשית גי' יפת מראה (ט). אשה כשית גי' וזו בת יתרו (ט), בדברי הימים של משה (ט) משמע כושית ממש.

(ד) פתאם פה תאם, כלומר שהדיבור מחובר לפה.

(ז) בבֿלֿ ביתי נאמן הוא כלומר נתגדל, כמו באמנה אתו (אסתר ב כ), ובקי הוא בכל שבילי דרקיֿעא.

(ח) פה אֿלֿ פה בנשיקה, משה ראה אספקלריא המאירה וכל הנביאים ראו משאינה המאירה (ט). ותמונת יי יביט תמונה היא הצורה הנאצלת מאורו הגדול לאין תכלית, ולאז אצילות ממש אלא מציאות והוא הכל ובו הכל, ואין להאריך בסוד הייחוד כדאי' בספר יצירה (ז) בלום פיך מלדבר בלום פיך מלהרהר. דֿדבר בעבדי במשה למה (לא) אמר בעבדי במשה, כלומר מדוע לא יראתם לדבר כמו שהייתם יודעים בו שהוא עבדי, איך הייתם רשאים להקניטו ואפ"י לא היה עבדי מיומן ומזומן לשליחותי, היאך לא יראתם לדבר במשה באיש עניו וגדול כמשה.

(ג) חולין כו ב. (כד) עי' פסוק ח. (כה) עי' תנחומא צו יג. (כו) תנחומא שם ובעה"ט. (כז) עי' מ"ק טז, ב. (כח) עי' לקמן בסוף הפרשה. (כט) זהר שמות פב. (ל) פ"א.

(יד) ואביה ירק ירק בפניה הלא בגי' (ל) והוא קל וחומר לשכינה, והכי איתא בב"ק (נ) קל וחומר לשכינה ארבעה עשר יום. עכ"מ.

מכתיבה אשכנזית.

(ח, ב) זאת חנוכת המזבח (ס"פ נשא) וסמך ליה דבר אל אהרן רמז שנעשה חנוכה ע"י זרע אהרן, בהעלותך להעלותו אני מכין, בה עלותך. בהעל(ו)תך את בגי' עשה בה מעלות (ג). המנורה מלא ו', כי ו' נרות ג' למזרח ג' למערב המנורה כנגד האמצעי (ד), כמו השמש שג' מזלות למעלה וג' למטה, שבתי צדק מאדים חמה נוגה כוכב לבנה. ג' המנורה מלא ו', ג"פ ו' הם י"ח, כי גובה המנורה י"ח טפחים כגובה אדם (ה), וז"ה מעשה המנורה. יספת לגוי יי (ישעי' כו טו) בגי' שמנורה ימי חנוכה, יספת לגוי נכבדת (שם) בגי' (ו) [זה] כמראה גבריאל. במנחות (ו) הוציא גבריאל פסיקא והראה למשה מנורה של אש.

(ד) כן עשה את המנורה כ"ן נרות עשה שלמה בעשר מנורות, עשה בגי' שלמה (נ). וסמך ליה פרשת לויים כי ע"י שבט לוי נעשה נס חנוכה. ד"א שהיה לויים ופרשת נרות ביום אחד נאמרו, וסמך ליה במדבר פניו כמו כן באותו יום, וגם חצוצרות באותו יום.

(ו) ומהרת אותם מפני שלא חטאו בעגל.

(יב) והלויים יסמכו הפסוק מתחיל ומסיים בלויים, יש שמפשיטין (נ) יש משוררים ויש מלמדי שיר (מ).

(יט) ואתנה את הלויים ה' פעמים בני ישראל בפסוק, כנגד כהנים לויים וישראל גרים משוחררים, וה' חומשי תורה נתן להם, לכך כתי' (ירמיה ב ג) קדש ישראל ליי ראשית תבואתה בה'. ה' פעמים בני ישראל בפסוק, כנגד ה' ישראל שקורין בשבת, ויש באותו פסוק אהרן ולוי, רמז שקורין כהן ולוי, והפסוק מדבר מקריאת תורה דכתי' ולא יהיה נגף וקריאת התורה נתקן כנגד חרבו של הקב"ה שיש לה י"ו פנים (מ), לכך יש בואת הפרשה י"ו בני ישראל כנגד י"ו בני אדם שקורין בתורה בשבוע, עץ חיים הי"א (משלי ג יח), וס"ח קורין בכל חרש כמנין חיים, ואין לך

(לא) עם התיבות. (לב) כד, ב. (לג) מנחות כט, א. וכ"ה ברוקח ובעה"ט. (לד) מגילה כח, ב. (לה) מנחות כח, ב. (לו) ואולי צ"ל יספת לגוי ה' יספת לגוי נכבדת, יספת בגי' שמונה ימי חנוכה. כמראה בגי' כגבריאל. (לז) כט, א. (לח) כ"ה בבעה"ט ורוקח. (לט) ע"י לקמן פסוק כו. (מ) וכ"כ ברוקח. (מא) שו"ט תהלים פל"א.

כל מצוה שלא נכרתו עליה י"ו בריתות(מ), וי"ו פרשיות מתחילין וידבר יי, וי"ו קרבנות חובה מקריבין בכל שבוע עם השבת שני מוספין, לכך אמר דוד (תהלים קיט) בתמניא אפי י"ו חייני(מג), כנגד י"ו פנים לחרכו של הקב"ה, י"ו בני ישראל בזאת הפרשה כנגד י"ו דורות משלמה עד יאשיה שפירש דין הפשט(מ) ודין לזים.

(כד) זאת אשר ללויים מבין כ"ה וכת"י (לעיל ד ג) מבין שלשים, אלא ה' שנים היה לומד(מ), לכן בן חמש שנים למקרא(מ), ולמה הניפס, לומר כאילו קנאם בהגבהה ובמשיכה(מ). זאת אשר ללויים בגי' שנים פוסל כלזים אבל אין המום פוסל(מ). ובגי' זאת התורה, לומר יורו משפטיך ליעקב (דברים לג י). תורה בגי' גמילות חסדים, וכן למ"ת מצו"ה.

(כו) ככה תעשה ללויים סמך לפסח, שהלזים היו מפשיטין(מט).

(ט, ב) במועדו ואפי' בשבת, במועדו בפשוט ובאתב"ש בגי' בשבת(נ).

(ד) לעינת הפסח חסר ו', לפי שלא עשו אלא פסח זה בלבד(נא) כמ"ש הנביא (עמוס ה כה) הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר, ר"ת עולה בגי' לוי, כי שבטו של לוי שלא עבדו ע"ז(נג) הם מלו עצמן דכתי' (דברים לג ט) ובריתך יצורו, ושאר שבטים לא מלו לכך לא היו יכולין לעשות הפסח שני (שמות יב מח) וכל ערל לא יאכל בו.

(ו) (ויהי) אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם בגי' אילו שהיו נז(ו) שאין ארונו של יוסף(נג). אשר היו טמאים בגי' זה(ו) למת מצוה, בפ"ב דסוכה(נד) שכל אחד היה אומר אני לא אטמא שאהיה טהור לאכול הפסח, לכך כתי' ויהי בלשון יחיד, כי מישאל לבדו נטמא לנרב וללצפן לאביהוא(נז).

(י) בדרך רח(ו)קה בפשוט ובאתב"ש בגי' וחזן אל פתח ירושלים(ט).

(יג) מהור ובדרך לא היה בגי' [זה] מן המודיעים ולפנים(ט). היה וחדל לעשות בגי' ביכול [ל]עשות(ט). ונכרתה הנפש ההיא ס"ת למפרע אשה, בפסחים פ"ר האשה(נח) ובפ"ק דכריתות(ט).

(מב) ע"י סוטה לז, ב. מג) עם שאר לשונות חיים. מד) ע"י יומא מט, א ובתו"י שם, וכ"כ ברוקח. מה) חולין כד, א. מו) אבות ספ"ו. מז) וכ"כ ברוקח. מח) חולין שם. מט) ע"י יומא מט, א. נ) פסחים עז, א, וכ"כ ברוקח. נא) ספרי. נב) חגיגה י, ב. נג) סוכה כה, ב. וכ"כ ברוקח ובעה"ט. נד) שם. נה) וכ"כ ברוקח. נו) פסחים צג, ב. ע"י רוקח. נז) ע"י שם צד, א. נח) צא, ב. נט) ב, ב.

(יח-כ) על פי יי יפעו ועל פי יי יחנו ואח"כ הפך על פי יי יחנו ועל פי יי יפעו לומר לך בחנייתך ובנסיעתך כבוד השם עמהם, ויעבור מלכם לפניהם וגו' (מיכה ב יג), וענני כבוד מקיפין בד' רוחות ס) ושבת דן היה הענן פולטן מפני פסל מיכה סא), כל הנחשלים אחריו (דברים כה יח) בגי' [זה] שבטו של דן היה סג). אותיות סג) נחש מילה, שהיו מחתכין מילותיהן וזורקין למעלה סד).

(י, ט) תב(ו)או מלחמה בגי' [ב]מלחמת גוג סה). תב(ו)או אותיות אבות, בזכות האבות אתם נושעים.

(י) שמחתכם בגי' גם ביום השבת סו). ובמועדיכם מלא ו', פסח שבועות ראש השנה יום הכיפורים סוכות שמיני עצרת סו). ובראשי חדשכם חסר י', זה ראש השנה, י' מלכיות י' זכרונות י' שופרות, י' ימים מראש השנה עד יום הכיפורים. י"ג עננים בפרשה, י"ג עננים היו להם סא). ח' תקיעות בפרש' חצוצרות וד' תרועות הרי י"ב, כנגד י"ב שבטים, חוץ מן ולא תריעו.

(יד) בכולן כתיב ונסע וביהודה כתי' ויפע, זהו פחות מ', כי עצמותיו של יהודה היו מגולגלין כל מ' שנה שהלכו במדבר עד שביקש רחמים משה על הדבר שמע יי קול יהודה (דברים לג ז) סט). יהודה בראש וגפתלי באחרונה, יהודה נפתלי עולה ת"ר, לא ימעטו ישראל מת"ר אלף. ויפע דגל מחנה בני יהודה וכת' (שמות יד יט) ויסע מלאך האלהים, ויסע עמוד הענן (שם יד יט), כשהיה נוסע יהודה היה מלאך ועמוד ענן עליו, ז"ש (תהלים קיד ב) היתה יהודה לקדשו, והיו הדגלים הולכים ברגלים סביב הכבוד, לכך סמך (לקמן) אני יי אלהיכם בנסיעת דגלים, ובד"ת יש לדרוש סמוכים לעד [ל]עולם ט), וסמך אני יי אלהיכם נעלה הענן על שם ויי הולך לפניהם יומם (שמות יג כא), ויעבור מלכם לפניהם (מיכה ב יג), והמשכן בתוך ארבע דגלים באמצע כמו כסא הכבוד למעלה טא).

(כט) נוסעים אנחנו אעפ"י שמשה לא היה לו ליכנס לא"י שכבר אמר לו עתה תראה (שמות ו א) ולא במלחמת לא"י מלכים, וכן אומר תביאמו (שם טו טז) עז) אמר אנחנו שלא יפול לבם עליהם. (לא) נא באתב"ש בגי' בבקשה.

ס) תנחומא במדבר ב. סא) פס"ר פי"ד יג. סב) תנחומא תצא י. סג) אותיות הנחשלים. סד) מד"ר שם והובא ברש"י שם, וכ"ה ברוקח. סה) ספרי, וכ"ה ברוקח ובעה"ט. סו) ספרי. סז) כ"ה ברוקח ובעה"ט. סח) עי' ספרי בפ' וענן ה' עליהם יומם. סט) מכות יא, ב. ע) יבמות ד, א. עא) פרקי דר"א פ"ד. עב) עב"ב קיט, ב.

ה' טובות יש כאן, והמבנו טוב הטוב ייטיב והיטבנו עג), רמז על דושנה של יריחו ת"ק אמה על ת"ק שישבו בה בניו עז).

והיית לנו לעינים כי חכם אתה, וגם הארת עינינו שאמרת ואתה תחזה (שמות יח כא עה).

(כט) חב"ב פסוקים אמר יתרו בוישמע (שמות יח). צפרה בגי' למשה. עשר פעמים יתרו יתרו בחומש כי דבק לעשרת הדיברות ונתגיר עו).

(לג) ויפצו מדהר יי שנסעו מאחרי יי כתינוק שבורח מבית הספר עו).

(לה-לו) בנפע בגי' יעקב, כי הארון נעשה דוגמת כסא הכבוד, ויעקב חקוק בכסא עמ), והארון כנגד חשמל שמוליך המרכבה למעלה, בנפע בפשוט ובאתב"ש בגי' תק"ו, זה החשמל המוליך, חשמל בגי' כל מיני זוהר. ג"פ בהפטרע עט) חשמל החשמל החשמלה, ג' ספיר, ג' ומתוכה פ), ג' בשמים ממעל בקריה. כעין החשמלה בגי' שסובבים כסא הכבוד, [ה]חשמל בגי' המקיף לכסא הכבוד. החשמלה בגי' מורה על הכבוד, ולפי רצון הבורא יודע החשמל דעת עליון ופונה חיה וכרוכ ואופן בחפצו מכל עבריו שרוצה להוליק, חשמל בגי' מכל עבריו, החשמלה בגי' חיה (ו)אופן כרוב. ועומד סביב לכסא וחשכת מים מפניו, לכך חשמל בגי' מחשיך. חשמל באתב"ש סביב, ובאלב"ם אביק, שמסתבכין ואבוקין בו כל בני המרכבה. בנפע באטב"ח [חשמל], שהכל נוסעין אחריו, לכך ז' נ' הפוכה פה). חשמל בגי' מוליך המרכבה. חשמל בגי' מליץ בין המלאכים. חשמל בגי' מיני צבעונים. חשמל בגי' [ב]דמיון צבעונים. חשמל בגי' אבני יקרה. חשמל בגי' חמה על העננים. חשמל בגי' על כרובים. כעין החשמל בגי' כאש וברד, בגי' כאש צבעונים. כעין החשמל גי' כז(ו)הר אש. בגי' כהשחר. זוהר כעין החשמל (יחזקאל ח ב) ר"ת זכה. ויהי בנפע הארון מלמד שהיה מונענע עצמו ולא היה הולך עד יאמר משה קומה פנ). וארז"ל פנ) זה חומש בפני עצמו, לכך ויהי בנפע י"ב תיבות בפסוק, כמו שיש בפסוק ולכל היד החזקה שהוא סוף התורה פנ). ובגנחה יאמר ד' תיבות, כמו פסוק בראשית ברא, וסיים ישראל כמו שמסיים החומש. ומתחיל בו' ויהי ומסיים בל' נגד הליכות עולם ל"ו (חבקוק ג ו), ובו ביום נסעה השכינה ל"ו מילין פה).

במס' שבת פו) ועשה (שיניו הפוכה) [נוני"ן הפוכין], כמו נ' שסרו מאחרי השם לכך לא יעברו הירדן שהוא נ' אמה רחב *פו). בנפע הנו"ן מהופכת בס"ת, כשישראל פו)

עג) ברוקח: בגימ' ביריחו. עד) ספרי. עה) ספרי. עו) תנחומא יתרו א, שמ"ר פכ"ז ט. עז) מדרש ילמדנו הובא בילקוט"ש מ"א רמז תשכ"ט, ע"י כלי יקר. עח) ב"ר פס"ח יד. עט) ביחזקאל א' וח'. פ) לפנינו יש רק ב'. פא) כדלקמן. פב) ספרי. פג) שבת קטז, א. פד) כ"ה בבעה"ט. פה) ספרי זוטא. פו) קטו ב. *פו) ספרי ואתחנן פ' ויתעבר. פז) כ"ז ברוקח.

היו מתפללין היו הופכין פניהם נגד הארון, וגושא הארון כבני נ' שנה, והלויים היו מתרחקין נ' אמה, ונ' אותיות ביי"ב שבטים, כי רצה להביאם כעבר הירדן שהוא נ' אמה אלא שסרו מאחר יי והפכו עורף ולא פנים, ואותו דבר זכר הקב"ה בדור צדקיה שהיה מאדם נ' דורות והחריב ביתו.

ובנחה בה' כנגד ד' דגלים ולוים, ולא היו נוסעים בלילה אלא ביום (פט) בה' מיל קודם ששקעה החמה נחו, ולכן כת' ובנחה בה', מיל חמישי נחו.

ובפ' כל כתבי (ט) כל פרשה שיש בו פ"ה אותיות כמו בויהי בנסוע מצילין מפני הדליקה, לכך סמך ויהי בנסע אצל ותבער כס אש יי, וכן ויהי בנפע חומש בפני עצמו, ואז הם ד' חומשים, חצבה עמודיה שבעה (משלי ט א).

(יא, א) בקצה המחנה בגי' (ב) [ה] קצינים (ט).

(י) העם בכה ל' משפחה (ו) תיו איש בגי' היו בוכים על עסקי משפחותיהם. בפ' מילה (נ) שנאסר להם עריות שהיה להם לנשים אותן שנאסרו להם ועתה הוצרכו לגרשם ולרחקם מהם, ולכן סמך לו האשה הכושית.

(יב) האנכי ב', האנכי לאדם פשעי (ג) כך יש לסבול פשעיהם.

(טו) ואם בכה את עושה ל' תשש כוחו כנקבה (ד). ג' את לשון זכר, הנה בה' בראת עולמך כהבראם (בראשית ב ד), ב א ב ד ה ס, בה' בראם, שהם ה' מאות שנה (ט), ובה' אתה מוסיף בנים, אברם אינו מוליד אברהם מוליד, זהו ואברככה ואגדלה שמך (שם יב ב) קרי ביה ואברכך בה' (ט), לכך אלו יש ה' בסופן חוה שרה רבקה לאה בלהה זלפה, אבל ורחל עקרה אין ה' בסופה, אמרה ליעקב הנה אמת בלהה בא אליה ואבנה גם אנכי ממנה (שם ל ג), כי בשם בלהה שני ההי"ן אחת לי ואחת לה, וכן עדות ביהוסף שמו (תהלים פא ו) ה' הוסיף הרבה בנים בני אפרים. כיצא בו ו א ת תדבר אלינו (דברים ה כד) שמשו תשש כח כנקבה כנגד הבורא (ט) דכת' (תהלים כט ד) קול יי בכה, קולו הולך וחזק, אבל של בשר ודם הולך וחסר. ואת תדבר בגי' שמונה דברות (ט). כיצא בו א ת כרוב ממשח הסוכך (יחזקאל כח יד) שחירם עשה עצמו אלוה, אמר לו יחזקאל את כנקבה ולבסוף נבעל כנקבה, ד' עשו עצמן אלוה ונבעלו כנשים פרעה נבוכדנצר חירם יואש מלך יהודה כדאי

(פח) מנחות צה א. פט) שבת קטו, ב. צ) שם קטז, א. צא) ספרי והוא ברש"י.
 צב) שבת קל, א, יומא עה, א. צג) וכו"ה ברוקח, ולפינו באויב כא ד האנכי לאדם שיחי. צד) כ"ה ברש"י. צה) עי' זוהר ח"ג קנה, ב. צו) בר"ר פל"ט יא, ושם פמ"ד. צז) וכו"ה ברש"י. צח) שהש"ר פ"א יג, מכות כד, א.

בתנחומא פרשת ואראט). ואף אראה ברעתי תיקון סופרים, כי הוא מי"ח כתובים במקרא ואינם כתובים כתקנן ק), אבל לפי הפשט אמר משה על עצמו מוטב לי למות אחת ממיתות הרבה ט).

טז) אפפה ל"י ע' איש קודם שהתאונו היו להם ומתו במתאוונים, וצריך להוסיף אחרים. ע' איש ע' סנהדרין יעמוד כנגד ע' אומות ז), וכנגד ע' נפש ירדו אבותיך (דברים י כב ג), וכנגד ע' ימים טובים בשנה, נ"ב שבתות ד' ימי פסח א' עצרת (ב') [א'] ראש השנה א' יום הכיפורים וח' ימי סוכות הרי ע' יום ד'), וע' שמות להקב"ה, וע' שמות לתורה, וע' לישראל, וע' לירושלים ט), ע' מלאכים ו), ומיכאל השר על גביהם במדרש שיר השירים ו), ופלוגתא בפ"ק דסנהדרין ט) אם משה על גבי ע' איש או עמהם. מזקני ישראל בכמה מקומות חילק הקב"ה כבוד לזקנים, וכל שכן אנו נכבדם, ואף לעתיד לבא יחלוק הקב"ה כבוד לזקנים שנ' (ישעי' כד כז) וחפרה הלבנה וכו' ונגד זקניו כבוד ס"ת דוד, אין אומר נביאיו וכהניו או מלאכיו אלא זקיניו ט). עמך בגי' יהו דומיין י). והתורה נדרשת בע' פנים י), וסנהדרין יש להם להבין בע' לשון ג), וכן יוסף עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע (תהלים פא י) מתחיל בע' ומסיים בע', בא גבריאל ולימדו ע' לשון יד). יר"ד ה"ה [ו"ו] סמ"ך פ"ה בגי' גבריאל עם הקרייה, וימצאהו איש (בראשית לו טו) זה גבריאל טו). שפת לא ידעתי בגי' בשבעים לשון ידעתי, אי נמי שבעים לשונות יודע. ע' ע', שהרי ע' נפש פרנס ע' שנה, כי בן מ' שנה היה כשבאו למצרים. עדות ביהוסף שמו ר"ת שבע, כנגד שבע הפרות. על ארץ מצרים שפת לא ידעתי [אשמע] ר"ת אלי שמע, ואחד יותר נגד קרבן יחיד שלו שדחה שבת טו), אלי שמע ולא לאדונתו.

וחפש משה ע' איש ולא מצא אלא ד' שהיו מבינים שבעים לשון ז), והם משה אהרן אלעזר ואיתמר, ומפני שלא יהיו סנהדרין שומעת מפני המתורגמן ט). העמידן סביבות האודה כי ישראל היו בתוכו ט).

כח) וירד יי | בענן פסק, כי במקום שהשכינה מראה יש שם כמו ענן, כי בענן אראה על הכפורת (ויקרא טז ב), וכת"י (שמות טז י) יי נראה בענן, והענן מפסיק

צט) סי' ט. ק) מכילתא בשלח טו ז. א) ע"י רוקח. ב) ע"י ילקו"ש. ג) מדרש ילמדנו הובא בילקו"ש. ד) ילקו"ש שם. ה) במד"ר פי"ד כד. ו) פדר"א פכ"ד. ז) שה"ש זוטא. ח) ב, א. יז, א. ט) ספרי וילקו"ש ישעי'. י) סנהדרין לו, ב. יא) שייך לעיל לפני הפסקה מזקני ישראל. יב) אותיות דר"ע. יג) סנהדרין יז, א. יד) סוטה לו, ב. טו) פדר"א פל"ח. טז) במדב"ר פי"ד א. יז) ברוקח ואם לא היה אלא ד' שמבינים דיי - סנהדרין יז, ב. יח) סנהדרין שם. יט) ברוקח

בין כבוד אור השם ובין הנביא הם ענני כבוד, אבל לא למשה, לכך כל מקום שכפל שם הנביא כגון אברהם | אברהם (בראשית כב יא) יעקב | יעקב (שם מו ב) שמואל | שמואל (שמואל א ג י) יש פסק, אבל לא משה משה (לעיל ג ד) אין פסק, כי פה אל פה אדבר בו (במדבר יב ח). ובכל פסוקים שיש ענן נעלם ט' כי אין ענן קטנה שהוא נושא מים פחות מט' קבין, לכך תיקנו ט' קבין לבעלי קריין ט).

(יט) לא יום אחד תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום רמז שאין לאכול בשר מי"ז בתמוז עד ט' באב נ"א, יומים חמשה ימים עשרה ימים הרי י"ז בתמוז, יום אחד ועשרים יום זהו כ"א ימים שביניהם, מפי הרב יהונתן בר יחיאל.

(כה) ויאצץ לית א' יתיר, מלמד שנשתררו כמו אצילי בני ישראל (שמות כד יא) לשון שררה וגידול.

(יט) לא יום אחד תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום עד חודש ימים מה הוצרך לכל אלו ימים, פי' ר' יהודה החסיד ז"ל כל אלו ימים עולים ס"ח, כנגד ס"ח ימים בשנה שישאל חייבין לאכול בשר, ואלו הן, נ"ב שבתות בשנה, ו' ימים של פסח וד' של סוכות, כי שבת א' יש בכל א' נג), הרי י"ג, ויום אחד של שבועות ושני ימים של ראש השנה שהם קדושה אחת, כי אף בזמן בית המקדש אם לא היו באים עדים [אלא] מן המנחה ולמעלה היו נוהגים אותו היום קדש ולמחר קודש והיו עושים שני ימים, הרי ס"ח ימים שחייבין לאכול בשר מן התורה, והכי קאמר להו אפילו אותם ימים שישאל חייבין לאכול בשר אף בהם לא תאכלו בשר, וכנגדן פייט הפייט בזמירות ס"ו נסים של אליהו, ומוסיפין לו שנים של אלישע שבא מכח אליהו ז"ל, הרי ס"ח.

(כו) מצאתי כתוב נג) אלדד ומידד בני עמרם אחי משה הו, כשנתן הקב"ה תורה ע"י משה גירש משה את ישראל מן העריות, כד"א (לעיל) למשפחותם ודרשו חז"ל (נד) על עסקי משפחותם, פירש עמרם מיוכבד לפי שהיתה דודתו ואסורה לו שני (שמות ו כ) ויקח עמרם את יוכבד דודתו, ולקח אשה אחרת והוליד ממנה אלדד ומידד, ושםם אלידד בן כסלון, ומידד שמו קמואל בן שפטן, ולכך קראו אלדד אל מדודתי, מידד מי שהיא דודתי גירשתי, ובקונטרס מארץ ישראל נ"א) היה כתוב בו אני הלל ראיתי דברי אלדד ומידד והיה כתוב עליהם אלדד ומידד אחי משה מן

סביבות האהל ולא בתוכו כי ישראלים היו. (כ) ברכות כב, א. וכ"ז ברוקח. (כא) עי' טור או"ח סי' תקנ"א. (כב) ברוקח: ובאילו הימים ב' שבתות תסירם, בהערות היינו שבת של פסח וסוכות שכבר נמנו. (כג) תרגום יונתן. (כד) שבת קל, א. (כה) הו'

האב ולא מן האם, העתקתי מנימוקי הר' יעקב מאורליש, ותימה דכתי' (ר"פ שלח) למטה בנימין אלידד וכו' למטה אפרים קמואל וכו', ואילו עמרם משבט לוי, ותו דא"כ נולדו במדבר לאחר שנאסרו עריות ואיך הובררו להיות סנהדרין והכתי' ע' איש מזקני ישראל. וישארו שני בגי' השוים, בחכמה ובענוה ובחסידות ט). ותנח כ' במסורת, כאן, ותנח התיבה (בראשית ח ד), לפי שהיו מכפרים ומגינים כמו התיבה. ע"הם חסר י', אמרו ט) אין אנו ראויים לאותה נבואה שנקראת כ' לשונות נח), לכך בא עליהם רוח יי. ויתנבאו במחנה בגי' או יהוש(ו)ע מכניס, ובגי' עסקי השליו(ו), היו מתנבאים עלי שלי ו עלי שלי(ט). ויתנבאו בגי' (זה) [ו]על עסקי גוג ומגוג נבאו ט), שכן כתי' ביחזקאל (לח יז עיי"ש) האתה הוא אשר דברת בימים שנים, אל חקרי שנים אלא שנים, שני נביאים שנתנבאו בפרק אחד אלדד ומידד.

(כז) וירץ הנער בגי' זה [הוא] גרשום בנו ל).

(כח) ויאמר אדני משה בלאם בגי' (אך) הטל (עליהם) [אליהם] צרכי ציבור ל).

(כז) וירץ וכו' בי יתן יי את בגי' אז לימות המשיח [ייהיה].

(לא) ויגזו שלזים שלזים לצדיקים, ולרשעים שלזים כקוצים ל). ורוח נפע כל א"ב בפסוק חרץ מק', כי השליו היה לשמצה בקמיהם, ב' בתרא דיומא ל) שהרג השליו בירדתו כמה וכמה סביבות המחנה.

(לב) הממעיט אסף בגי' מאה כרים ל), והיו מייבשין אותם שיהיה להם לאכול במלחמה בארץ ישראל ל). ולפיכך נתן להם עופות שאמרו הצאן ובקר ישחט להם ודגי הים ואילו עופות הם בשר ל).

(יב, א) ע" אודות האשה הכושית היה לך ליקח מבני עמינו, היתכן זה שבני צפורה ישתוררו על ישראל, מוטב שתגרשנה, ומשה השיב הייתי רועה עני ושמחתי שנתן לי השר יתרו בתו ולא אהיה כפוי טובה. ועוד מה שלא גרשתי אותה לפי שאין משתמשין בשרביטו של מלך ואלמנתו וגרושתו אסורה ל). השיבה מרים למה חזרת ולקחת אותה כשהובאה אל המדבר, זהו שכופל כי אשה כושית לָקַח ל), אמרו אם היה לבן עמרם אשה האסורה לא היה מגרשה, ואעפ"י כן הוא מצוה לישראל לגרש נשותיהן אשר הם אסורות להם, לכך אמר לו הקב"ה ואתה פה עמוד עמדי (דברים ה כח) לאוסרו באשתו, עמו"ד ימים היה משה בהר.

בדעת זקנים מבעה"ת. כו) עי' לעיל הערה כא. כז) סנהדרין יז, א. כח) אדר"ג פל"ד ח'. כט) סנהדרין שם. לו) במ"ר פט"ו יט. לא) סנהדרין שם. לב) יומא עה, ב. לג) ספרי. לד) ברוקח כי מחוסרי אמנה היו. לה) ברוקח נוסף: וקשקשים ברגליהם. לו) סנהדרין כב א. לז) כ"ה ברוקח.

(כ) וישמע יי והכריע ביניהם (ל).

(ג) והאיש משה ענו מאד שלא רצה להניחה בעושרו אחרי שנשאה בעניו (ל). ענו כתי', הכל ענו שאין עניו כמורה, וכן ענו סופי תיבות החומשים במצרים מסעיהם סיני ירחו ישראל עולה קכ"ו. עניו שומע חרפתו ושותק (מ). ענו בגי' סיון, לכך קבל התורה בסיון על ס י נ י בגי' עני. אשר על פני בגי' לא ענוה כאבות העולם (נ). משה מה אנוש (מ), אנוש בגי' זה משה.

(א) הכשית בגי' יפת מראה (מ), בפרק אלו מגלחין (מז) מה כושי משונה בעורו אף צפורה משונה כיפיה.

(ד) פתאום בגי' זה הוא בעלי קריין [היו] (ג). פתאום פירש ר' יהודה חסיד לפי הפשט כדי שלא יאמרו אהרן ומרים שמשה קבל עלינו.

(ו) חלם באתב"ש סכי, פי' סוכה ברוח הקדש.

(ט) ויחר אף יי במ החרון נרשם בגופם, ולכך לקתה מרים שהיא גרמה לאהרן לדבר.

(יד) תיפגר בגי' קדוש סגר, השם הסגירה, כי אין קרוב רואה נגעים (מז). שבעת ימים בגי' זה כמו דיו לבא מן הדין להיות כנדון, בכיצד הרגל (מ).

(יג) אל נא רפא נא לה מכאן למדו רבותינו המבקש רחמים על החולה אינו צריך להזכיר שמו, במס' אהלות (מ). צרעת היוצא מרחם אין לו טהרה עולמים (מ), לכך אמר משה אל נא תהי כמת שתהיה כצרעת היוצא מרחם אמו שאין לו רפואה אלא אל נא רפא נא לה.

(טו) במכילתא (מ) מרים המתינה למשה שליש שעה ומשהו, לפיכך המתינו לה שכינה וכל ישראל שבעת ימים, וזהו מדה טובה מרובה ממדת פורענות ה' מאות, כיצד קס"ח שעות בשבעה ימים ולילות, ג"פ קס"ח הם ת"ק, ד' יותר כנגד אותו משהו. ע"כ פירש הרב אפרים זלה"ה ופירוש חכמי אשכנז.

(ח) וזה מעשה המגורה דע כי המגורה רומזת לתורה, שכן תמצא שהיתה שבעה קנים כנגד פסוק של בראשית שיש בו שבעה תיבות, ואחד עשר כפתורים

לח) עיין תנחומא צו יג. (לט) ספרי. (מ) ע"י שבת פח ב. (מא) תנחומא שם. (מב) טו, ב. (מג) ספרי. (מד) זבחים קב, ב. (מה) כה, א. (מו) הוא במס' ברכות לד, א. (מז) דעת זקנים מבעה"ת. (מח) ע"י ספרי וסוטה ט ב וע"ש יא א

כנגד פסוק ואלה שמות שיש בו י"א תיבות, ותשעה פרחים כנגד פסוק ויקרא שיש בו תשעה תיבות, וגובה המנורה י"ח טפחים כנגד פסוק במדבר שיש בו י"ח תיבות, ולפי שהטפח הי"ח לא היה שלם מט, לכן חסר הפסוק תיבה אחת, והגביעים כ"ב כנגד פסוק אלה הדברים שיש בו כ"ב תיבות, ומנין הכל פ"י שמנין הקנים והכפתורים והפרחים והגביעים סך הכל מ"ט, לומר שאחר שעברו מ"ט ימים ביום החמישים קבלו ישראל התורה, ואלו רומזים לז' שבועות, לכן אנו סופרים מ"ט ימים מפסח עד עצרת, ובכל לילה אנו אומרים מזמור אלהים יחנונו (תהלים סז ב) שיש בו מ"ט תיבות כידוע, ופסוק אמצעי שהוא ישמחו יש בו מ"ט אותיות כאשר כתוב ומצויר על המנורה כאשר ידעת. וגובה המנורה נרמז בפסוק באומרו וזה מעשה המנורה מנין וזה יעלה י"ח, כנגד י"ח טפחים שהיה גובה המנורה.

(ב) אֵל מוֹלֵךְ פְּנֵי הַמִּנְוֶה סִתְּ לַמַּפְרֵעַ הִילֵל נ).

(י, לא) ידעת חנותינו במדבר והיית לנו ס"ת תורתו, כשתהיה יושב בסנהדרין מורה הוראות כל מה שנתעלם ממנו תהיה מאיר לנו.

(יב, א) כִּי אִשָּׁה כּוֹשִׁית לָקַח דַּע כִּי אַחֲזִ"ל נא) שיתרו הלך לכוש ולקח אשה וילדה ציפורה וקראה כושית. ובספרי א"ר אלעזר בן ר' יוסי הגלילי צפורה ר"ל צפו וראו מה נאה כושית זאת, שהיתה נאה ושמנה כמד"א (דברים לב ט) שמנת עבית כשית (דברים לב ט). עוד אמר נ) שמתה צפורה ולקח אשה כושית לשרת בבית והמלך לא ידעה.

(ג) וְהָאִישׁ מִשֶּׁה עָנָו כַּךְ עוֹלָה סוּם הַחֲשׁוֹן כֹּל חֲמֵשֶׁה חוּמָשִׁים. עָנָו כַּמְנִין סוּן, כִּי בַסּוּן קָבַל הַתּוֹרָה.

תוד"ה מרים וברוקה פר' שמות. מט) מנחות כח ב. נ) עי' ברוקח פר' אמור פס' ויקחו אליך שם נרמז כבית הלל בנר חנוכה ואולי לזה רומז כאן. נא) ל"מ. נב) הו' בדעת זקנים מבעה"ת וברשב"ם.

פרשת שלח לך לה"ר אפרים זל"ה

(יג, א) וידבר יי אל משה וכו' שלח לך וכו'. למה נסמכה פרשת מרים לפרשת מרגלים, כדי לסמוך מספרי לשון הרע אצל מספרי לשון הרע (6).

(ב) שלח נ' לך כלומר חרב הם לך כאילו היית נוטל חרב והורג עצמן. אנשים ר"ל צדיקים ג' כמו ואנשים צדיקים המה ישפוטו (יחזקאל כג מה), ולכן תמצא שלח לך אנשים ס"ת חכם, שאם אינו חכם אינו ראוי לשליחות ועליו נאמר (משלי כו ו) שולח דברים ביד כסיל. ועוד שלח לך אנשים ויתורו את ס"ת חכמות, זהו שנא' (שם יד א) חכמות נשים בנתה וגו'.

(ג) וישלח אותם משה ס"ת חמה, כי פני משה כפני חמה (ד).

(ב) ויתרו ויתרו כתי', כלומר אם תרצה גם לשלוח יתרו כי כבר אמרת לו והיית לנו לעינים (לעיל י לא).

(יט) הטובה היא אם רעה הלא כבר ידע משה שהבטיחם הקב"ה להכניסם לארץ ישראל ארץ זבת חלב ודבש, ומה זה שאמר הטובה היא, נ"ל הטובה היא ליושבים בה אם רעה, כי יש לך ארץ שטובה מאד ושמנה ואעפ"י כן מגדלת חלשים וחולים, והם השיבו ארץ אוכלת יושביה, אדם נכרי שבא להתישב בה ולא גדל בה מנעוריו אינו יכול להתקיים (ט).

(כ) היש בה עץ גי' האיש עץ, וכן דרשו רז"ל (ו) העוד איוב קיים שכתוב בו איש היה בארץ עץ (איוב א א).

(כב) אחימן ששי תלמי ר"ת אשת, נפל אשת כל חזו שמש (תהלים נח ט), לומר לך כי הנפילים הם כנפלים לפני המקום ב"ה, ולכך הנפילים (לק' לג) הנפלים כתי'.

(ל) עלה נעלה עלה כתיב, כלומר כבר עלה מיכאל שרן של ישראל ונתיישב בה, נעלה גם אנחנו, כי כך היא המדה לעולם מלאך הממונה על האומה מתיישב

(א) תנחומא שלח ה. (ב) שלח פי' חרב. (ג) תנחומא ד. (ד) ב"ב עה, א. (ה) עי' תנחומא ו ובלקח טוב. (ו) ב"ב טו, א.

בה תחילה, עֲלֶה גִי' בא מיכאל, שני' (מ"ב ט יח) ובא המלאך, יפֹל נֹכַח לָהּ יִכּוֹל המלאך נוכל גם אנחנו.

(לב) תרו נוטריקון תפח רוחם ונשמתם.

(יד, א) ויבכו העם וי בכו, וי לה לאותה בכיה שגרמה בכיה לדורות, בְּלִיָּהּ ההוא גִי' אז בליל ט' באב(ז).

(ב) ויֵלְנוּ וי לנו.

(ט) פר צִיָּלָם מַעֲלִיָּהֶם סר זיוס מעליהם, והוא שם הכבוד הנראה לאדם בשעת פטירתו, כמ"ש חז"ל(ט) כי לא יראני האדם וחי (שמות לג כ), אבל בשעת מיתתו רואה.

(יז) יִגְדֹּל נָא כַח י' רבתי(ט), עשר הויות וקולות עצומות ואתה יחיד הווה ככולם, ושנים מהם עומק טוב ועומק רע(י), כלומר מעמיק להיטיב לאוהביו לאין קץ. ועתה כחך שתאריך עם הרשעים אפך שני' (משלי טז לב) טוב ארך אפים מגבור. (לא) והביאתי י' יתירה, אותיות הוא בית[ני], רמז שיבנו בית המקדש. והביאתי והביא ת"י, כלומר יביאו קרבנותיהם ת"י שנה(ט).

(לג) ונִשְׁאָוּ אֶת זִנְתֵיהֶם כלומר את פסל מיכה, כי פסל מיכה עבר עמהם בים ונכנס עמהם לארץ(י).

(לד) אֶת תְּנוּאָתִי ביטול, שאבטל אתכם מליכנס להארץ, כי הניא אביה אותה (לקמן ל ו) כדמרגימינן ארי בטל, ופתורנו לשון מניעה(יג).

(לה) הִזֵּה יִתְמוּ וּשְׁם גִי' הם היו ישנים בקברם, במדרש(י) אמרו בכל ליל ט' באב היה כל אחד עושה קבר ומשכיב עצמו לתוכו ומי שהיה לו למות באותה שנה היו מוצאין אותו מת.

(מא) וְהָיָא לָא תַצְלַח אמלחמה קאי(טו).

(טו, כ) תְּרִימוּ תְּרוּמָה ד' תרומות בפסוק כנגד ד' תרומות, תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני, כנגד ד' המקבלים אותה, תרומה לכהן, מעשר ראשון

(ז) תענית כט, א. ח) במ"ר פי"ד לו. ט) מס' סופרים פט"ז, ע"י בעה"ט. י) ס' צירה פ"א. יא) ע"י בעה"ט. יב) סנהדרין קג, ב, וע"י רש"י שם. יג) כ"ה ברש"י. יד) איכ"ר פתיחה. טו) ע"י אבע"ז.

ללוי, מעשר שני מוליכו לירושלם, מעשר עני לעניים, וכן ד' ונתתם אותה ללוי לגר ליתום ולא למנה, ואם תמנה חלה הרי חמשה תרומות כנגד ה' כשרים לקרבן, שור כשב עז תורים בני יונה.

(לב) במדבר וימצאו איש גי' זה [הוא] צלפחד בן חפר מצאו. פלוגתא מן איכא מ"ד מקושש עצים היה ואיכא מ"ד מן המעפילים היה.

(לח) אליהם ועשו להם גי' לא מן העשוי. ציצית על כנפי בגדיהם ס"ת תלים, רמז כי מצוה מן המובחר להתעטף בציצית בהשכמה ולקרות תלים. ציצית על רמז שמצוה להתעטף קודם שיתחיל ע"ל ברכות. על כנפי בגדיהם גי' ממין הכנף יהיה, והכי איתא בגמרא מסכת יבמות י) טלית של משי צריך ציצית של משי, תכלת פוטר בין במינו בין בשאינו מינו שאר מינין אינם פוטרין אלא במינם. על סמוך וכן דרשינן יט).

(לט) וראיתם אותו וזכרתם ס"ת מום, והוא שם א' משמות ע"ב, והוא בגי' אלהים, לומר לך כל המתעטף בציצית וקורא ק"ש קבל עליו עול מלכות שמים שלימה. וזכרתם את כל מצות יי ה' קשרים כ) ה' חומשי תורה, משל למלך ששלח עבדו ומסר בידו כמה שליחיות, אמר העבד היאך אזכור כולם, קשר לו המלך לכל שליחות קשר לו באזורו, אמר לו ראה קשרים (הללים) [הלל] וזכור אותם. ל"ב חוטים ב' בראשית ל' לעיני כל ישראל. ח' חוטים כ) וה' קשרים כ) הרי י"ג, ב"ג מדות התורה נדרשת כ). דרשו חז"ל ראה ציצית וזכור מצות תפילין, לכך כל הלכותיו בתיבת וזכרתם, ז' זינין של שעטנז, ב' כשר שנא' (שמות יג ט) תורת יי בפין מן המותר בפין כ), ב' כתיבה לשמה שלא יחתך פרשה מן הספר וישים בתפילין, ר' רצועות שחורות הלכה למשה מסיני ט), ת' תיתורא, מ' מעברתא, מ' מרובעות מ). ד"א ז' שבעה ראשים בשני השינין כ). ב' כרוכין בשער, ר' ת' תפורין בגידין ט), מ' מוקפין בגויל ז). לבבכם ואחרי עיניכם ר"ת עול, רמז למ"ש רז"ל ז) המניח תפילין וקורא ק"ש ומתעטף בציצית הרי זה קבל עליו עול מלכות שמים שלימה. אחרי לבבכם ואחרי עיניכם גי' וסרסורים לעון, עינא וליבא תרי סרסורי עבירה ז). ל"ב חוטים ועשרים קשרים הרי ב"ן, שני פעמים

טז עי' ספרי זוטא ובילקר"ש, שבת צו, א. יז) במ"ד פי"ז ז, והגי' נדע"ל זה הוא ולא מן העשוי. יח) ד, ב. יט) עי' מנחות מב א. כ) פסיקתא. כא) מנחות מב. כב) מנחות לה, פסיקתא. כג) ריש ספרא. כד) מנחות כט, ב. כה) שבת קח, א. כו) מנחות לה. כז) מנחות שם, שו"ע או"ח ס"י לב. כח) מנחות שם. כט) שבת כז. ל) מנחות כט, א. לא) עי' ברכות יד, ב. לב) ירושלמי ברכות פ"א ה"ה.

הוי"ה, לרמוז למ"ש רז"ל(ג), מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור ואמר יי יי. וזכרתם את נוטריקון אלו תפילין.

(מ) והייתם קדושים מזומנים לעבודתו של מקום.

מכתיבה אשכנזית.

(יג, ב) שלח לך סמך מרגלים למרים, לפי שלא נווסרו ממנה מלספר לשון הרע(ל). לך אנשים ר"ת וס"ת מלאך, זש"ה (משלי יג יז) מלאך רשע יפול ברע וציר אמונים מרפא, וימותו מוציאי דבת הארץ רעה במגיפה וכו' ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים וכו'. רמז לו הקב"ה לשלוח חכמים ונבונים שכן שלח לך אנשים ס"ת חכם. ויתרו חסר ו' (ס), מה צריך שאתם אומרים נשלחה אנשים לפנינו והלא הענן הולך לפנינו, וכת"י (שמות יד יד) יי ילחם לכם, וכבר אמרתי לכם אל ארץ טובה ורחבה ארץ זבת חלב ודבש, מיד אמר הקב"ה שלח לך לו.

(ג) וישלח אותם משה ס"ת חמה, אמר להם הכניסו חמה לעיר, לעולם יכנס אדם בכי טוב לו.

(ד) ואלה שמותם מלא ו', כי ששה סדרי משנה בלכם.

(ג) כולם אנשים ראשי לא היה צריך לומר אלא כולם ראשים, אלא המה מאותם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם המיוחדים מכולם(מ).

(ד) שמוע כמו שמו(ו)ע בין אחיכם (דברים א טז), שהיה מן הדיינים. בן זכור שעשה זכרון רע לעצמו, ושהיה מזכיר(ט) איזה דין בא תחילה.

(ה) שפט שהיה לו לשפוט אמת ושפט עצמו ואת ישראל לרעה. בן חורי מן המצות.

(ו) כלב קלב אלהיו. בן יפנה בן שפנה מעצת המרגלים(מ).

(ז) יגאל כמו לחם מגואל (מלאכי א ז), דבר דברים מגואלים, בן יופה הוסיף חרון אף.

(לג) ר"ה יז, ב יעו"ש. לד) במ"ר פט"ז ו. לה) ברוקח: דרוש ביה ויתירו, עיי"ש. לו) תנחומא. לז) תענית י, ב. לח) ע"י במ"ר פט"ז ה. לט) ע"י רש"י ש"ב ח טו. מ) סוטה יא, ב.

(ח) בן נון למד בינה ממשה, לא ימיש מתוך האהל (שמות לג יא), כנוני ימא ושואב מ⁶). יהושע בגי' ושכינה.

(ט) פלטי פלט דברי אל. רפוא ריפה ידי ישראל.

(י) גדיאל בן סודי שאמר דברים כגידין על הקב"ה, הולך רכיל מגלה סוד (משלי יא יג).

(יא) לטטה יוסף לטטה מנשה בכל מקום יוסף עם אפרים, אבל כאן עם מנשה, לפי שכתוב (בראשית לו ב) ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, וממנשה הוציא דיבה ולא יהושע שהיה מאפרים מ⁷).

(יד) נחביא החביא דברי אל. בן ופסי שעשה דבריו אפס מ⁸).

(טו) גאואל בן מכי שאמר דברים מגואלים ונעשה מך.

במרגלים מתחיל בראובן ומסיים בגד מה שאין כן בכל התורה כולה, בכאן נגזר להם גלות דכתי' (תהלים קי כו) וישא ידו להם וכו' להפילם בגוים ולזרותם בארצות, וראובן וגר גלו תחילה והם שבגדו בארץ ישראל לתבוע נחלתן מעבר לירדן, וזהו שנא' (בראשית ל יא) ותאמר לאה בגד, זהו שעתיד לבגוד בארץ ישראל.

(טז) אלה שמות האנשים בגי' ושמותן מכוערים, וכמו כן מעשיהם מ⁹). ויקרא משה להושע בן נון יהושע אעפ"י שכבר שמו יהושע שנא' (שמות לג יא) ומשרתו יהושע, ושם באזני יהושע (שם יז יד), עתה קבע שמו יהושע ולא הושע. רבי שמואל. ענין אחר אמר משה אני רואה הושע גולה מן הארץ ויהושע עולה יהי רצון שתהיה כיהושע ולא כהושע.

(יז) עלו ז"ה כולכם י"ב, תלכו יחד שלא ילך אחד מכם ויאמר כזב וירך לבב ישראל ויאבד טובה הרבה.

וד' פעמים מה בפרשה, מה באתב"ש י"צ, הם ק', כנגד ארץ ישראל שהוא מהלך ארבע מאות פרסה מ¹⁰).

(יט) הטבה חסר מ¹¹), גרגשי לא היתה זבת חלב.

מא) אולי צ"ל ושואב [מים] כנוני ימא. מב) עי' רוקח. מג) סוטה לד, ב. מד) במ"ר פט"ז י. מה) ב"ק פב, ב, וברש"י פסוק כה. מו) לפנינו מלא.

(כ) השמנה בגי' ת', נגד ארץ ישראל שהיא מהלך ת' פרסה. ולקחתם מפרי בגי' מפירות כינוניים.

(כב) חברון בפשוט ובאתב"ש [בגי'] בקבר האבות. חברון בגי' חבר נאה (מ), הקבור בחברון.

(כא) לבוא חמת ויעלו בנגב ס"ת אבות, שנשתטח על קברי האבות.

(כד) למקום ההוא קרא וכו', מתחיל ומסיים אות ל', לומר סתם נזירות ל' יום (מ). על אודות האשכול מלא ו', לומר כשם שחטאו אדם וחיה ביום ו' ונתמעט העולם ב' דברים (מט), כן חטאו כאן, וזהו אשכולות מרורות. למו (דברים לב לב) שני אשכולות גרמו רעה. משנה זו עד אשכולות שנים גלו עשרת השבטים בחטא המרגלים. מרורות שנים נגזר להם בארץ כמו ונושנתם (דברים ד כה ג).

(כט) והאמורי יושב מלא ו', לומר עמלק ראינו שם גדול בכולן ושקול כמו ו' עממין, אשר כגובה ארזים גובהו (עמוס ב ט נב).

(ל) עלה כתי' בה', אם יאמר לנו עשו סולמות ונעלה לרקיע שהוא מהלך ה' מאות שנה (נ) נעלה, והמרגלים אמרו לא נובל לעלות אפי' בעל הבית אינו יכול להוציא משם (ג).

(לב) דבת הארץ אמרו בפה מה שלא ראו, ומלבם יוציאו מלים (איוב ח י מד), אבל ביוסף כתי' (בראשית לו ב) ויבא יוסף את דבתם רעה מה שראה הביא ליעקב, ויבא יוסף את בגי' שהוא הביא לו סימנים.

(יד) איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה ר"ת בגי' עבודה זרה, זהו עבירה גוררת עבירה (ס) בשעה שעשו ישראל את העגל אמרו קום עשה לנו אלהים א ש ר ילכו לפנינו (שמות לב א), א ש ר , ר א ש, בסוף מ' יום, כן בסוף מ' יום אמרו נתנה ר א ש, בעגל אמרו אשר העלוך מארץ מצרים (שם שם ד) וכאן ונשובה מצרימה.

(ט) כי לחמינו הם נאכלם כלחם, כמ"ש (דברים כ יד) ואכלת את שלל אויבך, כלחם ט). סר צלם מעליהם בגי' סר שנה, כי כלילה אחת ט) יכולים לראות בצל אם יש צל יחיה באותה שנה.

(מז) זה אברהם מפרש אנדה. מח) נזיר ה, א. והאשכול רומז ליין שאסור לנזיר, ע"ע ברוקח. מט) כ"ר פיי"ב ר'. ג) גיטין פח, א. נא) ספרי דברים יא כג. נב) חגיגה יג, א. סוטה לה, א. ג) ע"י רוקח פס' לא. נד) סנהדרין קד, ב. נה) אבות פ"ד מ"ב. נו) כ"ה ברש"י, ע"י מדרה"ג. נז) הוא הושענא רבא. כן איתא בזוהר ובש"ע

(יא) עד אנה זה לא ניתן לימחל כפלים נ), לכך עד אנה תשכחני נצח עד אנה תסתיר פניך עד אנה אשית עצות עד אנה ירום אויבי עלי (תהלים יג ב) נגד ד' גליות אמר דוד נ).

(יד) ועננך עומד על(י)הם חסר י', לא ממש עליהם, אלא פרש ענן למסך (שם קה לט ט).

(טז) מבצתי יבולת יי גם פרעה אמר ראו רעה נגד פניכם (שמות י י) ס"ת הדם ט).

(יז) יגדל נא כח יי גדולה, אמר משה רבש"ע אם הם ניסו עשר ניסיונות וזו העשירית, [זכור] ט) לאברהם שנתנסה בעשר ניסיונות והעשירית היתה העקידה ט) וכבש רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמך את כעסך ט). יגדל נא כח אדני איזהו גבור הכובש את יצרו ט). זכור לעבדיך ט) שנתברך בעשר ברכות ויתן לך האלהים וכי (בראשית כז כח), וליוסף שריחם על עשר אחיו וידבר על לבם (שם נ כא). ולמה לא הזכיר כאן זכות האבות, אלא אמר משה האבות הם חמדו הארץ דכתי' (שם כז ד) ונתתי לזרעך את כל הארצות ט), והקב"ה נשבע להם לתת לזרעם, והזרע אינו רוצה ללכת איך אבקש בזכות האבות. אמר משה זכור עשרה שמות שיש לך שאינם נמחקים ט) ושמן הנכבד גדול מכולן יגדל נא כח אדני לכן הי' גדולה ט). יהוה באתב"ש עולה בגי' ברחמים. אבל צור ילדך תשי (דברים לב יח) י' קטנה ט) כי עשו עשרה דברים, וישמן, ויבעט, שמנת, עבית, כשית, ויטש, וינבל, יקניאוהו, יכעיסוהו, יזבחו (שם שם ט), התשתם כחו של יוצר. ענין אחר תשי י' קטנה, כאילו אינה ונשאר תש. כנגד ת"ש הלכות שנשתכחו בימי אבולו של משה ט), ולכן ו ת ש כ ח ותש כח. יגדל נא כח אדני כתי', זכור רחמך וזכור אדנותך שבראת העולם בעשרה מאמרות ט) ונתת עשרת דברות.

(יח) לא נאמר חנון ורחום ואמת, שלא רצו לאמת השבועה באבות, שני' (בראשית מז ד) ואנכי אעלך גם עלה, והם אמרו לא נעלה. ופשע ונקמה בגי' אבל מנקה אל השבים. לא ינקמה פקד עון בגי' זה [הוא ל]אינם שבים.

אור"ח סי' תרס"ד ס"א. נח) עי' רוקח. נט) שו"ט פ"ג. ס) עי' זוהר ח"ב ר"ג. סא) עי' רש"י שם. סב) כ"ה ברוקח. סג) תנחומא תשא כד. סד) וכ"ה בכע"ט. סה) אבות פ"ג מ"ט. סו) חסר כאן, ועי' ברוקח. סז) עי' רוקח. סח) עי' שבועות לה, א. טט) מס' סופרים פ"ט ה"ו. ע) תמורה טז, א. ושם אלף ושבע מאות, ועי' שם בגמ' מיד תשש כחו של יהושע ונשתכחו ממנו ג' מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספיקות. עא) אבות פ"ה מ"א.

(כז) עד מתי לעדה הרעה עשרה מרגלים, מכאן לעדה עשרה (עג). עיין דל"ה
ה"א בגי' עשרה). תלונות בני ישראל שהיו מרעימין את הכל, כי מיד כשבאו
המרגלים תיקנו תכריכין והשכיבו עצמן בביתן לארץ (עג) ואמרו מוטב גמות כאן ולא
ביד האמורי.

(לב) ופגריכם אתם מה צ"ל אתם, אלא בבריאותכם תשכיבו עצמיכם ותמותו,
כל עמא [יפוק] עד) לחפר בכל שנה במדבר (עפ).

(לד) ארבעים יום יום לשנה הם חטאו בעגל בסוף ארבעים יום לכך נגזר
עליהם ארבעים יום יום לשנה, וז"ש (שמות לב לד) וביום פקדי ופקדתי, וז"ש
(תהלים קמז טו) עד מהרה ירוץ דברו, עד מהרה בגי' ארבעים, ירוץ באתב"ש
מגי' פה.

(לו) במגי' פה לפני בגי' הוא באסכרה, בסוטה פ' אלו נאמרין (עו) נשתרבב
לשונם עד טיבורם והיו תולעים יוצאים מלשונם ונכנסין (עד) בטיבורן וכו'.

(מד) ויעפילו בגי' צלפחד, מן המעפילין היה (עו).

ויאמרו כל העדה לרגום אותם וסמיך ליה נסכיהם, כל כהן שאינו מנסך כדין
ראוי לסקלו כדאמרין (עפ) מעשה וניסך על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהם.
ולמעלה דבר במלחמת עמלק וכנעני, כשהיו הולכין למלחמה היו נודרין נדרים
ונדרות, וידר יעקב (בראשית כח כ) וידר ישראל (במדבר כא ב). ד"א למה סמך
נסכים למרגלים, כדי שיבא הבן ויכפר על האב, הם חטאו באשכול שהוא אב יבא
הבן יין ויכפר. ד"א אמר משה למרגלים אם לא חטאתם במרגלים הייתם מקיימים
מיד, ועתה וכי תבאו, וכן פרשת חלה בבואכם.

(טו, ד) והקריב המקריב בגי' אחד (עט) האיש ואחד האשה (פ).

(יב) כמספר מתחיל ומסיים כמספרם, לומר שאין לפחות ולא להוסיף (פ).

(יד-טו) וכי יגור וכו', ד' פעמים גר בפרשה, לומר אעפ"י שהיה לו רק שבעה
מצות לבני נח (פס) מאחר שנדבק עם ישראל הרי חשוב הוא כישראל שנ' ככם כגר
יהיה לפני יי.

(עב) מגילה כג, ב. סנהדרין ב, א. (עג) עי' ילקוט שמעוני. (עד) כ"ה ברוקח.
(עה) פתיחתא דאיכ"ר סי' לג. (עו) לה, א. (עז) שבת צז, א. כ"מ ברוקח ובבעה"ט.
(עח) סוכה מח, ב. (עט) אולי צ"ל זהו אחד וכו', והגימ' עם התיבות. (פ) ספרי.
(פא) סנהדרין נו, ב.

(טז) ולגגר הגר וסמך ליה חלה תרימו, שהגר מורם כחלה מן העיסה וחייב במצות.

(יח) (בפ"ק) [בפ"ז] דשבת פנ' ה' רבעים קמח חייבים בחלה, לכך כתיב קודש ליי ראשית תבואתה (ירמיה ב ג). מ"ג ביצים וחומש ביצה חייבים בחלה כמנין חל"ה פג).

(כא) מראשית עריסותיכם מתחיל במ' ומסיים במ', תרומה בעין יפה אחד ארבעים פד). והפקדתי עליכם ב ה ל ה (ויקרא כו טז) בעוון חלה, בפ"ב דשבת פה). (כב) תעשו את כל המצות זו עבודה זרה ששקולה כנגד כל המצות פו).

(כד) ושעיר עזים אחד לחטאת חסר א', לפי שכל חטאות קודמות לעולה וכאן עולה קודמת כדאמרי' בהוריות בפ' הורה כהן פו) ובפ' כל התדיר פמ).

(לא) כי דבר יי בזה אפילו מקבל כל התורה חוץ מדבר זה או משה אמר כל התורה חוץ מדבר זה זהו דבר יי בזה פט). בסיפרי, זהו שאפשר לו ללמוד ואינו לומד תורה. סמך מגדף אצל מקושש, בפרק אחד היו ושניהם בסקילה ג).

(כב) סמך ובי תשגו לחלה, לומר מי שאינו מפריש חלה כאילו עבר על כל התורה כולה, ע"ז פג) ושבת נג) וציצית נג) סמך ששלשתן שקולין כל התורה כל אחד. (לד) ויניחו אותו ולא המברך השם עמו נד), ושם כתי' ויניחוהו (ויקרא כד יב) ולא המקושש עמו.

(לב) איש בגי' מי היה זה זהו צלפחד נה).

(לה) רגום מלא ו', אני אמרתי ו' ימים תעשה מלאכה ולא בשבת לכך ירגמוהו. וסמך מקושש לציצית, רמז היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה בשבת חייב חטאת ט).

(לו) באבנים וימת וסמך ליה ציצית, מכאן רמז להשים ציצית למתים. בתנא דבי אליהו טו) כשמצאו למקושש אמר הקב"ה למשה מפני מה חילל זה שבת, אמר

פכ) שבת עו, ב. פג) עירובין פג, א. פד) תרומות פ"ו מ"ג. פה) לב, ב. פו) הוריות ח, א. פז) יג, א. פח) צ, ב. פט) סנהדרין צט, א. צ) תו"כ אמור ספ"ד. צא) הוריות ח, א. צב) נדרים כה, א. צג) ספרי. צד) ספרי זוטא. צה) שבת צז, א. צו) שבת קלט, ב. צז) פכ"ו.

לפניו רבש"ע איני יודע, אמר לו בחול תפילין בראשו ובזרועו ורואה וחוזר ממעשיו, עכשיו שאין לו תפילין חילל זה את השבת, באותה שעה אמר הקב"ה למשה צא וברור להם מצוה שהיא נוהגת בשבתות וכי"ט זו מצות ציצית.

(לז) ויאמר יי הפסוק מתחיל ומסיים באמירה, כי אמרי נועם היו שם, אמר הקב"ה אני רוצה לעטף את ישראל כאשר הראיתי שכינתי שנא' (שמות לד ו) ויעבר יי על פניו, שנתעטף כשליח ציבור נא'. לאמר קטן היודע להתעטף להשליך ב' ציציות לפניו ושנים לאחריו אביו לוקח לו ציצית נא'.

אמרינן בגמרא ק) כל הזהיר בציצית יתקיים בו בימים ההם אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם (זכריה ח כג), עשרה אנשים מכל הלשונות, עשרה פעמים ע' הם ת"ש, הרי לארבעה כנפות ארבעה פעמים ת"ש הם כ"ח מאות, הרי עולה לכל חוט מד' חוטיין קע"ה אנשים, מנויים כשנות אברהם, לפי שנ' (בראשית יד כג) אם מחוט ועד שרוך נעלם. ועשו להם ציצית על בגדי ת"ש.

(לח) ועשו להם ציצית מן העשיה ואילך בפסוק שבעת תווי"ן הם כ"ח מאות, ציצית לדורותם ונתנו על ציצית פתיל תכלת. ובפ' במה מדליקין נ) הזהיר בציצית זוכה ומשמשין אותו אלפים ות"ת עבדים. ג' פעמים ציצית בפרשה, וכן ג' פעמים קשת בפ' נח, כמו קשת נראה (בהם) [ביום] ג) ולא בלילה ז), והרבה דברים דומין לתווייהו אמירה וזכירה וראייה לדורותם ס).

ציצית בתראה ו) חסר י', לומר בעה"ז אין שילום שכר ו) עד לעה"ב שנברא ב"ט, וכן י' מצות על כל בן ברית ט), ד' ציציות וד' בתי תפילין של ראש וא' של יד והמילה, וזהו וקשרתם לנו עשרה כתרים.

(לט) וראיתם בגי' ציצית ביום י). וזכרתם את כל מצות כי ציצית עולה ת"ר ושמונה חוטים וחמשה קשרים הרי תרי"ג יא) וכאילו קיים כל המצות י). בפרק התכלת יג) מעשה באדם אחד עד באו וטפחו לו על פניו וכו'. וזכרתם את כל משל לאדם שאמר לעבדו לך לעיר פלוני וקנה לי כך וכך וקשר לו קשרים בחגורתו כמה צוה לו, כך צוה הקב"ה חמשה קשרים שיזכור ה' חומשי תורה ובהם כל המצות.

צח) ר"ה יז, ב. צט) סוכה מב, א. ק) שבת לב, ב. א) ע"י חולין פט א.
ב) לב, ב. ג) כ"ה ברוקח. ד) ע"י ר"ה כד, א ד"ה גירי. ה) ע"י רוקח.
ו) לפנינו כולם חסרים. ז) ע"י קידושין לט, ב. ח) מנחות כט, ב. ט) ע"י שם
מג, ב. י) שם מג, ב. יא) במ"ר פי"ח כא. יב) ספרי. יג) מד, א.

(לח) ציצית הכנף פתיל תכלת בגי' [ו]התכלת דומה אל הים וים דומה לרקיע ורקיע הוא דומה אל כסא הכבוד ית).

(לט) וראיתם א(ו)תו בגי' פרט לכסות לילה אבל בסומא הוא חייבוטו).
לפניכם ואחרי עיניכם בגי' בס הזנות(טו). אתם זונים בגי' זה(ו) לאחר העבודה וזה(טו). אחרי לפניכם יצר טוב ויצר רע(י). צוה ח' חוטמים כנגד ח' איברים שבהם תלוי הכל, שני עינים לראות, שני אזנים לשמוע, אף להריח, פה לדבר ולאכול, ידיים, רגלים, הערוה, ביצים, הלב והכליות שבהם המחשבה(יט), הרי כח' מקומות כל המצות וכל העבירות, ושמונה עינינים פורעון העבירה [חייבוט הקבר(יט) וז' מדורי גיהנם, ומי ששומר עצמו מח' דברים המחטיאים לאדם תעלה נשמתו למעלה מז' רקיעים ועוד רקיע מעל ראשי החיות, תמים תהיה עם יי אלהיך (דברים יח יג) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את יי אלוהיך (ש"א כה כט), לכך זה הפסוק מתחיל ומסיים בח', חכם ירא וסר מרע וכסיל מתעבר ובוטח (משלי יד טז), וכן שמונה חנינות בחומש, וח' שערים למעלה המכניסין תפילה, וכנגדן אמר שלמה (מ"א ח ודה"ב ו) ח' תשמע השמים מכוון שבתוך.

(מא) אני יי אלהיכם כן הפסוק מתחיל ומסיים, כי הציצית כשני עדים שנים מלפניו ושנים לאחוריו(כ), והקב"ה מעיד עליו בעה"ז ובעה"ב, והמבוזה ציצית שאין לו, בניו ובנותיו מתים שנ' (ירמיה ב לד) גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים(כא). בכל עת יהיו בגדיך לבנים (קהלת ט ח) בגי' הן ציצית לבגדיך(כג).

ס"ד תיבות בפרשת ציצית מדבר אל בני ישראל עד סוף, כנגד ס"ד כנפים של נשר של מעלה, על כנפי נשרים (שמות יט ד) על כנפי בגדיהם, וס"ד פנים לחיות הקדש, רנ"ו כנפים מכניפות לכסא הכבוד(כג), שנא' (דניאל ז ט) גלגלוי נז"ר דליק, כנף רננים נ על ס ה א מ אברה חסידה ונוצה (איוב לט יג) בגי' רנו. החוטין ל"ב כשהן כפולים, כנגד ל"ב נתיבות שבהן נברא העולם(מ), ול"ב אלהים במעשה בראשית, ול"ב מלאכות, והתורה מתחלת בב' ומסיימת בל', ככו"ד מלכים חקור דבר (משלי כה ב). חמשה קשרים כנגד חמש מאות שנה מהלך העולם(כד), וה' אצבעות, וה' אורות(כ) שנא' (תהלים קד ב) עוטה אור כשלמה, וחמשה חומשי תורה. הרי הציצית כנגד כסא הכבוד, וכנגד העולם, וכנגד התורה, וכנגד האדם. ציצית באתב"ש עולה כסא(כ). כנפי נשרים בגי' ציצית.

(יד) סוטה יז, ב. טו) תנחומא טו. טז) ברכות יב, ב. יז) ספרי. יח) נדרים לב, ב. יט) כ"ה ברוקח. כ) עי' שו"ע סי' ח ס"ד ובהגר"א שם. כא) שבת לב, ב. כב) שבת קנג, א. ועי' ברוקח ס"פ שלח. כג) עי' תרגום יחזקאל א, ו. כד) ס' יצירה רפ"א. כה) חגיגה יג א. כו) ברוקח: ה' אור בפרשה ראשונה מבראשית עד יום אחד. כז) צ"ל עולה בגי' כסאי.

(לח) על כנפי בגדיהם וזכרתם את כל מצות יי בגי' ציצית (כמ) שקולה ככל המצות (כט). תכלת בגי' שנאת חנם ע"ה, לומר לך שהיה התכלת מכפר על שנאת חנם.

פרשת ויקח קרח לה"ר אפרים זלה"ה

(טז, א) ויקח קרח בן יצהר אותיות בצני הר, שני דקלים עומדים על פתח גהינם וציני הר ברזל שמם וקרח נכנס שם, כמו שאמרו רז"ל (6) מקום נתבצר להם בגהינם, זש"ה (איוב טו לא) אל יאמן בשוא נתעה, זה קרח, כי שוא תהיה תמורתו (שם) כי ירד לשאול, בשו כתי' גי' קרח, כי שוא גי' שאול. ד"א ויקח קרח גי' לקח לו בדברים (3). בן צוי כלומר בנו של לוי שני' (בראשית מט ה) כלי חמס מכירותיהם.

(ב) ויקומו לפני משה וי קמו, וי לאותה קימה כי ירידה היא להם. ויקומו לפני משה להגיד לך חציפות שלהם שלא נתביישו מפניו אלא עמדו לפניו ודברו עמו עזות ג).

(ג) רב לכם יותר מדאי יש לכם שורה, אתה אב"ד ואחיך כהן גדול שנא' (שם לג ט) ויאמר עשו יש לי רבד. לכם כי כל העדה ס"ת מילה, כלומר כולכם נקראים ממלכת כהנים ונימולים, ולזה נרמז במלת לכם מ ל ך, והמילה בס"ת, ונקראים ג"כ ממלכת כהנים (שמות יט ו). לכם נוטריקון צויה כהונה מלכות. ומדוע תתנשאו על ס"ת עול, אתם מטילים עול על הציבור).

(ה) בקר ויודע יי אתה אמרת רב לכם בקר ויודע יי, אתה אמרת כולם קדושים ואת הקדוש, אתה אמרת ובתוכם יי, קרוב לזה כמו זה, ואת אשר יבחר בו יקריב אציו.

(ח) שמעו נא בני צוי כלומר בעלי קטטה כאביכם לוי שנא' בו (בראשית לד כה) ויקחו שני בני יעקב, וגם כשאמרתי שימו איש חרבו על [ירכו] (שמות לב כז) הייתם שמחים למלחמה שנא' (שם שם כו) ויאספו אליו כל בני לוי.

(ט) המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל אתכם הקב"ה הבדיל ישראל משאר האומות שנא' (ויקרא כ כו) ואבדיל אתכם מן העמים, ועוד הוסיף לכם עטרה והבדיל אתכם מהם (ו), וכי לא די לכם בגדולה זאת. אלהי גי' לוי, כלומר ויחד שמו עליכם.

(יב) לקרא לדתן ולעבירם ואון בן פלת לא הזכירו, זש"ה (משלי כב ג) ערום ראה רעה ונסתר, זה און בן פלת, ראה בני אהרן שמתו על שהקריבו אש זרה ונסתר

(א) סנהדרין קי, א. (ב) תנחומא קרח א. (ג) תנחומא ח, ילקו"ש רמז תתקנ"ט, ועי' רמז תרי"ו. (ד) וכ"ה ברש"י, אבע"ז. (ה) עי' תנחומא ג. (ו) עי' ילקו"ש רמז

ולא רצה להקריב עם האחרים, ופתאים עברו (שם) מאתים וחמישים איש אלו נענשו). ד"א ערום ראה רעה ונסתר, שראה מחלוקתו של קרח ונסתר בביתו, ופתאים עברו, כלומר כעסו, לשון עברה, שהראו פנים רעומות ונענשו. ויאמרו לא נעלה פיהם הכשילם, כלומר אבל ירידה תהיה להם ט).

(יג) כי תשתרר עלינו גם השתרר אתה עושה כל קרוביך שרים עלינו ט).

(יד) ותתן לנו נחלת שדה וברם כלומר אם היה לנו נחלה מאתך אז היה דין שהיינו עבדיך כדרך כפריים שיש להם נחלה מן השרים.

(טו) לא חמור אחד מהם נשאתי כלומר אפילו אם היה אחד מהם נכון לשירות כחמור למשוי לא נשאתי פניו לזכותו בדין ולהרע לשכנגדו, וזהו ולא הריעותי את אחד מהם כלומר להטות משפט י).

(טז) אתה וזהם ואהרן ס"ת המן, כי המן וקרח מחלקתם שוה, זה נלחם עם משה שהיה גדול הדור וזה נלחם עם מרדכי שהיה גדול הדור, זה מת בירידה וזה מת בעלייה שהיא תלייה כדכתי' (אסתר ז י) ויתלו את המן.

(יז) וקחו איש מחבתו ונתתם עליהם קטרת כאן לא צוה אותם להביא אש כמו שאמר בתחילה שאמר ותנו בהם אש, אמר בלבו אם אומר להם להביא אש זרה ויביאו יתרעמו עלי כל ישראל ויאמרו אתה ידעת מיתת נדב ואביהוא שלא היתה אלא על שהביאו אש זרה לכך צוית לאלו להביא אש זרה ולהמיתם בעונש זה, ואעפ"כ לא הניחו אלא הביאו אש זרה שנא' ויתנו בהן אש.

(יט) וירא כבוד יי אל כל העדה להראות שנגלה בעצמו ובכבודו ליפרע מהם שלא יאמרו ישראל משה הרגם בשם המפורש, ואעפ"י כן לא הועיל כי אמרו (יז), אתם המיתם את עם יי א).

(כא) ואכלה אותם ברגע נ"ל דכתלת שעי קמייתא דיומא כביכול קב"ה כעיס וכמה ועמו רגע וכמה רגע כמימריה י), ולכן אמר ברגע כלומר בתוך כדי דיבור רגע. הברלו העלו הרומז אותיות שניות בער, וזש"ה (תהלים צב ז) איש בער לא ידע. קרח דתן אבירם ס"ת חנם, לא נענשו אלא בשביל שנאת חנם שהיתה ביניהם.

תשנ"ב בשם מדרש ילמדנו. (ז) לקח טוב, ע"י רמב"ן. (ח) במ"ר פ"ח י. תנחומא ג, והובא ברש"י. (ט) ע"י רמב"ן. י. תנחומא ז, במ"ר פ"ח י. (יא) ע"י אור"ח. (יב) ברכות ז, א.

(כח) את כל המעשים האלה לקחת מחתות והקרבת אש וקטורת.

(ל) בריאה יברא לשון נקב, כמו וברא אותם בחרבותם (יחזקאל כג מז), וכן בלשון משנה י) ישב לו קרן בושט לא חיישינן שמא הבריא, ופירש רש"י שמא ניקב.

(לב) ותפתח הארץ את פיה מדה במדה, הם פערו פיהם לבלתי חקיק (לכך ותפתח הארץ את פיה).

(יז) החטאים האלה בנפשותם כלומר הם חייבים בעצמם, לכך קראם חטאים שנא' (לעיל ו יא) וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, וכי באיזו נפש חטא זה, אלא נזיר לפי שהרעיק עצמו נקרא חוטא טו), כל שכן אלו שגרמו מיתה על עצמם טו).

(ד) וירקעום צפוי למזבח כדי לזכותם כדי להכניסם לעולם הבא כי המזבח מכפר.

(ה) ולא יהיה בקרח שנבלע, וכעדתו שנשרפו, אלא כאשר דבר יי ביד משה, דבר לשון מכה, כלומר אותה מכה שלקחה בו יד משה וזו היא צרעת כן נעשה לעויותיו והצרעת זרחה לו במצחו (דה"ב כו יט פ).

(ו) המתם גי' אך על ידי שם.

(ה) זכרון אותיות ר"ן זכו, כלומר ר"ן איש זכו ליכנס במחיצת הצדיקים וכי מיתתן היתה כפרתם.

(יג) ויעמוד בין המתים ובין החיים למדך הכתוב וזכותו של אהרן שאעפ"י שנתנה רשות למחבל וכשניתנה לו רשות אינו מבחין בין צדיק לרשע מכל מקום לא נזוק.

(יז) תכתוב על מטתו ואת שם אהרן נ"ל שהיה על כל מטה ומטה כתוב שם המטה ושם אהרן, ועל שבט לוי היה כתוב אהרן לבד, כדי שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק ולומר אילו היה שמי כתוב אצל אהרן היה פורח מטה שלי כמותו, לכן היה עם כל אחד ואחד להראות שאין להם שותפות עם אהרן בכהונה.

(כג) ויוצא פרח מה צריך והלא כבר נאמר והנה פרח, נ"ל כי אמרו בלבם שמא משה לקח מטה אחר אותו שכבר פרח וכתב עליו שם אהרן, ואותו מטה יכש

(יג) חוליק מג, ב. יד) עדה"כ בישעי' ה יד. טו) נזיר יט, א. טז) עי' יומא לו, והובא ברש"י. יז) תחומא צו יג, ועי' ילקו"ש ח"ב רמז תר.

של אהרן עודנו שם, ידע הקב"ה מה שבלבם ועשה נס בתוך נס והוציא מטה אהרן פרחים אחרים לפניהם שלא היו מתחילה, ויצץ ציץ מחדש, ויגמול שקדים לעיניהם, ואז הורו שנא' ויראו ויקחו כלומר ראו כל אותו הנס הגדול שנעשה במטה אהרן אז ויקחו. ויגמול שקדים אמר הקב"ה אתם גרמתם ע"י תלונותיכם להפריח מקל שקד בלא עתו חייכם אני פורע לכם שנא' (ירמיה א יא-יב) מקל שקד אני רואה, כי שוקד אני על דברי לעשותוים).

(יח, ט) אשר ישיבו ל"י ר"ת איל, אמר הקב"ה כל הקורבנות שאתם מקריבים לפני איני צריך להם שנא' (תהלים ג יב) אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל כל חיותו יער, אלא הכל מרוב חיבתו של איל שהקריב אברהם לפני.

(יט) ברית מלך עולם ברית הנוהגת בעולם, כמו מלחיהם וחובליהם (יחזקאל כז כז), שנא' (ירמיה לג כה) אם לא בריתי וכו'.

(כא) חלף עבודתם כלומר אם היה להם נחלה היו עובדי אדמה ועכשיו שעובדים עבודתו של מקום יהי המעשר חלקם מעבודתם הארץ. ע"כ.

מכתיבה אשכנזית.

(טז, א) ויקח קרח סמכו אצל ציצית, כי עיקר התחלת המחלוקת היה על מצות ציצית, נתעטף קרח בטלית שכולה תכלת וכו' (ט). הטתו ברוב לקחה (משלי ז כא) בגי' הטתו היא לקח (ט), אמר למה אלעזר סגן הכהונה ולא אני, ושמי קרח עולה בגי' אלעזר, ונעשה קרחה במשפחתו (כ) ונעשה קרח מן הכהונה ומן הלוייה. ויקח לקחם בדברים (כ). יצהר אבי היה לו ליקח השררה והכהונה, ואלעזר שנמשח במעט שמן נעשה סגן, ואני הכל שמן שהרי אבי נקרא שמו יצהר (כ), אלא הכל בדה משה מלבו, ראו בני ראובן למה שותקים אתם הלא לכולנו נאמר ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות יט ו) ועתה נתן הכהונה לאהרן אחיו (כ), וכת' (שם כד ה) וישלח את נערי בני ישראל ויעלו וית בגי' בכורות, וראובן בכור וראוי לעבודה, וא"ת הלא עשינו עגל, הלא גם אהרן עשה אותו ואני לא חטאתי, א"כ ראוי [אני] לכהונה יותר ממנו. בן לוי שנעשה לוייה לגהינם. ודתן עבר על דת ודין. ואבירם האביר וחיוק לבו, אמר אבי יהי רם. און הביא אנינות בלבו ועשה תשובה ע"י אשתו. פל"ת הוא פלוא, פלאים נעשה לו שלא נשרף ולא נבלע עמהם (כ).

יח) ע"י תנחומא אחרי ח. (יט) סנהדרין קי, א. כ) שם קט, ב. כא) תנחומא א. כב) ע"י במד"ר פי"ח טז. כג) ברוקח: הלא עבודה בבכורות היה. ע"י פענח רזא. כד) כ"ז בסנהדרין קט, ב.

(ב) ויקומו בגי' לחלק. ואנשים מבני ישראל ר"נ זש"ה (משלי כב כ) ג"ר רשעים ידעך, לקח מכל שבט ושבט כ"ג שהם סנהדרי קטנה, לבד משבטו של לוי לפי שעליהם תרעומתו ומחלוקתו, וי"א פעמים כ"ג הם ר"נ, ג' יותר, כי דתן ואבירם ואון השלימו המניין לקשר רשעים שנקשרו עמו, בשם ה"ר אושעיא הלוי זלה"ה. קראי מועד חסר י', כל אחד ממונה על עשרה, אין עדה פחותה מעשרה נה), זהו נשיאי עדה. חסר י', שנתחסרו ביראת שמים. אנשי שם בחכמה ובעושר, ונתחייבו כדור המבול (ט) דכתיב בהו (בראשית ו ד) אנשי שם. ד"א ויקח קרח לקחם והאכילם דכתי' (תהלים לה טז) בחנפי לעגי מעוג ח ד ק, אותיות קרח, בשביל לגימה וכו' ט).

(ד) וישמע משה בגי' [כמן] כמ) חשדוהו למשה, מלמד שחשדוהו מאשת איש כדאי' בפ' חלק נט).

(יג) תשתרר עולה ט"ו מאות, כמו האלפא ביתא ה' פחות מט"ו מאות, לבד מן הכפולים מנצפ"ך שהם ה' אותיות, תצרף עמהם ה', וכי [בשביל] שנתת לנו תשתרר ט).

(ג) כי כל העדה בולם קדושים ס"ת מילה, כולם מהולים וקדושים כמוך.

(כא) ואכלה אותם כרגע רגע בגי' כאומרו ט).

(כה) וילך אל דתן ואבירם וילכו בגי' זהו אין מתזקין במחלוקת ג).

(ל) כי נאצו האנשים האלה ר"ת הכהן ג), כי בקשו הכהונה.

(כו) סורו נא מעל אהלי נידה אותם, ז"ש ואל תגעו בכל אשר להם.

(לכ) האדם אשר לקרח ס"ת חרם, מלמד שנתן חרם ונידוי עליהם. עושר שמור לבעליו [לרעתו] (קהלת ה יב) בגי' לעושרו של קרח לרעתו היה ל).

(יז) ה) אשר לא יקרב איש זר מה ראה ירבעם להקריב קרבן, אלא דרש המלכים ככהנים נה) וכתי' (שמות יט י) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, ולא יזיק לי,

כה) מגילה כג, ב. כו) שאין להם חלק לעה"ב, סנהדרין שם. כז) שם נב, א. כח) כ"ה ברוקח. כט) שם קי, א. ל) עי' רוקח בהערות שם. לא) ברכות ז, א. לב) אולי צ"ל מחלקת, סנהדרין קי א. לג) כ"ה ברוקח ובעה"ט. לד) סנהדרין קי, א. לה) ברוקח נוסף ובני דוד כהנים היו (ש"ב ח).

ותיבש ידו (מ"א יג ד), זהו לא יקרב בגי' זה (ו) ירבעם. וכן עוזיהו (ו) רצה להיות כהן גדול, זהו לא יקרב איש זר אשר לא מורע הוא ר"ת עולה כעוזיהו (ו).

(כו) ויעש משה הפסוק מתחיל ומסיים בעשייה, שלא יאמרו לח היה על כן פרח, אלא הביא קורה אחת מאילן שקד ובקעה וחתכה ליי"ב בקעות ושיפם ועשאם יי"ב מטות ונתנם ליי"ב נשיאים לדעת למי הכהונה (מ).

(כג) פרח ציץ שקדים בגי' מלכות בית דון (ד לט).

וסמך ליה הן גוענו ומעתה כל הקרב הקרב וגו'.

(יח, יא) וזה [לך] תרומת מתנפם ולמעלה אמר זה יהיה לך, הרי ב' פעמים זה זה בגי' כ"ד, והם כ"ד [מתנות] כהונה (מ).

(יט) כל תרומת הקדשים מתחיל ומסיים בכ', לפי שאברהם שהיה לכו דורות ניתן לו הכהונה, והוא כהן לאל עליון (בראשית יד יח מ).

(כח) גם אתם בגי' הנה כשלוכם (מ).

תורת ה' תמימה (תהלים יט ח) במילואה עולה תורה, זהו שתי תורות (מ). עכ"מ.

(לו) עי' דברי הימים ב כו. (לז) עי' וקח. (לח) במ"ר פי"ח כג. (לט) עי' ברוקח. (מ) אבות פ"ו מ. (מא) נדרים לב, ב. (מב) ב"מ כב, א. (מג) קטע זה הוספה בסוף הפרשה.

פרשת חקת לה"ר אפרים זלה"ה

(יט, ב) וידבר יי אל משה וגו' זאת חקת התורה ויקחו אין קיחה אלא תורה שנא' (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם. זאת חקת התורה גי' אלף ות"ק ל"ב, רמז לאותיות התורה שעולים כך עם ה' כפולות ועם ל"ב נתיבות חכמה. ויקחו אַלְיָךְ כיון שעסק בתורה היא נקראת על שמו שנא' (תהלים א ב) ובתורתו יהגה יומם ולילה (6). פרה זו תורה שפרה ורבה דכתי' (קהלת יב יא) וכמסמרות נטועים, מה נטיעה זו פרה ורבה אף ד"ת פרים ורבים (ג). אדומה כל המאדים פניו על התורה היא מתקיימת בידו, תמימה שני' (תהלים יט ח) תורת יי תמימה משיבת נפש. אשר אין בה מום שנא' (משלי ח ח) אין בהם נפתל ועקש. לא עלה עליה עול שנא' (שמות לב טז) חרות על הלוחות, אל תקרי חרות אלא חירות אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה (ג).

(ד) ולקח אַלְעָזָר כלומר אין אדם זוכה לעטרה זו אלא א"כ עזרו הקב"ה, כמו שארז"ל (ד) בא ליטהר מסייעין.

(ג) ונתתם אותה אל אַלְעָזָר שנא' (לק' כא יט) וממתנה נחליאל. והוציא אותה אל מחוץ למחנה שיהיו דבריו מתפשטים עד סוף העולם. ושחט אותה לפניו כלומר שיכשיר הדברים כשחיטה זו שמכשרת.

(ד) מדמה באצבעו קרי ביה קְדֻמָּה, כלומר מראה להם דימונות לשבר את האוזן ולהעמיד דבר על בוריו. ד"א דמה גי' מ"ט, כי מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא (ה), מ"ט שערי בינה (ו).

(ג) ושחט כמו זהב שחוט (מל"א י טז).

(ה) ושרף הלא כה דברי כאש (ירמיה כג כט).

(ו) עין ארז אלו הם הגדולים. ואזוב אלו הקטנים. ושני תולעת אלו בני אדם ששמימין עצמן כתולעת על ד"ת, כמו שמצינו ברוד המלך ע"ה דכתי' ביה (ש"ב כג ח) עדינו העצני, כמו שדרשו רז"ל (ו) וכו'.

(א) קידושין לב, ב. (ב) חגיגה ג, ב. (ג) אבות פ"ו מ"ב. (ד) שבת קד, א. (ה) תנחומא ד, קה"ר פ"ח ז. (ו) ר"ה כא, ב. (ז) מו"ק טז, ב.

(ז) וכבם בגדיו שהיו דבריו מחוורים כשמלה ט). ורחץ בשרו במים בתורה שנקראת מים ט) שני' (ישעי' נה א) הוי כל צמא לכו למים.

(יט) וזהו שהתורה מטהרת את הממזרים כמ"ש רז"ל י) יקרה היא מפנינים וכו' (משלי ג טו) ממזר ת"ח קודם לכ"ג ע"ה.

(ט) ואסף איש טהור זהו שארז"ל יא) בשעה שמפזרים כנס ובשעה שמכנסים פזר. והניח מחוץ כלומר שלא יורה עד שיגיע להוראה שני' (משלי ז כו) כי רבים חללים הפילה וכו' וארז"ל יב) זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה. והיתה לעדת בני ישראל למשמרת שהתורה משמרת לומדיה שנא' (משלי ו כב) בשכבך תשמור עליך. למי נדה כלומר ליצר הרע שנא' (יחזקאל לו יז) כטומאת הנדה היתה דרכם לפני, וארז"ל יג) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, חטאת היא שבירתו וחסרונו של יצר הרע.

(י) ולגר הגר התורה הפקר לכל שנא' (מבדבר כא יט) ומדבר מתנה, מה מדבר זה הפקר לכל כך התורה.

(יא-יב) וטמא, יתחטא בו כלומר הנוגע במת זו ע"ז שטמא באהל כמתיד) שני' (תהלים קו כח) ויאכלו מזבחי מתים, כלומר אפי' יש בו שמץ ע"ז התורה מטהרתו, אין עבירה מכבה תורה טו). הוא יתחטא בו ביום השלישי כלומר כשיבא אותו יום שכתוב בו ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו (הושע ו ב) התורה מליצה בעדו. וביום השביעי כלומר לסוף אלף שביעי כי אז תחית המתים, וקורא אותו יום כי יומו של הקב"ה אלף שנה טו). ואם לא יתחטא כלומר שלא למד תורה שתליץ בעדו ואין בידו זכויות ומעשים טובים לא יטהר לעולם.

(יד) זאת התורה אדם כי ימות באהל באהל במילוי עולה תורה, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה י).

(יז) וגתן עליו מים חיים ורקתי עליכם מים טהורים (יחזקאל לו כה).

(ב) ד"א פרה זו אומה הרשעה שפרה ורבה. אדומה זו אדום כמ"ש רז"ל יא) הוא אדום מגינו אדום גבוריו אדומים וכו' יבא אדום זה הקב"ה שני' (שה"ש ה י) דודי צח ואדום ויפרע מאדום דכתי' (ישעיה סג ב) מדוע אדום ללבושיך. תמימה

ח) ע"י ספרי פ' תצא בפסוק ופרשו השמלה. ט) קידושין ל, ב. י) הוריות יג, א. יא) ברכות סג, א. יב) סוטה כב, א. יג) קידושין ל, ב. יד) ע"י שבת פג ב. טו) סוטה כא א. טז) ב"ר פ"ח ב. יז) ברכות סג, ב. זוהר ב קנח, ב. יח) ב"ר פס"ג יז.

שעומדת בתמימות כלי פגע שני' (תהלים עג ה) ועם אדם לא ינוגעו. אשר אין בה מום שני' (שם ד) וכריא אולם. אשר לא עלה עליה על לא עול תורה ולא עול דרך ארץ.

(ג) ונתתם אותה אל אלעזר הכהן עתידין להיות נתונים לישראל לחוטבי עצים ולשואבי מים. אלעזר אלו ישראל, עם שעזר להם הקב"ה שנא' (תהלים פו יז) כי אתה יי עזרתני. ושחט אותה הקב"ה שנא' (ישעי' לד ו) וטבח גדול בארץ אדום, קרי ביה וטבח גדול.

(ד) ולקח אלעזר זה הקב"ה שהוא אל עוזר. מדמה שני' (ישעיה סג ג) ויו נצחם על בגדי.

(ה) ושרף את הפרה שנא' (ישעיה לג יב) והיו עמים משרפות סיד. את עורה אלו השרים שמגינים עליה כעור הזה שמגיין על הבשר. בשרה אלו הגדולים שבהם. דמה אלו עריצים וגבורים שבהם, כי הדם הוא הנפש (דברים יב כג). פרשה אלו דלת עם הארץ.

(ו) ולקח הכהן עץ ארז זה רומי, כגובה ארזים גבהו (עמוס ב ט). ואזוב זוסיאת של ככלי ט. ושני תולעת זו אדום.

(ז) וכבס בגדיו שני' (ישעיה סג ג) וכל מלבושי אגאלתי, מכאן שצריכין כיבוס. ואחר יבא אל המחנה שני' (זכריה יד ה) ובא יי אלהי (ו) כל קדושים עמך.

(כ, א-ב) ותקבר שם ולא היה מים שפסק הבאר, שם ולא היה מים גי' פסק נא) הבאר.

(יט, יח) ולקח אזוב וטבל ס"ת חבל, אין חבל פחות מג' ואין אגודה פחותה מג' נ, וראיה מאזוב, וז"ש (דברים לב ט) יעקב חבל נחלתו, פי' כשבא יעקב היה החבל שלם מג' אבות נ).

(כ, ו) ויפלו על פניהם וירא בכאן כתיב נפילה ואחריו ראה, וגבי בלעם כתי' נפילה אחר ראה שני' (במדבר כד ד) יחזה נופל וגלוי עינים, נלע"ד כי בלעם לא היה כדאי לראות זוהר הכבוד, לכך לא היה בו כח לעמוד אלא מיד [נופל] בתחילת המראה, אבל אלו מיד הרגישו שהיה הזוהר רוצה לבא נפלו על פניהם מפני כבוד

(ט) עי' פתיחתא דאיכ"ר סי' יג וירושלמי ברכות פ"ד ה"א. (כ) תענית ט, א.
(כא) אולי צ"ל מפסק. (כב) רש"י שבת קט, ב. (כג) עי' ספרי שם.

השכינה, כדרך עבדים שמשתחוים לאדוניהם ואח"כ באים להקביל פניו, כך לאחר הנפילה נגלה הקב"ה להם, אבל בלעם לאחר הנפילה לא ראה דבר.

(ח) והוצאת להם מים מכאן למד משה שאמר נוציא לכם, שהרי הקב"ה בעצמו אמר והוצאת, ואם היה אומר אוציא היה יכול להיות של היה נכשל, אלא אמר נוציא, כלומר הקב"ה ואני, וזה לא היה כבוד שכינה ששתף השכינה עמו כי הוא ית' עושה כל ואינו צריך סמך וסעד.

(יב) ויאמר יי אל משה יען לא האמנתם בי להקדישני קשיא למה נענש אהרן הלא משה דבר ומשה הכה אל הסלע. נלע"ד לפי ששמע שאמר משה נוציא ושתק ולא מיחה בו לכך נענש, כמ"ש חז"ל (ד) כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש בעון הדור שנא' (יחזקאל ג יח) ודמו מידך אבקש נה). ויאמר יי קשיא מה שייך אמירה כאן, הלא דבר עמהם קשות והודיע להם קנסת מיתתם, וכל מקום שנא' אמירה הוא לשון חיבה. נלע"ד גם לשון אמירה זו לשון חיבה היא, כי בקש משה להקב"ה ואמר לו תודיע להם לישראל באיזה עון נקנסה עלי מיתה שלא יאמרו עבר עבירה בסתר, ולכך כאן שייך אמירה כי לכבודו של משה נכתבה, ואלמלא כבודו של משה לא היתה ראויה להכתב, לפי שהיא נועלת דלת בפני בעלי תשובה שיאמרו ראו משה עבד השם דכתי' ביה (במדבר יב ג) והאיש משה ענו מאד מכל האדם, בעבור דבור אחד קטן שיצא מפיו נקנסה עליו מיתה, אנו עאכ"ו, ולולי שחס הקב"ה על כבודו של משה לא היה כותבה בתורה.

(כד) מריתם את פי כלומר שניתם בדיבורי, (כלו') [כמו] כל איש אשר ימרה את פיך (יהושע א יח).

(יח) פן בחרב אצא לקראתיך ואתה ידעת כי כבר ברכנו אבא ועל חרבך תחיה (בראשית כו מ טו).

(יג) ויקדש בם זש"ה (תהלים פט ח) אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו, כלומר מתי נערץ בסוד קדושים בזמן שנורא על כל סביביו, כשמדקדק עם הצדיקים כחוט השערה שני' (שם נ ג) וסביביו נשערה מאד, כך כשראו ישראל שעל אמירה קטנה נקנסה מיתה על שני חסידי עליון שהם משה ואהרן אז נתקדש שמו בישראל טו).

(כד) שבת נד, ב. אמרי נועם. כה) עי' תנחומא י. במ"ד פי"ט. כו) מכילתא בשלח מסכתא ויהי פ"ב, תנחומא בשלח ט, והובא ברש"י כאן. כז) עי' מדרש אגדה, ורש"י.

(טז) וישלח מלאך זה שר הפנים נח, מלאך במילוי ג' יהואל מטטרוז, הם (ג') [ב'] שמות של שר הפנים, כי הוא המוציא והמביא שנא' (ישעי' סג ט) ומלאך פניו הושעם, כי כביכול כשישראל שרויין בצרה שכינה עמהם שני' (שם) בכל צרתם לא צר נט), ואין חבוש מתיר עצמו ל).

(כט) ויראו כל העדה דרשו רבותינו לל) קרי ביה ויראו, כלומר כיון שמת אהרן נסתלקו ענני כבוד, ולכן ויראו כל העדה כי גוע אהרן ג' אז פסקו ענני כבוד לנ). כל בית ישראל אלו הנשים, שהיה רודף ומשים שלום בין איש לאשתו לנ), בית ג' והנשים.

(כא, א) בישראל וישב ממנו שבי ס"ח יובל ל), כי גם החרב נקרא דרור שנא' (ירמיה לר יז) הנני קורא לכם דרור אל החרב.

(ה) הקלקל פתרון קלל, כמו אדמדם אדום, ירקרק [ירוק], כך קלוקל קלל, לפי שהיה כעין הברדלח לנ), וברלח קלל הוא, (ודומה קלל הוא) ודומה לו קלקל בחצים (יחזקאל כא כו) והוא לא פנים קלקל (קהלת י י ל). קלקל ג' זה רמ"ח, שהיה נבלע ברמ"ח איברים ל).

(יז-כ) עלי באר ענו לה מתחילה היה הבאר עמוק מאד, ובקשו רחמים שיעלה ועלה קצת ולא הספיק לכל ישראל, וחפשו השרים בארות עמוקות סביבות הבאר ומצאו מים, ובקשו עוד רחמים ועלו קצת עד אשר כרו נדיכי העם כרייה מועטת ומצאו מים, ובקשו עוד רחמים ועלו המים כ"כ סמוך לקרקע עד שהיה אדם נשען על מקלו וחוקק בו ויוצאין מים שנא' במחוקק במשענותם, ובקשו רחמים עוד ועלה לגמרי ונתגלגל עמהם שני' ומפתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא, וכשראו ישראל כל אותו הנס אמרו שירה. ומשה לא אמר שירה על הבאר לפי שראה ברוח הקדש שהיה עתיד ליענש על ידי הבאר ולא אמר שירה עליו, גם שמו של הקב"ה לא נזכר בשירה זו, מלה"ד לאוהבו של מלך שעשה אריסטון והזמין את המלך ולא הזמין את בן המלך אמר המלך מאחר שאין בני סועד כאן גם [אני] איני רוצה לסעוד כאן נח).

(ו) וישלח יי בעם את הנחשים מדה כנגד מדה, הם תפסו אומנותו של נחש שהוא בעל לשון הרע לכך נפרע מהם בנחשים לט).

כח) כ"ה בתיו"נ מלאך וכ"כ באב"ע, אולם בויק"ר פ"א א' כ' על משה, וכן בתנחומא שם ובעוד מקומות, והובא ברש"י. (כט) חגיגה טו, ב. ל) ברכות ה, ב. לא) ר"ה ג, א תענית ט, א והובא ברש"י. לב) בכת"ב: בגי' וגם סילוק ענני כבוד. לג) אדר"ן פ"ב, מדרש אגדה. לד) שנאמר בו (פר' בהר) וקראתם דרור. לה) לעיל יא ז. לו) ע"י אבע"ז. לז) יומא עה, ב. והובא ברש"י ובעה"ט. לח) במ"ד פ"ט טו. לט) שם שם יד, והובא ברש"י.

(ח) עשה לך שרף מכאן אתה למד משה שעשה נחש נחושת אמר בלבו הקב"ה אמר אלי עשה לך שרף ולא אמר עשה לך נחש, בודאי רוצה שאעשה אותו (נחש) [נחשת], כי מה כתי' בהו בשרפים (יחזקאל א ז) ונוצצים כעין נחושת קלל, אעשה אותו נחשת קלל מ). ועוד למה אמר הקב"ה עשה לך שרף ולא אמר נחש, חשב משה בלבו כשנגלה לי הקב"ה בסנה ועכבתי שליחותי נהפך מטה שלי לנחש, כשנתרשלתי במילה שלח (משה) [נחש] לבלעני מל) גם כאן שלח נחשים, אמר לו הקב"ה עשה לך שרף, שאם היה אמר נחש היה משה נרתע ואומר הוא בא להזכיר את עוני, לכך לא נזכר נחש אלא שרף, ואף משה ידע שבשביל כבודו שינה ועשה נחש. ד"א עשה לך שרף עשה להנאתך ולטובתך, כי היה גם משה מתיירא מן הנחשים, אמר בלבו מתוך שניתנה רשות למחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע, ידוע הקב"ה מה בלבו ואמר עשה לך מנ).

(יח) באר חפרזה שרים כאן רמזו אברהם, במחקק קרי ביה כס ח ק ק גי' יצחק, במשענותם במשענו תם, ויעקב איש תם (בראשית כה כז), כלומר בזכות אברהם שכרה באר שנא' (שם כו טו) וכל הבארות וגו', בזכות יצחק באר ויכרו שם עבדי יצחק באר (שם שם כה), בזכות יעקב דכתיב (שם כט ב) והנה באר בשדה מג). תם פי' הר'.

מכתיבה אשכנזית.

(יט, ב) זאת חוקת התורה וכו', לאחר שאמר כל דין כהנים אמר דין פרה אדומה, ואצל תרומה סמך זאת חקת התורה לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן שנייה להם לאוכלי תרומה מד). ועוד ראיה שאין נותנים המתנות אלא למחזיקים ולומדי התורה שני' (דה"ב לא ד ע"ש) לתת מנת לכהנים למען החזק וגו' מל). ולא תמותו, זאת חקת התורה כי היא עץ חיים. חקת התורה, פרה אדומה מה הפרה מטהרת אף התורה מטהרת לומדיה כדכתי' (תהלים יט י) יראת יי טהורה. פרה אדמה גי' לכפרה. ויקחו בפשוט ובאתב"ש בגי' מלשכה מו).

(ג) ונתתם אותה אל אלהיך בגי' שתהא נעשית בסגן מו). אתה אל מחוץ בגי' זהו הר המשחה מל).

מ) עי' רש"י. מא) רש"י שמות כד כד. מב) עי' מו"ז. מג) תריו"נ. מד) מכילתא ריש בשלח. מה) חולין קל, ב. מו) ספרי. מז) יומא מב, ב. והגי' עם התיבות. מח) עי' יומא סח, א.

(ה) ושרף את הפרה מתחיל ומסיים בשריפה, לומר שהיה שורף הרבה עצים כראמ' במשנה מט) היו מסדרים שם ארזים ועצי ברושים עצי תאנה חלקה ועושין אותה כמו מגדל ומפתחין בהם חלונות.

(י) האסף את אפר גי' כל העוסקים בפרה כלם טמאים ט).

(טז) יגע על פני השדה בגי' זה לא העובר באשה נא). או כמת בגי' זה כזית נ).

ה' פעמים פרה בפרשה, וה' פעמים כהן, וה' שריפות, וה' הנדה, לומר כשם שהפרה מטהרת כן ה' חומשי תורה, לכך סמך עוד פומאנו בו זאת התורה נ). כפסיקתא נ) ז' פרות ז' הזיות ז' כהנים ז' טהורים ומפרישין ז' ימים ומזין ז' הזיות, לכך מתחיל מעשה פרה בז' זאת, זהו מזוקק שבעתים (תהלים יב ז), לכך מ"ט כמו התורה שנדרשת במ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא נ), וזהו וכמפומנים תחפשנה (משלי ב ד), לטהר טמאים לטמא טהורים ט), זהו שנ' (קהלת ז כג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה, והיא רחוקה בגי' פרה אדומה.

(כ, א) סמך מיתת מרים לפרה, מה פרה מכפרת אף מיתת צדיקים מכפרת ט). וסמך ליה ולא היה מים כיון שמתה מרים פסק הבאר נ). ותמת שם בגי' מתו כהניה נ), לומר מת אסור בהנאה ט). שם בגי' מכפר, מיתת צדיקים מכפרת כמו פרה.

(ו) ויבא משה ואהרן מפני הקהל בגי' זהו שנדחו מפני השעה, כל הנדחה מפני השעה שעה נדחית מפניו נ).

(יג) המה מי מריבה ובפינחס (לקמן כו יד) ה ם מי מריבת קדש, וחיסר ה', כי בה' דברים חטא משה, כי הקב"ה א"ל העדה והוא הקהיל גדולים וקטנים נ), שמעו נא המורים, המן הפלע הזה נוציא נ) במטהו נ) פעמים.

(יד) את כל התלאה נ).

(טז) ויצאנו חסר י', כי י' ניסים נעשו על הים נ).

מט) פרה פ"ג מ"ח. נ) שם ספ"ד. נא) ספרי, והגי' עם התיבות. נב) ספרי זוטא. נג) ע"י רוקח. נד) רבתי פ"ד ו. נה) שהש"ר פ"ב יג. נו) פסיקתא שם ס"י ד. נז) מו"ק כח, א. נח) תענית ט, א. נט) ברוקח: שם בגמ' אסור בהניה. ס) ע"ז כט, ב. סא) ע"י עירובין יג, ב. סב) מו"ז בשם הרא"ש. סג) ע"י לעיל בפ"י ר' אפרים. סד) חסר כאן ויך את הסלע. סה) כנר חסר כאן. סו) אדר"ן פל"ג ב.

(כג) לאמר יאסף אהרן אמר הקב"ה למשה אמור אל אהרן כי אני בוש לומר לו, מיד השכים ואמר לו (ק).

וסמך מיתת אהרן לבגדי כהונה, כשם שהבגדים מכפרין כך מיתת צדיקים (סח), ומת שם בגי' מכפר.

(כח) וימת אהרן שם בגי' מלמד כי מת בנשיקה (ט). וירד משה ואֵלֶּעזר מן ההר בגי' הלכו ויצאו להם ומיד נסתמה המערה (ע).

(כט) ויראו בגי' בעננים (עא).

(כא, ד) ותקצר נפש העם בדרך מה היה להם, אלא לבם ראה כשבאו לאדום שכל הפורעניות וצרות יבא להם מאדום. ותקצר נפש העם בדרך איך יקיפו בגלות (עג).

(ה) קִלְקַל בגי' [זה] רמ"ח, נכנס ברמ"ח איברים (עג) ותפח (בעינינו) [במעינו] ועתיד להבקע (עד).

(ו) למה נחשים, כי הוציאו שם רע על בוראם כמו הנחש (ע). וינשכו העם משליכין הארס שלהם ומתים מיד.

(ח) עלֹּה הגם השליכו למעלה ועמד בנס באויר העולם (ע), במדרש אספה (עו) על כן עשהו נחושת קלל לכפר על שאמרו הקלוקל.

(י) ויחנו בצלמונה (לקמן לג מא) (עא) זהו לסבוב את ארץ אדום, ארץ ציה וצלמות. כפונן (שם) שפנו לבם ודברו דברים רעים. ויחנו באובות שאובין שם לכל רבר, כי צמאן אשר אין שם מים (דברים ח טו).

(יא) בעיי העברים חורבות, כמו שמו ירושלים ל ע י י מ (תהלים עט א) (עט).

(יב) משם נסעו ויחנו בנחל זרד ולא אמר ויסעו, ואל פ) שפת נחל זרד היו מקומות שבאלה מסעי דיבון גד ועלמון דבלתימה, על כן פא) הזכיר שם נחל זרד כי

(סז) ילקו"ש בשם ילמדנו. (סח) מו"ק כח, א. (סט) ב"ב יז, א. (ע) ילקו"ש. (עא) עי' רש"י ד"ה כי גוע. (עב) עי' בעה"ט. (עג) יומא עה, ב. וכ"כ בעה"ט. (עד) רש"י, עי' במד"ר פט"ז כד, מדרש תהלים פ"ח ד. (עה) במ"ר פ"ט כב. (עו) במ"ר פ"ט כג. (עז) בילקו"ש בשם מדרש אספה. (עח) ברוקח: ויסעו בני ישראל באלה מסעי מהר ההר ויחנו בצלמונה, זהו לסבוב את ארץ אדום ארץ צל מות במקום ציה. (עט) וכ"כ רש"י. (פ) ברוקח: ולא אמר ויסעו ויחנו בנחל זרד, ועל שפת וכו'. (פא) ברוקח: ועל כן לא הזכיר באלה מסעי נחל זרד כי אם

שם המקומות פנ). ובמדרש אספה פנ) לא היה רחבו כי אם זרת, והיו יראים לעבור את פי יי מפני שהוכיחם בנחשים, והיו הולכים כל המקומות על כן אומר משם נסעו.

(יד) בספר מלחמות יי בעל הספר אומר מאחר שמואב ישב שם היאך לקחם ישראל והכתי' (דברים ב ט) אל תצר את מואב פד). בספר מלחמות יי זה ספר משנה תורה שכתב גזירת מלחמות השם. את וזהב בסופה ה א ב ו ת, בזכותם נקרע ים סוף פס). ד"א א ה ב ת ו של הקב"ה לישראל קרע ים סוף. את וזהב בסופה כמו יהב, בסופה במהירות, כעבור [סופה] (משלי י כה), שלקחנו במהרה הון רב פו).

(טו) ואשד הנחלים ס"ת דם, כי הדם יוצא כמו אשדות. אשר נטה ההר כשדים במערות, כי שני הרים אחד היה עשוי שדים ואחד היה עשוי מערות מערות והיו נחבאים במערות וכו' פו).

(טז) ומשם בארה והלא כבר מ' שנה שניתן להם, אלא שנסתלקה הבאר והודיעה הניסים פט).

ובפ"ק דקידושין פט) האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקים בתורה נעשו אויבים זה לזה להתווכח בהלכה ולבסוף אהבה בסופה. וזהב כמו ואהב, שנעשים אוהבין, ונעשים כנחלים, תורת חכם מקור חיים (משלי יג יד).

(ו) את הנחשים השרפים בגי' שעשו מעשה [ה]נחש.

(יז) אז ישיר ישראל עשרה תיבות בפסוק, כנגד עשר שירות שנאמרו בעולם ז) וזו אחת מהן, כמו שייסד רבנא שמעון ז"ל קול שירות תשע שמענו במרץ והעשירית עוד נשמע מכנף הארץ, ולכך אין בזאת הפרשה לא ט' ולא צ', לפי שצ' היא כמנין ט' יודיין, שהעשירית לא תוכל ליאמר עד ימות המשיח.

אז ישיר ישראל בכאן לא הזכיר השם ולא משה זל) ולא בני ישראל [כמו ביים סוף] אלא ישראל (כמו ביים סוף) כי ביים ראו כולם השכינה, ראתה שפחה על היים וכו' זנ), אבל כאן לא הזכיר השם ומשה, כי הנשיאים והגבורים היו עם ארון יי

המקומות וכאן וכאלה הדברים שלא הזכיר המקומות הזכיר נחל זרד. פב) עי' רבותינו בעה"ת. פג) לפנינו במ"ר פי"ט כד. פד) עי' ברוקח מש"כ בהמשך זה. פה) עי' רש"י. פו) עי' רוקח. פז) ירושלמי והובא ברש"י. פח) מדרש ילקוט תורה בשם רבה פ' אלה הדברים, והובא ברש"י לק' פס' יז. ועי' תנחומא חקת כ. פט) ל, ב. צ) מכילתא פ' אז ישיר. צא) עי' רש"י בפסוק כ'. צב) מכילתא פ' בא.

גלחמים בערי האמורי ולא היו כאן, והיו צרים על הערים, וחזרו ישראל על באר
המים מקום טהרה לומר שירה, בין משאבים שם יתנו צדקות יי (שופטים ה יא) ג),
וכשעייפים מן המחול ישתו מן הנחל, במקהלות כרכו יי ממקור ישראל (תהלים סח
כו), ושרים כחוללים כל מעיני כך (תהלים פז ז), ממעיני הישועה (ישעיה יב ג).
[אז] כשהכו סיחון ועוג ישיר השירה הזאת המדבר על הענין. ע"י באר אל
המשוררת אומרת לה ע"י באר והרימי בקול שירה, והמנצח אומר לבני מחול ענו
ל"ה על כל פסוק תענו, לעושה נפלאות גדולות לכרו כל"ח (תהלים קלו ד), הודו
ליי כי טוב, והנשים כמו כן משוררות.

(יח) באר חפרוה שרים כי הבאר לא יספיק לכולן וחפרו השליטים גבים על
הבאר כל שר לאלפים ז). כרה נדיבי המכובדים, במחוקק חקק גומא רחבה בהר,
במשענותם בדבר הנשיא וכותב במטות שנשענים משפחה ומשפחה ונותן לשרי
אלפים, כמו מני מכיר ידו מחוקקים (שופטים ה יד) שהולכים במשענותם שרים
וקנים, וממדבר מתנה בעת [השיר] יוצאים מן המדבר, ואתנה לכם מים נה).

(יט) וממתנה נחליאל נחלים יוצאים, ונחלים ישטפו (תהלים עח כ). ומנחליאל
במות הוליכוהו מן ההרים צינורות ומוליכות אותם אחריהם עד ראש הפסגה שמת
משה ורואין כל המדבר שהוא שמם, ובתוהו ילל ישימון (דברים לב י) נה). ולכך לא
הוזכר משה בשירה לפי שלקה ע"י מים נו).

(יז) ישיר מלא י', כי עשר שירות הם נה), שירת משה ושירת חזקיה ולעתיד
שירו ליי שיר חדש (תהלים לג ג).

(יח) ממדבר מתנה לומר מה אני בחנם אף אתם בחנם, התורה ניתנה מקום
הפקר נה). וכן בממות והיית רק למעלה (דברים כח יג), ואם יתגאה ירד מטה מטה.
מתנה כשם שניתנה למשה בסבר פנים יפות כך ילמד לתלמידיו.

(יח) ומנחליאל במות התורה מגביהתו ומרוממתו. במות ב א מ ו ת, ויקבור
אותו בגיא (דברים לד ו).

מן הבאר נט) של מרים בכל מקום שהיה הולך עמהם היה מגדל כל מיני בשמים
לנשים ק), מר אהלות קציעות כל בגדותיך (תהלים מה ט) נרד וכרכום קנה וקנמון
מעין גנים באר מים חיים (שה"ש ד יד-טו).

ג) וכ"כ רוקח ובעה"ט. צד) תוספתא סוכה פ"ג ה"ג. צה) ע"י רוקח.
צו) במד"ר פי"ט כו, תנחומא כא. צז) מכילתא בשלח פ' אז ישיר, תנחומא בשלח
י. צח) עירובין נד, א. צט) ע"י רוקח עמ' פד. ק) שהש"ר פ"ד יד.

- (כא) וישלח ישראל מלאכים ולא משה, מפני שידע שיש לו למות (6).
- (כ) לא תביאו הקהל וסמך ליה וישלח משה אמר משה וכי בשביל מיתתי יתעכבו ישראל מליכנס לארץ מיד וישלח מלאכים.
- (כא, א) וישמע הכנעני מלך ערד בגי' שמת אהרן ז', לכן נסמכו.
- (כב) אנברה (נא) ולא אמר בבקשה, כי מז' אומות היה.
- (כג) ויצא מלך ג) אדום למה לא השיב להם, אלא חשב אילו אינם רוצים כי אם בכח מוטב שאצא לקראתם ואקח כל עמי, והקב"ה נתן בלבם כדי שיפלו כולם ויהיו הערים נוח ליכבש, משגי' לגויים ויאבדם (איוב יב כג).
- (כה) וישב ישראל בכל ערי האמורי למה חזר ואמר וישב ישראל בארץ האמורי, אלא בתחילה ישבו בערים ומשכבשו כל הארץ ישבו בארץ בכפרים.
- (ל) אשר עד מידבא ר' נקודה ונשאר אש, כי שרפה וניטל ראש שלהד).
- (לכ) ויורש ויירש כתי', לא הוצרכו לילך למלחמה כי ברחו וירשו במנוחה.
- (לג) הבישן בין שני אריות, מן שן עוג נבנתה החומה ס). ויצא עוג בראשונה, הוא היה שקול ככל עמו.
- (לד) אל תירא אותו עוג מיוחד ו) היה מכל הגיבורים, ופרסות רגליו ארבעים מיל ו), ומאכלו אלף שורים ואלף חיה, ואלף מדות היה שותה, ובנה עוג ב' ס) ערים בצורות, הקטנה שבהם גבוה ס' מיל, בעמוד השחר הלך וישב על החומה וכו' ט).
- אל תירא מלמד שהראה הקב"ה למשה שר של עוג כפותי). כי בידך נתתי לאחר כ"י בגובה הרגו, בפ' הרואה יא). כאשר עשית לפיחון מלמד שמשה הרגו לסיחון.
- ואת בנו (דברים ב לג) מלמד שהיה לו בן לסיחון גבור חיל כמותו י), ואת בנו בגי' הן בנו היה גבור וגדול כמ(ו)הו.
- זה שייך לעיל. (ח-ט) עשה לך שרף זה המן שהיה כנחש שרף לישראל, ושים אותו על נפ תלה אותו על עץ גבוה. והיה אם נשך הנחש את איש שגזר גזירה

(א) מדרש הגדול, עי' לקח טוב. (ב) ר"ה ג, א. (ג) צ"ל למה לא השיב כמו מלך אדום, וכו"ה ברוקח. (ד) כ"ה ברוקח ובעה"ט, עי' במ"ר פ"ג יג. (ה) סוף מס' סופרים. (ו) ברוקח: גיבור מכל הגיבורים. (ז) סוף מס' סופרים. (ח) ברוקח: ס'. (ט) עי' המשך ברוקח. (י) ילקוט המכירי תהלים פמ"ד ד. (יא) נד, ב. (יב) במ"ר פ"ט לב, תנחומא כה.

פרשת בלק לה"ר אפרים זלה"ה

(כב, ב) וירא בלק יש רואה וטוב לו ויש רואה ורע לו, יש רואה וטוב לו ולבי ראה חכמה ודעת (קהלת א טז), יש רואה ורע לו וירא בלק. בלק אותיות לקב, לקב אויבי קראתיך (לקמן כד י). בן צפור לקב בן צפור, כלומר ישראל שנקראו ציפור שני' (תהלים פד ד) גם ציפור מצאה בית ודרור קן לה, ומשכימין לתפילה כציפור לעוף להביא טרף.

(ג) ויגר לשון קיבוץ חיילות, כמו כל היום יגורו מלחמות (שם קמ ג). מפני העם ר"ת מה, שהוא הוי"ה דאלפין, כלומר היה ירא מהקב"ה ההולך לפני העם, שני' (שמות יג כא) ויי הולך לפניו יומם. כי רב הוא כלומר פטרונם, שני' (תהלים קמז ה) גדול אדונינו ורב כח, כי רב הוא בגי' רב בכח.

(ד) עתה ילחכו הקהל כלומר כבר קצצו כל ארזים הגבוהים והאילנות הגבוהות, כלומר סיחון ועוג וגיבוריהם, ולא נשאר רק זולת ירק השדה כלומר חלשים שאין טעונים אלא לחיכה.

(ה) פתורה אותיות הפותר, לפי שמתחילה נעשה פותר חלומות ולבסוף נעשה קוסם נ). את עין הארץ זה סיחון עוג ר"ת שלהן עין, וכן ארז"ל ג) אלו סיחון ועוג שהם עין הארץ ד). והוא יושב ממוצי ממלי כתי', בזכות משה שעמד בהר כמנין ממל"י ימים.

(ו) ארה"י תלקט מעט מהם, כמו אריתי מורי (שה"ש ה א), ובלשון תלמוד ס) כמלא אורה וסלוו), אבל בלעם אמר קבה לשון קב, כלומר הרבה ביחד, כי הוא בקש לעקור את הכל. כי עצום הוא אלהיהם, לכך תמצא ממני אורי אובל"ס"ת יי"ל, והוא שם משמות ע"ב, לומר שהטיח דברים כלפי מעלה. תברך מבורך ואשר תאר יואר. תברך מבורך, ניבא ולא ידע מה ניבא, כלומר את אשר אתה עתיד לברך שזהו ישראל מבורך כבר, ואת אשר תאר יואר, ואשר תקלל שזה היה הוא ושאר אומות יואר מכאן ולהבא, והכי נ"ל מדלא כתי' יבורך.

א) עי' במ"ר פ"כ ג. ב) תנחומא ד. ג) שם. ד) לקח טוב. ה) כ"ב פכ, ב. עי' רש"י שם. ו) במ"ר פ"כ ז, וכביאור מתנות כהונה, תנחומא ו.

(ז) וקסמים בידם קרי ביה וקסמים, כי כך דרך המנחשים מלקטים קסמים בלא חשבון ובלא כונה וחורקין ואומרין יבא או לא יבא, אם ישאר אחרון קיסם באמירת יבא יודעים שיבא ז).

(ח) לִינּוּ פה כאן משמע שאמר להם ללון עמו, וכל מקום שכתוב לינה אכילה עימה, כי היה מחשב בלבו כל מה שאוציא עליהם בלק יפרע הכל, אבל בפעם שנייה כתי' שבו נא בזה כלומר כי פ) המקום בעיר, ולא אמר פה ולא אמר לינו, ידע בטוב שלא היה עתיד לקלל ישראל וחשב בלבו כל מה שאוציא עליהם הכל מופסד, וכן מוכיח, שבתחילה כתי' וישבו שרי מואב עם בלעם ובשניה לא נתפרש היכן ישבו, לכך נראה שהיו מפוזרין בעיר כאן מעט וכאן מעט.

(כ) אם לִקְרוּא לך להזמין אותך ולכבדך, כמו למחר אני קרוא לה (אסתר ה יב) לך אתם, אך קשה כי לא יתכן אם גבי קב"ה כי ליכא ספיקא קמי שמיא ט), לכך נראה לומר כמו אם כסף (שמות כב כד) ואם מזבח אדמה (שם כ כא) שהם מתקיימים והם כמו כאשר י).

(כב) ויחר אף אלהים כי הולך הוא והלא כבר נאמר לך עם האנשים, נ"ל שראה שהיה כ"כ ממהר לצאת שלא יוכל להמתין עד שיחבשו לו אתונו (ומקנים לו), [ויתקנוהו] ב), אלא הלך ברגלו ואמר לעבדיו הביאו האתון אחרי, כי היה מתירא שמא הקב"ה חוזר לומר לו אל תלך, לכך ויחר אף אלהים כי הולך הוא. א"נ נ"ל שהיתה [כונת] בלעם לעבור את פי יי ולקלל את ישראל, אעפ"י שידע כי מיד שהיה מוציא הדבר מפיו היה מת, מ"מ רצה למות עמהם, כמו שמוכיח מדבריו שאמר תמות נפשי מות ישרים (לקמן כג י), ולכך כעס הקב"ה. כתי' הכא כי הולך הוא וכתי' התם (בראשית כה לב) הגה אנכי הולך למות, מה להלן מיתה אף כאן מיתה, ועוד הוכחה מדכתי' והוא רוכב על אתונו ובכאן כתי' כי הולך הוא. מלאך יי בדרך לשפון לו בא וראה מה העבירה עושה, כשאדם עובר על רצונו של הקב"ה אפי' מלאך נעשה שטן לו, ולא תימא מלאך אכזרי אלא אפילו של רחמים שנ' ויתיצב מלאך יי ויי הוא מדת רחמים י).

(כג) וחרבו שרופה בידו רמו שעתיד ליפול בחרב שנא' (לקמן לא ח) ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב י), וכן דרך מעלה מראים מתוך דמיון העתידות, ואמרו לו אומנותך היא החרב שנא' (בראשית כז מ) ועל חרבך תחיה, ואומנותו של יעקב

ז) ע"י טור יר"ד סי' קצט. ח) בכתי"ב: פ"י בעיר. ט) ברכות ג ב. י) ע"י רש"י דעת זקנים ואוה"ח. יא) כ"ה בנח"ק בשם רבינו, וכן תוקן לקמן. יב) ע"י ילקוט דעת זקנים ומו"ז. יג) תנחומא ז.

הלשון שנא' (שם כז כב) הקול קול יעקב, ואתה בא להלחם ביעקב באומנותו, אני נפרע באומנותך י).

(כז) ויד את האתון במקל והיכן היה לו מקל, נוכל לומר שמתחילה הכה אותה ברצועה, ואח"כ הפך הרצועה והכה במקל, ואז זכר הקב"ה אברהם יצחק ישראל ס"ת מקל.

(ל) ההפכן הפכתי לשון סכנה, כלומר וכי מעולם שמתי נפשי בסכנה טו) לפשוע נגדך הלא היכרתי כך כי בעל חימה אתה ולא מרדתי כך מעולם, וזה הדבר לא על חנינם.

(לב) הנה אנכי יצאתי לשטן ר"ת האיל, אילו של יצחק עולה לזכרון לפני הקב"ה שנא' לו בשעת העקידה כי ברך אברכך (בראשית כב יז) ואתה בא לקלל לכך יצאתי לשטן. על מה הכית את אתונך מכאן רמז למ"ש בספר חסידים כל מי שרוכב על הסוס ומכה אותו במגפים עתיד הוא ליתן את הדין שג' טו) אכה כל סוס בשגעון ורוכבו בעורון, וגם בכאן ניתן לו פשיעה על שהכה את האתון. ירט באתב"ש מגן י), כלומר אברהם שג' לו (בראשית טו א) הנה אנכי מגן לך, עומד על הדרך וממתין עד בואך אצלו (להגיד) [להזיק] לך.

(לג) גם אותך הרגתי כלומר הייתי הורג האתון ואותך בפעם אחד ואח"כ הייתי מחיה אותה כי לא פשעה בי, כי כך משמע החייתי, גם אותכה בגי' זה האתון י).

(לד) אל מלאך יי חטאתי כלומר לא כוונתי יפה, כמו ואל השערה ולא יחטיא (שופטים כ טז י). כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי כלומר חכם ונביא כמוני לא היה לי לדעת שאתה נצב לקראתי. ועוד נ"ל שא"ל חטאתי על שהכתי את האתון כ).

(מא) וירא משם קצה העם קרי ביה קוצי העם, כלומר ברשעים שבהם, והם שבת דן, משם בגי' שבת הדני.

(כג, ג) וילך שפי תרגומו יחידי כ), והוא נוטריקון שומר פתאים יי (תהלים קטז ו), איזהו שוטה המהלך בדרך יחידי בלילה כ).

יד) במ"ר פ"כ יא, והובא ברש"י. טו) בכתי"ב: וכי מעולם שמתי בסכנה. טז) בזכירה יכ"ד אכה כל סוס בתוהו ורכבו בשגעון. יז) ילקו"ש. יח) במ"ר פ"כ טו. יט) עי' במ"ר שם. כ) לקח טוב. כא) מדרש אגדה, והובא ברש"י. כב) חגיגה ב, ב.

(ד) **את שבעת המזבחות** ר"ת אשה, אמר בניתי שבעה המזבחות כנגד ג' אבות שבנו ד' מזבחות, וכנגד ד' אימהות, אמר בלעם בניתי מזבחות כנגד כולם. ואע"פ פר ואי"ל כלומר אמר בלעם אם באת לזכור אילו של יצחק זכור פר שעשו כלומר העגל שיש לו ה' שמות נ).

(ח) **לא קבה א"ל בלעם** אין לו כח לקללם, כי עדין לא מתו משה ואהרן ומרים שעתידין ליקבר בג' מקומות שהם ר"ת קבה קדש בית פעור הר ההר, מרים בקדש, אהרן בהר ההר, משה מול בית פעור, **לא זעם** יי לא זעם מ"י, כלומר אינם זזים מעבודת המקום, ובזמן שהם עושים רצונו של מקום אין שום בריה יכולה לשלוט בהם כד).

(ט) **לבדד ישב(ו)ן גי' ת"ך**, כמנין שנים שעמד בית שני. **ישכון** הם עתידין לשכון בארץ ישראל שהיא מהלך לבר"ד יום. **לבדד ישכון** אינם מתחתנין בעמי הארץ כה).

(י) ותהי אחירתי כמותו קאי איעקב דרישיה דקרא, ומדלא כתי' כמותם.

(יג) וקבנו ל' משם כאן החמיר, כי מתחילה אמר ארה.

(טו) **אקרה כה לא אצטרך לילך אנה ואנה**, וזהו ויקר' יי א"ל בלעם.

(טז) מהו שוב א"ל בלעם כלומר תחזיר פניך אליו, ולא כתי' וישב.

(יז) והגו נצב מתחילה כתיב והנה נצב, נ"ל כשהלך בלעם בתחילה הלכו גם הם וחפשו אחרינו מה יעשה, וכשחזר לא מצאו בלעם לבלק על העולה שנא' והנה נצב על עולתו, ולא פ"י מי, ולכך בפעם שניה אמר לו התיצב כה אל תלך לשום מקום, וכן עשה (והנה) [והנה] נצב הוא בעצמו.

(כ-כא) **לקחתי וברך ולא אשיבנה** ר"ת למפרע אלול, וסמך ליה ותרוצת מלך בו רמז שמתחילין לתקוע בר"ח אלול כ), וזהו לא הביט און ביעקב שמתחילין מר"ח אלול לחדש מעשיהם שנא' (עמוס ג ו) אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו.

(כז) **אולי יישר בעיני האלהים** ר"ת איבה, כלומר שמא אישם איבה בינם לבין אביהם שבשמים.

(ג) ע"י פ"י הרוקח ויקרא ע"מ רב. (כד) כתובות סו, ב. (כה) פסחים מט, א. (כו) שו"ע או"ח ס' תקפ"א.

(ל) ויעל פר ואיל מתחילה כתי' ויעל בלק ובלעם, וכאן לא הזכר בלעם, נ"ל שאמר לו לבלק תקריב אתה בעצמך, ר"ל אתה מלך והקב"ה מלך על הכל ונאה למלך שיהא משמשו מלך.

(כד, א) וירא בלעם כי חוב נ"ל שראה ברוח הקדש וזהו ותהי עליו רוח אלהים נ"ל מ) בתלת זמני הויה חזקה כס).

(ד) נאום שומע אמרי אל הנה משבח עצמו, אומר אעפ"י שקולו של הקב"ה מפרק הרים ומשכר סלעים שני' (תהלים כט ה) קול יי שובר ארזים, מכל מקום יש בי כח לשמוע קולו.

(טז) ויודע דעת עליון כלומר אעפ"י שדעת הקב"ה עליונה מכל הדעות ואין דעה יכולה להשיגה אני יודע אותה. מחזה שדי יחזה לך הזכיר אותו שם, כי באותו שם אמר לעולמו דיכט) וכשברא את העולם נתעטף באורה שני' (שם קד ב) עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה, כלומר אעפ"י שאין עין יכולה להסתכל באורו הגדול אני רואה לו).

(ז) יזל מים מדליו מים בגי' מלך לו), וכן מדליו, רמז לשני משיחים.

(ט) אורריך ארור ארור הוא לו) רשע שסיים ברכתו בארור, אבל יצחק סיים ומברכך ברוך (בראשית כז כט) ג).

(י) אל בלעם לקב ר"ת אבל, כי היה אבל וחפוי ראש.

(כד, יד) לכה איעצך מפי אבא מרילי) הרב רבינו שמשון ע"ה שמעתי שפי' מלת איעצך כמו רמז, כמו איעצה עליך עיני (תהלים לב ח), כלומר אגיד לך ברמז העתידות, כי לפי פי' רש"י ז"ל חסר בפסוק הרכה.

(כה, א) ויחל העם נעשו חולין מיד שפרצו בערוה, כי כל הפורש מן הערוה נקרא קדוש שנא' בסוף פ' עריות (ויקרא יא מד) והתקדשתם והייתם קדושים.

(ג) בעל פנור גי' הכל פוער(ים) בו לה).

(ז) ויקח רמח גי' אברהם, כלומר לקח זכות אברהם בידו שנתנסה בעשרה נסיונות ונעשו לו עשרה נסים בו ביום לו).

כז) בכתי"ב: א"כ. כח) יבמות כד, ב. כט) חגיגה יב, א. ל) מדרש אגדה. לא) תירג. לב) בכתי"ב: אותו. לג) ב"ר פס"ו. לד) בגליון: שב אבי בעל הספר. לה) ילקו"ש, הובא ברש"י. לו) עי' תנחומא, וספרי בלק פי' קלא, במ"ר פ"כ כה

(ט) ארבעה ועשרים אלף מדה במדה, הם (לקחו) [שכחו] (ו) אילופה של תורה שהיא כ"ד ספרים ועברו ע"ז שכל המודה בה ככופר בכל התורה כולה (מ), לכך נפלו מהם כ"ד אלף, אמנם פנחס שקינא קנאתו של מקום זכה לכ"ד מתנות כהונה.

מכתיבה אשכנזית.

(כב, ב) וירא בלק ראה שקדרה חמה למשה במלחמת סיחון ועוג כדאי' באין מעמידין (ט) אתיא תת תת. וירא בגי' נקדה החמה. וירא נוטריקון וכעס יראה רשע מ).

(ד) אל זקני מדין לפי שנתגדל משה שם במדין (מ) שאל להם שמא יש בהם איש שיודע ברבריו ובכשפיו לעשות [כמוהו]. בעת ההיא לא היה גבור וחכם במואב כמוהו, כמו גבי דבורה והיא שפטה את ישראל בעת ההיא (שופטים ד ד).

(ה) אל בלעם בן בעור פתורה בגי' זהו פותר חלומות (מ), וכן פתורה אותיות הפותר. בלעם בלע עם (מ), שבא לבער את ישראל מן העולם ולבלעם, היינו בלעם בן בעור. על מה נ(י)אץ (תהלים י יג) בגי' [זה] בלעם בלק, אמר בלב(ב)ו (שם) בגי' בלעם [ו]בלק (מ).

(ד) בלחך השור בגי' סיחון[ן] מלך חשבון (מ). במדרש ויכלו א"ר יוחנן הקולית של אחד מהם היה עשרמה) אמות, והקולית אחד משליש באדם (ו), ראה גבורה שהיה בהם שלא היו צריכים לסיוע (מ). ולמה שלח לבלעם, שהוא יועץ רע והוא מלך אדום הראשון (מ), דכתי' (בראשית לו לב) וימלוך באדום בלע ושם עירו ד נ ה ב ה היה יועץ לפרעה ד י נ ה ב ה נתחכמה לו (שמות א י), וזהו וימלוך באדום בלע בן בעור (מ).

(ה) הגה עם יצא הנ"ה רבואות (ו) יצאו ממצרים. ממו"י כנגדי, איני רואה אותם והם רואים אותי (מ). ממו"י כתי', רוצים להכריתני, כמו כי אמילם (תהלים קיח י).

י"ב ניסים. (לז) כ"ה בכתי"ב. (לח) ספרי שלח טו כב. (לט) תענית כ, א. (מ) בפסוק (תהלים קיב י) רשע יראה וכעס, עי' ילקו"ש. (מא) במ"ר פ"כ ד. (מב) במ"ר פ"כ ז. וכ"ה בעה"ט. (מג) סנהדרין קה, א. עי' ערוך ערך בלע. (מד) כ"פ ברוקה. (מה) בד"ר פ"כ ז איתא י"ח אמות. (מו) ברוקה נוסף נמצאת אומר כל אחד מהן היה נ"ד אמות חוץ מראשו. (מז) רש"י דברים ב לב. (מח) ברוקה והוא היה מלך הראשון לפני מלך ישראל. (מט) עי' ברוקה. (נ) ר"ל ס' רבוא, וכ"ה בבעה"ט ורוקה. (נא) בבעה"ט מפני הענגים שמקיפים אותם, וכ"ה ברוקה.

(ו) ועתה לכה מלא ה', כי הם ד' דגלים וערב רב יצאו אחריהם (נ). נכה בו אני בחרב ואתה בפה. אולי אובל נכה בגי' בלק, זהו פיו הכשילוג). אשר תברך מבורך בלעם הקוסם היה רואה במזלות וכשרואה טובה לאדם אומר לו תן לי שום דבר ואברכך ואקיים לך טובה. ואשר תאזר יואר בגי' שקללת את מואב (ז), איך לך מואב (לעיל כא כט). ואשר תאזר יואר ס"ת ג' ר', הם ת"ד אלף רגלי שרצה לקלל.

(ח) ויאמר אליהם מלא י', אמר הנבואה נקראת ב"י עינינים (ט) וישראל עברו על עשרת הדברות.

(יב) כי ברוך הוא ברכתי אבותיהם וכהנים מברכים אותם ואני מסכים על ידם (ט).

(יז) השניים אמרו קבה ובלק אמר ארה, אלא בלק לפי שאמר ארה לי הוא יותר מן קבה וא"ל הקב"ה לא תלך עמהם ולא תאור, לכך אמר לשניים ולכה נא קבה לי (ט).

(יח) ויאמר אל עבדי בלק ולמעלה אמר אל שרי בלק והלא היו השניים נכבדים, אלא לעבדיו ולבני ביתו גילה דעתו רחבה להרבות שכר גדול ולכבדו (ט).

(יט) מה יסף חסר, שמא יחסרני מן הדיבור שאני חפץ לקלל בניו.

(כ) ויבא אלהים | אל בלעם פסק, אין השם נגלה לאומות העולם אלא בחצי הדיבור (ט). ויקר אלהים על בלעם (לקמן כג ד) כמו קרי טומאה (ס). בלעם לילה גי' ליל (ה) פסח (סא).

(כא) וילך עם שרי מואב מכאן רכוב כמהלך דמי בפ"ק דקידושין (סג).

(כב) ויתיצב מלאך זה מיכאל, הנה מ ל א כ י ילך (שמות לב לד) (סג).

(כח) כי הכיתני זה שלוש רגלים לא זכרת מה שישראל אומרים זה אלי ואנוהו (שמות טו ב) ועולים שלוש רגלים.

(כג) מלאך יי נצב בדרך ר"ת בגי' מיכאל.

(נב) עי' רוקח ובעה"ט. (נג) לקח טוב. (נד) כ"ה בבעה"ט, ואולי צ"ל כשקללת. (נה) אדר"נ פל"ד ה"ח. (נו) חולין מט, א. (נז) עי' לעיל בפירוש ר"א. (נח) עי' רוקח ובהערות שם. (נט) עי' רוקח. (ס) ב"ר פנ"ב ה. (סא) במ"ר פ"כ יב. תנחומא ח'. (סב) לג, ב. (סג) אגדת בראשית פל"ב ע"ש בהגהות בשם כ"י, עי' למכסה

אברהם לקח שני נערים וכן בלעם, לכך אחז"ל (סו) שלשה אין רשות לשטן להזיק לשנים נראה ואינו מזיק, שהרי וילכו שניהם יחדיו (בראשית כב ח) אברהם ויצחק בעקידה נראה להם ולא הזיקם, לאחד נראה ומזיק כשבא בלעם למקום צר לא היו נערי עמו והוזק, שהרי ראה המלאך.

ולמה הכה אתונו ולא קללה, לפי שהיה בדעתו לקלל ישראל ולא היה רשאי לקלל ב' קללות ביום א' (סו), ודוגמת גיחזי החיה את הכלב (סו) במשענת אלישע וכששם על פני הנער אין קול ואין עונה.

(ל) הִלּוּא מלא ו', כי ו' דברים דברה עמו, לפי שאמר בלעם שאולה היא, השיבה אנכי אתונך, אמר לטעינה בעלמא, אשר רכבת עלי, אמר נערה היא, השיבה מעודך עד שאמי מעוברת רכבת עלי, אמר אקראי בעלמא, השיבה עד היום הזה, אמר רבצנית היא, השיבה ההפכן לשון רגילות, וכי הרגלתי כן, כמו הסכן נא עמו ושלם (איוב כג כא) (סו). הפכנתי נתחממתי עמך ברביעה (סו), אשר רכבת עלי בגי' אשר רכבתני, רכב על אתונו בגי' שכב אתונו (סו).

(לב) ג' רגלים יש להם זכות ג' אבות, פ"ק דע"ז (ע). שְׁרֵשׁ מלא ו', יש להם זכות שרה רבקה רחל לאה בלהה זלפה. יצאתי ממחיצתי שאני מלאך רחמים ויצאתי לשטן (טו). בזאת הפרשה עשרה פעמים מלאך יי, כנגד עשר נסיונות שנתנסה אברהם. ירפ באתב"ש מגן (ע), שהקב"ה אמר לאברהם אנכי מגן לך (בראשית טו א) ואותו זכות עמד להם. י' פעמים מלאך יי, כנגד יצחק שבירך את יעקב עשר ברכות, ואלו הן, ויתן לך מטל השמים א', ומשמני הארץ ב', ורוב דגן ג', ותירש ד', יעבדוך עמים ה', וישתחוו לך לאומים ו', הוה גביר לאחיק ד', וישתחוו לך בני אמך ח', אורריך ארור ט', ומברכין ברוך י' (בראשית כז), לכך ירפ באח"ס בט"ע גי"ף דכ"ץ הל"ק ומ"ר זנש"ת בגם, לפני אותיות ירט ב ג ס עולה מ"ה, שאין דור חסר ממ"ה צדיקים כדאמרי' (בשר) [בכל הכשר] (עג). וכנגד יעקב שנתברך ב' ברכות, לכך ירפ באלב"ס שטר, אמר לו המלאך שטר יש לי בידי בשעה שנתאבקתי עמו לא הניחני עד שבירכתיו ואתה רוצה לקרוע את השטר.

(לג) אותכה הרגתי מלא ה', כי בה' דברים פשעת, לא תלך עמהם א', לא תאר ב', ויקם בבקר ג', ויחבוש אתונו ד', וילך ה', הייתי נוטל נשמתך שיש לה ה'.

עתיק. (סד) ברכות מג, ב ע"י ירושלמי שבת פ"ב ה"ו. (סה) כ"ה בבעה"ט.
 (סו) בתוספתא לתרגום מ"ב ד א' שהחיה אריה. (סז) ע"ז ד, ב. (סח) סנהדרין קה, ב. (סט) שם. (ע) הובא ברש"י וע"י לקח טוב עה"פ ותרא האתון. (עא) במ"ר פ"כ יג. (עב) במ"ר שם טו. (עג) חולין צד, א.

שמות(ע). ואותה מלא ו', כי היא ענתה לך ו' דברים(ע) ונבראת ביום ו' בע"ש בין השמשות שנגזר שתדבר(ט). החייתי מלמד שהרגה(ט).

(לד) ועתה אם רע בעיניך כן דרך לבטל דברי הבורא, כשהוא אמר לאברהם העלהו (בראשית כב ב) ביטלת דברו, ועתה הוא אמר לי לך איתם ואתה מונעני, מיד השיבו לך עם האנשים רמז לו שחלקו יהיה עמהם, האנשים בגי' הנה יהיה חלקך עמהם(ע).

(לח) כאשר ישים בפי בגי' מלאך. בפי בגי' הזמם, זהו שני' (תהלים קמ ט) זממו אל חפק ידומו ס"ת בגי' בלעם.

(לט) חוצות בגי' הן מקח וממכר(ט), העמיד לו שווקים ואוכלסין הרבה ואמר ראה מה שמבקשים לעקור.

(מא) במוות בעל זהו פעור שפוערין לפניו, בעל בגי' צואה.

(כג, א) בנה לי בזה ז' מזבחות כך מנהג בני נח, כמו בסוף איוב קחו לכם שבעה פרים ושבעה [אלים], אילים מלא י', כי קרבן שלם אביא כנגד איל יצחק שהוא ניסיון עשירי, והבטיחו שיפלו ישראל פ).

(ג) על עלותך חסר, כי השם לא בחר בה פ), טוב פת חרבה ושלוח בה מבית מלא זבחי ריב (משלי יז א) טוב מנחה בלולה בשמן וחרבה מכל זבחים שהביא להריב עם ישראל פ), מבית מלא זבחי ריב ר"ת ממזר, כי עמון ומואב ממזרים היו, לכך אין פסוק מתחיל בזי"ן ומסיים בזי"ן כי אם בישעיה (טז יג) זה הדבר אשר דבר יי אל מואב מאז, זי"ן לשון זנות וזמה. וי"ך שפי בגי' חיגר ברגל, כדאי בפק"פ דסוטה פג). שפי נוטריקון שה פזורה ישראל (ירמיה ז יז), שהלך לקללם.

(ז) וישא משלו בגי' מסוף העולם ועד סופו(ד). מהררי קדם בגי' מאבות העולם פס). ינחני בגי' לגה(י)גם(פ).

(ח) אזעם לא זעם בגי' זהו בלא כעס בו ביום פ). בא וראה שלא זעם, כשקיללם נא' (דברים כח טו) ובאו עליך כל הקללות, ולא ייחד שמו הנכבד, אכל בברכות

עד) ב"ר פ"ד ט. עה) ע"ז ד, ב. עו) אבות פ"ה ט. עז) במ"ר פ"כ טו. עח) שם שם יז, והגי' עם התיבות. עט) שם שם יח. פ) ברוקח עה"פ כאשר דבר בלעם, מן הנבואה הבטיחו שיפלו. פא) ברוקח: שאמר לי טוב וכו'. פב) במדב"ר פ"כ יח. פג) י, א. פד) נדע"ל בגי' והיה קולו מסוף וכו', ועי' בעה"ט. פה) ברוקח ובעה"ט. פו) עי' רש"י ודעת זקנים. פז) עי' רש"י ודעת זקנים.

כתי' (לעיל ו כד) יברכך יי' וכו', יצו יי' אתך וכו' (דברים שם ח). בפורענות כתי' (ויקרא יג ב) אדם כי יהיה בעור בשרו שאת, ולא נאמר מכם, ובקרבנות כתי' (שם א ב) אדם כי יקריב מכם פס).

ולמה הזכיר יעקב וישראל, אמר בלעם הקב"ה בירכן כששמך יעקב ושוב בירכן כששמך ישראל, לכן לא אקללך לא אוכל פט).

(ט) כי מראש [צורים] בגי' כי מזכות האבות ז). מגבעות בגי' הן האמהות ז). מראש צורים בגי' מאברהם ישחק יעקב ז). מראש צורים בגי' מזכות האבות. צורים ומגבעות בגי' האבות ואמהות. מראש צורים בגי' (מן קדם) [מקדם] שנברא העולם. בגי' לראש שנה, שבו נולדו האבות אליבא דר' אליעזר ז), והאבות עלו במחשבה קודם שנברא העולם שני' (תהלים עד ב) זכור עדתך קנית קדם ז). מראש ז). כמו עטרת התורה, אין ראשית אלא ישראל דכתי' (ירמיה ב ג) קדש ישראל ליי ראשית וכו' ז), בראשית בגי' ישראל בחר בעמים. כי מראש צורים אראנו ומגבעות ס"ת אותיות ויתשם, נתנבא שכן שנים מיציאת מצרים עד גלות עשרת השבטים ז). לבדד ישכן בגי' ת"כ, כשנות בית שני ז). לבדד ישכן בגי' בימי משיח ז).

(י) מי מנה עפר יעקב והיה זרעך כעפר הארץ (בראשית כח יד) [כ] עפר בגי' נערים, עפר כמו עפר האילים (שה"ש ב ט), כי נער ישראל ואוהבו (הושע יא א), כל מה שעושים ישראל אומר נערים הם. מי מנה עפר יעקב בגי' תחילת אותיות של י"ב שבטים, מצות ק) העושין בעפר לא תחרוש לא תזרע כלאים עפר פרה וכיסוי הדם וטומנים מילה בעפר. ומספר את רבע ישראל אפי' דגל א' שהוא רבע ז). רבע באתב"ש גש"ז, בגי' יש, להנחיל אוהבי יש (משלי ח כא), ובגי' יקר ובגי' שבת. תמת כתי', מתממת במיתות קשות, סימן נתן בעצמו מות ישראל או ותהי אחריתי כמוהו. ישרים בגי' אבות העולם, כי אחרית האבות אברהם יצחק יעקב הם בקם, בגי' בלעם ז).

(כז) לכה נא מלא ה', ראה שיהרג עם חמשת מלכי מדין.

(יד) שדה צפים כולם חסרים ו' לבד מצופים מהר אפרים (ש"א א א), שהיה צופה מה למעלה ומה למטה ובר' רוחות, הרי ו', וכו' סידרי משנה. צופים א"ל

פח) ברוקח בקללה לא כתיב את לשון ריבוי, בברכה כתי' את הברכה. פט) עי' רוקח, ובעה"ט. צ) תנחומא יט. צא) רוקח ובעה"ט. צב) במ"ר פ"כ יט. צג) ר"ה י, ב. צד) תנחומא נשא יא. צה) אולי צ"ל מראש בגי' ישראל. צו) ויק"ד פל"ו ד. צז) עי' ברוקח פ' נציבים פס' ויתשם. צח) יומא ט, א. צט) ילקו"ש. ק) ברוקח בשם מדרש ויכולו [הובא בילקו"ש] י מצות מקיימים [בעפר] וכו'. עיי"ש ברוקח. א) כ"ה ברוקח. ב) עי' רוקח.

ראש הפסגה ס' למשה, ראה בקסמין שם ישראל נפוצים ג) והיה סבור ששם ישראל נפוצין ולא יודע למשה שנאמר לו שם (דברים ג כז) עלה ראש הפסגה.

(טו) ואנכי אקרה בה כדי שאוכל להפיל בה יהיה זרעך (בראשית טו ה).

(טז) ויקר יי ולמעלה אלהים, אלא בתחילה במדת הדין ועכשיו במדת רחמים ד).

(יז) למעלה והנה נצב וכאן והנו נצב, כי למעלה היו סבורים שיקללם וכשראו שבירכם הניחו יחיד ה).

(יח) בנו צפר חסר ו', כי נחסרת מכבודך.

(טז) בלעם בגי' בליעל.

(יט) לא איש אל ויכזב להטיב לישראל ולהרע לכל המצר להם. ויתנחם וינחם יי על הרעה אשר וכו' (שמות לב יד) לא יעשה לא נפל דבר הטוב אשר דבר על ישראל (יהושע כא מג). לא איש אל ויכזב מה שגזור פורענות על הגויים, אבל לישראל ויתנחם. ולא יעשה כשעשו העגל שיכן משכנו בתוכם. לא איש אל צעק בקול רם ונשמע קולו מסוף העולם ועד סופו) עתיד איש אחד לומר שהוא אל ולא איש (אל ו), ואם יאמר כן ויכזב עתיד לומר אין לו אב, לא כי ובן אדם.

(כא) לא הביט און ביעקב כשבירכוט) ויתן לך האלהים (בראשית כז כח). לא הביט און כשמכרו את יוסף, אלא יי אלהיו עמו כשמכרו את יוסף הסכים על החרוט). ותרועת מלך בו אורנו וארון חי העולמים הולכים יחדי) ויהי יי את יוסף (שם לט ב). לא הביט בראובן כשבלבל המצע, ולא ראה עמל שנמחל. לא הביט און אין ח"ט באותיות השבטים י), כלך יפה רעיתי ומום אין כך (שה"ש ד ז). לא ראה עמל אילו יוצאין מן הגלות, ועמך כולם צדיקים (ישעי' נב ח).

(כב) אל מוציאם ממצרים כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז טו).

(כא) יי אלהיו עמו כי עין בעין יראו (ישעיה נב ח). מה שהיה הוא (קהלת א ט) ר"ת משה, כגואל ראשון כך גואל אחרון.

ג) במ"ר פ"כ יט. ד) ע"י רוקח ורמב"ן. ה) ע"י במ"ר פ"כ כ. ו) במ"ר פ"כ כא. ז) ירושלמי תענית פ"ב ה"א. ח) תנחומא ב' תולדות י, ע"ש. ט) פדר"א פל"ח. י) סוטה יג, א. יא) ע"י ירושלמי יומא ספ"ז.

(כב) כתועפות ראם לֹו רואים ואינם נראים, מסוככין בעננים יג).

(כג) בִּי לֹא נחש ביעקב אין שום נחוש מועיל ביעקב, וְלֹא קסם מועיל בישראל, ומה הועילו שהביאו זקני מדין קסמים בידם. כַּעַת יבא [עת] שישאלו לישראל מה פַּעַל אֵל. ירושלמי דשבת יג) כבחי ימיו של עולם היה עומד אותו רשע. כַּעַת יאמר ליעקב זה היה תתקעֹו לפרט, ואז יהיו בלבחות, כי שני מלכים היו ונהרג אחד, והו מלך אחד, והיו גלחמים עיר בעיר ממלכה בממלכה ליוצא ולבא אין שלום איש כל הישר בעיניו יעשה.

(ט) הֵן עַם כְּלָבִיא יקום, הֵן עַם לְבַדֵּד יִשְׁכּוּן, למה אמר ה' יד), אלא אותיות הן אין להם זוג, א"ט ב"ח ג"ז ד"ו, ה' אין לה זוג, י"צ כ"ף ל"ע מ"ס, נ' אין לה זוג, כך ישראל הן כשעומדין טו) מן התורה חוטפין כאריות המצות ק"ש וממליכין להקב"ה כאריות בגבורה, לֹא יִשְׁכַּב עַד יֵאכָל טַרְף שאומר יי אלוהינו יי אחד, המחבלין שבאו ליגע בו שומעין ובורחין, והקב"ה שומרו ופוקד נפשו, בידך אפקיד (תהלים לא ו), אמר בלעם אין אומה יחידה כזו, הן עם לבדר. הן עם כְּלָבִיא וכו' יקום בקומך טז). עַם כְּלָבִיא יקום בגי' זהו וז) [הוא] על מלכי מדין. לֹא יִשְׁכַּב בגי' זהו משה ח). יֵאכָל טַרְף בגי' הן ככלק בלעם. הן עם הפסוק מתחיל ומסיים בה', ניבא שלא ישכב משה עד שיהרוג ה' מלכי מדין ואת בלעם ששקול ככולם יט). בפי' בתרא דסוטה יט) מ"ב קרבנות שהקריב נטלו מישראל מ"ב נערים בימי אלישע, כי הזכיר עליהם שם בן מ"ב אותיות ויקללם כ).

(כד, א) וְלֹא הֵלֵךְ כַּפֶּעַם אמר מעתה כל רצוני בלא רשות בוראי כי מפלת משה הוא שקול ככל ישראל נשאר שם מת נכ).

(ב) וְהִיא עֲלִיזָה רֹוח כי ראה מלכים שיצאו מהם.

(ג) נֶאֱמַר זו גזירה שאינה חוזרת, כמו בי נשבעתי נאם יי (בראשית כב טז). ואמר שלשה פעמים נאם, לבטל ג' ברכות יברכך יאר ישא, ולא יזכור ג' אבות.

יב) וכו"ה כבעה"ט לעיל פסוק ה'. יג) ספ"ו. יד) ברוקח בשם ויכולו והובא בילקוט"ש רמז תשס"ח. טו) ברוקח כך ישראל הם ישינים מן המצות ומן התורה עמדו משנתן כאריות חוטפין קריאת שמע וממליכין הקב"ה ונעשין אריות וכשבא לישן אינו ישן עד שממליך להקב"ה. טז) חסר כאן, וברוקח: וּכְאֵרִי יִתְנַשֵּׂא לֹא יִשְׁכַּב ובשכבך. יז) במ"ר פ"כ כ. יח) בעה"ט. יט) מז, א. כ) מ"ב ב' כד ויקללם בשם ה'. כא) ברוקח: אמר [עתה] אעשה כל רצוני בלא רשות בוראי כי ראה מעלת משה הוא שקול ככל ישראל נשאר שם מת אמר אדבר אקוב ואאור.

בנו בנביאות(ג). בער חסר, כי נבער מדעת. נאם הגבר שמתגבר על כל הנביאים(ג) ורואה עד סוף כל הדורות, והתרנגול נקרא גבר ויודע לכוין אותה שעה, כן בלעם, בפ"ק דע"ז(ד).

(ד) נופל שלא היה מהול, כי הערלה מאוסה(ה), אומות העולם רואים הכבוד ונופלים על פניהם(ו), ויפל אברהם על פניו (בראשית יז ג) כשהיה ערל, אבל בהמולו בשר ערלתו לא נפל עוד, וירא אליו י"י באלוני ממרא והוא יושב (שם יח א), לכך נרמזה מילה להפך בס"ת יחזה נפל וגלוי עינים. לפי שהערלים מרופים לכך מילה בסוף אלו התיבות של פסוק ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה (משלי ט יח), אבל תמים(ט) תהיה עם י"י אלהיך (דברים יח יג). לכך שם הנכבד בסוף אלו הדי' תיבות מי יעלה לנו השמימה (שם ל יב), ובר"ת מילה. נאם שומע אמרי אל ס"ת מעיל, לכן משימין מעיל על ספסל של מלאך הברית ובעל הברית. מחזה שדי יחזה שדי באתב"ש בק"ם, סופי תיבות של האבות מקב, בגי' בלעם, שהיה נביא כאבות, ובאבות דר' נתן(מ) אומר בלעם נולד מהול.

(ה) מה טובו ב' במסורת, כאן, ומה טובו דודיך אחותי כלה (שה"ש ד י), לומר כשם שהכלה מוצנעת בתוך חופתה כך היו ישראל במדבר פתחים שלהם לא היו מכוונים ואין אחד מביט באשת חבירו ובאהל חבירו(ט). מה טובו אהליך זה אוהלים של מטה(ז), כי אוהלים של מעלה נכשלין בהם יש עובדין לחמה ויש ללבנה, אבל של מטה אדם נכנס לבית הכנסת או לבית המדרש ואינו חוטא(ח). ענין אחר כי יעקב באהל מעלה בכסא הכבוד(ט), ודמות פניהם (יחזקאל י כב) ס"ת תם, ויעקב איש תם יושב א(ו) ה ל ים (בראשית כה כז) בגי' ת"ל(ג). ומשפנותיך ישראל שני משכנות משכן של מטה מכוון כנגד של מעלה(י), אלה פקודי המשכן משכן העדות (ויקרא כח כא). ומשפנותיך ישראל שני משכנות בתי(כני)סיות ובתי מדרשות, ילכו מחיל אל חיל (תהלים פד ח) לה, זהו מה טובו אהליך יזכו אל מה רב טו בך (שם לא כ) שולחנות הערוכין לכל צדיק, אשר צפנ"ת אותיות בעשרת הדברות. מה טובו בפסוק ו' תיבות, כנגד נוב וגבעון וגלגל ושילה ובית עולמים שנים(י). אמר בלעם מה אקוב לא קבה אל, גלוי היה לפניו שהיה לי לקלל ישראל בסוף מ' שנה במדבר, וציוס תחילה במלאכת המשכן לעשות עשר יריעות תכלת וארגמן אורכן כ"ח ורחבן מ' אמות, סך הכל ס"ח, וי"א יריעות עזים ארכן שלשים

(כ) סנהדרין קה, א. (כג) במ"ר פי"ד כ. (כד) ד, א. (כה) וכ"כ ברש"י רוקח ובעה"ט. (כו) במ"ר פי"ב ח. (כז) ר"ל אבל המהול נאמר בו עם ה'. (כח) פ"ב ה. (כט) ב"ב ס, א. (ל) כלומר בתי כנסיות ובתי מדרשות כדאיתא סנהדרין קה, ב. (לא) ילקו"ש רמז תשע"א. (לב) ב"ר פס"ח יב. (לג) כנר' רומז למקדש שהי' ת"י שנים. (לד) מכילתא בשלח פ' מכן לשכתך. (לה) ע"י ברכות סד א. (לו) כ"ה

אמות ורחבן מ"ד, סך הכל ע"ד, תצרך הכל יחד ויהיה כמנין בלע"ס, להגן על קללותיו הקדים רפואה למכה, ועל זה אמר מה טובו אה"יך יעקב משכנותיך ישראל.

(ו) כנחלים נטיו שהם מעלים מטומאה לטהרה כך בתי כנסיות ובתי מדרשות (ו). הוא רצה לומר כנחלים הפוסקים, והקב"ה משיבו נטיו, הנני נוטה אליה כנהר שלום (ישעיה סו יב) (ל). תלמידי חכמים (ט). כארזים בקש לומר שאין עושים פירות אמר הקב"ה עלי מים שגועו מחליף ואין הרוחות עוקרים אותם (מ). כארזים כנחלים כגנות באהלים נגד ד' אימהות או ד' דגלים.

(ז) יזל מים בגי' יגדל מלך, אין מושחים מלכים אלא על המעיין כדי שתמשך מלכותו כדאי' בהוריות (מ), וכן תרגם אנקלוס יסגא מלכא. יזל מים זה שאול, וזרעו במים רבים דוד ושלמה (נ). ולמה נלקחה המלכות מן שאול, לפי ויחמול על אג (ש"א טו ט), וזהו וירם מאגג מלכו. וא"ת יפסוק מלכותו, ת"ל ותנשא מלכותו ע"י אסתר. ותנשא בגי' אסתר (ה) מלכה.

(ח) והזכיר שני פעמים אל מוציא (ג) כימי משה ולימות המשיח, אחד מעיר ושנים ממשפחה (ירמ' ג יד) (מד).

(ט) כרע שכב כארי ויעקב אמר כרע רבץ כאריה (בראשית מט ט), אלא בלעם כוון לרעה ואמר שכב כארי ולא אמר אריה, עתיד אחד לעמוד, עלה אריה מסוככו (ירמיה ד ז), ארי במסתרים (איכה ג י) אריה כתי', בחודש ה', ב א ב עולה ה', ובא להריב, אומם) במסתרים תבכה נפשי (ירמיה יג יז) ואז שכב, אבל לעתיד לבא וכביא מי יקימונו. ועוד אמר תחילה הן עם כלביא, אם חוטאין מורידן לתחתונה ותש כחן כלביא, ואם עשו מעט תשובה מתגברין ונעשין כאריות, וכארי יתנשא. ובלעם שהיה דעתו לקלל סיים בארור, ויצחק שכין לברכה סיים גם ברוך יהיה (בראשית כז לג), ומברכין ברוך (שם שם כט), טוב עין הוא יבורך (משלי כב ט) (מו). וכארי יתנשא זו מלחמת בית דוד, אשר לבו כלב האריה (ש"ב יז י), שכב כאריה אם יבא מלא רועים מקולם לא יחת (ישעיה לא ד) כי ארי גדול ואיננו ירא,

ברוקה ובעה"ט. (לז) ברכות טז, א. (לח) עי' רוקח שזה קאי על כגנות. (לט) ילקו"ש רמז תשע"א. (מ) עי' ילקו"ש שם בשם ילמדנו. (מא) יב, א. (מב) ילקו"ש שם. (מג) ברוקח: והזכיר ב' פעמים אל מוציאו ממצרים, כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. (מד) שם: אל מוציאו, אפילו אם אחד היה שם היה מוציאו. (מה) אולי צ"ל אז, ועי' ברוקח איכה שם. (מו) ב"ר פס"ו ד. והובא בבעה"ט, ועי' רוקח.

זהו גור אריה יהודה (בראשית מט ט) ר"ת בגי' דוד. ומקללך אאר (שם יב ג) בגי' ובלעם הבא לקלל בניך (מ).

(י) והנה ברבת ברך זה שלש בתלת זמני היא חזקה ממ) מעתה לא אבקשך עוד, וגם אמרת אורריך ארור מעתה לא תוכל לאררם.

(יד) הולך לעמי בגי' יהיה [ב]חלקם (מט).

(כ) וישא בלעם את עיניו בתחילה היו לו ב' עינים, וכשאמר ומספר את רובע ישראל (לעיל כג י) שמונה רביעיותיהן של ישראל וכו' סימא עינו, בסוף המפלת י). וירא את ישראל שוכן לא היה יכול לראות בלתי שבט דן, מפני העננים שסביבותם, אבל שבט דן הענן פלטם מפני ע"ז שהיה בידם פסל מיכה, וראיה לדבר אפס קצוהו תראה וכולו לא תראה (לעיל כג יג).

(טו) בנו בער כשחזר למקומו נבער מדעת ולא דבר עוד השם ונעשה קוסם (נא). ונאום הגבר שתום העין כשאדם סותם עין אחת אז יכול לחשוב בעומק לבו כך מנהגו.

(טז) ויודע דעת עליון לפי שרצה לגלות מדוד עד מלך המשיח ועד אחרית הימים, אמר כך (נ) דעת עליון מה גזר בשמי מרום, ואני (ג) שומע מפי המלאך אשר שומע אמרי א"ל, ומי הוא שיוודע דעת עליון זהו ל פ ל מ ו נ י המדבר (דניאל ח יג) בגי' גבריאל (מ). מחזה שדי שיש בידו די להטיב לימות המשיח, וראה כמה מיני זוהר ומתוך המראות רואה ויודע מה שעתיד, וזהו וביד הנביאים אדמה (הושע יב יא), ואשמע אחד קרוש מ ד ב ר (דניאל ח יג) בגי' גבריאל.

(יז) אראנו ולא עתה ביאת משיח בן אפרים (נ). ולא קרוב משיח בן דוד. (אשורנו) [אראנו] לדוד איך ילחם ויעקר מואב (ט) ולא עתה בימך, [אשורנו] ואיך ישכיב אותם ארצה ולא קרוב לא בימי בנך ובן בנך כי אם לעתיד דרך כוכב וכו' (ט).

(יט) וירד מיעקב והאביד שריד מעיר רומי, אין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל (נ) שהם ירודים קטנים שבשכטים, אם לא יסחבום צעירי הצאן (ירמי' מט כ).

מז) ילק"ש רמז תשס"ו בשם ילמדנו. מח) יבמות סד, ב. מט) סנהדרין קה, א. נ) נדה לא, א. נא) סנהדרין קו, א. נב) ברוקח: אמר כאן ויודע דעת וכו'. נג) ברוקח: ואני יודע ושומע וכו', עיי"ש ברוקח. נד) תנחומא ב' בראשית ס" כג. נה) ע"י רמב"ם פ"א ממלכים ה"א וקרית מלך שם, ובתי"ו כאן. נו) ע"י ש"ב ח. נז) ע"י ברוקח. נח) כ"ב קכג ב.

(כה, א) ועתה [וכר'] אינצ'ץ, ויחל העם בלעם נתן לבלק את העצה שנא' (לקמן לא טז) בדבר בלעם, לכך נידון בשכבת זרע ורתחת כדאי' בגיטין ט).

שייך לעיל (כג, י) מי מנה עפר זו המילה שמטמינים בעפרס), ע' מזוינין כן סא) בעפר יעקב ונשאר בנתים פרי, רמז ממקום שהאיש עושה פרי משם הוא נימול. ע"א פרי ע', פרי של יעקב בשבעים נפש רבו לס' רבוא, ומי יכול למנות, וכנגדן העמידו ע' סנהדרין, פ ר י ע ק ב פריו של אברהם שנ' (בראשית כו ה) עקב אשר שמע אברהם. ועוד עפר יעקב רמז פ ר י ע זו הפריעה, מי מנה עפר יעקב הרי ה ע פ ר י זהו אותיות פריעה, בגי' שס"ה, וזהו שוב מול את בני ישראל ש נ י ת (יהושע ה ב) בגי' פריעת, כי כל ביתה לבוש שנים (משלי לא כא) זו המילה שהיא אדומה כשני. שְׁנִים שְׁנִים, שני דברים מילה ופריעה, וז"ש ושוב מול את בני ישראל שנית, זו מילה שנייה היא ה פ ר י ע ה כנגד שס"ה מצות לא תעשה. חרבות צורים (יהושע שם) חרבו של אברהם שנקרא צור שנ' (ישעיה נא א) הביטו אל צור חוצבתם, וכת' (שמות ד כה) ותקח צפורה צור.

ליקוטים.

(כב, ד) ויאמר מואב אל זקני מדין אתם בני אברהם והם בני אברהם, לכם נתן מתנות ולהם נתן מתנות, להם מסר שם ולכם מסר שם ספ), בואו ונקללם בשם, ענה בלק אין הקללה מועלת, לפי שאין שם טמא חל על שם קדוש, אלא נשלח אחר בלעם שידוע השעה, וזהו וישלח מלאכים לקרוא לו. מפר אותות בדים וקוסמים (ישעיה מד כה) ר"ת אותיות מואב.

(כג, ה) שוב אל בלק וכה תדבר ר"ת אבות, כי בזכות האבות ניצולו ובזכותם מפר אותות בדים וקוסמים יהולל.

(ג) וילך שפי נוטריקון שה פזורה ישראל (ירמיה נ יז), והוא כיון לאבדם ולפזרם בגלות אומה הרשעה, והקב"ה הפך קללות ועשה שפי נוטריקון שומר פתאים יי (תהלים קטז ו).

סדר פנחס לה"ר אפרים זלה"ה

(כה, יא) **פינחס בן אלעזר קרי ביה פנה חס**, כלומר פנה חס על כבודו של משה רבינו ע"ה, שאמר לו זמרי אם זו אסורה או מותרת בת יתרו מי היתירה לך (כ). **בן אלעזר בן שהקב"ה עזרו**. בן אהרן בן שזכה לכהונה גדולה כאהרן הכהן. **בקנאו את קנאתי** כלומר קנאה שהיתה מוטלת עלי לעשות ולקנאת וזו היא ע"ז שנא' (שמות כ ה) **לא תעבדם כי יי אלהיך אל קנא הוא**, והם עבדו ע"ז שנא' (לעיל כה ג) **ויצמד ישראל לבעל פעור**.

(יב) **שליש כתי"ב** וקרי ביה שלום, כלומר שלם לו הקב"ה שכרו והראה לו עשר נסיונות בו ביום (ג), ולכך פינחס בגי' יצחק, כי הוא הנס העשירי שנתנסה אברהם היה עקידת יצחק (ד). עוד דע כי פינחס עולה ד' פעמים בן, שהם כנגד יסודות ארמ"ע (ה), וכשהרג זמרי נתפשט מהג' יסודות, כי פרח נשמתו כמאמר חז"ל, ונשאר בו בחינת בן אחד שהוא בחינת האש, ולזה נקרא אליהו, שהוא בגי' בן, וז"ש (מ"ב ב יא) **ויעל אליהו בסערה וכו'**.

(יג) **כהנת עולם** אעפ"י שכהן שהרג את הנפש נפסל מן הכהונה (ו), אבל זה לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי (ז). **ויכפר על בני ישראל** מה כפרה כפר על בני ישראל, נ"ל שהעביר פנים של זעם מהם כמ"ש אכפרה (ח).

(יד) **נשיא בית אב** לשמעוני כלומר לא עשה כזקנו שמעון שקינא על הזנות במעשה שכם, וזה הרבה זמה בישראל. **לשמעון** נ"ל לשם עני, כי רוב הסופרים והמלמדים הם משבט שמעון (ט) שנאמר (בראשית מט ז) **אחלקם ביעקב, וכתי' (שם שם ה) כלי חמס מכרותיהם, נוטריקון חזנים מלמדים סופרים, חמס**.

(כו, ט) **בהצותם על יי וכי על יי הצו והלא על משה הצו**, מכאן הנלחם עם ת"ח הגונים יראי יי כאילו נלחם כנגד המקום (י) שנא' (דברים י יב) **את יי אלהיך תירא, לרבות ת"ח (כ)**.

(א) במדב"ר פ"כ כד. (ב) כלומר ו' קטיעא. (ג) תריו"נ לעיל פסוק ח'. (ד) סנהדרין פט, ב. (ה) אש רוח מים עפר. (ו) ע"י ברכות לב ב ויבמות ז א. (ז) זבחים קא, ב. (ח) ע"י שמות לב ל אולי אכפרה, ובכתי"ב כמו אולי אכפרה פניו, ע"י בראשית לב כא. (ט) ב"ר פצ"ט ח, פס"ו. (י) ע"י סנהדרין קי א. (יא) פסחים כב, ב.

(כד) לַיָּשׁוּב מִשְׁפַּחַת הַיִּשׁוּבִי וְיָ תִיבוֹת בַּפֶּסוּק, וּבְכָל מְלֵא יֵשׁ אוֹת שׁ' לִשׁוֹן שִׁנּוֹן, לִפִּי שֶׁהָיוּ בְּנֵי יִשְׁשָׁכָר בְּעַלֵּי תוֹרָה וְעוֹסְקִים בָּהּ שִׁנּוֹן וְיָ סִידְרֵי מִשְׁנָה.

(לא) וְאַשְׁרֵי־אֵל מִשְׁפַּחַת וְכו', גַּם יֵצַ בֹּזֵה הַפֶּסוּק שֶׁשֶּׁה תִיבוֹת שִׁישׁ בָּהֶם שִׁי"ן, כִּי גַם בְּיוֹסֵף כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית מֵט כד) וַתִּשָּׁכַח בְּאִתָּן קִשְׁתּוֹ, עַל דְּקִיִּים בְּאוֹרֵיתָא בִּסְתֵרָא יג, וְכִתִּיב (דְּבָרִים לֵג יז) בָּהֶם עֲמִים יִגָּח יַחֲדָיו, שֶׁהִיא מִגָּח בְּדָבָר הַלֵּכָה י).

(נו) הָלֹוֹי אוֹתִיּוֹת לוֹוִיָּהּ, כְּלוֹמֵר לוֹ יֵה, כִּי הַקַּב"ה בָּחַר בּוֹ.

(נד) יוֹתֵן נַחֲלָתוֹ עַל פִּי הַגְּבוּרָה.

(נח) מִשְׁפַּחַת הָלֵבְנִי שֶׁעַל יָדָם מִתְּלַבְּנִים עוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. מִשְׁפַּחַת הַחֲבֵרִנִי שֶׁמִּתְּחַבְּרִים יִשְׂרָאֵל לֵאבֵיהֶם שִׁבְשָׁמִים. מִשְׁפַּחַת הַמַּחֲלִי שֶׁעַל יְדֵיהֶם נִמְחָלִים עוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. מִשְׁפַּחַת הַמּוֹשִׁי שֶׁעַל יְדֵיהֶם יִמּוּשׁוּ גִזְרֹת רַעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. מִשְׁפַּחַת הַקֶּרְחִי שֶׁעַל יְדֵיהֶם נַעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל קֶרְחִים מְכַל פְּשָׁעֵיהֶם.

(כז, ג) אֲבִינוּ מֵת בְּמִדְבָּר גִּי' מְקוֹשֵׁשׁ הוּא טו). בַּחֲטָאוֹ מֵת בַּחֲטָא אֶחָד, שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ אֶלָּא חֲטָא אֶחָד טו).

(ח) וְהַעֲבַרְתָּם אֶת נַחֲלָתוֹ פַּעַמִּים שְׁאֵתָה מַעֲבִיר כְּגוֹן אִם נִשְׁאָת בַּחֲיֵי הָאֵב, וְאֵתִי עָשָׂה שֶׁל וְהַעֲבַרְתָּם אֶת נַחֲלָתוֹ וְדָחִי לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁל וְלֹא תִסּוּב. גַּם כֵּן כְּתִי' וְהַעֲבַרְתָּם וְגַבִּי בַת הָעֵבֶרָה, כִּי נַחֲלָתָם עוֹבֶרֶת לַמָּטָה אַחֵר כִּשְׁנִשְׁאָת לֹאִישׁ אַחֵר אֲשֶׁר לֹא מִמִּשְׁפַּחַתָּהּ).

(יב) עֲלֶה אֶל הָר הָעֵבֶרִים לִמָּה נִסְמָכָה פֶּרֶשֶׁת צִלְפַּחַד לְמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, לֹוֹמֵר לֵךְ מֵה מֹשֶׁה לֹא חֲטָא אֶלָּא בְּמִי מְרִיבָה כֵּךְ צִלְפַּחַד לֹא חֲטָא אֶלָּא בַּעֲוֹן מְקוֹשֵׁשׁ. (יג) וְרֵאִיתָה אוֹתִיּוֹת וְרָאָה יָת, הִרְאָה לוֹ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּבִנְיָנוֹ שֶׁהִיא עֵתִיד לַעֲמוֹד ת"י שְׁנִים, וְרֵאִיתָה אוֹתִיּוֹת תּוֹרָה יָא, וְהַמְלָה י"ב, כִּי כְּתִיב י"ב סִפְרֵי תוֹרוֹת לִי"ב שְׁבָטִים ט).

(יד) כֹּאֲשֶׁר מְרִיתָם עַל אֲשֶׁר מְרִיתָם לֹא נֹאמַר אֶלָּא כֹּאֲשֶׁר, כְּלוֹמֵר כֹּאֲשֶׁר מִדָּה כִּנְגֵד מִדָּה אֲנִי מוֹרֵד לָכֶם, כְּמוֹ שֶׁלֹּא שְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי כֵךְ לֹא שְׁמַעְתִּי בְּקוֹלְכֶם.

(יב) כְּמוֹ פֶסוּק קוֹדֵם. (יג) תִּרְגוּם שֶׁם. (יד) ע"י תַּנְחוּמָא בְּלֶכָה ג. טו) שְׁכַת צו, ב. טז) בְּכִתִּי"ב וְלִכְךָ נִסְמָכָה פֶּרֶשֶׁת צִלְפַּחַד לְמִיתָת מֹשֶׁה כְּמוֹ מֹשֶׁה מֵת בַּחֲטָא אֶחָד בְּמִי מְרִיבָה כֵךְ צִלְפַּחַד בַּעֲוֹן מְקוֹשֵׁשׁ, ע"י לֶקְמֵן בַּפֶּסוּק יב. יז) וְכ"כ בְּרִבּוֹתֵינוּ בַּעֲה"ת. יח) שו"ט פ"צ ג.

(יז) אשר יוציאם ואשר יביאם כלומר אשר יוציאם מן המדבר ואשר יביאם לא"י (ט).

(כח, ב) קרבני לחמי לחמי ר"ת קלל, וס"ת י"י, והוא שם המפורש, הקב"ה ייחד שמו על הקורבנות, כלומר כל המקריב על חטאו ושב ממנו זוכה לראות פני שכינה ולבא במחיצת מלאכי השרת דכתי' בהו (יחזקאל א ז) ונוצצים כעין נחושת קלל. לחמי למה נקראו (קרבני) [קרבנות לחמי] כ, לומר לך כל המחלק לחם לעניים כאילו הקריב כל הקורבנות כ, וזהו לחמי כלומר לעניים שנידונים באש ובמים, כמו שארז"ל כ, כיון שנצטרך אדם לבריות נידון באש ובמים שנא' (תהלים סו יב) הרכבת אנוש לראשינו באנו באש ובמים, וזהו הקרבן שהוא ריח ניחות כ, לחמי ליום ח' מיל[ה] ר"ת לחם, להקריב ל' במועדו בו ביום ואפי' בשבת כ, במועדו אותיות מועד ב"כ כ).

(ג) בני שנה למה, כי כל הקרבנות אינם באים אלא על לא תעשה שבתורה, ושס"ה לאוין בתורה, יבאו תמידין שהם בני שס"ה ימים ויכפרו על שס"ה לאוין. מעולם לא לן אדם בירושלים ובירדן עון כ, תמימים שנים ליום ר"ת תש"ל, כמספר תמידין היו קרבים בשנה, וכן תש"ל ימים תינוק יונק משדי אמו שהם שתי שנים. עולה תמיד כלומר בוקעת ועולה לרצון, כי קורבנות צבור אינם נדחים כ).

(י) עולת שבת בשבתו ר"ת עשב, תרי שבי לא עבדינן בהדי הדדי משום ידקייא כ).

(טז) ובחדש הראשון ג' ראשון הוא לרגלים כ). י"ג קרבנות ליום פסח הרי ל' ימי פסח צ"א קורבנות, צ"א בגי' אמן, לומר לך כל העונה אמן אחר הברכות כאילו הקריב כל הקורבנות.

כל המועדים שמם כפול, פסח חג המצות (שמות כג טו), שבועות חג הביכורים (שם), ראש השנה (ו'יום הזכרון (ויקרא כג כד), סכות חג האסיף (שמות שם), לבד יום הכיפורים הוא אחד ושמו אחד וקורבנו אחד, הוא אחד, ימים יוצרו ולא אחד בהם (תהלים קלט טז), שמו אחד יום הכיפורים, קורבנו אחד, פר אחד איל אחד, וניתנו לעם אחד. בכל המועדים כתיב שעיר חטאת אחד לכפר או עזים, ביום

(יט) ע"י תריו"ג. כ) כ"ה בכתי"ב. כא) ע"י סוכה מט, ב. כב) ברכות ו, ב. כג) בכתי"ב נוסף: בהיותו נוה לי ונוה לבריות. כד) שבת קלב א. כה) בכתי"ב בו מועד זה ימי מילה. כו) תנחומא יג. כז) תמורה יד, א. בכתי"ב (ד) את הכבש האחד אותיות נעלמות של תורה ג' כבש, כלומר כל הלומד תורה הלכה אחת בבוקר ואחת בערב כאילו מקריב תמיד. כח) ר"ה כ א. כט) שם ב א.

הכיפורים לא כתי' לכפר קרבן, כי היום מכפר ולא הקרבן שנא' (ויקרא כג כח) כי יום כיפורים הוא לכפר עליכם (ל), כלומר יום הכיפורים הוא לכפר ולא השעיר לכפר, מ"מ ארז"ל (ל) כל השעירים וכו'. ומה שלא נאמר לכפר בחג הסוכות, לומר לך שאין צריכין כפרה כי כבר נמחל להם ביום הכיפורים שנא' (ויקרא כג מ) ולקחתם לכם ביום הראשון, וכי ראשון הוא והלא ט"ו ימים הוא, אלא מבשרך הכתוב שכבר נמחל עון ראשון (ל), כי מיד לאחר יום הכיפורים בת קול יוצאה לעולם ואומרת לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך (קהלת ט ז) (ל), ע"כ.

מכתיבה אשכנזית.

(כה, יא) פינחס בגי' ד' פעמים אליהו, כי בארבעה מעופף העולם כדאי' בפ"ק דברכות (ל).

(יב) נותן לו את בריתי שלים כתי', שלום ו' זעירא וכתובה ב', לפי שעשרה דורות היה משניתנה כהונה לפינחס עד שנסתלק אביתר וניתנה כהונה לצדוק, כמו שמיוחס בדברי הימים (א ה ל) פינחס הוליד את אבישוע ואבישוע הוליד נקי ונקי את אמריה ואמריה את אחיטוב וכו', ע"א לכך ו' קטיעא, לפי שבימי יפתח ששפט את ישראל ו' שנים ניטל ממנו השלום על שלא הלך ליפתח להתיר את נדרו כדכתי' (דה"א ט כ) ופינחס לפני יי עמו, שנסתלק ממנו רוח הקדש (ל). ע"א שלים בגי' פינחס נולד מהול (ל). ע"א לכך כתי' ב', לפי שהרג לזמרי שהיה נשיא על חמשה משפחות שמעון ימואל וימין וכו', ולכזבי שהיתה בת ראש אומות חמשה אוי רקם צור חור רבע, הרי בין שניהם י', לכך כתי' ב'.

(יח) ע"א דבר כזבי בגי' משה, לפי שעל ידי שלקח צפורה נפלו אלו הכ"ד אלף, דאמר זמרי בת יתרו מי התירה לך (ל).

(כו, א) ויהי אחרי המגפה יש פסקא באמצע פסוקא, לדרשה שבכאן נתקיים וביום פקדי (שמות לב לד) שנפלו כ"ד אלף, מכאן ואילך מדבר בענין אחר.

ד' פעמים פעור בפ' זו ובפרשה שלמעלה, כנגד ד' עבירות, ויחל העם לזנות אחת, ותקראן לעם לזבחי אלהיהן שנים, וישתחוו לאלהיהן שלשה, ויצמד ישראל לבעל פעור ד'.

(ל) כלשון הרמב"ם פ"א מתשובה ה"ג ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים וכו', יומא פה, ב. לא) שבעות ב, ב. לב) עי' תנחומא אמור כב. לג) תוס' יומא פז, ב בשם מדרש. לד) ד, ב. לה) ויק"ר ס"פ בחקותי. לו) באדר"ן פ"ב ה לא מנה אותו. לז) במדב"ר פ"כ כד.

(ג) אותם בערבות מואב ו' יתירה, כלומר אלו יבאו לארץ ישראל, אבל אותם שש מאות אלף לא יבואו.

(כה, יג) ויכפר על בני ישראל ושם איש ישראל ר"ת וס"ת שלומיאל (נ).

(כו, ט) דתן ואבירם קרואי העדה קריאי קרינן, וכתי' בו', נגד ו' יורדי בור שביחזקאל (ט) שירדו אותן ו' ירידות.

(י) ויהיו לנפ ובני קרח מקום נתבצר להם (מ) כאילו כל אחד עומד על נס.

(לה) בכל השבטים כתי' בני לבד מדן ואפרים שכתוב בהם אלה בני אפרים אלה בני דן, לפי שירבעם בא מאפרים שהעמיד שני עגלים, ופסל מיכה שהיה משבט דן, וכתי' בהם אלה אלהיך ישראל (שמות לב ח) לכך כתי' בהם אלה (מ).

כאן כתיב בני לשון מיעוט, לפי שלא היו יכולין (מ) אנשים שמתו, אבל במדבר סיני שהיו רובם זכרים כתי' לבני לשון רבים, אבל נפתלי שהיו רובן נקבות כתי' שם כמו כן בני לשון מיעוט (מ).

(כג) לפיכך משפחת הפוה היה לו לכתוב, למה כתב לשון הפוני, לפי שכל ישראל היו פונים לעצת יששכר שנא' (דה"א יב לג) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל (מד).

(כ) לפיכך משפחת השלה היה לו לכתוב, ולמה כתב השלני בנו"ן, לפי שמשח הנקרא ינון יצא מיהודה (מ), אעפ"י שיצא מפרץ ולא משלה, אעפ"י כן שילה מתורגם משיח כדכתי' (בראשית מט י) עד כי יבא שילה תרגומו עד דייחי משיחא. יבא שילה בגי' משיח.

(לט) לפיכך השופט החופמי לחופם החופמי ה' פ', כנגד חמשה צנועים שהיו בשבט בנימין שהיה להם פ ה להגיד ולא הגידו, רחל לא הגידה מאחותה כאשר הכניסו ללאה במקומה, ובנימין אבנו ישפה היה (מ) י ש פ ה להגיד במכירת יוסף ולא הגיד (מ), שאול ואת דבר המלוכה לא הגיד (ש"א י טז), יהונתן לא הגיד לאביו מדוד, אסתר אין מגדת מולדתה מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד (אסתר ב כ).

(לח) בבעה"ט: שלומיאל בגי' זה זמרי בן סלוא. (לט) לב. (מ) עי' גמ' סנהדרין קי, א. (מא) ברוקח סיים לכן אמר יעקב מי אלה. וכ"כ בבעה"ט. (מב) ברוקח: לפי שכל אנשים מתו אותם שנפקדו ע"י משה ואהרן וכו', עע"ש. (מג) עי' רוקח פסוק נ. (מד) במ"ר פי"ג טו. (מה) סנהדרין צח, ב. (מו) ב"ר פע"א. (מז) פדר"א פל"ח.

(סה) מות יומתו במדבר כתי' (מ), וקרינן ימותו, ו' מהופכת ממקומה, שעל ידי ו' מיתות מתו במדבר, בעגל, במתאוננים, באספסוף התאוו תאווה, במרגלים, בעדת קרח, בשטים.

(ה) ויקרב משה את משפטן ליתן גדולה כזו, א"ל הקב"ה מה אתה מתגאה לומר הדבר הגדול יביאוך אל משה (שמות יח כב) כלומר אני יודע נ' שערי כינה, חייך שאפילו נשים יחכמו ממך ולא יהיה לך אלא מ"ט, וכן התורה נדרשת כדכתי' (משלי ב ד) וכמ"ט מונים תחפשנה (מט).

ויעפילו (לעיל יד מד) בגי' צלפחד.

(טז) יפקד אל אלהי הרוחות באותה תפילה יש כ"ח תיבות, לכך זכה יהושע להנהיג את ישראל כ"ח שנים כמו שאמרו בסדר עולם ג), וזהו הנותן לך כ ח לעשות חיל (דברים ח יח).

(יז) אשר יצא יבא יוציאם יביאם ד', כנגד ד' חרשים כדכתי' (זכריה ב ג) ויראני יי ד' חרשים וכו'.

(יח) קח דָּךְ את יהושע בן נון נז"ן הפוכה, לומר שבשעה שא"ל הקב"ה למשה עלה ומות בהר הלך משה אצל יהושע אמר לו חזור תלמודך, אמר איני צריך שכבר כתוב עלי ויהושע נער לא ימיש מתוך האהל (שמות לג יא), מיד תשש כחו של משה, ועל אותה גאווה נשתכחו ממנו שבע מאות הלכות ג), לכך נז"ן הפוכה, שנשתכחו ממנו ת"ש, שכן נז"ן פשוטה באי"ק גי' ת"ש. וכן למעלה כצאן אשר אין להם רועה הני' הפוכה, שלא היה להם רועה שידע כל התורה, שהרי נולדו ת"ש ספיקות, לכך צור ילדך תשי (דברים לב יח) י' קטנה, כאילו אינה ונשאר תש, ותשכח אל, כלומר ת"ש ותשכח של ישראל, לכך אמר לו רק חזק ואמץ (יהושע א ז), רק לשון מיעוט, שנולדו לו ר"ק ספיקות, ולכך כתי' ביהושע (טו טז) אשר יכה את קרית ספר ולכדה, קרת ספר כתיב, כלומר כל מי שיחזור לנו קר"ת הלכות שנשתכחו ממנו, מיד וילכדה עתניאל בן קנו (שם יז), שהחזירן מתוך פילפולו ג).

(טז) יפקד יי, צו את בני ישראל עד שאתה מצוני עליהם צו אותם לעבדני ג). ע"א לכך נסמכה פרשת קורבנות לפרשת יהושע לפי שעל המלך מוטלים הקרבנות שנא' ועל הנשיא וגו' (יחזקאל מה יז).

מח) לפנינו ימותו, עי' רוקח ובעה"ט. מט) במ"ר פכ"א יב, עי' רוקח. נ) פי"ב. נא) תמורה טז, א. נב) שם. גג) רש"י בשם ספרי.

(כח, ב) משה לאמר צו את למפרע תורה, לומר שהתורה שקולה כקרבנות (מ), וכשם שמקריבין י"ו קורבנות חובה בשבוע, י"ד תמידין וב' מוספין, וכן קורין י"ו בני אדם בשבוע בתורה (נ), עץ חיים הי"א (משלי ג ח), והי"ם בכל חודש עם ד' שקורין בר"ח. ולכך חרבו של הקב"ה יש לה י"ו פנים (ו) לנקום ממבטליה, חרב נוקמת נקם ברית (ויקרא כו כה), ועל כל מצוה נכרתו עליה י"ו בריתות (ט), וכנגדן י"ו זכת חלב ודבש בחומש, הפסוקין ומתוקנין להוגיה.

(ג) שנים ליום בגי' פרקליט (ל)יום (מ).

(ד) הכבש (ה)אח"ד כהנים היו עסוקים בתמיד (ט).

תעשה בבקר בגי' לארבע שעות (ס).

(ג) כבשים בני שנה תמימים שנים ליום ר"ת תש"ל (סא), וכן יש תש"ל שעות בחודש.

(כ) מן ואמרת להם עד וביום השבת ס"ח תיבות, כנגד ס"ח שקורין בכל חדש בתורה.

(ז) הפך נסך ס"ת בגי' מ', יין בן מ' יום מתנסך על גבי המזבח (סג).

(ח) ואת הכבש השני פעם שנית, שא לא קרב תמיד של שחר אעפ"כ היו מקריבין של הערב בזמן שהיו אנוסין או שוגגין (סג).

(יד) בכל המוספין לא כתי' יין כי אם בשל ראש חדש, רמז סתם נזירות שלשים יום (סד) שהוא חדש. עולת חדש בחדשו וסמין ליה ובחדש הראשון, לומר חדש והבא קרבן מתרומה חדשה בניסן שהוא חדש ראשון (סא).

(כז) בכל המוספין עלה חסר ו', לכד ביום הבכורים מלא ו', לומר שכו' בסיון ניתנה התורה (סו).

(כט, א) בראש השנה לא כתי' יום באמור אל הכהנים, וביום הכפורים לא כתי' יום בפניחס, לומר ימים יוצרו ולא אחד בהם (תהלים קלט טז) ימים יוצרו ולו בגי'

(נד) מנחות קי, א. (נה) ב"ק פב, א. (נו) שוחר טוב פל"א. (נז) סוטה לו, ב. (נח) ירושלמי ברכות פ"ד ה"א. (נט) יומא כה א. (ס) ברכות כו, ב. (סא) בבבא"ט לומר לך שחשבון תש"ל תמידין קרבינ לשנה. (סב) עדיות פ"ו מ"א, תריו"נ. (סג) מנחות מט, א. (סד) נזיר ג, ב. (סה) יומא סה, ב. (סו) שבת פו, ב.

שנ"ד ימים, ולא אחד, שביום הכפורים לית ליה רשותא לשטן לאישטנוייטו), ו ל ו
אחד כתי' סמ).

(לה) בכל יום וביום לכד מביום השמיני שכת' ביום, לומר שהוא רגל בפני
עצמוט).

ב' ו' ז' מים ט), מים רבים לא יוכלו (שה"ש ח ז) ומסיים ב' ו' יכוזו לו,
בב' ז' ס"ט פרים וכבשים, כי הוצרכו כנגד ס"ט אומות הצריכים מים ט), לכך רמוז
בהם מים.

(לב) וביום השביעי מנחתם ונסכיהם נלפדים לאלים ולכבשים במספרם
כמשפטם] ז' ממין בס"ת, בלוג היה מנסך כל שבעה, ולר' יהודה דאמר כל ח' עג),
לכך פסוק אחריו מסיים במ"ם. שבעה פעמים רמוז כאן מים ט), שבעה ימים מנסכין
מים.

(כת, כא) כל העשרונות חסירין ו' חוץ משל ר"ה שמלא ו', כי ו' עשרונות יהיו
נזכרין לפניו ביום הדין, עשרת דברות, עשרת מאמרות, עשר ספירות, עקדה שהוא
ניסיון עשירי, ועשרה ברכות שבירך יצחק ליעקב, ויעקב שאמר עשר אעשרנו לך
(בראשית כח כב).

(כט, לט) אלה תעשו ליי במועדיכם תניין יומיא לשנה הבאה כן גד). ע"ב.

(רמזים ור"ת ונוטריקון):

אמתי א ע ל ה בתמר (שה"ש ט) אתרוג ערבה לולב הדס. משחרי (משלי
ח יז) ר"ת מצות שבועות חג ראש השנה יום הכיפורים. בעס ר"ת באר ענן מז,
וס"ת רנן. משתה ר"ת מאכל שתייה תורה הודאה. אשה ר"ת אכילה שתייה
הודאה. מפתח טה) ר"ת מטר פרנסה תחיית המתים חיה. פנים שלא עמדו
ר"ת פשע. אנשא ר"ת אדם גשר שור אריה. אשיש אורה שמחה יקר ששון.

סז) ע"י יומא כ, א. סח) ע"י תנחומא במדבר יז. טט) ר"ה ד, ב. סוכה מז, א.
ע) ר"ל ביום ב' ו' ז' של סוכות רמוז מים, ע"י תענית ב ב. עא) ע"י סוכה נה ב.
עב) סוכה מח, ב. עג) ברוקח: רמו מים בסופי תיבות ביום הראשון פרים שני
עשרונים, וביום השני פרים, וביום השלישי פרים, כן בכלום, אמר הקב"ה נסכו לפני
כל ז' ימים מים אני אביא לכם גשמים לנדבות כל השנה. עד) ילקוט שמעוני
ע"י זית רענן שם. עה) כותנו להא שלשה מפתחות בידו של הקב"ה וכו' תענית ב.

כי נר מצוה (משלי ו כג) בגי' יום הכיפ(ו)רים, ותורה (שם) שניתנו בו לוחות שניות. ובעשור טו) להזכיר זכות עשרת הדברות ועשר נסיונות. השטן [גימ' שס"ד, כל יומי דשתא אית ליה רשותא לאשטוני לבד מיומא דכיפוריטו). הכיפ(ו)רים פט) בגי' שסה, כי בו חותמין דין כל השנה, והוא א' יותר מחשבון השטן. ה' טבילות וי' קדושין כהן גדול היה עושה בו עט) כמנין י"ה לכבוד שמו, כי מזכיר השם באותו יום לכבוד, יום הכיפורים ר"ת י"ה, י"ה פעמים מזכיר השם באותו יום. וי' היות לשם הקודש. י' אות עשירית, ויום הכיפורים נקרא עשור. ח' ט' י' כלומר ישוב אדם בחטא ב' ימי תשובה, ויקטין עצמו כ' בעונה ותפילה, יר"ד לשון הודאה, וי' כפופה כך יכוף אדם עצמו וישתחוה ויתודה בכפיפה. יו"ד בגי' כ', יזכיר זכות (אבות) י' דברות ראשונות וי' דברות אחרונות הרי עשרים, וזכות אברהם שהיה בכ' דור, אחד פ) היה אברהם (יחזקאל לג כד). ה' עבודות עושה בו וד' טבילות, וכנגדן ה' תפילות, ה' עינויין, יום הכיפורים אסור באכילה ושתייה ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה פט), ושתייה בכלל אכילה כדאי' במס' יומא פג). נהגו להתעטף בציצית בליל יום הכיפורים פג) כי ליל י"ה נקרא יום, לכך מצוה להתעטף בציצית בלילה לפי שנקרא יום שנ' (בראשית א ה) ויהי ערב ויהי בקר יום א', ודריש בב"ר פד) זה יום הכיפורים, הרי ערב ובקר נקרא יום, ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ר"ת וס"ת בגי' הכיפורים. ונשא השעיר עליו (ויקרא טז כב) זה עשו, את כל עונותם זה יעקב פט), וזהו ובעשור ו ב ע' ש ו ר, בע' אומות יהיה עון שור שנ' (תהלים קו כ) בתבנית שור. ע ל ש נ י ה ש ע י ר י ס (ויקרא טז ח) שיהיו שניהן שוים בשיעור אחד פו).

בסוכות תשבּו (ויקרא כג מב) לעתיד לבא פו), ובחופות, עוד אושיבך באהלים (הושע יב י). ב ס כ ת בס כת, כת שהיא ס' ריבוא הם ישראל. ועוד רמז כי לפני כל צדיק וצדיק יעמדו לפניו ס' ריבוא מלאכים לשמשו. ב ס כ ת ת ש ב ו, בארץ ישראל שהיא ת' פרסה על ת' פרסה שבו. ש ב ע ת י מ י ס כמו שמחת חופה, כך יהיה לעתיד לבא. ב ס ו כ ו ת ולא בסוכה שתחת סוכה, א"ר ירמיה פט) פעמים שתיהם כשירות סוכה על גבי סוכה, וזהו בסוכות ב' סוכות. כ ל ה א ז ר ח בזכות איתן האזרחי (תהלים פט א), ורמוז באברהם נסע פט), נסע מביתו ויושב בסוכה, וביעקב נסע סוכתה (בראשית לג יז). מא' עד ס' ט"ו אותיות, כי ט"ו סעודות חייב אדם לאכול בסוכה ג). ס"ע פוכה ערבה עץ פט), וסוכה מתרגימין במטילות עננים.

עו) בפרשתינו כט, ז. עז) ע"י יומא כ, א. עח) בפרשתינו כט יא. עט) יומא ל, א. פ) ויהי"כ נקרא אחד שנ' (תהלים קלט טז) ימים יוצרו ולו אחד בהם. פא) שם עג, ב. פב) שם עז, א. פג) הובא בשו"ע או"ח סי' י"ח ס"א. פד) פ"ב ח. פה) ב"ר פס"ה טו. פו) יומא סב, א. פז) ילקוט אמר רמז תרנה. פח) סוטה ט, ב. פט) כנראה כונתו לבראשית כ א. צ) ע"י סוכה כז, א. צא) אולי צ"ל

ועוד רמז ז"ח (נ) ז' ימים יושבין וגם יום ח' (נ), ח' כמו פתח צורת הבית וסוכה. נ"ס נויי סוכה, נתת ליראיך נ ס (תהלים ס ו). ל ו ל ב ולקחתם ל כ ס (ויקרא כג מ) בגי' מים, על ידו שואלין מים, צריך להוליך הלולב ולהביא מעלה ומוריד (נ). ורמז כ פ ת מ ר י ס כ פ ת ת מ ר י ס, תן בכפך הלולב ותרים אותו. עץ ה ד ר לשון חזרה, כמו הדרי בי (נ), הדר ביה ר' פלוני (נ), לד' רוחות העולם צריך להוליך הלולב (נ), וכמו כן עושין למנחה וסי' מנחה ב ל ו ל ה (ויקרא ז י) ה ל ו ל ב. פ ר י עץ לכפר על הפרי שאכל אדם והוא היה אתרוג (נ), ויעץ הנחש לחוה פרי עץ, פרי עץ ה דר, עצה. פרי עץ הדר בגי' אתרוגים, כתרגומו (נ). עץ עב ו ת זה הדס, ואין פחות מג' בדי עלין לחין (ק), וזהו עב ו ת אבות (נ). אמרתי אעלה בתמר (שה"ש ז ט) כשישראל נוטלין הלולב עם ד' מינין הקב"ה מתעלה, אעלה נוטריקון אתרוג ערבה לולב הדס.

ס"א כל זכר בטף (לקמן לא יז) ר"ת כזב, כי הכזב מצוי יותר בילדים שהם הטיפ.

(כח, כו) וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה ליי בשבועותיכם ר"ת חלב, לומר שהתורה שניתנה בשבועות היא מתוקה כחלב, וזהו (שנא') [שאמר] הכתוב (שה"ש ד יא) דבש וחלב תחת לשונך (נ).

ענן, ור"ל ס"ע רומז גם לפוכה ענן. (צב) שהם טו. (צג) בחז"ל. (צד) סוכה לו, ב. (צה) פסחים לט א. (צו) שם כט א. (צז) סוכה שם. (צח) ב"ר פ"כ ח. (צט) ויקרא כג מ. (ק) סוכה לג, א. (א) רמז לג' אבות. (ב) עי' ד"ר פ"ז ג. שהש"ר פ"א יט.

סדר מטות לה"ר אפרים זלה"ה

(ל, ג) ידור נדר כל לשון נדרים כפולים, ידור נדר, השבע שבועה, לאסר אסר, לומר לך מיד שאתה מתחיל בנדרים לבך נמשך אחריהם ורגיל בהם. נדר שבועה אסר ר"ת נשא, זהו שאמר הכתוב (תהלים כד ד) אשר לא נשא לשוא נפשו, כלומר שלא נשא לשקר לא נדר ולא שבועה ולא איסר. לא יחל דברו לא יעשה דברו שיחה של חולין. לא יחל דברו נדרו ושבועתו לא נאמר, אלא דברו, מכאן אזהרה שלא יחזור בדיבור, כמ"ש חז"ל (א) מי שפרע מדור המבול עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו. לא יחל דברו בגי' צדקיה בטל"ג, כי נבוכדנצר הרג הסנהדרין על דבר הנדר אשר נדר לו צדקיהו ובטלו, ושלח אחריהם ואמר להם מי שנדר יכול להפר או לא, אמרו הוא אינו מפר אבל אחרים מפירים לו ג, אמר להם ומי מפר לו, אמרנו לו גדול, אמר להם אתם גדולים שבישראל בודאי אתם הפרתם לו הנדר שנדר לי, עמד עליהם והרגם ז).

(לא, ב) למה נסמכה פרשת נקמת מדין להפרת נדרים, לומר לך ישראל בטלו הנדר שנדרו לאביהם שבשמים שאמרו כל אשר דבר יי נעשה ונשמע (שמות כד ז), והקב"ה צוה להם לא תנאף, והם הלכו וזנו עם בנות מואב, ונטלו איפסופוסין (ה) שלהם, והקב"ה ביקש דמם מידם, כי כל המחזיאי את הרבים חטא הרבים תלוי בו, לכך נאמר נקם נקמת בני ישראל ו). ולמה אמר מאת המדיינים צרור את המדיינים ולא הזכיר מואב, והלא מואב התחיל בדבר שני' (לעיל כב ד) ויאמר אל זקני מדין, נ"ל לפי שהסכימו לעצת בלעם ואמרו למואב להזנות בנותיהם לישראל, כי מואב לא רצו להפקיר את בנותיהם עד שהסיתום המדיינים שניא' (לעיל כה יח) בנכליהם אשר נכלו לכם, ועוד כזבי בת נשיא מדין היתה.

(נ) לכפר על נפשותינו איתא במס' שבת (א) לפי שזנו עיניהם מן הערוה (ט).

(ו) אותם ואת פינחס מה ענין פינחס להזכירו כאן, נ"ל לפי שהוא התחיל בנקמה שהרג כזבי בת צור והמתחיל י במצוה אומרים לו גמור (א).

(א) ב"מ מד, א. (ב) אולי צ"ל אבל צדקיה בטל [או צדקיה בטלם]. (ג) חגיגה י א. (ד) עי' נדרים סה א. (ה) בגליון: פי' גזר דין. (ו) אבות פ"ה מ"ח. (ז) עי' בעה"ט, ופי' ריב"א. (ח) סד, א. (ט) עי' ספרי רש"י ומו"ז. (י) מדרש לקח טוב הובא ברש"י. (יא) בבתי"ב: אך את הזהב ואת הכסף אכין ורקין מיעוטין הן, כי זהב מועט משאר מתכות. זאת חקת התורה וסמין אך את הזהב כלומר מה שאתם

(לב, א) ומקנה רב לבני ראובן ולבני גד למה היה מקנהו רב יותר משאר השבטים, נ"ל כי ראובן היה איש שדה ומגדל השדות ומבקש מרעה לעדרים שנ' (בראשית ל יד) וימצא דודאים וכו', וגד היה בעל מזל ושמו מעיד עליו שנא' (ישעיה סה יא) העורכים לגד שולחן, וכן מצינו במס' שבת (י) גד גדי וסרוק לה, ושמא גרים (יג).

(ה) יותן את הארץ הזאת תתן לא נאמר, כי ידענו] בטרם שלא היה בידו יכולת ליתן אלא אמרו יותן על פי הדיבר. אל תעבירונו את הירדן רמז שלא היה עתיד לעבור עמהם, אמרו מאחר (שאינו) [שאינך] עתיד ליכנס לארץ תגרום שתהיה קבורתך בחלקנו, לכך ברכם משה וירא ראשית לו כי שם (מ) חלקת מחוקק ספון (דברים לג כא) ותרגם אנקלוס ארי תמן משה ספרא רבא דישראל קבירי (ד).
(ז) תניאון תנאון כתיב, כלומר למה אתם גורמים לישראל למצות תנאות שלא ליכנס.

(כד) וגדרות לצנאכם אל"ף נקראת והיא אחר הנו"ן ואין לו דמיון, כי צאנו של גד וראובן היו משובחים ומשונים משאר הצאן, כתי' הכא (דברים לג כ) מרחיב גד, וכתי' (ישעיה ל כג) ירעה מקנך ביום ההוא כר נרחב.

(כה) כאשר אדוני מצוה ואח"כ כתיב כאשר אדוני דובר, אמרו בלבם מצות בשר ודם אין בה ממש אלא כל מה שתאמר מפי הגבורה נעשה, וזהו כאשר אדוני דובר מפי הגבורה, וזהו כל אשר דבר יי אל עבדיך כן נעשה. עכ"מ.

מחבמי אשכנז:

(ל, ב) וידבר משה אל ראשי הממות לכך פתח בראשי, לומר שהיחיד מומחה מפר הנדרטו). וסיים בבני ישראל, לומר ששלשה הדיוטות מתירין במקום שאין חכם טו). וסמך נדרים אצל מועדות, כי המועדות זמן פרעון נדרים זי), וסמך ליה

מרויחים הוא בזכות התורה שנאמר (משלי ג טז) ובשמאלה עשר וכבוד. ששה מינים בפסוק, כנגד ו' סודי משנה. כל דבר אשר יבא באש כל אדם שיצרו תקפו תעבירו באש למוד תורה שנקרא אש שנאמר (ירמי' כג כט) הלא כה דברי כאש נאם ה', ויצר הרע נקרא אש הוא עד אבדון תאכל (איוב לא יב) אז וטהר כדאחז"ל (קדושין ל:) אם פגע בך מנוול זה. וכל אשר לא יבא באש כלומר שעדיין לא תקפו יצרו תעבירו במים תמשוך לבו באגדה. יב סז, ב. ושם וסנוק לא. יג ברכות ז ב. יד עי' סוטה יג, ב. טו נדרים עח, ב. טז שם עח, א. יז ר"ה ו, א.

מלחמות, לומר שהיו נודרין כשיוצאין למלחמה ים). ד"א לכך סמך נדרים לקורבנות, דבעינן שידור בדבר הנדור, שיאמר אוכל פלוני יהיה עלי כקרבן ים). ד"א לכך סמך לומר שמי שנדר קרבן לא יאחר לשלמו כ). ד"א מפני שלמעלה דבר בגשמים ב'ידי' מים נ), אמר הקב"ה הביאו ניסוך המים בחג כדי שיתברכו הגשמים בכל השנה כ), ובעון פוסקי נדרים ואינם משלמים נדריהם הגשמים נעצרים שני' (משלי כה יד) נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר כ), ולפיכך פתח בראשי המטות, לומר שהראשים היו כופין הנודר לשלם את נדרו שלא יביא קללה לעולם. נדרים בגי' רוצה, כי בעון נדרים בנים מתים נד) וכאילו הורג נפשות. אל תתן את פיך, בנדרים, לחטיא את בשריך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא (קהלת ה ה) לא כוונתי לנדר. המלאך גי' אל חזן, שלא יאמר לחזן ברוך אותי או ברוך את החולה ואני אתן צדקה אם לא שתתן מיד, וחיבל מעשה ידיך (שם) אלו הבנים, בשביל שהבנים באים בנדרים כדאשכחן גבי חנה שנדרה נ), לכך מתים בעון נדרים כשאין מתקיימין.

(כט, לט) מן אלה תעשו ליי עד סוף פרשת נדרים רע"ד תיבות כמנין הריו"ן ימים ושלוש לקליטה, בעון נדרים בנים מתים ואשה בעת לדתה כ).

(ל, ב) לאמר זה הדבר אשר צוה גי' שחכם פותח הוא בחרטה כ).

(ג) לא יחל דברו ככל היוצא מפיו גי' אינו מיחל הוא ואחרים מוחלין לו כ).

(ד) י"ב פעמים לשון איסור בפרשה כגון אסרה איסור, וי"ב לשון נדר, רמז כי בת י"ב שנים נדרה נבדקין נט). בבית אביה בנצריה אותיות נערה י"ב.

(ו) גבי בעל [ואב] כתיב וי יפלה לה ולא גבי חכם, לפי שאין הבעל עוקר הנדר מעיקרו כמו החכם ל), לכך צריך סליחה.

(ג) לא יחל דברו פי' רבינו שמואל ע"ה נ) לא יאחר וימתין, כמו יחל ישראל (תהלים קל ז) לשון ציפוי והמתנה.

(לא, ו) וישלח אותם משה ס"ת ח מ ה הכניסו. וכן גבי מרגלים וישלח אותם משה (לעיל יג יז) וכן גבי יוסף נ).

יח) עי' ב"ר פ"ע. יט) נדרים יד, א. כ) דברים כג כב. כא) עי' לעיל בפר' פנחס. כב) ר"ה טז א. כג) עי' ירושלמי תענית פ"ג ה"ה. כד) שבת לב, ב. כה) שמואל א א יא. כו) שבת לב, ב. כז) נדרים כב, ב. כח) חגיגה י, א. כט) נדה מה, ב. ל) נדרים עז ב ונזיר כא ב. לא) עי' רשב"ם. לב) תענית יב.

(ח) אֹי (את) רָקַם צֹר חֹר רַבֵּעַ הַתְּחַלְתָּן עוֹלָה בְּגִי צְבָאוֹת, זֶהוּ שְׁאִמְרֵי הַכְּתוּב (תְּהִלִּים סח יג) מַלְכֵי צָבָא וְתִידוּדוֹן יִדוּדוֹן וְנוֹת בֵּית תְּחַלֵּק שְׁלָל (תְּהִלִּים סח יג), נוֹת בֵּית גִּי שְׁשִׁים רִנִּין בּוֹא. וְאֵת בַּלְעָם הִרְגוּ בַּחֲרֵב שֶׁהָלַךְ לִישׁוֹל שְׁכָרוֹ כִּכ"ד אֶלֶף שִׁנְפָּלוֹ עַל יְדוֹ, וְהִינּוּ דְכַתִּי (מִשְׁלֵי יד יב) יֵשׁ דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דְּרָכֵי מוֹת, נִדְרָשׁ עַל בַּלְעָם הִרְשָׁע, יֵשׁ דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל סִ"ת שְׁכָר, וְרִ"ת בְּגִי כִ"ד, זֶהוּ שְׁכָר כִּכ"ד אֶלֶף ג), וְהוּא לֹא יָדַע שְׁאַחֲרִיתָהּ דְּרָכֵי מוֹת שֶׁנִּהְרַג שֵׁם כְּדָאִי בִּסְפָרֵי (ל).

(י) טִירוֹתָם לִשׁוֹן חֻזָּק, שְׁכָן בַּלְשׁוֹן יוֹנִי קוֹרִין לַחֻזָּק טִירוֹן (ס).

(כא) וְמָה שֶׁכָּתַב כָּאן טַהֲרַת כְּלֵי גוֹיִם וְלֹא בַּמִּלְחָמָה סִיחּוֹן וְעוֹג, מִפְּנֵי שֶׁהֵם הָיוּ מִשְׁבַּעַת עַמֻּמִּין וְהוֹתֵרוּ אִפִּי בְּכוֹתָלֵי דְחִזִּירֵי (ו). ד"א מִשׁוֹם דְּכַתִּי הֵכָא אַתֶּם וְשִׁבְיָכֶם שְׁהָיוּ הַשְּׁבוּיִים עִמָּהֶם, א"כ הָיוּ הַכִּלִּים בְּנֵי יוֹמָן וְהוֹצֵרְכּוּ טַהֲרָה.

(כ) כִּלְ מַעֲשֵׂה עֲזִים גִּי זֶה קֶרְנִים וְהַטְּלָפִים (ו).

(כג) אֵךְ בְּמִי נִדָּה מִכָּאן אַתָּה לִמַּד טְבִילָה לְנִדָּה מִן הַתּוֹרָה, בְּשִׁלְהִי מִסַּכַּת ע"ז.

(כד-כט) אֶחָד נַפֶּשׁ מִחֲמֵשׁ הַמָּאוֹת וְנָתַתָּ לְאַלְעִזָּר לְפִי שְׁאַלְעִזָּר בְּאַתְב"שׁ עוֹלָה בְּגִי חֲמֵשׁ מָאוֹת, כִּזֶּה תְּכַזֵּע"ג.

(לב, א) וּמִקְנֵה רֶב וְכו', שְׁמוֹנֶה פַעֲמִים הִזְכֵּרוּ בְּנֵי גֵד וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּפִרְשָׁה, לְפִי שֶׁקִּדְּמוּ בְּנִחְלָה גָלוּ שְׁמוֹנֶה שָׁנִים קֹדֶם לַעֲשֻׂרַת הַשְּׁבָטִים, זֶהוּ שְׁנֵי (מִשְׁלֵי כ כא) נִחְלָה מִבּוֹהֶלֶת בְּרִאשׁוֹנָה וְאַחֲרִיתָהּ לֹא תְבוּרָךְ, וְלִכְךָ תִּמְצָא מִבּוֹהֶלֶת כְּחוּב מִבּוֹחֶלֶת לְרַמּוֹ עַל הָאִמּוֹר. עכ"מ.

(לג) טַהֲדָרִין קו, א. (לד) וּבַמִּדְרָךְ פֶּכ"ב ה. (לה) עִי רַש"י וְאַבְעִזָּר. (לו) חוֹלִין יז, א. (לז) תְּרַגּוֹם יוֹנָתָן.

סדר מסעי לה"ר אפרים זלה"ה

(לג, א) אלה מסעי בני ישראל וכו', כל המסעות שלהם היו בדברי תורה. כתיב הכא אלה מסעי וכתי' התם (שמות כא א) אלה המשפטים, אלה המצות (ויקרא כז לד) אלה דברי הברית (דברים כח טט), אל"ה מסכתות יש להם (גמרא פ), אל"ה בריתות נכרתו על התורה נ), אל"ה צדיקים בעולם ג), שהעולם מתקיים בזכותם. לעולם יעסוק אדם בתורה ואח"כ יצא לדרך שנא' (תהלים פה יד) צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

(ג) ממחרת הפסח יצאו בני ישראל מגיד לך הכתוב שיצאו לאור היום ולא בלילה, ואעפ"י שאר פרעה בלילה קומו צאו (שמות יב לא ד). רמזה לעיני כל מצרים ס"ת למפרע מילה, כלומר בזכות המילה שנא' (זכריה ט יא) גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבורס). ביד רמזה בגי' פסל מיכה ו), ביד כלומר אעפ"י שהיה פסל מיכה בידם הושיעם הקב"ה למען שמו הגדול, ומנין שהיה פסל מיכה עמהם שנא' (זכריה י יא) ועבר ביס צרה, ואין צרה אלא ע"ז שנא' (ישעי' כח כ) והמסכה צרה, ואמרו בעלי הסוד ועבר ביס צרה ס"ת רמה, והוא עולה פסל מיכה.

(ד) ומצרים מקבירים ב' בקראי, הכא, והתם (יחזקאל לט טו) מקברים את המון גוג, זהו שאמר הכתוב (מיכה ז טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, כי כל הניסים שעשה להם הקב"ה לישראל בצאתם ממצרים עתיד הוא ית' לעשות להם כדאי' בפסיקתא ו).

(נב) ואת כל במותם קרי ביה כמתם, עבודה זרה מטמאה כמתם).

(נה) לשנים בעיניכם לשכ"ם פרסה ארץ ישראל ט).

(לד, יט) כלב כולו לב ויודע לחלק ולתת לכל שבט ושבט חלק המגיעו. בן יפונה שפינה ארץ ישראל מכל ערעור. ד"א בן יפונה בן שפנה מעצת מרגלים י).

(כא) אֵלֶּיֶדּ בן כפֶּלֶן כלו אלי דר, פי' שהקב"ה הוא משפיע ומספיק לי חכמה כמו שמספיק ליונק מן הדר. בן כפֶּלֶן בן ששם כסלונו ובטחנונו בהקב"ה.

(א) מעשה תורה. (ב) כריתות ב, א. (ג) עי' סוכה מה, ב. (ד) ילקוט'ש רמז רח.
(ה) מכילתא, ילקוט'ש רמז קצה. (ו) תנחומא תשא יד. (ז) פל"ד. (ח) שבת פג, ב.
(ט) ב"ק פ"ב ב. (י) תמורה טז, א.

(כב) בוקי בן יגלי קרי ביה בקי, שהיה בקי בתורה. בן יגלי בן שגילה לו הקב"ה רזי התורה.

(כג) חניאל חנו אל, חנונו חכמה ותבונה. בן אפוד בן שהיה עדיף מכהן נושא אפוד כדור שנא' (ש"ב ו יד) ודוד חגור אפוד בד.

(כד) קמואל בן שפטן בן שהקימו אל להיות נשיא ושופט.

(כה) אליצפן בן פרנך בן שהיה צדיק וזכה לטוב אשר אל צפן לצדיקים שנא' (תהלים לא כ) מה רב טובך אשר צפנת ליריאתך. בן פרנך בן שהיה חביב לפני הקב"ה כדורון, כמו אפריין נמטייה יא), ונתמנה נשיא ופרנס על הציבור.

(כו) פלטיאל שהיה צדיק גמור כמו פלטי בן ליש. בן עזן שהיה עוסק בתורה שנקראת עזו שנא' (תהלים כט יא) יי עזו לעמו יתן יע, עזן עז נ', היא התורה שניתנה לחמשים יום.

(כז) אחיהוד שהיה אח וריע לעושה מעשה יהודי, ואת יראי יי יכבד (תהלים טו ד). בן שלומי בן שהיה אוהב שלום ורודף שלום.

(כח) פדהאל בן שפדאו אל. עמיהוד עם יהוד, שהיה קורא עם לכל עושה מעשה יהודי. ד"א עמיהוד שהיה אומר עמי הקב"ה שכתוב בו הוד והדר לפניו (תהלים צו ו), הוד בגי' יה.

(לה, א) בערבות מואב קרי ביה בעריבות, כלומר ישראל קבלו התורה בערבות להיות ערבים זה לזה בערבות י) וזוכים בתורה להיות בערבות שהוא הכסא כלומר תחת כסא הכבוד. עכ"מ.

מחכמי אשכנז:

(לג, א) אלה מפעי וכו', הוצרך לכתוב פרשת מסעות אחר פרשת נחלות, בפ' יירא בלק מ"ב קרבנות דבלעם, וסמך ליה פינחס שיש בו מ"ב קרבנות, וסמך ליה מ"ב מסעות, וסמך ליה מ"ב ערי מקלט, ושם בן מ"ב אותיות.

(ג) ויפצו מרעמסס כמנין רעמס"ס יש שנים מברית בין הבתרים שנא' לאברהם עד שיצאו ממצרים, שנא' (שמות יב מא) ויהי מקץ ת"ל שנה יצאו וכו'.

(יג) ויחנו באֵלוֹשׁ שם ירד להם המן (ה) בזכות שרה שנאמר בה לושי ועשי עוגות (בראשית יח ו טו), יסכה כג' המן טו).

(יח) ויחנו ברתמה על שם (י) חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים קכ ד).

(יט) ברמון פריץ שפרצו על עסקי המן.

(מו) דבִּלְתִּימָה דכלת תאנים.

(לח-מ) וימת אהרן וישמע הכנעני מֶלֶךְ עַרְדַּ גִּי שמת אהרן, לכך נסמכו.

(לד, יט) במגילת סתרים (י) וששאלת מה שנא' בפרשת אלה מסעי לַמִּטָּה יהודה כָּל־בְּמִטָּה שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל וְלִמְטָה בְּנִימִין אֱלִידָד וכו', בכל האחרים הזכיר נשיא, ובאלו השלושה לא הזכיר נשיא. תשובה, כבר ידוע כי כלב מן המרגלים היה, ושם נאמר (לעיל יג ב) למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם, ונשאר כלב מן המרגלים, לכך לא הוצרך לכתוב לקרותו נשיא שנית. ולענין שמעון יש לומר שתי תשובות, ראשונה לפי שהוצרכו אלו הנשיאים כדי לחלוק הארץ, וחלק בני שמעון היה עם חלק בני יהודה שנא' (יהושע יט ט) וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם, לכך לא הוצרך לומר נשיא, והשניה מחמת אותה עבירה דזימרי שהיה נשיא בית אב לשמעוני לא זכה ליקרא כאן נשיא, וטעם זה יש לומר בשבט בנימין, לפי שהיה גלוי וידוע לפניו מה שעתידי להיות בפילגש בגבעה בשבט בנימין, לכך לא זכו לקרות נשיא. ועוד טעם אחר ראיתי במדרש (ע) כי אלידד הוא חבירו של מידד שנשארו שניהם במחנה, והוא אלידד בן כסלון, והואיל ונתקיים לנו שנתנבא לא רצה לקרותו נשיא (כ). ודע כי חזרתי על מנין השבטים ומצאתי שנמנו בתורה בט"ו מקומות ולא מצאתי שבנימין נמנה שלישי אלא כאן, ואפשר כי מפני טעם זה שהזכרנו הקרימו. ועוד טעם אחר כי מצינו בספר יהושע (כא יג) לבני אהרן הכהן מכלל ערי הלויים י"ג ערים והוציאום משבט יהודה ושמעון ובנימין כמו שנא' (שם ג-ד) ויתנו בני ישראל מנחלתם על פי יי את הערים האלה ומגרשיהם ויהיו לבני אהרן הכהן מן הלויים ממטה יהודה וממטה שמעון וממטה בנימין בגורל ערים שלש עשרה, ולכך סמך כאן בנימין

(ד) תנחומא ב' בשלח כג. טו) עי' נחל קדומים. טז) כ"ה כפי ר"י מווינא. עי' סנהדרין סט, ב. יז) עי' רש"י, וכ"ה בבעה"ט, ברוקח ריתמה בנימ' לשון רע. יח) במו"ז ואמרי נועם הביא זה בשם ר"נ גאון, וכ' בשע"ג להחיד"א אות מ מט שר"ן גאון חיבר מגילת סתרים, בפירוש ריב"א הביא לזה וסיים כפיר"ת מאורל"י. יט) במ"ד פט"ו יט. כ) במו"ז: ואם יקרא נשיא הורדה היא לו, דנביא עדיף טפי ומעלין בקודש ואין מורידין.

ליהודה ושמעון, וכמו שלא הזכיר לאלו השנים נשיאים מטעם שהזכרנו, לא הוצרך להזכיר נשיא לשבט בנימין לפי שנתחברו יחד בנתינת הי"ג ערים. ועוד יתכן לומר שהקדים בנימין, לפי שנעשה אושפיזן לגבורה כל שנה (דברים לג יב) ובין כתיביו שכן. עכ"מ.

סדר אלה הדברים לה"ר אפרים זלה"ה

(א, א) אלה הדברים קרי ביה אלה הדברים בדגש הבי"ת, כמ"ש רז"ל (ס) דבר אחד לדור וכו', וזהו פי' אלה הדברים כלומר המנהיגים שהעולם מתנהג בזכותם הם כמנין אל"ה נ). אלה גי' ל"ו, כל העוסק בל"ו מסכתות לשמה זוכה ליכנס לפנים ממחיצת מלאכי השרת שהם רחוקים מן השכינה ל"ו אלף רבוא פרסאותג) שנאמר (ישעיה ו ב) שרפים עומדים [ממעל] ל"ו. הדברים אשר דבר משה זהו שאמר הכתוב (ישעיה ו ב) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, לא נברא האדם שהוא בגי' נ' אלא לעסוק בתורה שניתנה לנ' יום, כמ"ש רז"ל (ד) אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. וחי בהם בגי' כ"ד, כנגד כ"ד ספרים, כ"ד מסכתות שאין להם תלמוד, כ"ד משמרות (ס), כ"ד מתנות כהונה (ו), ואתם תהיו לי ממלכת כהנים (שמות יט ו). במדבר גי' אברהם, בזכותו שהיה במדבר (ו) זכו בניו וניתנה להם תורה במדבר, ומה מדבר זה הפקר לכל כך התורה (ס), שאפי' גוי ונתגייר ועסק בתורה הרי הוא ככהן גדול (ט). ד"א מה מדבר זה מדרס לכל, כך ת"ח בעה"ז הם כאסקופה הנדרסתי. במדבר גי' רמ"ת, כלומר רמ"ת איברים (א) ערוכה בכל ושמורה (ש"ב כג ה). ד"א במדבר בדיבור, כמו ומדברך נאווה (שה"ש ד ג), כלומר התורה ניתנה בדיבור באמירה בנשיקה. בערבה כלומר בערבות, כמו שארז"ל (י) על פסוק (תהלים ח ג) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז שהתינוקות ערבוה. מול פוף אותיות ולסוף מ', כלומר ארבעים יום איחרה תורה דכתי' (שמות כד יח) ויהי משה בהר ארבעים יום. ד"א מול פוף לא נקרע ים סוף אלא לנימולים שני (תהלים קלו יג) לגזור ים סוף לגזרים, קרי ביה לגזורים (ג). בין פארץ אותיות פאר נ', שהם חמישים שערי בינה (י). ובין תופל ו ב נ פ ל ו ת, לומר שניתנה התורה בנפילות ובתחנונים שני' (לק' ט יח) ואתנפל לפני יי'. ולבן שמלבנת עונתיהם

(א) סנהדרין ח, א. (ב) סוכה מה ב לא פחות עלמא מל"ו צדיקי וכו'. (ג) מע"ת עמ' ל, אותיות דר"ע, עי' פי' ר"י מווינא. (ד) אבות פ"ב ח. (ה) תענית כו, א. (ו) חולין קלג, ב. (ז) בכתי"ב: ביתו כמדבר. (ח) במד"ר פ"א ז, לקח טוב תרומה פכ"ה טז. (ט) שם פ"ג. (י) דא"ז פ"א. (יא) עירובין נד א. (יב) תנחומא ויגש ב, בכתי"ב: בערבה בערבות אמר הקב"ה תנו לי ערבים שאינם חייבים לי, אמר לו מי הם, אמר להם עובדי במעי אמן, שאל להם על כל דבור, ואמרו הן, וזה שאמר הכתוב [מפי] עוללים ויונקים יסדת עוז, אין עוז אלא תורה שנאמר ה' עוז לעמו יתן. (יג) ילקו"ש בשלח רמז רמא בשם מכילתא. (יד) ר"ה כא, ב.

של ישראל שנ' (משלי טז ו) בחסד ואמת יכופר עון טו). וחצרות מה חצר זו מוקפת גדר כן דברי תורה, כמ"ש ד"ל טו) ועשו סייג לתורה. ודי זהב ודי גי' כ' תיבות שבברכת התורה, ו'ה'ב' ימים בשבוע קורים בתורה י).

(ב) אחד עשר יום מחרב וכו', מחרב אותיות ברמ"ח כנו"ל יט). ד"א מחרב היא משמרת לומדיה מחרב וכיזה, כדכתיב (ויקרא כו ו) וחרב לא תעבור בארצכם, וכשח"ו מבטלים אותה כתי' (שם שם כה) והבאתי עליכם חרב נוקמת וכו' יט).

(ה) הוא"ל אותיות יהואל, והוא שם שר התורה. באר את התורה הזאת קרי ביה באר, נמשלה התורה לבאר כמוכ והנה באר בשדה (בראשית כט ב).

(ו) רב לכם שבת בהר אותיות שבת מלך. ד"א שבת בהר נא) גי' שבת אור, שבת שבו יצא אור לעולם שנא' (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אור. בהר גי' רז, כי כל רזי עלינו ותחתונים נגלו לו למשה בהר. ד"א בהר אותיות ברה, כמשי"ה (תהלים יט ט) מצות יי ברה מאירת עינים. יי אלהינו דבר אלהינו בחרב וכו', גי' חדר, זשי"ה (שה"ש ג ד) הביאני אל בית אמי ואל חדר הורתי אותיות חדרי תורה, שנפתחו לו למשה כל חדרי תורה נב).

(ז) הר האמרי קרי ביה הר אמירה, בזכות אמירה שניתנה בהר תזכור לישראל הר האמרי והן אותן אותיות עצמן, ותהיו אמירה ותטיבה נג) לפני המקום ב"ה שנא' (לקמן כו יז) את יי האמרת היום ויי האמירך. בערבה כל מי שרוחו ודעתו מעורבת עם הבריות זוכה ומתעלה כהר הזה שהוא גבוה שנא' (במדבר כט יט) ומנחליאל במות. ובשפלה ואם זכה להיות גבוה וגדול בתורה ומגיס לבו להוראה ורודף אחר הכבוד, ובשפלה סופו להיות שפל כאסקופה הנדרסת שנ' (שם כ) ומבמות הגיא. ובנגב אם עוסק בתורה ונפשו יכשה ואין כל, וממעט אכילה ושתייה וכל תענוג כדי לעסוק בתורה, ובחוף הים לסוף נעשה כחוף הים שכל הנהרות נמשכות אליו שנא' (קהלת א ז) כל הנחלים הולכים [אל הים], כך מארבע פינות העולם באים ללמוד ממנו תורה. ארץ הפנעני יהיה כארץ סחורה שהסוחרים הם נקבצים שם ומביאים סחורה ומוציאים סחורה מתוכה כמד"א (ישעי' כג ח) אשר סוחריה שרים כנעני נכבדי ארץ, פי' סוחריה, כך ישא ויתן בדברי תורה שנא'

טו) ברכות ה, ב. טז) אבות פ"א מ"א. יז) ב"ק פב, א. יח) בפייסקה במדבר וכו' ערוכה וכו'. יט) שבת לג, א. ובכתי"ב: והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית שמבטלם מן התורה, וכן ברית תרי"ג מצות חרץ ממצות מילה הרי ביטל התורה. כ) ב"ר פ"ע ה. כא) בכתי"ב: ד"א שבת בהר יום שנתנה בו תורה שבת היה, בהר גי' אור וכו'. כב) עי' אותיות דר"ע א. כג) ברכות ו א.

בה (משלי ג יד) כי טוב סחרה מסחר כסף, והלֵבנון ובוהם הם מתלבנים עונותיו. עד הנרה הגדול עד שנעשה כנהר גדול. נהר פרת נהר שפרה ורבה, כי לכך נקרא פרת לפי שפרה ורבה ממי גשמים כמ"ש רז"ל (ד) מטרא במערבא סהדא רבה פרת.

(י) כפוכבי השמים ככבי גי" ע"ב, כלומר א(ו)תם חקוקים וחומים על לבו של הקב"ה בע"ב שמותיו המפורשים שנא' (ישעיה מט ט) הן על כפים חקתך.

(יג) נה' ואשמש חסר כתיב, כלומר אם תרצו לחסר (ו) מן האשם אשר בראשיכם ולהקל מן העונש המוטל עליכם מגדולי העיר תקחו י' כי היכי דלימטי לבו שיבא מכורשא (מ), וכן כתיב (רות ד ב) ויקח בועז עשרה אנשים.

(יד) (טוב הדבר אשר דברת לעשות) כלומר תעשהו בעצמך ותבחר מי שתדע שהוא חכם ונכון כי אתה יודע להבחין ולא (אני) [אנו], וזהו ואקח כלומר שמעתי לקולכם ולקחתים לעצמי.

(טו) שרי אלפים כלומר רבים ונכבדים באלופה של תורה. ושרי מאות שהיו זהירים במאה ברכות בכל יום. ושרי חמישים שהיו בקיאים בתורה שניתנה לחמישים יום (מ). שרי עשרות שהיו זהירים במעשרותיהם להפרישם כראוי.

(טז) שמוע בין אחיכם כלומר קודם שתפסקו הדין תשמעו ותחקרו בין אחיכם אם יש אדם יודע באותו ערעור שיש בבעלי הדין זכות או חובה, ומתוך כך ושפטתם צדק.

(יז) לא תכירו פנים מכאן רמז למה שאחז"ל (ט) משיתעטפו הדיינים, כי היו מתעטפים בטליתותיהם כדי שלא יכירו בעלי הדין כדי שלא יהיה לבם נטוי לצד אחד מהם.

(יט) ונסע מחרב (ל) נ"ל אין (המקום) [מוקדם] ומאוחר בתורה (ל).

(כא) ע"ה רש"י גי' ת"ק, כלומר נחלה בלא מצרים, כלומר מהלך כל העולם שהוא ת"ק שנה (ג). אל תירא ואל תחת ר"ת אתות, זהו שאמר הכתוב (ירמיה י ב) ומאתות השמים אל תחתו, כלומר אומות העולם יחתו ולא אתם (ג).

(כד) שבת סה, ב. כה) בכתי"ב: הבו לכם אנשים הבו גי' י"ג אז נקרא איש שני' [לקמן לב ג] הבו גודל לאלהינו כשמגיע לה ב ו אז הוא ג ו ד ל וירד לפני התיבה ויאמרו יתגדל כו. כו) בכתי"ב להנצל. כז) סנהדרין ז, ב. כח) בכתי"ב נוסף וי' שערי בינה. כט) שבת י, ב. (ל) בכתי"ב: עדיין לא הזכיר מתן תורה מכאן שאין מוקדם ומאוחר בתורה. לא) פסחים ו, ב. לב) ע"י חגיגה יג, א. לג) שבת קנו א.

(כב) אנשים לפנינו ויחפרו לנו ר"ת אלול, כלומר שצריכים האנשים הכשרים לחזור בתשובה בחדש אלול ולחפש על כל מי שיש בידו מעשים רעים לחזור בו.

(כה) ויורידו אלינו לפי שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות (ל) שייך לומר בה ירידה (ה).

(כו) ולא אבייתם לעלות ס"ת אמת, כלומר לא האמנתם באלהי אמת שאמר לכם להכניסכם אל ארץ טובה ורחבה.

(כח) ערים גדולות ובצורות בשמים וכי בשמים היו והלא בארץ היו, וא"ת עד השמים, א"כ הוה ליה למכתב כן. לכן נלע"ד שאומר בצורות בשמים חזקים היו בשמים שהשר הממונה עליהם עדין היה בתוקפו ובגבורתו, כי כשהקב"ה רוצה ליפרע מאומה מהאומות נוטל שר שלהם ומשפילו שנא' (ישעיה כד כא) והיה ביום ההוא יפקוד יי על צבא המרום במרום ואח"כ על מלכי האדמה באדמה (ל).

(לא) אשר נשאך יי כלומר מחל עונותיך, כמו ועתה אם תשא חטאתם (שמות לב לב) ונשא לך פנים.

(לב) ובדבר הזה ליכנס בלא מרגלים אינכם מאמינים ביי משל למלך ששדך לבנו אשה וכו' כמאמר רז"ל במדרש (ל).

(לג) בדרך לתור לכם ס"ת כרם, שנא' (ישעיה ה ז) כי כרם יי צבאות בית ישראל, כמלך שיש לו כרם וחביב עליו ביותר מנכשו ומעזיקו ומסקלו, כך הקב"ה ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שורק (שם שם ב) כלומר נתן להם כמנין שורק מצות ושבעה שנצטוו בני נח הרי תרי"ג.

(לה) אם יראה איש באנשים אותם שהגיעו בכלל אנשים.

(לו) אשר דרך בה זה חברון (מ). ולבניו אלו הגדולים.

(לז) התאנף יי בגללכם תימה הכתוב אומר (במדבר כ יב) יען לא האמנתם בי והוא אומר בגללכם, נ"ל שע"י גלגול שלכם (ל).

(לח) העמד גי' המלמד.

(לד) זבחים נד, ב. (לה) רש"י. (לו) ע"י רש"י, והוא בילקו"ש רמז תת"ד. (לז) תנחומא שלח ה. (לח) כ"ה ברש"י. (לט) ע"י דעת זקנים, ורמב"ן.

רבינו פרשת דברים אפרים קנה

(לט) אשר לא ידעו היום ר"ת אליה, דכתיב (מלאכי ג כד) והשיב לב אבות על בנים וגו'.

(מא) נעלה ונלחמנו במלחמתה של תורה. ככל ג' ע', בשבעים פנים מ). ותהינו לשון צעקה, כמו קינים והגה והי (יחזקאל ב י).

(מב) איני בקרבכם ולא תנגפו ר"ת אבות, כלומר תמה זכות אבות.

(ב, ד) היושבים בשעיר ויראו מכם ס"ת מרום, כי עשו היה עושה מבצרות בשן סלעים שנא' (ירמיה מט טז) אם תגביה כנשר וגו'.

(טו) יד יי ג' ארבעים, כל ארבעים שנה היתה יד יי בהם ומנכה בהם מעט מעט עד שכלו כל אנשי המלחמה מכן עשרים שנה ומעלה, אי נמי אנשים שנלחמו כנגד המקום.

(כד) החל רש למפרע שר, כלומר החל שר שלהם ליפול.

(כה) אחל ג' טל, וגו' כוזו, והוא שם של מזוזה מל).

(כו) דברי שלום בגי' ריו, שלום כלומר ע"ב שמות שיש בהם ריו אותיות כולם כלולים בברכת השלום שהוא ברכת כהנים על ידי גלגול אלף ביי"ת, ושמו של הקב"ה נקרא שלום שנא' (שופטים ו כד) ויקרא לו יי שלום מנ). וכן הוא דרך המקרא להזכיר דבור אצל השלום שנא' (תהלים פה ט) כי ידבר שלום אל עמו, ודובר שלום לכל זרעו (אסתר י ג), בפיו שלום את רעהו ידבר (ירמיה ט ז), וכאלה רבים, וכל דבור שנאמר אצל שלום לשון הנהגה הוא, כמו ידבר עמים תחתינו (תהלים מז ד) כי שאר דבור לשון קושי.

(לא) ראה החילותי תת לפניך לכאורה משמע שלקח מלאך הממונה על סיחון ועוג והפילו לפני משה ואמר לו ראה הח(י)לותי תת לפניך ג' וגם שר שלהם הפלתי מנ).

(לג) ואת בניו בנו כתיב, כלומר שחסר מלאך שלו ולא היה בו כח לעמוד, ועשרה שמות נקראו בהם המלאכים מנ).

(ג, א) מלך דבשן קרי ביה הבא שן, תלש הר ממקומו ורצה לזורקו על ישראל ונשתרבבו שיניו ונכנסו בהר מה).

(יא) נשאר מותר גי' ונשאר מדור השטף, כלומר מדור המכול שנקרא דור השטף ששטפום המים.

(כב) יי אלהיכם הוא הנלחם לכם ר"ת אותיות אהיה, כי הוא השם ההוה על ישראל בכל צרה ומושיעם, כשהיו ישראל במצרים נגלה עליהם באותו שם והושיעם שני' (שמות ג יד) אהיה שלחני אליכם, וכשהיו בבבל נגלה עליהם באותו שם והושיעם שני' (הושע יא ד) ואהיה להם, ואף לעתיד מה כתיב (שם יד ו) אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון מו). עכ"מ.

מחכמי אשכנז:

(א, א) אלה הדברים אל"ה ימים התחיל משה משנה תורה לפני מותו דכתי' בעשתי עשר חודש באחד לחודש הואיל משה באר וכו', והוא מת בשבעה באדר מו), הרי ל"ו ימים מא' בשבט ועד שבעה באדר מו). לעיל (ס"פ מסעי) כתי' אלה המצות והמשפטים, ולאחריו משנה תורה, לומר מה אלו מסיני אף משנה תורה מסיני, שכל התורה ניתנה בסיני ונשנית באהל מועד ונשתלשה בערבות מואב מו), ולכך ס"ת אלה הדברים אשר אותיות מרה, לומר שאפילו המצות שנצטוו במרה קודם מתן תורה נשנו כאן. בסוף שני חומשים כתיב אלה המצות אלה המצות גי' המצות תרי"ג. אלה הדברים לאחר שהנחילים הוכיחם. ד"א אלה המצות מאחר שקבלום צריך לברכם.

(כה) וישיבו אותנו דבר כמו דבר, שע"י המרגלים נפלו פגריהם במדבר.

(כד) ויבאו עד נחל אשכל היו אשכלו"ת שנים עד שגלו עשרת השבטים נ). מרורו"ת שנים היו בארץ ישראל כמנין ונושנתם (לקמן ד כה נא).

(כח) אחינו המפו ביהושע (יד ח) כתיב המסיו, י' יתירה, כנגד י' עשרת מרגלים שהמסו לב העם.

(כ, ח) ונעבור מאת אחינו וכו' ונפן ונעבר דרך מדבר מואב בפסוק זה יש הפסק, מלמד שרמז להם הגלות שבני עשו יעקרו מלכותם. מדרך הערבה כמו

מו) ע"י ברכות ט, ב. מז) מגילה יג, ב. מח) סדר עולם רבה פ"י. מט) סוטה לז, ב. וע"י בעה"ט בריש פ' ואתחנן השמטה. נ) ע"י רוקח לקמן ד כו. נא) גיטין פח, ב.

שנא' (ירמיה לט ה) וישיגו את צדקיהו בערבות יריחו ר"ת צבי נ). מאילת שע"י האלה נ) נתפס שרדפו אחרי צבי והשיגוה. ד"א ע"י האלה והשכועה שנשבע אל נבוכדנצר ובטלה מ). ומעציון גבר כאן נתקיימה עצתו של גבר זה ירמיהו שנא' (איכה ג א) אני הגבר ראה עניי), אני הגבר גי' ירמיהו נ), ע"כ מענין אחד מכאן ואילך מענין אחר, אויבי כלם אני הגבר ראה (איכה שם) ס"ת אותיות ירמיה, וכתוב בדברי הימים נ) ולא הלך בעצת ירמיהו, ונפץ ונעבור דרך מדבר מואב לכך הפסיק בנתיים, כאשר עשה לפני עשו (לקמן כב) מה שתולה מואב בעשו, לפי שכשגלו ישראל וישבו על נהרות בבל ובוכים, היו עמון ומואב מתלוצצים עליהם ואומרים להם מה בכך שאתם יושבים על נהרות בבל הלא בעבר הנהר ישבו אבותיכם, אמרו להם א"כ שיש לנו לחזור ולשוב אל מקום אבותינו גם אתם באתם מלוט שהיה בסדום ואתם תהיו כסדום שנא' (צפניה ב ט) כי מואב כסדום תהיה ובני עמון כעמורה, לכך תולה מואב ועמון בעשו.

(יג) את נח"ז זרד גי' הנחל זרת ט).

(ג, כא) את יהושע צויתי ג' יהושע מלאים וא"ו נ), לפי שמשעה שהכניס יהושע שהיה ממלכי ישראל את ישראל לארץ עד שקמו מלכי יהודה היה כמנין יהושע שנים שהם שצ"ז, שנא' (מ"א ו א) ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים נבנה הבית, צא מהם מ' שנה שהיו ישראל במדבר, וצא מהם מ' שנה שמלך דוד, וג' שנים שמלך שלמה עד שבנה הבית, נשאר שצ"ז שנים כמנין יהושע, שצ"ז שנים מיהושע שנא' בו (במדבר כז יז) אשר יוציאם ואשר יביאם, עד דוד שנאמ' בו (דה"א יא ב) אתה המוציא והמביא את ישראל, כמנין יהושע.

(יא) ה"ה היא ברבת בני עמון כתיב בה"א, רמז שלא יראהו עד לאחר ה' דורות, כיצר שלמון מבאי הארץ היה נ), שלמון בועז עובר ישי דוד, ודוד הוא שלקח רבת בני עמון ס). ושני תגין על ב' ההי"ן של הלה, של ראשונה ארוך על שם שאול מלך ראשון שהיה איש ארוך וגדול ס), ושל השניה קצר על שם דוד שנא' (ש"א יז יד) ודוד הוא הקטן. חס'. תג הראשון אינו זקוף אלא מוטת, על שם שאול שלא עמדה מלכותו, והשני זקוף, על שם דוד וירם קרן משיחו (ש"א ב י), ודוד מלך כמנין הלה שנים ס). עכ"מ.

נב) רש"י יחזקאל יב יג. נג) אולי צ"ל האילה. נד) נדרים סה א. נה) ע"י איכ"ר רפ"ג. נו) ע"י דה"ב לו יב וברש"י שם, וע"י ברוקח. נז) במ"ר פ"ט. נח) במסורה כ' מצאנו ב' מלאים כאן ושופטים ב ז. נט) סדר עולם רבה פ"ב. ס) ע"י רוקח. סא) ע"י ירושלמי סוטה פ"א ה"ח. סב) ע"י בעה"ט.

סדר ואתחנן לה"ר אפרים זלה"ה

(ג, כג) ואתחנן אל יי ואתחנן גי' התיק, וגי' תפלה 6), וגי' ישרה, ר"ל כשיתפלל האדם לפני השי"ת צריך לנענע גופו 7) שהוא תיק של הנשמה כדי שיתכוין בתחנוניו, אל יי לומר בכוונה מה שהוא רוצה לאמרו 8), ובזה לא יטעה בתפילתו ואז תהיה ישרה, וזהו ה י ש ר בעיני יי (לקמן יב כה).

(כד) אתה החיילות להראות ר"ת אהל, כלומר פתחת לי שבעה רקיעים 9) והראית לי שאין אלוהים זולתך.

(כג) עוד ואתחנן אל יי גי' 5) מתן חנם, לומר כל המתפלל ומתחנן לפני השי"ת בכונה אעפ"י שאינו ראוי נותן לו מתן שאלתו חנם. את גדלך ואת ירך החזקה גי' (אותות) [אתה] סיחון ועוג. אשר מי אל כלומר מי אל גבור, כמו ואת אילי הארץ (מ"ב כד טו), וכן יש לאל ידם (מיכה ב א), ואיזהו גבור הכובש את יצרו 10) לעשות רצון יצרו 11).

(כה) אעברה נא אל אעבור דרך ים אוקינוס המקיף את כל העולם אחרי אשר אמרת לא תעבור את הירדן, אעברה נא בגי' בעבר הים. ההר הטוב הר הבית 12). והלבנון בית המקדש 13) שנ' (מ"א י יז) בית יער הלבנון, וכן דרשו חז"ל 14) שהיה מלבין עונותיהם של ישראל 15).

(כו) ויתעבר שמונה שמות יש לכעס, וכולם על שם המעשה, כעס, זעם, אף, עברה, חרון, חימה, קצף, רוגז. רוגז מרגיז כל גופו של אדם. כעס אותיות עכס, ועכס הוא כמו ברגליהם תעכסנה (ישעיה ג טז) וכעכס אל מוסר אויל (משלי ז כב), כלומר מטיל ארס בליבו של אדם. זעם שכל גופו של אדם מזדעזע ונרתע בכעסו

(א) עי' ד"ר פ"ב ילקוט'ש רמז תתי"א. (ב) עי' מ"ב סי' צ"ה ס"ק ד' בשם פר"ח.
 (ג) עי' ד"ר פ"ב. (ד) עי' חגיגה יב, ב. (ה) בנחל קדומים עם התיבות גי' תן חנם, ונר' דהגי' בלי תיבת ה'. (ו) אבות פ"ד מ"א. (ז) בכת"ב: ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור, משה אמר כשאמר לו הקב"ה אתה תראה אשר אעשה לפרעה, כלומר ולא לשאר מלכי' והייתי סבור שלא היתה מראה לי שום פורענות על שאר מלכים, והשתא שראיתי מפלת סיחון ועוג, אמרתי בלבי מתנת חנם לך התפללתי וזהו ואתחנן.
 (ח) בספרי זו ירושלים, וכ"ה בפס"ז, והובא ברש"י. (ט) ספרי, והובא ברש"י.
 (י) ספרי. (יא) וכ"כ ברע"ב.

וזיעה נוטפת ממנו מרוב חימה. אף שעשן יוצא מאפיו שנא' (תהלים עד א) יעשן אפך בצאן מרעיתך. עברה שמעביר האדם על דעתו ועל דעת קונו. חרון ששורף כל גופו של אדם באש בוערה, כמו עצמי חרה מני חורב (איוב ל ל), וחרה נחושתה (יחזקאל כד יא). חימה שמחמס כל גופו של אדם. קצף דבר שאינו בכלום כמו קצף שעל פני המים פי' זוהמא. אנף בכלל אף הכל אחד. רוגז חמור מן הכעס שלו, אמר רבוננו של עולם יהי רצון מלפניך שאהיה ניצול מח' ירידות של גהינם י' שנא' (קהלת יא י) והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשריך י'. ויתעבר הוא לשון כעס העומד לאורך, וזהו ויתעבר, כלומר עבר על מדתו התרומייה כי זעמו רגעי' ועתה קצף לזמן ארוך. ויאמר יי אֱלֹהֵי רַב־לֵךְ במדרש תנחומא אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כתוב בתורתך (במדבר ל ג) לא יחל דברו הוא אינו מפר אבל אחרים מפירים טו) תניח להתיר לך נדריך, אבל אני מי יי' [אל] גדול כאלהים (תהלים עז יד), ואם תאמר אדם הולך אצל הדיוטות ומפירים לו, מכל מקום הם דומים לו בקומה בדיבור ובהילוך באכילה ובשתייה ובכל דבר ההווה באדם, אבל אני יי' לא שניתי (מלאכי ג ו טו). אֵל תוסף דבר אֱלֹהֵי עוֹד בַּדְּבָר גי' יצחק, אמר לו לאברהם אמרתי קח נא את בנך וגו' על אחד ההרים (בראשית כב ב) ולא עיכב, ואתה למה זה אתה מעכב ואומר אֵל תוסף דבר. (כח) והוא ינחיל אותם ס"ת אלם, כלומר הוא עושה עצמו כאלם בפניך אעפ"י שהגיע להוראה, לכך זכה לקבל עטרה. תדע שהרי לא פרסם הכתוב דברו של יהושע בתורה אלא בשני מקומות, אחד קנא למקום, ואחד קנא למשה רבו, שנא' (שמות לב יז) ויאמר קול מלחמה במחנה, קנא לרבו שנא' (במדבר יא כח) אדוני משה כ ל א ס אותיות מלאך, א"ל אתה מלאך האלהים מה המלאכים אין בהם קנאה ותחרות ואיבה כך אתה, לכך אמר משה המקנא אתה לי (שם שם כט), כלאם אותיות כאלם, אמר לו אתה משה עצמך כאלם עת לחשות ועת לדבר (קהלת ג ז), א"ל י' אתה חסת על כבודי ועל כבוד רבך הנני מנחילך כבוד שנא' (משלי ג לה) כבוד חכמים י נ ח ל ו גי' ולחיים יט).

(כט) ונשב בגיא רמו להם שהיה לו ליקבר שם, ונשב בגי' ונקבר, ונשב בגיא גי' במשכב, רמו להם שהיה לו לישכב שם.

(ד, ד) חיים בָּכֶם אבל רשעים אפילו בחייהם הם מתים יט) שנא' (איוב טו כ) כל ימי רשע הוא מתחולל, קרי ביה מת וחלל כ). בָּכֶם אותיות כמלך, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים (שמות יט ו) כל ישראל בני מלכים נה).

יב) כמנין יורדי בור ביחזקאל. יג) עי' נדרים כב א. יד) ברכות ז, א. ע"ז ד, א. טו) ברכות לב, א. טז) עי' מדרש אגדה. יז) כתי"ב: ועת לדבר אל הקב"ה אתה חסת וכו'. יח) עיין ילקוט"ש קהלת רמו תתקפט. יט) ברכות יח, ב. כ) עי' אוה"ת. כא) שבת סז, א, ב"מ קיג, ב.

(ו) חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ר"ת חולה, כי כל העוסק בתורה פניו מכורכמים כחולה, לפי שהתורה מתשת כחו של אדם כג). רק עם חכם אכין ורקין מיעוטינן ג), כי אתם המעט (דברים ז ז). מעט אותיות מטע, מטע נעמנים (ישעי' יז י), ויטעוהו שורק (ישעיה ה ב).

(ט) תשבח את הדברים ס"ת חתם, חתום תורה בלימודי (ישעי' ח טז). חתם ח' תם, כל מי שנימול לח' ימים נקרא תם. הדברים אשר ראו עיניך מכאן שהיה ממשות בדיבור היוצא מפי הגבורה והיה מורגש עד שהיו רואים אותו שנא' (שמות כ טו) וכל העם רואים את הקולות כד).

(י) הקהל גי' מלכים, זכו לעטרה ולמלכות. ל"י את העם ר"ת לאה, מה לאה היתה שנא' ונפקדה כך ישראל היו שנואים במצרים ונפקדו שנאמר (שמות ג טז) פקד פקדתי אתכם, וכמו כן עתה בגלות שנואים שני' (ישעיה ס טו) תחת היותך עזובה ושנואה, ועתיד הקב"ה לפקוד אתכם שנא' (שם שם יז) ושמתי פקודתך שלום וגו'.

(יא) ותעמדון תחת ההר גי' ולכן כפה עליהם הר כגיגית כט).

(יב) אינכם רואים זולתי קול אבל הקול היו רואים טו) שנא' (שמות כ ט) וכל העם רואים את הקולות.

(יד) אתכם חקים ומשפטים לעשותכם אותם ס"ת ה' ממי"ן, כנגד ה' חומשי תורה שניתנו למ' יום שני' (שמות כד יח) ויהי משה בהר ארבעים יום.

(טו) לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה כלומר הנשמה אין לה תמונה והקב"ה אין לו תמונה והתורה ניתנה בדיבור בלא תמונה אם תשמרו התורה הקב"ה ישמור הנשמה שלכם.

(טז) פן תשחיתון התורה שניתנה לני' יום תמורת ע"ז, כי כל המודה בע"ז ככופר בכל התורה כולה כט).

(יט) ח"ק יי אותם כלומר לכל אומה ולשון חלק הקב"ה מלאך ברקיע להיות ממונה עליהם להליץ בעדם כט).

כב) סנהדרין כו, ב. כג) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ז, ועי' בעה"ט. כד) ילקוט ש"ר רמז ש"א בשם פדר"א, וכ"כ באב"ע כאן. כה) שבת פ"א, א. ע"ז ב, ב. כו) איתא לעיל פסוק ט. כז) ספרי שלח טו כד. כח) עי' פדר"א פכ"ד, ואבע"ז.

(כ) ואתכם לקח יי כי חלק יי עמו (לקמן לב ט).

(כא) ויי התאנף מה ענין זה אצל זה, נ"ל כי ה"פ, הוא לקח אתכם לחלקו ובגדתם בו במעשה העגל, ומיד כעס עלי הקב"ה שנא' (שמות לב ז) לך רד כי שחת עמך, כלומר רד מגדולתך, ומיד שיצא הדיבור מפיו לא חזר בו שני' (ישעיה נה יג) כן יהיה דברי אשר יצא מפיו לא ישוב אלי ריקם (ט).

(כה) תוליד בנים ובני בנים ס"ת דמים, כל אשה שדמיה מרובים בניה מרובים (ו).

(כו) את השמים ואת הארץ י"ג בקריאה (ל), אמר הקב"ה אתם עברתם על התורה שנדרשת ביי"ג מדות (נ) הנני מצוה את השמים ואת הארץ למנוע הטוב מכס (ג). אבד תאבדון שני אבדות כעה"ז ובעה"ב (ד). מזהר בגי' פסל (ו) מיכה (ה). השמד תשמדון שני חורבנין.

(לב) אשר ברא אלהים ס"ת ראם, מיד שחטא אדם הראשון נתמעט ועמד על מאה אמה (ט) לפי שהצילו הקב"ה מקרני ראם כדאי' בשוחר טוב על פסוק (תהלים כב) ומקרני ראמים עניתני.

(לד) או הנפה אלהים וכו', הפסוק מתחיל באל"ף ומסיים בך, ויש בו כל האלפא ביתא, לומר שלא הוציאם ממצרים אלא על מנת לקבל התורה הכתובה בכ"ב אותיות שכל ראשי חומשי תורה עולים כ"א, וכן נקדישך עד השם כ"א תיבות, וכן האזינו עד השם כ"א תיבות, וכן אברהם יצחק יעקב ר"ת בגי' כ"א.

(לג) מתוך האש התורה נקראת אש שנא' (לקמן לג ב) אש דת למו (ו), הקב"ה נקרא אש כי יי אלהיך אש אוכלה הוא (לקמן פ' כד), ונתן התורה מתוך האש שנא' מדבר מתוך האש, וכל העוסק בתורה זוכה לראות פני השכינה (מ) שנקראת אש (ט), וכל העובר על ד"ת תאכלהו אש לא נופח (מ).

(לה) אתה הראית לדעת ר"ת [אהל], מלמד שפתח הקב"ה שבעה רקיעין והראה להם לישראל שאין עוד מלבדו (מ), שמים נקראו אהל שנא' (ישעיה מ כב) וימתחם כאהל לשבת.

(כט) עי' רמב"ן. (ל) כתובות י, ב. (לא) בכל התנ"ך. (לב) ריש תורת כהנים. (לג) רש"י ריש פ' האזינו ע"פ מדרש. (לד) פס"ו. (לה) סנהדרין קג, ב. (לו) עי' ב"ר פיי"ב ו. בכתי"ב נוסף: קרני ראם גבוהים ק' אמה ולכך דוד עשה היכל ק' אמות גבוה על שהצילו מקרני ראם שני מקרני ראמים עניתני. (לז) עי' דב"ר פ"ג, ירושלמי שקלים פ"ו ה"א, מכילתא פ' יתרו. (לח) תמיד לב, א. (לט) בכתי"ב נוסף: וכן מצינו בדברי חז"ל כיונתן בן עוזיאל שעוף פורח עליו באויר מיד גשר. (מ) עי' איוב כ כו. (מא) כ"ה ברש"י כאן.

(לו) אשׁוּ הגדוֹלָה וּדְבָרֵיו סֵת וְהָיוּ, הוּא שֵׁם א' מִשְׁמוֹת ע"ב, וְהוּא עוֹלָה י"ז כְּמִנְיָן פְּסוּקִים שֶׁבְּעֶשְׂרֵת דְּבָרוֹת רִאשׁוֹנוֹת, וְעוֹלָה ג' טו"ב י"י לְכָל וְגו' (תהלים קמה ט). בִּי"ה יי צוּר עוֹלָמִים (ישעיה כו ד).

(לז) וַיּוֹצִיאֲךָ בַּפְּנֵיו זֶה שֶׁר הַפְּנִים מִנִּי שֵׁם א' (ישעיה סג ט) וּמִלֵּאךְ פְּנֵיו הוֹשִׁיעֵם, בַּפְּנֵיו בְּגִי יְהוֹאֵל הַמֶּלֶאךָ. בְּכַחוּ הַגְדוֹלָה גְּדוֹל ג' יְדִידִיה, וְהוּא שֵׁם שֶׁר הַפְּנִים אֶחָד מֵעַ שְׁמוֹת אֲשֶׁר לוֹ.

(לח) לֵת"ת שְׁנִים עֶמְדוֹ בֵּית רִאשׁוֹן וּשְׁנִי. אֶרֶצֶם אֶרֶץ מ', כְּלוֹמֵר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִהַלֵּךְ מ' יוֹם מִג).

(לט) וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשְּׁבוֹת ר"ת וְה"ו מ).

(מ) הַיּוֹם אֲשֶׁר יִטִּיב לָךְ וְלִבְנִיךָ ר"ת אוֹתִיּוֹת אֱלֹהֵינוּ.

(לט) וְהַשְּׁבֶת בְּגִי תִשְׁבִּי. וְהַשְּׁב(ו)ת אוֹתִיּוֹת תִּשְׁבּוּהָ, וְאוֹתִיּוֹת הַבּוֹשֶׁת, כְּלוֹמֵר אִם אָדָם מִתְבַּיֵּשׁ מִן הַעֲבִירָה וְשָׁב בַּתִּשְׁבּוּהָ יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין שֵׁנָא' (ישעיה ל טו) בְּשׁוּבָה וְנַחַת תוֹשַׁעוֹן מִה).

(מ) תִּתְאַרֵּךְ יָמִים בְּגִי כְּתוּרָה, כְּלוֹמֵר בִּזְכוּת הַתּוּרָה, כִּי הֵיא חֵיִךְ וְאוֹרֵךְ יָמִים (לִקְמָן ל כ). תִּתְאַרֵּךְ אוֹתִיּוֹת יִרְאָתְךָ, בִּירְאָת יי מִבְּטַח עוֹז (מִשְׁלֵי יד כו), וְגִימַט' זֶה כְּתָר, זֹכֶה לְכָתֵר, שַׁעֲתִיד הַקִּבְ"ה לְתֵת לְכָל צָדִיק וְצָדִיק מְזוּהָר הַכְּבוֹד שֵׁנָא' (ישעיה כח ה) בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה יי צְבָאוֹת לַעֲטֹרֶת צָבִי (וּלְכְבוֹד) וּלְצִפּוּרֵת תְּפָאֳרָה לְשֹׂאֵר עַמּוֹ, לְאוֹתָם שִׁמְשִׁימִין עֲצָמָן כְּשִׁירִים מו). וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנו פֶּה (לִקְמָן כט יד) כְּלוֹמֵר אוֹתוֹ שֶׁלֹּא נוֹלַד עַדִּין פֶּה עֲמָנוּ הַיּוֹם כְּלוֹמֵר מְזוּלוּ פֶה הוּא, פֶּה בְּגִי בְּמִזְלוֹ, וְהַכִּי אֵינִי אֵתָא בְּמַסַּכְתָּ שְׁבַת מו) אֲעִיג לְדִיתוּהִי מְזוּלִיָּהוּ תִּמְן הוּוּ קִיִּימִי. פֶּה בְּגִי מִלֵּהָ, גֵר שְׁנִימּוֹל מְזוּלוּ הִיָּה שֵׁם.

(ה, ד) פְּנִים בַּפְּנִים כְּמָה דִּיּוֹמִינּוֹת, פְּנִים שׁוֹחֲקוֹת לְמִקְרָא, פְּנִים מַסְבִּירוֹת לְמִשְׁנָה, פְּנִים שֶׁל אִימָה לְתַלְמוּד מ).

(ה) כִּי יִרְאָתָם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְהָאֵשׁ כְּתִיב (שְׁמוֹת יט יב) וְהַגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם וְאֶפִּילוּ לֹא הָיוּ יִרְאִים מִן הָאֵשׁ מִכָּל מִקּוֹם מִירְאָתוֹ שֶׁל מִקּוֹם לֹא הָיוּ עוֹלִים, שֶׁהָיוּ נִצְטוּוּ

מב) ע"י רש"י ברכות נא, א ד"ה סוריאלי. מג) תנחומא שלח ח. מד) ע"י לעיל פסוק לו. מה) ע"י סנהדרין צו ב. מו) מגילה טו, ב. סנהדרין קיא, ב. מז) קמו, א. מח) מס' סופרים טז ב יעו"ש.

על מצות הגבלה, נ"ל שאלמלא יראת האש היו עולים, כי עמא פחיזא מט) הוו ותאבים לחזות זוהר הכבוד.

(ו) אנכי יי אלהיך אם אתה רוצה לשמור התורה. אנכי יי זהו מדת רחמים ואם לאו אלהיך אבא עמך במדת הדין ט), כמו אלהים לא תקלל (שמות כב כז), ופי' הענין כי יהו"ה באתב"ש מצפ"ן בגי' ברחמים, אלהיך בגי' בדין.
(יב) שמור את יום השבת לקדשו ר"ת אליה, בזכות שבת תזכו לביאת אליה נל).

(יג) ועשית כל מצאבתך תפנה לבך מכל מיני מחשבות כאילו עשית וגמרת כל המלאכות המוטלות עליך.

(ו, ד) שמע ישראל ד' חיות יש במרכבה נז) וא' חיה חמישית והיא נקראת ישראל, ואין רשות לשום מלאך לומר שירה עד שמתחלת אותה חיה תחילה ואח"כ כל פמליא של מעלה, ואותה חיה אינה רשאה לומר שירה עד שיאמרו ישראל שירה למטה נז), לכך אנו אומרים שמע ישראל שבמרכבה שכבר ייחדנו שמו של הקב"ה ואמור גם אתה שירה. שמע גי' קדוש. אחד באתב"ש תס"ק, אורכו של עולם ת"ק נז) ועוביו ס"ה הרי תס"ק, לומר שאל אחד בראו. שמע ישראל אותיות שר שמעיאל, בכל יום עומד ומכריז לכל מחנה ומחנה לשתוק לפני ישראל ט). ש ד י נוטריקון שומר דלתות ישראל. שמע שם ע', שבעים שמות מפורשים כתובים בס' היכלות והם שמות אדיריורין, בשכמל"ו. שבעים שמות לישראל ט), שבעים שמות לירושלם נז), שבעים לשונות יש בעולם נט), שבעים אומות בעולם ס) ברקיע ולוהם שבעים כסאות סא), בשבעים פנים התורה נדרשת סז), שבעים סנהדרין סא). הביאני אל בית ה' יין (שה"ש ב ד) היא התורה שנדרשת בשבעים פנים כמגין יין, וכל ההוגה בה זוכה לראות פני שכינה. עי"ן בעי"ן. יי אלהינו יי הרי מדת הרחמים פנים ואחור ומדת הדין באמצע, יפה צעקה בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין סד), אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע אדם עצמו מן הרחמים סא). אחד ד' רבתי, ד' גאים ברא הקב"ה בעולמו וקבעם בכסא הכבוד סו). אופנים חיות דמות ר"ת אחד. הפסוק מתחיל בש' ומסיים בד' הרי שד', כל הקורא ק"ש

מט) בכתיב פזיזא וכ"ה בשבת פח, א. נז) ב"ר פל"ג ג. נא) עי' שמ"ר פכ"ה יב. נב) מע"ת ע"ג. נג) עי' תדבא"ז פכ"ה. נד) עי' חגיגה יג, א. נה) פד"א פ"ה. נו) עי' אר"מ עמ' קכב קכג. נז) במ"ר פי"ד. נח) שם ועי' בעה"ט בהעלותך יא טז. נט) שבת פח, ב מגילה יג, ב. ס) סוכה נה, ב. סא) בהמ"ד ב מא. סב) אותיות דר"ע. סג) סנהדרין ב, א. סד) ר"ה טז, א. סה) ברכות י, א. סו) חגיגה יג, ב.

על מטתו אין שטן ושד יכול להזיקו (ט). ששה תיבות וכ"ה אותיות בפסוק, לומר שכל מה שברא הקב"ה בעולמו בששה ימים בראם ובגלגול כ"ה אותיות כדאיתא בספר יצירה. ו' תיבות בפסוק, צריך לחשוב בשעה שמאריך באחד שהקב"ה מעלה ומטה מזרח מערב צפון דרום הרי ו' (ס).

(ה) ואהבת את יי ולא על מנת לקבל פרס (ט). בכל לבבך כאברהם שהיה לבו שלם עם יי שנסהו בעשר נסיונות ועמד בכולן. ובכל נפשך כיצחק שמסר עצמו ונפשו על קדושת השם. ובכל מאדך כיעקב שאמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (בראשית כח כב), לכן ואהבת ה א ב ו ת.

(יג) את יי אלהיך תירא כלומר אם נכנס עמך במדת רחמים או במדת הדין לעולם תאהבנו, על הטובה מברך הטוב והמטיב ועל הרעה ברוך דיין האמת (ט). וכה"א (תהלים קא א) חסד ומשפט אשירה וכו'. עוד יי באתב"ש מצפ"ן בגי' ברחמים, אלהיך בגי' בדין.

(ה) בכל לבבך בשני יצריך (ט), והראיה כי השני ביה"ן באתב"ש הם ב' שיני"ן והם ב' פעמים יצר, אחד שקר ואחד אמת, והם רמזים בשני שיני"ן שהם שש מאות, מלת שש רמז ליצר הרע שהוא שקר והיא גי' שש, ומלת מאות רמז ליצר הטוב. את יי אלהיך ס"ת למפרע כה"ת והוא שם א' משמות ע"ב, והוא עולה בגי' יהוה השופט. הפסוק מתחיל ב' ומסיים בך גי' הויה, וכן כ"ו דורות משנברא העולם עד מתן תורה (ע), וכ"ו שבועות בחורף וכ"ו בקיץ, והכל מתנהג בכח השם העולה כ"ו. ועשרה תיבות בפסוק, עשר ספירות בלימה (ע) עשר הויות יי תכלית כל הספירות, יי קטנה מכל האותיות ונתנה בשם המיוחד, והעה"ב נברא ביו"ד וכל המקטין עצמו בעה"ו זוכה לחיי העה"ב (עד), ישראל יעקב ישורון (ע) כל כנויי ישראל מתחילין ביי, לומר לך שעתידין לנחול עה"ב שנברא ביי, והכל מאהבת יי את ישראל, כי אתם המעט (לקמן ז ז) כמו שיי קטנה מכל האותיות כך ישראל מעט משאר אומות והעשירי יהיה קדש (ויקרא כז לב). ל"ט אותיות בפסוק, שראשי נמלא ט"ל (שה"ש ה ב) והוא עולה בגי' כחזעו, כי ט ל אורות טליך (ישעיה כו יט), ט"ל אבות (ע).

(ו) והיו הדברים גי' כ"ז, התורה שהיא בז"ך אותיות. על ברכות ק' (ע). לבבך ל"ב חוטין בציצית, ל"ב בך, כלומר כשתקרא ק"ש יהיה בך ל"ב חוטין, כל הקורא

(ס) ברכות ה, א. (סח) ברכות יג, ב. (סט) עי' אבות פ"א מ"ג. (ע) ברכות נד, א. (עא) ברכות שם. (עב) פסחים קיח, א. (עג) ס' יצירה פ"א. (עד) אותיות דר"ע ב. (עה) מדרש זוטא שה"ש פ"א. (עו) עי' לעיל ב כה. (עז) בכת"ב: מנין אבות מלאכת. (עח) מנחות מג ב.

ק"ש ומתעטף בציצית הרי זה קבל עול מלכות שמים שלימה (עט). היום ע"ל לבבך ס"ת מלך. הפסוק מתחיל בו' ומסיים כך' הרי כ"ו פ). ט' תיבות בפסוק, ט' מראות לכבוד, ט' רקיעים (פג), ט' גלגלים (פג), והקב"ה ארון יחיד על הכל הווה בעולם והוא הכל ובו הכל. ל"ה אותיות בפסוק, ל"ה מאות שנה מהלך עובי שבעה רקיעים, כל רקיע מהלך ת"ק שנה (פג), והקב"ה הווה בכולן. וכן ה' אותיות כפולות מנצפך עולים ל"ה מאות, ואויר שבין כל רקיע ורקיע ת"ק פג), הרי שבעה אוירים ל"ה מאות, שני פעמים ל"ה עולה שבעים, ולומר לך שהכל מתקיים בזכות התורה שנדרשת בשבעים פנים (פד), ושמים נקראו אהל שנא' (ישעי' מ כב) וימתחם כאהל לשבת, ובתי מדרשות נקראים אהלים שנא' (בראשית כה כז) יושב אהלים ומתרגמין ומשמש בית אולפנא, יש עמודים ברקיע שני' (איוב כו יא) עמודי שמים ירופפו, וכן בתורה, יריעות בשמים שני' (תהלים קד ב) נוטה שמים כיריעה, וכן בתורה, יש אורות ברקיע, וכן ותורה אור (משלי ו כג), יש מלאכים בשמים, וכן כתיב בתורה (מלאכי ב ז) ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יי צבאות הוא, יש שרים בשמים, ובתורה כתי' (משלי ח טז) כי שרים ישורו, יש נהרי אש בשמים, וכתי' בתורה (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש, יש מלאכי אש בשמים, וכתיב בת"ח הזהירו בגחלתן שמא תכוה (פג), יש מלאכי רוח בשמים, וכתיב (בראשית מא לח) איש אשר רוח אלהים בו, ויש מלאכי יראה, ובת"ח כתיב (פ) ומורא רבך כמורא שמים, מלאכי חדוה, וכתיב (תהלים יט ט) פקודי יי ישרים משמחי לב, בעיא שמעתתא צילותא (פ), יש אופנים בשמים, וכן בתורה כתיב (משלי כה יא) דבר דבור על אופניו, יש חיות הקדש בשמים כמד"א (יחזקאל א יד) והחיות רצוא ושוב, כך ת"ח רצים ושבים וקלים לעשות רצון אביהם שבשמים.

(ז) ושננתם ושנן תם, שיה שנון שלך תם, כלומר בתמימות לשם שמים ולא ליוהרא. ודברת בם ולא שיחה של חולין (פג). בשבתך בבייתך שתשב במושב זקנים (פג) ולא במושב לצים. ובפרכתך בדרך שלא תלך ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין (ג) ובלא ציצית. בשכבך ובקומך בשכבך בקבר שנא' (תהלים קמט ה) ירננו על משכבותם, ובקומך לתחיית המתים שנא' (משלי ו כב) והקיצות היא תשיחך. ובזה הפסוק תמצא נ' אותיות נגד נ' שערי בינה (פג), והתורה ניתנה לחמישים יום.

(ח) וקשרתם וקשר תם, תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים (ג), שלא ישא תפילין אלא מי שהוא תם וישר. הפסוק מתחיל בו' ומסיים כך' הרי כ"ו גי'

(עט) ע"י ברכות טו, א. פ) בכתיב: גי' יהוה, וכן הוא בפסוק ה, ולקמן פסוק ח. פא) ע"י חגיגה יב, ב. פב) ע"י רמב"ם יסוה"ת רפ"ג. פג) ע"י ירושלמי ברכות פ"א ה"א, חגיגה יג, א. פד) אותיות דר"ע. פה) אבות פ"ב מ"י. פו) אבות פ"ד מ"ב. פז) מגילה כח, ב. פח) יומא יט, ב. פט) כלומר ת"ח. צ) תענית כ, ב. צא) ר"ה כא, ב. צב) שבת מט, א.

הויה, כי שם יי נקרא עליך (לקמן כח י) אלו תפילין שבראשנ). שם י נקרא ר"ת שי"ן, אפילו ש' שבתפילין רמזה משה בתורה נד). ותמצא מ"ח תיבות בפרשה זו נגד התורה שהיא נקנית במ"ח מעלות נה), וסי' ישראל עושה חי"ל (במדבר כד יח) בזכות ק"ש ערבית ושחרית.

(יא) לא מלאות גי' בכ(ו) תלים, אפי' כותלי דחזירי התיר להם ט).

(יד) לא תלכו אחרי אלהים אחרים כדרך אומה הרשעה שמוליכים זבח טמא והולכים אחריו.

(כ) מה העדות והחקים כלומר למה צוה לנו הקב"ה מצות וחוקים והכביד עלינו עול תורתו יותר משאר האומות.

(כא) ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה ולא רצה להוציאנו עד שנדרנו לו להקב"ה לקבל עלינו עול מלכותו, מלה"ד לבן מלך שנשבה וחבשוהו בבית האסורים ואסרוהו בשלשלאות של כרזל ועינו אותו עד שהגיע אל שערי מות והיה מוטל בבור עמוק ומוטבע בטיט, עבר עליו מלך אחד והציץ בו א"ל אם אני מוציאך מבור הזה אתה רוצה לישא את בתי, א"ל הן לו יהי כדברך, א"ל תדור לי נדר ותשבע לי שבועה, נדר ונשבע לו, הוציאו מהבור הרחיצו וסכו הלבישו בגדי משי ורקמה הרכיבו במרכבת המשנה אשר לו, אחר כל הכבוד הזה אינו דין שישא את בת המלך ויכבד אותה כמשפט בנות מלכים, כך בן מלך שנשבה אלו ישראל כמ"ש חז"ל ט) כל ישראל בני מלכים הם, ירדו למצרים ועינה אותם פרעה שני' (שמות א יא) למען ענותו, ומוטבע בטיט שנא' (שם שם יד) בחומר ובלבנים, הציץ בהם הקב"ה שהוא מלכו של עולם שנא' (יחזקאל טז ו) ואעבור עליך ואראך וכו', אמר להם רצונכם לקבל את תורתי על מנת שאוציא אתכם ממצרים שנא' (שמות ג יב) בהוציאך את העם הזה ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, אמרו הן שנאמר (שם ד לא) ויאמן העם, א"כ אחר כל הכבוד הזה וכי אינו דין שנקבל באהבה עבודת אלהינו, ועכ"ז וצדקה תהיה לנו כי נשמור וגו' (פסוק כה) כלומר אעפ"י שאנו מחוייבים לעשות כל מה שגזר עלינו מכל מקום נותן לנו שכר כל מצוה.

(כג) הוציא משם למען ס"ת אמן, לא נגאלו ישראל אלא בשכר אמנה שנא' (שמות ד לא) ויאמן העם נט), באברהם ויחשבה לו צדקה (בראשית טו ו), כי גדול שכר אמנה כמו שארז"ל ט) המאמין בחולדה ובור כך המאמין בהקב"ה עאכ"ו.

צג) תריו"ג. צד) וכ"ה בבעה"ט. צה) אבות פ"ו מ"ד. צו) חולין יז, א.
צז) שבת סז, א. צח) ילקו"ש בשלח רמז רמ. צט) תענית ה, א.

(כד) לַחַיּוֹתֵינוּ כִּיּוֹם הַזֶּה לַחַיּוֹתֵינוּ לַעֲתִיד לֵבֵא כִּיּוֹם הַזֶּה שֶׁאֵנּוּ חַיִּים וְקַיָּמִים שֶׁנֶּאֱמָר (דְּנִיָּאל יב ב) וְרַבִּים מִיִּשְׁנֵי אֲדָמַת עֶפְרַיִם וְדָע כִּי סֵת שֶׁל אֲדָמַת עֶפְרַיִם יִקְרָאוּ אֵלֶּה סֵת תּוֹרָה, כִּי אֵין שׁוֹם בְּרִיָּה חַי לַעֲתִיד אֲלֵא יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמָר (הוֹשֵׁעַ ו ב) יַחֲיִינוּ מִיּוֹמִים כִּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יִקְיָמֵנוּ וְנַחֲיָה לַפְּנִיּוֹ. בִּלְאִ"ו. תַּם תַּם.

מפ"א.

(ו, ד) שְׁמַע יִשְׂרָאֵל נוֹטְרִיקוֹן עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם ק). עוֹד שְׂדֵי מֶלֶךְ עוֹלָם. עוֹד שְׁחָרִית עֲרַבִּית מִנְחָה. עוֹד שְׁמֵי מִיַּחְדִּים עַמִּי. שְׁמֵי מִקְדִּישִׁים עַמִּי. מִלֵּאכִי שָׂרָת עוֹמְדִים. שְׁבִי מִיַּחְדִּים עַמִּי. עוֹד שְׁמַע בְּגִי בְּזֹאת 6). שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יִי רִ"ת יִשִּׁי. וְעוֹד ש' מִשְׁמַע א' מֵאֲחָד הָרִי (אֲחָד) [אש], נִשְׁאָר מֵעַד חֵד נוֹטְרִיקוֹן מִשְׁאֵל עוֹרִיָּה חֲגִנְיָה דְּנִיָּאל, לִפִּי שְׁהִיוּ מִיַּחְדִּים שְׁמַע, לִכְךָ נִיצוּלוּ מִכִּבְשָׁן הָאֵשׁ, וְדִנִּיָּאל מִגּוֹב אֲרִיּוֹת 3). יִשְׂרָאֵל אוֹתִיּוֹת לִי רֹאשׁ, יִשְׂרָאֵל עֲלֶה בִּמְחֻשְׁבָּה ג). יִשְׂרָאֵל יֵשׁ שְׁשִׁים רַבּוֹא אוֹתִיּוֹת לַתּוֹרָה.

(ד, ד) וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בִּי אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כּוֹלְכֶם הַיּוֹם רִ"ת אֶהְבּוּ, וּמִלֵּת חַיִּים בְּגִי חֶסֶם, לְרִמּוֹז שֶׁאֵם תִּירְצוּ לִהְיוֹת חַיִּים כּוֹלְכֶם תֶּאֱהָבּוּ אֶת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְכֵן דְּרָשׁוּ ז"ל ד) עַל פֶּסוּק (לִקְמָן י כ) וְכּוּ תִּדְבֹק, וְכִי יִכּוֹל אָדָם לִידְבֹק בְּשִׁכְנִיָּה שְׁהִיא אֵשׁ דְּכָתִיב (פֶּסוּק כד) כִּי יִי אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אוֹכֵלָה הוּא, אֲלֵא זֶה הַנּוֹשֵׂא בֵּת ת"ח וְהַעוֹשֶׂה פֶּרֶק מִטִּיֵּא לִת"ח וּמֵהַגָּה ת"ח מִנְכֻסִּיו, וְהַשִּׁי"ת נִקְרָא אֱלֹהִים חַיִּים, זֶהוּ שֶׁאֵמַר וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בִּי אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כּוֹלְכֶם כִּמוֹ שֶׁהוּא חַיִּים כֵּן תַּחֲיִיו בְּחַיֵּי הַעֲה"ב.

(ג, כג) וְאַתְּחַנֵּן אֵל יִי בַּעַת הָהִיא לֵאמֹר רִ"ת הֵבֵל, רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם שִׁיּוּצִיא הַתְּפִלָּה בְּסוּד הֵבֵל מִפְּיו 5), וְגַם יִהְיֶה בְּכוֹנֵת הֵלֶבֶט 1), וְתִהְיֶה כִּמְנִין וְאַתְּחַנֵּן תִּיבוֹת, בְּסוּד וּרְגִלֵּיהֶם רִגְלֵי יִשְׂרָאֵל (יַחְזָקָא א ז) שְׁהִיא כִּמְנִין תְּפִלָּה, וְעוֹלָה כִּמְנִין תֵּק יֵה, שֶׁהוּא מִן הָאָרֶץ עַד הַשָּׁמַיִם מִנֵּין ת"ק שָׁנָה מֵהֶלֶךְ, נִשְׁאָר יִי"ה שְׁרוּמּוֹ לַעֲה"ב וְלַעֲה"ז שֶׁנִּבְרָאוּ בְּשֵׁם יֵה 1), וְזֶהוּ וְאַתְּחַנֵּן אֵל יִי, וְהַמִּשְׁכִּיל יִבִּין. מִמֶּרְח"ס ז"ל.

מחכמי אשכנז ז"ל:

(ג, כג) וְאַתְּחַנֵּן אֵל יִי בַּעַת הָהִיא לֵאמֹר זִש"ה (מִשְׁלֵי יח כג) תַּחֲנוּנִים יִדְבֹר רַשׁ, זֶה מֹשֶׁה, וְעֹשִׁיר יַעֲנֶה עֲזוֹת (שֵׁם) זֶה יְהוֹשֻׁעַ 5), לִכְךָ סִמֵּךְ לְמַעַלָּה וְאֵת יְהוֹשֻׁעַ

ק) בְּרִכּוֹת י"ד, ב. א) אוֹלֵי רוּמּוֹ לְזֹאת הַתּוֹרָה. ב) שו"ט פס"ד. ג) ב"ר פ"א ד. ד) כְּתוּבוֹת קִיא, ב. ה) ע"י נַחֵל קְדוּמִים. ו) ע"י בְּרִכּוֹת לֵא, א. ז) מִנְחָת כַּס ב. ח) סְנֵהֲדִין מִד, א.

צויתי. ד"א כיון שהגיע זמנו של יהושע התחיל להתחנן. פסוק תחנונים ידבר רש וגו' מתחיל בתי"ו ומסיים בתי"ו, שנתחנן לבא אל ארץ ישראל שהיא ת' פרסה על ת' פרסה ט), וכן תמצא ס"ת של תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות, משה ר"ר ת', שנתחנן על א"י שהיא ת' פרסה כאמור. וכן התפלל כמנין ואתחנן וכמו המלאכים שנא' (יחזקאל א ז) ורגליהם רגל ישר"ה, וכן בגי' תפלה כמנין ואתחנן י).

(כה) אעברה לא באתב"ש חט, כמנין בבקשה י).

(כו) מואתחנן עד ויתעבר מ' תיבות, אמר משה לפני הקב"ה כבר הולכתם ארבעים שנה במדבר ונתיגעתי עמהם ולא אביאם לארץ ישראל שהיא מהלך ארבעים יום.

(כג) ואתחנן כמנין שירה.

(כד) אתה החלות להראות ר"ת אהל, הוא אהל מועד. להראות להר אות, כי הראהו אות בסיני, בנסים.

(כט) ונשב בגיא, ועתה ישראל, שמע וכו' י), אם תשמרו החוקים והמשפטים יתקיים חיים בולכם, הזהירם שלא לעשות עבודה זרה כבתחילה חיים כלכם.

(ד, ו) חכמתכם ובינתכם גי' סוד העיבור וסוד התקופה יג) וסמך ליה כי מי גוי גדול שעל ישראל תקון המועדות.

(ב) ולא תגרעו ממנו לשמור את ס"ת בגי' תרי"ג, ואם תוסיפו או יתקיים והיה כאשר תרי"ד ופרקת וגו' (בראשית כז מ) לכך אין להוסיף ואין לגרוע על תרי"ג מצות.

(ט) והודעתם לבניך וסמך ליה יום אשר עמדת, אפילו דורות העתידין להוליד היו בסיני ד).

(יט) אשר חלק יי אלהיך לכל העמים על אומות העולם נתן ממונין ומזלות, אבל ישראל ואתכם לקח יי טו).

(כה) כי תוליד בנים כאן רמז משה שלא יהיו טובים אחרי מותו אלא כ"י שנים טז) כמ"ש בסדר עולם ח) יהושע מלך כ"ח שנים ונאמר בשופטים (ב ז) ויעבדו

ט) ב"ק פג, ב. י) דבר פ"א ט, עי' רוקח. יא) כ"ה ברש"י, ועי' ברכות ט, ב. יב) עי' רש"י. יג) שבת עה, א. וברוקח: כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים בגי' סוד התקופות וסוד העיבור. יד) שם קמו, א. טו) עי' שבת קנו, א. טז) וכ"ה בבעה"ט. יז) פ"ב.

את יי כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים, וסתם ימי ב' שנים, אותם ב' שנים שעמדו הזקנים אחרי יהושע ויהושע כ"ח שנים הרי שלשים אחרי מות משה.

(כג) ועשיתם לכם פסל וסמך ליה ונושנתם, כשעבדו ע"ז גלו לאחר ונושנתם שנים יח).

(כו) כי אב"ד פעמים תאבדון, אבד חסר כתיב, רמז לו' גליות, כיצד סנחריב הגלה אותם ג' גליות וא' לאדום בבית שני, שנא' (ישעיה ח כג) הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי ואחרון הכביד, הרי ג' גליות, ונבוכדנצר ג' גליות הרי שש, וא' לאדום בבית שני, הרי ד' גליות כמנין אבד יט).

(ל) לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים גי' אלף ומאתים ותשעים כ).

(לד) או הנפה וגו', מתחיל הפסוק באל"ף ומסיים כך, זהו אך, בשם אך עקר אותם שנא' (שמות ט טו) ואך אותך ואת עמך, אבל אך לטובה לישראל שני' (תהילים עג א) אך טוב לישראל וכו', אך בגי' אהיה, ובשם אהיה גואלם שנאמר (שמות ג יד) אהיה שלחני אליכם.

(מא) למען תאריכו וסמך ליה אז יבדיל וגו', תבדילו ותאריכו. וסמך ליה ערי מקלט, התורה קולטת נא), וכשם שערי מקלט מ"ח שנא' (במדבר לה ז) ועליהם נתנו מ"ח עיר, כך התורה נקנית במ"ח דברים נג).

(מה) אלה העדות וסמך ליה ויאמר אליהם שמע ישראל, וסמך ליה עשרת הדברות בשמע ישראל. ד"א זכו לקרית שמע ממתן תורה.

(ה, ד) בתנחומא פנים מסבירות לתלמוד פנים שוחקות לאגדה, פנים בפנים דבר גי' אלה לתלמוד ולאגדה נג).

(ו) אנכי וכו', ט' תיבות, וט' פעמים בפרשה מתוך האש, כנגד ט' עברי יעקב בקריאה נד).

(יב) כאשר צוך יי אלהיך ס"ת גי' מרה נה).

יח) עי' גיטין פח, ב. יט) עי' סדר עולם רבה פכ"ו. כ) עי' רוקח. כא) מכות י, א. כב) אבות פ"ו מד. כג) נדצ"ל ואגדה, והגי' עם התיבות. כד) בכל התנ"ך. כה) שבת נו, ב.

(כד) ואת תדבר גי' שמונה דברות טו).

(ו, ג) זבת חלב ודבש (ס"ת) [וס"ל] שמע ישראל, אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו (ישעי' א יט). זבת חלב ודבש ס"ת שבת, יש לאכול בשבת מן המוטב מ). י"ו פעמים בחומש זבת חלב ודבש, כנגד כל מצוה י"ו בריתות נכרתו עליה נט).

(ד) שמע גי' קדוש, הם ת"י כט). שמע שם ע', ע' שמות להקב"ה, ע' שמות לתורה, ע' לישראל, ע' לירושלים ג). שמע הוא מתחיל בש' ומסיים בד' הרי שד, כל הקוראו ניצול מן השדים נט).

(ה) ואהבת אותיות האבות, אהבו על הבריות כמו שעשו האבות נט).

(ט) על מזוזות ביתך ובזכות זה תזכה לערים גדולות אשר לא בנית.

(כה) כי נשמור, כי יביאך בזכות שמירת התורה.

סמך מקלט לדברות, שהיו ישראל אלפים אמה רחוק מהר סיני כתחום סביב מערי מקלט אלפים אמה נג), והקב"ה ירד בכ"ב אלף מרכבות נט), והלויים סביב למשכן בכ"ב אלף. עכ"מ.

כו) מכות כד, א. כז) עי' שבת קיח, ב. כח) עי' סוטה מז, ב. כט) ברוקח שהוא הבית עמד ת"י שנה. לו) עי' לעיל בפירוש רבינו אפרים. לא) עי' במד"ר פ"כ חוהר דברים רעב. לב) ספרי. לג) מכות יא ב. לד) פסיקתא רבתי פכ"א.

פרשת עקב לה"ר אפרים זלה"ה

(ז, יב) והיה עקב והיה עקב בגי' בא הקץ, כלומר לסוף עקב שנים אחר החורבן היה זמן הקץ לכא כי אז נשלמו ד' אלפים, וקי"ל (ז) שני אלפים תהו ושני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח, ובעונותינו יצאו מה שיצאו. עקב תיבות יש בדברות הראשונות. ד"א ע' זו תורה שנדרשת בע' פנים (ז). ק' מאה ברכות (ג), ב' שתי תורות. ד"א אין עקב אלא ענוה שנא' (משלי כב ד) עקב ענוה יראת יי'. ד"א עקב אלו עונות של המצות שאדם דש בעקיביו (ז) שנא' (תהלים מט ו) עון עקבי יסובני, עונות שאדם דש בעקיביו (ז), לכך ארז"ל (ו) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה (ו). עקב ציציות התלויות אצל עקבו של אדם ונגררין על גבי קרקע ויש בהם משום ביווי מצוה (ז), לכך צריך להזהר להגביהם מעל הקרקע, ח' חושים וה' קשרים הרי ייג, לשתי ציציות התלויים משני צדין הרי כ"ו כמנין הוי"ה, זהו שנא' (במדבר טו לט) ו ה י ה לכם לציצית, וכן מצד שמאל, מפי בעלי הסוד. והיה עקב תשמעון ס"ת הבן ט), וז"ה (ירמ' לא יט) הבן יקיר ל' אפרים, ר"ת למפרע אליה, אם ילד גי' מילה, ד"א אם ילד קרי ביה אַם יִלְד, אַם ילד שעשועים ר"ת איש, כלומר אבי הבן, אם ילד שעשועים (אבי י) בעל ברית שמשעשעו על ברכיו, אותיות מ ד י דמי, גם את בדם בריתך שלחתי אסריך מבור (זכריה ט יא), זכור אזכרנו, זָכַר כתיב, כלומר בזכות הזכר הנימול, המו מעי לו ר"ת המל, הרי שנרמזו בפסוק זה כל העסוקים במילה, אליהו רמזו תחילה, כי הוא הנכנס ראשון לפני הנער כשמביאין אותו ויושב על הכסא שמכניסין לו (ז), ואחריו הילד ואבי הבן ואמו ובעל הברית והמהול. רחם ארחמנו נאום ס"ת מום, והוא שם אחרון של ע"ב שמות המפורשים המעידים שכל הנימול אינו רואה פני גהינם, שנא' רחם ארחמנו נאם יי, שתי רחימות בעה"ז ובעה"ב (ז), רחם בגי' אברהם, כי הוא יושב על פתח גהינם ואינו מניח הנימולים ליכנס שם (ז). ושמרתם ועשיתם ושמר יי משל לשני בני אדם ראובן ושמעון, ראובן מסר פקדונו לשמעון, וגם שמעון מסר פקדונו לראובן, אמר זה לזה אם תשמור פקדוני יפה אני אשמור פקדונך יפה, כך כביכול הקב"ה מסר פקדונו ביד ישראל והיא התורה שנא' (תהלים יט ט) פקודי יי ישרים משמחי לב, ופקדונך

א) ע"ז ט, א. ב) אותיות דר"ע, במ"ר פי"ג טו. ג) מנחות מג, ב. ד) וכ"כ ברש"י. ה) ע"ז יח, א. ו) אבות פ"ב מ"א. ז) נתחומא עקב א. ח) והובא בשו"ע או"ח סי' כ"א ס"ד. ט) עי' נחל קדומים. י) בכתי"ב ליתא. יא) פדר"א פכ"ט. יב) שו"ט תהלים ו. זוהר הקדמה ח. יג) ב"ר פמ"ח ח.

של ישראל היא הנשמה ביד הקב"ה שנא' (שם לא ו) בידך אפקיד רוחי, הילכך ושמרתם ועשיתם. ושמר את הברית זו תורה. ואת החסד זו גמילות חסדים יד, שהקב"ה ייחד שמו על החסד שנא' (תהלים סב ג) ולך יי חסד, דרכיו של חסד שנ' (שם כה י) כל אורחות יי חסד, כסאו חסד שנא' (ישעי' טז ה) והוכן בחסד כסא, לפניו חסד שנאמר (תהלים פט טו) חסד ואמת יקדמו פניך, עמו חסד שנא' (שם קל ז) כי עם יי החסד, התורה נקראת חסד שנא' (משלי לא כו) ותורת חסד על לשונה, וברא עולמו בחסד שנ' (תהלים פט ג) אמרתי עולם חסד יבנה, כפרת עון בחסד שנא' (משלי טז ו) בחסד ואמת יכופר עון, זן כל העולם בחסד שנא' (תהלים קלו כה) נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו, ביאת משיח בחסד שנ' (הושע ב כא) וארשתין לי בחסד, אותיות נעלמות של חסד ת' מ"ך ל"ת גי' תת"ץ, משיצאו ישראל ממצרים עד החרבן תת"ץ שנים, ולא נחרב אלא בעון ביטול גמילות חסדים טו).

(יג) ואהבך וברכך והרבך ג' מיני, ברכך בזכות שלשה תורה נביאים וכתובים. ואהבך כי אהבי אהב (משלי ח יז) יתר ה' טו) קרי ביה אהבי ה'. וברכך בשכר וברכת את יי' אלהיך (לקמן ח י). והרבך כשם שאתה מרבה בשיבת בתי כנסיות ובתי מדרשות. ואהבך א', וברכך ב', והרבך ג', וברך פני בשנך ד', בזכות המילה. ופרי אדמתך ה' בזכות העומר. דגנך ו' בזכות לחם הפנים. תירושך ז' בזכות הנסכים. ויצהרך ח' בזכות הנרות. שגר אֵלֶיךָ תשעה בזכות קרבנות. ועשתרות צאנך עשרה בזכות שתקיים עשרת הדיברות שבהם תלויין תרי"ג מצות.

(יד) ברוך תהיה מכל העמים כלומר מפי כל העמים שנ' ואשאזי אתכם אל כל הגוים. עשרה תיבות בפסוק, וכן בפסוק ויתן לך (בראשית כז כח) עשרה תיבות, והאכלתיך נחלת יעקב אביך (ישעיה נח יד). הפסוק מתחיל בב' ומסיים בכ', נגילה ונשמחה בך (שה"ש א ד), והם כ"ב אותיות ט).

(טו) כל חלי גי' צ"ח, רמז צ"ח קללות בפרשת כי תבאי ט). ונתנם בכל שונאיך ס"ח מלך, כל ישראל בני מלכים ט), כלומר אם נגזרו חלאים לצאת לעולם לחזור אי אפשר אלא ונתנם בכל שונאיך, משל למלך שסרח בנו הביאו השבט להכותו, כשהביאו נתגלגלו רחמי המלך על בנו אמר הואיל ויצא השבט תכו בו בנו של אויבי והציל בנו ממנו, כך הקב"ה כשישראל חוטאים ורוצה השי"ת להביא עליהם ייסורין קשים מיד מתגלגלין רחמיו וחזרו ומביאם על הרשעים שנא' (ירמיה כג יט) הנה סערת יי חימה יוצאה וכו' על ראש רשעים יחול.

(יד) ע"י ד"ר פ"ג ו. טו) ע"י אבות דר"ג פ"ד. טז) תי' אהביה. יז) נדצ"ל ואשרו אתכם כל הגוים (מלאכי ג יב). יח) ע"י בעה"ט. יט) כ"ה בבעה"ט. כ) שבת טז א.

(טז) מוקש הוא דף בגי' מות, כלומר מיתת גהינם שנקראת צלמות, צל מות.
(יט) אתה ירא גי' התורה, בזמן שישראל מקיימין התורה אין אומה ולשון יכולה לשלוט בהם כהם).

(כא) לא תערוץ מפניהם כלומר לא תחת. אל גדול לשון גבורה, כלומר אם יש ביניהם גבורים אל תירא, כי הקב"ה בקרבך שנקרא גבור על כל, ואם יש ביניהם גדולים בעושר ובקומה, לא תירא כי הקב"ה בעורך, מי אל גדול כאלוהים (תהלים עז יד), ואם יש נוראים כמו ענקים שאימתן נופלת על הכריות לא תירא, כי הקב"ה ילחם בם שהוא נורא על כל הנוראים.

(כד) את שמם מתחת השמים ר"ת אשמה, כלומר כבר אבדתי שמם ברקיע שהעברתי שרים שלהם, ואתה שמם תאכד מתחת השמים ותחרימם עד כלה שלא יזכרו בשמם עוד.

(כו) חרם הוא, כל המצוה למה נסמכה זו לזו, מלמד שכל העובר על החרם כאילו עובר על כל המצות האמורות בתורה נ). ואמרו בעלי הסוד כשתקח תיבות של סוף חמשה חומשי תורה ראשיהם וסופיהם עולים בגי' חרם, כיצד בם של במצרים מם של מסעיהם יו של ירחו סי של פני יל של ישראל הרי גי' חרם, לומר כאילו עבר על התורה כולה, וכל הנביאים מסיים חרם שנא' (מלאכי ג כד) והכתי כל הארץ חרם. החרם אותיות נעלמות שבו א ת ש ס, והם אותיות שמתא. ד"א לפי שבע"ז משתעי קרא, וחמירא ע"ז שכל המודה בה כאילו כופר בכל התורה כולה נ).
(ח, ב) למען ענותך בדרך, כי חמשה עינויין הם, וקשה שבכולן עינוי הדרך, שנאמר (תהלים קב כד) עינה בדרך כחי קצר ימי.

(ג) המן אשר לא ידעת ר"ת אליה, ולא ידעון אבותיך למען הודיעך ר"ת אותיות אליהו, מתחלה רמז אליה ואח"כ רמז אליהו, כי אליהו חסר ו' ה' פעמים, וה' יעקב מלאים ו', כי לקח יעקב (ה) ו' של אליהו לערבון שיחזור, ולימות המשיח יחזיר יעקב ו' העבוטה.

(ט) אבניה ברזל ומהרריה תחצוב ר"ת אבות, ברזל נוטריקון בלהה רחל זלפה לאה, כלומר בזכות האבות והאמהות, אבניה משם רועה אבן ישראל (בראשית מט כד). ומהרריה בזכות האבות שנא' (מיכה ו ב) שמעו הרים את ריב יי וגו'.

כא) כתובות סו, ב. כב) תנחומא וישב ב. כג) ספרי שלח טו כב, וראה יא כח.
כד) רש"י בחקותי כו מב.

(י) ואכלת ושבעת וישאל החמירו על עצמן דהאוכל כזית חייב לברך כה), ואכלת גי' וזה בכזית טו).

(טו) נחש שרף ועקרב ר"ת למפרע עשן, בזכות שעמדו בהר סיני דכתיב ביה (שמות יט יח) והר סיני עשן כולו הצילם הקב"ה מאלו כולם, ובשכר זה ינצלו מגהינם שנקרא עשן שנא' (בראשית טו יז) והנה תנור עשן. ויזכו לעתיד לראות בנחמה דכתי' (ישעיה ד ה) וברא יי על מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם [ועשן]. המוציא לך מים בזכות התורה שנקראת מים וניתנה לנ' יום, מנין ל"ך.

(טז) ולמען נסותך להרים ראשך ולגדל לך עטרה.

(יט) והיה אם שכח תשכח קרי ביה תש כח, כביכול התשתם כחו של יוצר דכתי' (דברים לב יח) צור ילדך תשי, וכן ו ת ש כ ח יי עושיך (ישעיה נא יג), וכתיב (קהלת י יח) בעצלתים ימך המקרה. אלהים אחרים גי' שילה, לא נחרכ משכן שילה אלא על עסקי ע"ז דכתיב (ירמיה ז יב) לכו נא אל מקומי אשר בשילה, וגי' ש מ ה ושעוררה נהיתה בארץ (שם ה ל).

(ט, ז) ממרים הייתם אותיות ממרים, משעה שנולדה מרים טו).

(יב) עשו להם מסכה לא כתיב עגל, כי לא היה ברעתם לעשות עגל כמו שפי' למעלה נט).

(יד) לגוי עצום שיהיה בו כח לעמוד כנגד יצר הרע.

(כז) אל תפן אל קשי גי' קדוש, כלומר אם נקראו קשי עורף נקראו ג"כ עם קדוש. אל רשעו אותיות אל עשור, כי מרוב עושר כסף וזהב שהשפעת להם בעטו בך נט).

(י, א) פפ"ל לך ולא להם, כי עדין לא ניהם על הרעה. ועשית לך ולא להם. ועשית לך ארון עץ ולא כתיב זהב, לפי שע"י עגל זהב נשברו לוחות הראשונים, ואין קטיגור נעשה סניגור ל).

(ג) בראשונים ואע"ל ההרה ושני ס"ת אותיות מילה, כי היא שקולה כנגד כל התורה כולה לב).

כה) ברכות מה, א. כו) וכ"ה בבעה"ט. כז) סדר עולם פ"ד ע"ש. כח) עי' רוקח.
כט) ברכות לב א. לו) ברכות נט, א. ר"ה כו, א. לא) נדרים לב, א.

(ד) בהר מתוך האש ס"ת למפרע שכו, כלומר אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכו הרבה נ).

(יג) לטוב לך, הן ליי אלוהיך השמים ושמי השמים מה ענין זה לזה, אלא הכי פירשו, וכי מה צריכות יש להקב"ה אם אתם מקיימים המצות הן ליי אלוהיך וגו' הלא הכל של הקב"ה כמש"ה (דה"א כט יד) כי ממך הכל ומידך נתנו לך, אלא לכך נתן להם תורה ומצות להטיב להם שנא' (ישעי' מב כא) יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר נ).

(יח) לית לך לחם ושמלה לחם זו תורה שנקראת לחם דכתיב (משלי ט ה) לכו לחמו בלחמי, ונקראת שמלה דכתיב (ישעי' ג ו) שמלה נ) לך קצין תהיה לנו, מה שמלה זו מכסה ערותו של אדם כך התורה מכסה ערותו של אדם אפי' ממזר והוא ת"ח קודם לכ"ג עם הארץ נ), מה שמלה זו לבנה כך התורה מלבנת עונותיהם של ישראל, מה שמלה זו האורג הזה מצרף נימא בנימה עד שנעשה ממנו בגד כך התורה בכל יום לומד מעט ולבסוף נעשה כמעין המתגבר. שפלה אותיות למשה, [ואותיות שלמה], ואותיות המשל, ואותיות לשמה, כלומר אם עוסק בתורה שנקראת משל שנ' (ש"א כד יג) כאשר יאמר משל הקדמוני, לשמה, ועוסק בה לשמה ולא לגדל עטרה, שלמה, יכול להתחכם בה כשלמה שנא' בו (מ"א ה יא) ויחכם מכל האדם, למשה, וזוכה ליכנס במחיצת משה רבינו ע"ה.

(ח, ח) ארץ חפה ושעורה וגו', נוטריקון ארץ אלהינו רחמן צדיק. חפה חיבור פהרת הנבואה. שעורה שומרת עניים ומחכימת רוחשי התורה. גפן גופי פגריה נחים. תאנה תמיד ארצינו נוצרת הכריאות. רמון רדומיה מתעוררים ומתחיה נקדמים. שמן שועת מתפללים נשמעת. דבש דודי בנשמתך שמת.

(יא, כ) ובשמו תשבע, הוא תהלתך כלומר כשאתה נשבע בשמו ושואלים מה טיבו של אלוה זה שאתה נשבע בשמו, ואתה משיב הוא אלהי האלהים והוא אדון האדונים הוא תהלתך זהו שבחך וכבודך, שמיד משיבים ואומרים אשריך ישראל מי כמוך (לקמן לג כט).

(כב) בשבעים נפש וגו', י"ב תיבות בפסוק זה, כנגד י"ב שבטים שירדו למצרים. ומתחיל הפסוק בב' ומסיים בב', רמז שעתידין לנחול ב' עולמות עולם הזה ועולם הבא.

(ט) וזאת חלבי ודבש ס"ת למפרע שבת, כי בעוד שהיו ישראל משמרים השבת היה הקב"ה משפיע להם טובה וברכה שנא' (ישעי' נח יג) וקראת לשבת עונג, אז

תתענג על יי (שם שם יד' לו), ומיד שחללו שבת גלו שנא' (יחזקאל מד כד) ואת שבתותי חללת, וכתוב (ויקרא כו לה) כל ימי השמה תשובות את אשר לא שבתה וגו' לו).

(יב) מרשית גי' רשה בתח(י)לה, וכן דברי רבותינו למ' שנה שרשה בתחילתה מטיבין לה בסופה.

(יג) והיה אם שמוע תשמעו אל ס"ת עול, שתקבלו עליכם עול תורה ועול מלכות שמים. שמוע תשמעו אם שמע בעה"ז תשמעו בעה"ב שנא' (תהלים פה ט) אשמעה מה ידבר האל יי. ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם כאן לא הזכיר בכל מאודכם כמו בפרשת שמע, החפץ ליי בעולות וזבחים (לשמע) [כשמע] בקול יי (שם טו כב), לא צייתי את אבותיכם על דברי עולה וזבח (עי' ירמיה יז כו).

ותמצא למ' שבעה פעמים ס' בס"ת של זה הפסוק, יעלו בגי' נכרי, כי העובד ע"ז נקרא נכרי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים.

(יד) דברי אלה על לבבכם ס"ת מילה, כי היא שקולה כנגד כל התורה כולה מ) וקשרתם וקשר תם, כלומר קשר של קיימא מל).

(יט) ולמדתם אותיות מתלמוד. בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך ו' תיבות סופן כ', כנגד ששה סדרי משנה, כ' עולה ת"ק באותיות אי"ק בכ"ר, ששה פעמים ת"ק עולים שלשים מאות, שהם חשבון ל' מאות שבין שבעה וקיעים, והכל מתקיים בזכות ששה סידרי משנה, וכן למ"ד לשון לימוד. עכ"מ.

מחכמי אשכנז:

(ז, יב) והיה עקב מה כתיב למעלה היום לעשותם ובעקב שהוא לבסוף פריעת שחרם מנ). עקב גי' העולם הזה, ושמר גי' לעתיד לבא מנ). עק"ב תיבות בדברות ראשונות שעולה שני פעמים אלהים, שמו ושם ישראל שנקראו אלהים שנא' (תהלים פב ו) אני אמרתי אלהים אתם, משל לאדם השולח קידושין של ארוסתו וחקק עליהם שמו ושמה מרוב חיבתה, כך עשה הקב"ה, עק"ב תיבות ועשרת דברות, הרי יעקב. עקב תשמעון וסמך ליה את כל המשפטים, לומר ששבת שקולה כנגד כל התורה מנ).

(לו) עי' שבת קיח, א. לו) שם ע"ב. לח) עי' ר"ה טז, ב. וכ"ה בדעת זקנים.
לט) נר' שזה קאי על פסוק השמר לכם ויש שם ז' ממין רצופין. מ) נדרים לב,
א. מא) עי' מנחות לה, ב. מב) עי' דב"ר פ"ג א. מג) דב"ר פ"ג ד. מד) ירושלמי

(יג) ואהבך וברכך וכו', כאן עשר ברכות כמו גבי ויתן לך (בראשית כג) שבירך יצחק ליעקב עשר ברכות, וכמו ששם מתחיל בוא"ו ומסיים כך' שהוא ומברךך ברוך, ג"כ מתחיל כאן בוא"ו ומסיים כך', דהיינו ובכהמתך מט). לומר שהקב"ה שעולה שמו כ"ו מסכים עמהם.

(כו) כי חרם הוא וסמך בל המצוה, לומר חמורה חרם ככל המצות מט). רמ"ח מצות עשה כנגד חרם, וכנגד רמ"ח איברים, שכל אחד אומר עשה כי מצוה מט), וגם סופי תיבות חמשה ספרים כמו במצרים פניי מסעיהם יריחו ישראל עולה חרם מט), וגם הנביאים מסיים חרם. כי חרם הוא זו ע"ז, וסמך ליה כל המצוה, כל הכופר בע"ז כמודה בכל המצות מט).

(ח, ג) יחיה האדם שמלתך לא בלתי שאלה מטרונה לר' מאיר צדיקים בלבושיהם עומדים וכו' נ).

(ה) מיסרך, כי יי אלהיך מביאך וכו', ג' מתנות נתנו לישראל ע"י יסורין וא"י אחת מהם נט).

(יז) אחר שבירת הלוחות נאמרה מיתת אהרן, לומר לך שקשה לפני הקב"ה מיתת הצדיקים כשבירת הלוחות נט). ד"א לומר כנתינת התורה בס' ריבוא כך נטילתה נט).

(י, כ) את יי אלהיך תירא גי' תלמידי חכמים מט), וגי' תורה.

(ח, ז) ארץ נחלי מים וסמך ליה בעת ההיא הבדיל וגו', רמז על נהרות בבל (תהלים קלז א) שאמר נבוכדנצר ללויים לשורר משיר בית המקדש וכו' נט).

(י, יד) הן ליי אלהיך השמים וסמך ליה רק באבותיך חשק וכו', האבות הן הן המרכבה ט).

(כא) הוא תהלתך והוא אלהיך בשבעים נפש אינך מוצא בפרטן שבעים נפש נצטרף הקב"ה עמהם, תנחומא *ט).

ברכות פ"א ה"ה, נדרים פ"ג ה"ט, ד"ר פ"ד ד. מה) כ"ה בבעה"ט. מט) תנחומא וישב ב. ע"י מכות כג, ב תנחומא תצא ב. מח) ע"י לעיל ברבינו אפרים. מט) ע"י קידושין מ, א. ספרי ראה יא כח. נ) כתובות קיא, ב. נא) ברכות ה, א. נב) תנחומא אחרי ז. נג) כתובות יז, א. נד) ב"ק מא, ב. נה) ע"י מדרש שו"ט תהלים שם. נו) ב"ר פפ"ב ז. *נו) ע"י ב"ר פצ"ד ט.

קעח רבינו פרשת עקב אפרים

(יא, ד) ואשר עשה לחיל מצרים וסמך ליה לדתן ולאבירם שניהם היו כבליעת הארץ ט).

(יג, ה) אחרי יי אלהיכם תלכו אותיות כלות, ללכת בדרכיו ללות, מה הוא מקשט כלות, והצנע ל כ ת (מיכה ו ח) כלת.

(יא, יג) והיה אם שמע לפי שאמר למעלה למטר השמים וכו' סמך ונתתי מטר וכתוב מרשית כמו מתשרי, וסמך ליה ונתתי מטר בראש השנה נידונין על המים דהיינו בחג נט) שהוא בחדש תשרי.

(יד) בעתו בגי' בלילות נט).

(יח) לטומפת למען ירבו והיו חיך תלואים וכו' (לקמן כח טו) זה התולה תפילין ט), חיך תלואים לך בגי' תפילין ט), ופחדת בגי' טטפת.

(כ) על מזוזות, למען ירבו בעון מזוזה בניו של אדם מתים, פ"ב דשבת טז).

(כא) כימי השמים וסמך ליה כי אם שמור (תשמור) [תשמרון] השמים והארץ תלויים בשמירת המצות טג).

(י, ג) ואע"פ ארון עצי שטים ס"ת שנים, כי שני ארונות עשה מד).

(ד) בהר מתוך האש ס"ת למפרע שער. עכ"מ.

(ח, ט) ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצוב נרמו כאן בר"ת אבות, ומלת ברזל הם האמהות שהם בלהה רחל זלפה לאה ט), לרמוז שכל הדר בארץ ישראל יהיה עמו זכות האבות והאמהות. ממרח"פ ז"ל.

נו) במד"ר פי"ח. נח) ר"ה טז, א. נט) עי' תענית כג, א. ס) ברכות כד, א. סא) עי' רוקח שם פ' כי תבוא. סב) לב, ב. סג) נדרים לב, א. סד) עי' ירושלמי שקלים פ"ו ה"א, וכתובי' סוטה מב, ב ד"ה מפני בשם תוספתא. סה) עי' לעיל בפ"י רבינו אפרים.

פרשת ראה לה"ר אפרים זלה"ה

(יא, כו) **ראה אנכי נותן לפניכם וכו'**, זהו שאמר הכתוב (לקמן לב לט) ראו עתה כי אני אני הוא, לפי שנגלה להם כמה דיומנות, כשהיו ישראל במצרים מלך אסור ברהטים (שה"ש ז ו), על הים יי איש מלחמה (שמות טו ג), בסיני כדמות זקן יושב בישיבה⁶, לכך **ראה אנכי**. ד"א **אנכי** ולא מלאך ולא שליח. ד"א **אנכי** לפי שהיה הקול נשמע לפעמים יוצא מן השמים שנא' (לעיל ד לו) מן השמים השמיעך את קולו, ולפעמים היה נראה כאילו יוצא מן הארץ שנא' (שם) ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש, לכך כתיב **ראה אנכי** שלא תאמר שתי רשויות הם. **אנכי בגי' (ה) כסא**, ובגי' מהול, אין אדם זוכה לראות פני שכינה ולנוח תחת כסא הכבוד אלא מי שהוא נימול⁷ ומקיים מה שכתוב בלוחות הברית הוא זוכה למעלה הזאת. ד"א ושלם תאמר אפילו גבעוני או ערבי מהול, לכך כסא באתב"ש לחת, כלומר אותו שהוא מהול ומקיים מה שכתוב בלוחות הברית הוא זוכה למעלה הזאת. ד"א **ראה** במילוי כזה רי"ש אל"ף ה"א, כלומר ראש אלף שלך יהיה ה' שהוא ה' חומשי תורה שנא' (תהלים קיא י) ראשית חכמה יראת יי, יראת בגי' זו ר ה. ד"א **אנכי א' תורה אחת**, ג' חמשים שערי בינה⁸, כ' זו מילה שניתנה לכ' דור, י' עשרת הדברות שכל המצות כלולים בהם, הרי **אנכי**. ד"א **ראה אנכי גי' ראה כסא**, כלומר ראה כמה חיבבתי התורה שחצבתי מכסא כבודי הלוחות לכתוב בהם (התורה ד). נתן בגי' ת"ק, כלומר העולם שהוא מהלך ת"ק שנה⁹ מתקיים בזכות המתנה שנתתי לכם. נתן לפניכם היום ר"ת נלה, והוא שם אחד משמות ע"ב, והוא בגי' מילה, ולכך צריכה מילה שמן¹⁰, כי נמשלה בו שכינה וכנסת ישראל והתורה, שכינה שנא' (שה"ש א ג) שמן תורק שמך, שמן באתב"ש ביט, והוא בגי' אהיה, ואיתא באגדתא דר' עקיבא מה שמן מביא אור כך יי אורי וישעי (תהלים כז א), מה שמן אינו מתערב בשאר משקין כך ועם שונים אל תתערב (משלי כד כא)¹¹, והתורה נמשלה בו, מה שמן זה טוב לחולים ולבריאים לעניים ולעשירים, כך התורה אין לך מלאכה שהיא טובה לבריאים ולכל אלא התורה, לבריאים שנא' (שם ט ה) לכו לחמו בלחמי ושתינו ביינ מסכתי, כי הבריאים תענוג שלהם אכילה ושתייה, לחולים שנא' (שם ג טז) בשמאלה עושר וכבוד, ולעשירים שאין חסרים

א) ילקו"ש בשלח רמז רמו. ב) עי' תנחומא צו פי"ד. ג) ר"ה כא, ב. ד) עי' ילקו"ש עקב רמז תתנד. ה) חגיגה יג, א. ו) עי' שבת קלג א. ז) וכ"ה ד"ר פ"ז ג.

כלום ואינם מבקשים רק אריכות ימים ונאמר בתורה (שם) אורך ימים בימינה, מה השמן הזה יש בו ריח טוב כך התורה לריח שמניך טובים (שה"ש א ג), מה השמן הזה טוב לאכילה כך התורה והמצות לאכילה, אדם אוכל פירותיהם בעה"ז והקרן קיימת לו לעה"ב^(ט), מה השמן הזה אינו מתערב בשאר משקין כך הם ישראל שני (במדבר כג ט) הן עם לבדד ישכון, מה השמן טוב לרפואה כך התורה רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך (משלי ג ח), וכתוב (שם ד כב) ולכל בשרו מרפא, מה השמן טוב לאורה כך התורה כי נר מצוה ותורה אור (שם ו כג), וכנסת ישראל נמשלה בו שנא' (תהלים קכח ג) בניך כשתילי זתים, מה השמן עולה וצף על כל המשקים כך ישראל כתיב בהו ולתתך עליון על כל הגוים (לקמן כו יט), מה השמן טוב לאכול [כך ישראל] כי אכל את יעקב (תהלים עט ז), מה שמן אפרסמון ריחו הולך למרחוק כך ישראל כי כארבע רוחות השמים פירשתי אתכם (זכריה ב י), השמים בגי' השמן. גת^(ט) לפניכם ולא לפני גוים. קללה גי' העץ, לימד כל מי שהוכה בעץ נתחייב קללה וכאילו קללוהו מן השמים^(ט). עוד קללה בגי' היא הצננה^(י).

(ל) מבווא השמש בגי' הדם, כשהחמה נוטה לערוב מאדימים פני רקיע כדם^(ט).

(לא) וישבתם ב"ה ד' שכבשו וד' שחלקו^(י).

(יב, א) כל הימים אשר אתם ולא לאחר מיתה, כיון שנפטר אדם מן העולם נעשה חפשי מן המצות שנא' (תהלים פח ו) במתים חפשי^(ג).

(ב) כל המקומות בגי' שמש, עם התיבות, בכלים שנשתמשו בהם לע"ז הכתוב מדבר^(ד).

(ח) איש כל הישר בעיניו נלע"ד דקאי על מצות התלויות בארץ, ותדע דהא כתיב בתריה והיה המקום אשר יבחר וגו'^(טו).

(יג) פן תעלה עולותיך ס"ת למפרע כהן, כלומר אפילו כהן.

(טו) רק בכל אות נפשך אכין ורקין מיעוטין^(טו) שלא יאכל אדם בשר אלא מעט ולתיאבון^(יז).

(כ) כי ירחיב ג' פעמים בשר בפסוק, כנגד ג' רגלים שמצוה לאכול בשר שנא' (לקמן טז יד) ושמחת בחגיך ואין שמחה אלא בבשר^(יט). וכן ברית^(יט) שבת^(כ) ראש

(ח) פאה פ"א מ"א. (ט) עי' חולין ז ב אין אדם נוקף וכו'. (י) עי' כתובות ל ב צנים פחים. (יא) עי' שבת לר, ב. (יב) ובחים קיה, ב. (יג) שבת ל, א. (יד) עי' נא ב. (טו) עי' ראב"ע ורמב"ן. (טז) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ז. (יז) וכ"כ בחסד לאברהם. (יח) פסחים קט, א. (יט) עי' פדר"א פכ"ט. (כ) עי' שבת קיט, א.

חדש כ) ר"ת בשר, או ראש השנה, שנאמר (נחמיה ח י) אכלו משמנים ושתו ממתקים.

(ל) פן תנקש אחריהם כלומר הם נכשלו בעונם, ואם תעשה כמעשיהם גם אתה תכשל. כמנין תנק"ש שנים משנכנסו לארץ עד חרבן הבית.

(יג, ד) לָדַעַת הַיִּשְׁכָּם אַהֲבִים אֶת יי ומי איכא ספיקא קמי קב"ה כ), נלע"ד שכל הניסיונות שהקב"ה מנסה את ישראל אינם אלא להראות פמליא שלו ודוגמתו טיבן של ישראל, לפי שהוא מתפאר בהן כנגד מלאכי השרת שנ' (ישעיה מט ג) ישראל אשר בך אתפאר, ועוד (כי) [כדין] לשחק פה קטיגורים הדוברים עתק על ישראל, וזהו לָדַעַת הַיִּשְׁכָּם כלומר לפמליא שלו, ודוגמתו כי יודע יי דרך צדיקים (תהלים א ו) שפתרונו הודיע. בשוחר טוב *כ) כשבא הקב"ה לברוא אדם אמרה מרת הדין לפני הקב"ה אדם זה שאתה רוצה לברוא מה טיבו, א"ל צדיקים עתידים לצאת ממנו, אבל הרשעים עתידין לצאת ממנו לא הודיע, וזהו כי יודע כלומר כי הודיע.

(ז) כי יפיתך אחיך בן אִמֶךָ או גי' זהו ישו הנצרי, מכאן ראה למינים להשיבם על שמאמינים בישו, שאומר להם כבר הקדימנו משה רבינו וצוה לנו שלא להאמין לאותו שאתם אומרים שיוולד מאם בלא אב (אם) שנא' אחיך בן אִמֶךָ.

(י) בי הרג תהרגנו שתי מיתות סקילה ותלייה, כי כל הנסקלין נתלין כ).

(יז) והיתה תל עוֹלָם אמר הקב"ה אני הוצאתי ישראל ממצרים כשנשלמו ת"ל שנים של גלות ועיניו שנא' (שמות יב מ) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, ואמרתי להם אני יי אלוהיכם, לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ ג), והלכו ועבדום, תעשה עירם תל עולם.

(יט) הישר בעיני יי אֱלֹהֶיךָ, בנים אתם כשישראל עושים רצונו של מקום בנים ליי, כמ"ש טורנוס רפוס הרשע לר' עקיבא אתם נקראים בנים שנא' בנים אתם ליי אֱלֹהֵיכֶם ואתם נקראים עבדים שנא' (ויקרא כה נה) כי לי בני ישראל עבדים, שאתם עושים רצונו של מקום בנים ואם לאו עבדים מד).

(יד, ב) עַם קְדוֹשׁ אַתָּה ס"ת משה, כלומר כשאתם מקיימים תורת משה נקראתם קדוש, כי כן אמר להם הקב"ה במתן תורה ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, והייתם לי סגולה מכל העמים וגו' (שמות יט ה-ו).

(ג) לא תאכל כלומר בזה תהיו מחבבין עצמיכם שלא תאכלו כל טמא, למה כי אני נקראתי טהור, ונתתי לכם התורה שנקראת טהורה שנא' (תהלים יט י) יראת יי טהורה, ואתם נקראים טהורים, אם אתם משמרים עצמיכם בטהרה והייתם לי סגולה, ואם לאו וגעלה נפשי אתכם (ויקרא כו ל), משל לכהן שהיה מהלך בדרך ונודווג לו זר א"ל רצוני שאלך עמך א"ל אני משמר עצמי בטהרה אם רצונך שתלך עמי שמור עצמך בטהרה (ס). ד"א בך בחר יי ולכך הזהירך לא תאכל כל תועבה, משל לאחר שנודמנו שנים בפונדק שלו אחד אהובו ואחד שונאו, לאהובו האכילו פסיונים ומאכל מלכים, לשונאו מאכילו לחם צר ומים לחץ, לאהובו אמר אל תאכל מאכל זה כי רע לך הוא, לשונאו אינו משגיח עליו ומניחו לאכול כל מה שלבו חפץ.

(כב) עשר תעשר עשר [תיבות] בפסוק, י מצות תלויות בתבואה, י תיבות בברכת המוציא ט).

(כג) למען תלמד ליראה כלומר מתוך שתראה כשאתה מתקן ומוציא מעשרותיך כראוי הקב"ה משפיע לך טובה עד בלי די שנא' (מלאכי ג י) והריקותי לכם ברכה עד בלי די, עד שיכלו שפתותיכם מלומר די מ), וכשאתה מזלזל במעשרות הקב"ה מונע ממך הטובה, כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת (ישעיה ה י) אמר הקב"ה עד עכשיו הייתי כהן ואתה בעל הבית, ועכשיו אני רוצה להיות בעל הבית ואתה תהיה כהן (ט), ומתוך כך כשאתה רואה שבמצוה קלה כזאת הקב"ה פורע מיד גומל טוב לעושים אותה ורע לעוברים עליה (ילמד) [תלמד] לזהר בשאר מצות.

(כד) ובי ירבה בגי' ט) אך מחוץ למחנה ל).

(כה) וצרת הכסף בידך אותיות צורת ל).

(טו, ב) שמוט כמנין שמו"ט נוהגת שמטה. שמוט גי' שנה.

(ח) כי פתוח תפתח כלומר אם פתחת ידך לעניים תפתח לך בזכות זה שערי שמים שנא' ושחקים ירעפו טל ויזלו צדק (משלי ג כ) כלומר בזכות צדקה. העבט תעביטנו כלומר אם אדם הגון הוא וכן טובים ומתבייש לקבל צדקה תמציא לו מעות בתורת הלואה, ותקח ממנו דבר שלא יהיה שוה כמו פחות שבכלים, ויתראה לו שבתורת הלואה הם אצלו והיתר על דמי משכנו הם צדקה אצלך (ז).

(כה) עי' ויקר' פכ"ד. (כו) וכ"ה ברוקח ט' שכט, ובטש"ע אר"ח ט' קסז. (כז) תענית ט, א. (כח) מדרש ה' בתוס' שם. (כט) אולי צ"ל זהו חוץ למחנה והגי' עם התיבות. (ל) עי' מכות יט ב. (לא) כ"מ מז, ב. (לב) פס"ז.

(ט) לַבֶּכֶךְ בְּלִיעַץ בלי יעל, כלומר בלי תועלת (ג). והיה בך חמא חסרון, סופך שתבא לידי חסרון ועניות כדאיתא בבא בתרא (ל) הלא פרוס לרעב לחמך (ישעיה נח ז) ואם לאו ועניים מרודים תביא בית (שם), לסוף שיהיו בני ביתך עניים. ועוד אמרינן במסכת שבת (ל) כל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמים עליו מן השמים.

(י) כי בגלל הדבר הזה בגי' וגלגל חוזר, והכי איתא במסכת שבת (ל) לעולם יתפלל אדם על מדה זו שלא יבא לידי עניות שאם לא בא הוא בא בנו או בן בנו כי גלגל הוא שחוזר בעולם כדאי' במדרש (ל) שאלה מטרונה את רבי יוסי בן חלפתא וגוי' עד א"ל הקב"ה עושה סולמות מעלה זה ומוריד לזה שנא' (תהלים עה ח) כי אלהים שופט זה ישפיל זה ירים.

(טו) כי עבד היית במצרים כ"י שמשות היו ישראל במצרים שהם עולים רד"ו.

(יט) אשר יולד בגי' פרט ליוצא דופן (ל).

(כא) וכי יהיה בו מום בגי' לא יִהְיֶה (ט) בו המום (מ). מום רע בגי' וערלים, אין לך מום כערלה שכל מי שאינו מהול נקרא בעל מום.

(טז, א) חדש האביב ועשית ס"ת שבת, כי היו שלוחי ב"ד יוצאין על ניסן ועל תשרי (מ). פסח ל"י אלהיך ר"ת פלא, כמ"ש הכתוב (תהלים עח יב) נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים. פ"א למ"ד אל"ף, כלומר פה תלמוד אלופה של תורה (מנ). פלא למפרע אלף, דבר צוה לאלף דור (תהלים קה ח).

(ג) בחפזון בגי' או *מנ) בלי מזון.

(ד) לך שאר בכל גבולך בגי' שלך (מג) אין רואה, וכן דרשו רז"ל (מז) שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה ושל הקדש.

(יג) ימים באספך מרגנך גי' פסולת, בפיסולת גורן ויקב הכתוב מדבר (מ).

(יד) אתה א' ובנך ב' ובתך ג' ועבדך ד' ואמתיך ה' והלוי ו' והגר ז' והיתום ח' והאלמנה ט', ואין עדה פחותה מעשרה (ט) אמר הקב"ה אני אבא להשלים שנא'

(לג) עי' פס"ו. (לד) ט. (לה) קנא, ב. (לו) שם, ופס"ו. (לז) תנחומא מטות ט. (לח) ספרי, פס"ו. ונדצ"ל זה פרט יוצא דופן, והגי' עם התיבות. (לט) נדצ"ל: יהוה והגי' עם התיבות. (מ) בכורות לג ב. (מא) ר"ה כא, ב. (מב) עי' נחל קדומים. *מב) אולי צ"ל אז. (מג) צ"ל: זה הוא שלך אינך רואה, והגי' עם התיבות וכע"ז בכתיב. (מד) פסחים ה, ב. (מה) סוכה יב, א. (מו) תנחומא מקץ ו.

(תהלים פח א) אלהים נצב בעד תאל בגי' יתומים, וזהו אך שמח אך בגי' אהי"ה.

(טו) אך שמח אכין ורקין מיעוטין מו), וגילו ברעדה (תהלים ב יא) במקום גילה שם תהא רעדה מט).

(יז) כברכת יי כלומר שלא יבזבו יותר מדאי כמ"ש חז"ל מט) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות נ). עכ"מ.

מכתיבה אשכנזית:

(יא, כו) ראה אנכי וכו', שמור תשמרון (ס"פ דלעיל) הרי הברכה.

(כז) את הברכה אשר תשמעו ס"ת תורה נא), וכן וזאת הברכה (לקמן לג א) אין וזאת אלא תורה שנא' (לעיל ד מד) וזאת התורה.

(כט) עיבד גי' לוטין נ).

(כח) אחרי אלהים אחרים וסמך ליה הר גריזים, דמות יונה מצאו בהר גריזים ועבדה נ).

(יב, י) וישבתם בטח באתב"ש שנט בגי' ת"י מד).

(יד) באחד שבטיך גי' התחלתן ב ח ל ק ב נ י מ י נא), ספרי אחד שבטיך זה שילה.

(יח) מקום גי' לציון.

(יג, ז) כי יסיתך אחיך בן אמן או בנך או בגי' התחלתן ייחוד, מכאן רמז לייחוד מן התורה וכן מתייחד עם אמו נ).

(יב, טז) על הארץ תשפכנו כמים, לא תוכל רמז אין שוחטין לתוך הנהרות ט).

מז) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ז. מח) ברכות ל, ב. וכ"כ רבינו בחיי. מט) שבת קיח, א. נ) ע"י ספורנו. נא) ע"י רוקח. נב) תרגום של קללה. נג) חולין ו, א. נד) שנות בית ראשון. נה) כ"ה ברוקח. נו) קידושין פ, ב. נז) חולין מא, א.

(יט) פן תעזוב את ה'וי, כי ירחיב א"ר לוי משל נט) וכו'.

(כח) כי תעשה, כי יברית בזכות שישאל שומרים התורה גויים נכרתים.

(יג, א) ולא תגרע ממנו, כי יקום בקרבך נביא סתם נביא שקר גורע מן התורה, ועוד כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה נט), וסמך ליה מסית ומדיח, כלם שוים.

(יד, א) אחר פרשת עיר הנדחת סמך ליה לא תשימו קרחה שאין דנין דין עיר הנדחת סמוך לספר משום קרחה ט).

(ט) בהמה ודגים נסמכו, מה בהמה ב' סימנים אף דגים סנפיר וקשקשת.

(כא) לא תבשל גדי, עשר תעשר אם לא עשרת כראוי הריני מלקה את הגדיים במעי אמם.

(כח) מקצה שלש שנים ג' ברגל ט).

(טו, יד) הענק, וזכרת כי עבד וכו', כשם שעשיתי לכם הענקה בארץ מצרים ובביזת הים כן תעשה לו.

(יז-יח) ואף לאמתך תעשה וסמך ליה ולא יקשה בעיניך להענקה ט).

(טז, טו) והיית אך שמח, שלש פעמים בשנה לפי שלא מצינו שמחה בחג המצות לכך כתיב אך שמח שלש פעמים אף פסח בכלל ט).

(ט) חרמש בקמה קרי ביה בקומה, מכאן רמז לדרך על ספירת העומר בעמידה ט).

זה שייך לעיל (יב, ב) כל עין רענן ס"ת לצן, כל ליצנותא אסירא בר מליצנותא דע"ז כדרז"ל ט).

(יד) שם תעלה עלותיך ר"ת תשע, שתמיד של בין הערבים היה קרב בתשע טו). עכ"מ.

נח) ע"י דב"ר פ"ד י. נט) ע"י מגילה ג, א. ס) ע"י סנהדרין טז, ב. סא) ספרי. סב) פס"י. סג) ע"י הדר וקנים ואמרי נועם. סד) וכ"כ הרא"ש בסוף פסחים, ועיי"ש בהגהות הגרי"ב. סה) מגילה כז, ב. סו) פסחים נח, א.

(יד, יא) כל צפור מהורה תאכלו רו"ל סו) נתנו סימן לעוף טהור צריך שיהיה לו אצבע יתירה וזפק וקרקבנו נקלף, אלו השלשה סימנים נרמזו במלת צפר, אותיות שניות של שלשה סימנים אלו והם אצבע הצד"י, זפק הפ', קרקבן הר', הרי צפר, לרמז שהכל נרמז בתורה ולית קריא חסר כלום. ממרח"ם ז"ל.

פרשת שופטים לה"ר אפרים זלה"ה

(טז, יח) שופטים ושופרים זש"ה (תהלים לז כח) כי יי אוהב משפט וכו', בנוהג שבעולם גבור ועשיר אינו חפץ לעשות משפט, ואפילו אם עושה משפט אינו עושה אלא לגבור כמוהו ולעשיר כמוהו, והקב"ה גבור על כל ועשיר על כל ואוהב משפט שנא' (שם צט ד) ועוז מלך משפט אהב (אפי"י) אעפ"י שעמו עוז וגבורה מ"מ משפט אהב, ושלא תאמר לעשירים עושה ולא לעניים שנא' (שם קמ יג) יעשה יי דין עני, (מכאן) [מנין] ממה שקרינו בענין. שופטים ושופרים כלומר תמנה שופטים שיש בידם כח להיות שוטרים ולרדות העם עד דצייתי דינא. תתן לך כמנין תתן שנים (שהיו ישראל בארץ 6) בזכות משפטים שנא' (משלי כט ד) מלך במשפט יעמיד ארץ, וכשעברו על הדין מיד גלו ונקנסה עליהם מיתה שנא' (ישעיה א כג) יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם, וסמך ליה הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי' נ, ועתידין ליגאל במשפט שנא' (שם שם כז) ציון במשפט תפדה ג. ועוד ארז"ל ד) לא נחרבה ירושלים אלא לפי שלא דנו בה דין תורה שנא' (שם נט יד) והוסג אחור משפט. בב"ש שצריך שלא להטריח בעלי דינין לחזר אחרי הדינין אלא מיד שיכנסו לעיר ימצאו הדינין אצל השער ה).

(יט) ולא תכיר פנים מכאן רמז לעטיפת הדיינים שצריכין לישב מעוטפין בטליתן כדי שלא יסתכלו אנה ואנהו ומתוך כך לא יבאו להטייה. שחד אותיות חשר, הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו ז, יעור עיני חכמים מתוך שאדם אינו מרחיק עצמו מן הכיעור גורם לעור עיני חכמים שחושדין אותו במה שאין בו, ויפ"ף דברי צדיקים שמוציאין עליו לעז ומביא אותם לידי חטא, כי עון גדול הוא החושד כשרים מ).

(כ) צדק צדק תרדוף כבר פי' כבר' ואלה המשפטים. צדק צדק בגי' למשיח, כי בזכות הצדקה זוכה לימות המשיח ט) שנא' (ישעיה א כז) ושביה בצדקה, כלומר שאעפ"י ששב האדם מעבירות שבידו צריך ליתן צדקה כמו שארז"ל י) אגרא דתעניתא

א) פס"ז שלח טו יח. ב) ילק"ש דה"ב רמז תתרפ"ה. ג) עי' ד"ר פ"ה. ד) עי' תנחומא. ה) עי' רמב"ם סנהדרין פ"א ה"ג. ו) שבת י, א. עי' רש"י שם. ז) חולין מד, ב. ח) עי' שבת צז, א. ותנחומא מצורע ד. ט) עי' ב"ב י, ב. י) ברכות י, ב.

צדקתא. ד"א צדק צדק תרדוף למען תחיה זש"ה (משלי י ב) וצדקה תציל ממות, כמו עובדא דברתיה דר' עקיבא (א) וכעובדא דשמואל ואבלטא (ב) וכמעשה בנימין הצדיק (ג). וירשת אותיות ותשרי, רמז שיתן צדקה קודם תשרי כדי שיחתום אותו הקב"ה לחיים, וזהו למען תחיה. צדק צדק תרדוף וסמך ליה לא תמנע לך אשרה כי הנותן צדקה לשאינו הגון כאילו נטע אשרה כדאמר' בבא בתרא (ג) והיו מוכשלים לפניך וכו' (ירמיה יח כג) אמר ירמיה לפני הקב"ה רבש"ע אפילו בשעה שכופין את יצרם ליתן צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו עליהם שכר.

(כא) לא תמנע לך אשרה [כ"ד] בגי' זה המעמיד תלמיד שאינו הגון וטוב (ד).

(כב) ולא תקים לך מצבה זה המעמיד תלמידים שהם גסי הרוח, משרבו וזחזוחי הלב רבו מחלוקות בישראל (ט). אשר שנא יי אלהיך כי הקב"ה שונא גסי הרוח שנא' (תהלים קא ה) גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, אל הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור (במחור) [במקום] אחד (ט), ועוד כתיב (שם צג א) יי מלך גאות לבש, ומלך ב"ו אין לובשים לבושו כ"ש ממ"ה הקב"ה, ולכך מי שלובש עצמו מלבושו של הקב"ה הוא שונא (ז), ומי שהוא עניו הקב"ה אוהבו.

(יז, ז) יד העדים תהיה בו בראשונה שאם העידו עדות שקר יחול עליהם עונש שפיכות דמים נקי. ויד כל העם באחרונה שלא עשו אלא שקרבו מיתתו.

(טו) שום תשים עליך מלך, ע ל יך מלך גי' מלכי יהודה.

(כ) לבבתי רום לבבו ולבבתי פור מן המצוה הרי גסות הרוח שקולה כנגד כל העבירות שבתורה (י).

(יח, א) חלק ונחלה עם ישראל לומר בא"י לא יהיה להם חלק שניתן עם שאר השבטים (ט), וא"ת וכי יחזרו על הפתחים, ת"ל אשי יי ונחלתו.

(ב) ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו בגלות, שאין נוהגין מתנות כהונה בחוצה לארץ (ג), תדע שנ"ל בגלות, שהרי כתיב בסיפיה דקרא יי הוא נחלתו ולא כתיב אשה יי, והכי פי' יי הוא נחלתו שקורא ראשון בתורה (ט), וזהו בקרב בגולה קורא ראשון בתורה ר"ת בקרב. כאשר דיבר יי לו והיכן דבר וקדשתו (ויקרא כא ח).

(יא) שבת קנו, ב. (יב) ב"ב יא, א. (יג) ט, ב. (יד) עי' סנהדרין ז, ב. ושם איירי בדין. (טו) סוטה מז, ב. (טז) ערכין טו, ב. ושם בעולם. (יז) עי' אותיות דר"ע. (יח) סוטה ד, ב. (יט) ספרי. (כ) ספרי. (כא) גיטין נט, ב.

(ד) תתן לו דרשו רז"ל במס' שבת (נ) תתן [ל] ולא להסיקו תחת תבשילו. ולא להסקת נור תחת תבשילו ר"ת למפרע תתן לו.

(יג) תמים תהיה גי' תשרי, כי צריך האדם לילך בתמימות ולחדש מעשיו כנגד יום הדין, כי אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנא' (בראשית כא יז) באשר הוא שם (נ).

(יז) הטיבו את אשר דברו שלא אמרו לא נשמע עוד לדבריו ולא לדברי נביאיו כי די לנו במצות שנתן לנו כבר.

(יח) נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך והא כתיב (לקמן לד י) ולא קם נביא עוד, שהיה הקב"ה מדבר עמו פנים בפנים.

(י) מעביר בנו א' קוסם ב' מעונן ג' מנחש ד' מכשף ה' וחובד חבר ו' ושואל אוב וידעוני ז', אחד מאלה לא ינקא מדין של גהינם שנא' (מלאכי ג ה) והייתי עד ממהר במנאפים ובמכשפים וכו'.

(טו) לא יקום עד אחד באיש גי' אבל לשבועה קם, וכן דרשו ז"ל (כ) לא יקום עד אחד באיש גי' אבל לשבועה קם. על פי שנים עדים אמר הקב"ה אני העדתי בכם את השמים ואת הארץ אתם תקיימו כל דבר על פי שנים עדים. או על פי שלשה עדים כי גי' מעידים על הקב"ה שברא כל העולם בששה ימים והם ישראל ושבת והתורה.

(כא) עין בעין כמים (נ).

(כ) א' למלחמה על אויבך ס"ת כל ה למפרע, הרוצה להלחם עם יצר הרע שנקרא אויב ישא אשה.

(ג) ואמר אליהם שמע ישראל כשהיו יוצאים למלחמה היו אומרים שמע ישראל יי אלהינו יי אחד (ט). אל ירך לבבכם ר"ת איל, תקעו בשופר איל במלחמה ואזכור להם זכות אילו של יצחק (ס). אל ירך א' אל תיראו ב' אל תחפזו ג' אל תערצו ד', כי ד' מחנות שכינה (ס) עמכם שנא' (שופטים ה יט) מן שמים נלחמו.

(ח) הירא ורך הלבב ילך ס"ת למפרע יהוה. הירא ורך הלבב ילך ויש(ו)ב גי' ירא מעבירה שבידו, כדאיתא במסכת סוטה (ל). הלבב ילך ויש(ו)ב ר"ת

(כב) כה, ב. (כג) ר"ה טז, ב. (כד) שבועות מ, א. ספרי, והובא ברש"י. (כה) נדצ"ל דמים, עי' רש"י. (כו) עי' סוטה מב, א. (כז) עי' ר"ה טז, ב. (כח) עי' או"מ עמ' קיא. (כט) עם התיבות. (ל) מד, א.

לויה (ל). הִלָּבַב יִלָּךְ ויָשׁוּב לְבֵיתוֹ וְלֹא גִי' [זה] שח בין תפילה, וא"ר (נ) סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה.

(יא) והיו לָךְ לָמָס וְעַבְדוֹךָ הֵם עַבְדוֹ מִלְּוֹהֶיכֶם אַחֲרֵי עֲבֹדָתוֹ שֶׁל מָקוֹם תורה שנתן על הר סיני, לִכְךָ יִהְיוּ לָמָס שֶׁהוּא לִמְפָּרֵס מִלְּוֹהֶיכֶם בְּגִי' סִינִי, סמל בגי' עני, ובגי' פן, וזהו פן יפתה לבבכם (לעיל יא טז).

(יד) רק הנשים והטף והבהמה לפי שאינן בני מלחמה.

(טו) הרחוקות ממך מאד ומזה למדו גבעונים שאמרו מארץ רחוקה מאד באו עבדיך (יהושע ט ו) (ג).

(טז) לֹא תַחֲיִיָּה בָּל נִשְׁמָה יִלְלָה למה צוה יותר ב' עממין של [א] להחיות כל הנשמה יותר משאר עממין והאומות שצוה להחיות טף ונשים, אם בעבור ע"ז שבידן אלו ואלו עובדי ע"ז הן, ונלע"ד לפי שהיתה ארץ ז' עממין מלאה כשפים והיו מהפכין עצמן לנזקות ולטף ולכל מה שירצו, לִכְךָ צוה לֹא תַחֲיִיָּה בָּל נִשְׁמָה שְׁנֵא' (לעיל יח יד) אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו (ז), וכן מצינו בעמלק לפי שהיו בעלי כשפים (ס) לכן צוה הקב"ה והמתה מאיש ועד אשה וגו' (ש"א טו ג). ועוד קשה שהיו לא נצטוו להחרים [הבהמות] וגם לבהמות היו יכולים להתהפך ע"י כשפים, אמנם נלע"ד שהנשים היו בעלי כשפים ושמה היו מטים לבם לע"ז בכשפיהם, ועכ"ז קשה דאם כן טף למה, וצ"ע (ז).

(יט) כי האדם עץ השדה בתמיה (ז).

(כא) כי ימצא חלל מה שנקרא חלל, לפי שיצא דם הנפש לחוץ ונשאר לבו חלל כמד"א (תהלים קט כב) וליבי חלל בקרבי.

(ג) עֲגַלְתָּ בַקָּר אֲשֶׁר לֹא עֹבֵד בָּהּ וְגו', שאין לך מורדת בכל הבהמות כמו עגלה שהכניסה לפטמה, ואין לך מורד כשופך דמים.

(ד) אֵל נָחַל אֵתָּה אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד לִפִּי שֶׁהָרָג זֶה וּמָנְעוּ מִלַּעֲשׂוֹת פְּרִי. וְעַרְפוּ שֵׁם כְּדֹרֶךְ הוֹרָג נֶפֶשׁ שִׁמְכָה אוֹתוֹ שִׁמְכָה בְּקוֹפִיךָ מֵאֲחֻרָיו (מ).

(ז) יִדְּיָנוּ לֹא שִׁפְכָה כְּתִיב בָּהּ, על ה' חומשי תורה יעבור ואל יהרג חוץ מע"ז וג"ע וש"ד (ט). לֹא שִׁפְכָה נוֹטְרִיקוֹן לוֹיָהּ אֲכִילָה שְׁתִּיָּה פְּרִנְסָה כָּל הַדֶּרֶךְ, כְּדֵאִיתָא

(לא) בבתי"ב: כלומר והוא לא קיים מצות לויה. (לב) שם ע"ב. (לג) ע"י רשב"ם פסוק טו. (לד) ע"י חינוך מצוה תכה. (לה) ילקוט ראובני פ' בשלח. (לו) עיין רבינו בחיי. (לז) ע"י רש"י. (לח) סוטה מה, ב. (לט) סנהדרין עד, א.

בירושלמי במס' סוטה מ). ידינו לא שפכה וכי תעלה על דעתך שב"ד שופכי דמים הם, אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזון ובלא לוייה מ), שצריך אדם ליתן לאורח מזון עד המקום שהוא רוצה לילך בו, שאם לא היה לו מה לאכול שמא פוגע באחד שהיה לו לחם והוא רוצה להרגו מרוב רעבון, ונמצא שעל עסקי לחם היה בא לידי רציחה לפי שהגזל מנ) הורגו.

ח) בפר' לעמך ישראל ר"ת כלי, זש"ה (משלי כה ד) הגו סיגים מכסף, ואבדיל אתכם מן העמים (ויקרא כ כו), ויוצא לצורף כלי (משלי שם) אלו ישראל שהם זקוקים וצורפים, שכן כלי נוטריקון כהנים לויים ישראלים. עכ"מ.

מחכמי אשכנז ו"ז :

טז, יח) שופטים בגי' ע' סנהדרין מג). כתיב לעיל [איש כמתנת ידן] בברכת יי אלהיך וסמך ליה שופטים ושופרים, רמז לתת מנת למחזיקים בתורה מד). איש כמתנת ידו וסמך ליה שופטים שליח ב"ד ממשכן על הצדקה מה) וב"ד כופין הנודרים לשלם נדריהם שלא יעברו על לא תאחר. בתחילה כתיב שופטים ואח"כ פרשת מלך, שהיו כך שופטים תחילה ואח"כ מלכים.

יט) שחד באתב"ש בס"ק בגי' בצע. וסמך ליה לא תטע לך אשרה רמז כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נטע אשרה מו).

כא) אשרה בגי' דיין שאינו הגון.

כב) לא תקים לך מצבה, לא תזבח שמא תאמר איני מקים מצבה לשם ע"ז אבל אקריב בעלי מומין, לכך סמך לא תזבח כל דבר רע. וסמך ליה פרשת ע"ז, דרשו רז"ל מ) דבר רע זה הנעבד. וסמך ליה לא) [כי] יפלא ב"ד מוזהרין לבער ע"ז, וכן המלך, לכך נסמך לו פרשת מלך. ד"א לכך סמך דיינים לרגלים, לומר כשם שיש ג' רגלים כך יש ג' דיינים מ), ועוד ג' בתי דינים היו שם מ), ועוד כי היו הרגלים על פי ב"ד קבועים נ) ב"ר, וסמך ליה לא תטע לא תזבח לא תקים ב"ד מוזהרין על כך. וסמך ליה אשר יהיה בו מום שהדיינים היו בלא מום שנא' (שה"ש ד ז) כלך יפה רעייתי ומום אין בך, ע' סנהדרין כמנין כל"ך נא).

מ) פ"ט ה"ו, הובא ברש"י. מא) סוטה מו, ב. מב) אולי צ"ל שהגזל. מג) בפענח רזא: שפטים בגי' ע' סנהדרים. מד) ע' סנהדרין צ ב. מה) ב"ב ח, ב. מו) סנהדרין ז, ב. מז) ספרי. מח) סנהדרין ב, א. מט) שם פו, ב. נ) ע"י ר"ה כה, ב. נא) סנהדרין לו, ב.

(יז, טו) שום תשים עליך מלך אותיות נט) שלשים מעלות נט). מקרב אחיך בגי' משבט יהודה מ).

(יז) ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו בגי' [אך] אילו שמונה עשרה נה).

(כ) לבתי רום לבבו וגו', הפסוק מתחיל בלמ"ד ומסיים בל', לפי שהמלכות נקנית בשלשים מעלות ט). ובפרשת מלך כל אל"ף ב"ת חוץ מט', כנגד ט' מלכים ט). הקב"ה וח' מלכים הדיוטות הן, והקב"ה הוא ראשון והוא אחרון, לכך ט' אויר שלה למעלה על שם ומתחת זרועות עולם (דברים לג כז), אבל ח' אויר שלה למטה לפי שאותם ח' מלכים יורדין למטה לארץ, לכך תמצא בנבואת יחזקאל בין יורדי בור ובין ירכתי בור ח' פעמים, הרי הקב"ה המלך התשיעי ולכך תקנו ביראו עינינו ט) ט' פעמים מלכות, כגון לציון מלך א', יי מלך ב', יי מלך ג', יי מלך ד', כי המלכות ה', תמלך בכבוד ו', אין [לנו] מלך אלא ז', המלך בכבוד ח', תמיד ימלוך ט', ולכך תמצא ט' מלכי יהודה שכתוב בהם ויעש הרע שהרשיעו, (דה"ב יב יד) ויעש רחבעם הרע א', ויעש נט) אמציה הרע ב', ויעש ס) אביה הרע ג', (דה"ב כא ו) ויעש יהורם הרע ד', (שם כא ו) ויעש אחזיהו הרע ה', (מל"ב טז ב) ויעש אחז הרע ו', (דה"ב לו ה) ויעש יהויקים הרע ז', (שם לג ב) ויעש מנשה הרע ח', (שם לג כב) ויעש אמון הרע ט', ואעפ"י שכתוב (שם לו יב) ויעש צדקיהו הרע, אעפ"כ היה צדיק דאמרינן ס) למה נקרא שמו משלם שהיה משלם במעשיו אלא שעון (ה) דורו גרם לו.

סמך לפרשת המלך פרשת כהנים, וסמך ליה פרשת נביא, כי המלך נמשח על פי כהן ונביא כשלמה המלך. ע"א ואתם תהיו לי ממלכת כהנים (שמות יט ו) וסמך ליה אוב וידעוני ודורש אל המתים, אין לדורש כלל כי אם באורים ותומים על פי הכהן ס), לכך סמך ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני אמור אל הכהנים (ויקרא כא).

(יד) כי הגוים אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קופמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך אלא למי תדרוש נביא מקרבך, וסמך ליה כי יכרית בזכות שאין בכם נביאי שקר.

(יז, ח) ע"א כי יפלא כל א"ב חוץ מצ', לכך אמרו חכמים ס) אפילו שופט שאינו צדיק, וזהו חסרון צ', וסמך ליה פרשת מלך שאין בה ט', ט' מלכים רעים

נב) ברוקח: בגי' נג) כלה ספ"ח ואכות פ"ו. נד) כ"ה ברוקח. נה) סנהדרין כא, א. ברוקח: לא ירבה לו נשים ולא יסור בגי' אך שמונה עשרה. נו) כלה ספ"ח עי' בעה"ט. נז) עי' רוקח. נח) מתפילת ערבית בחול. נט) צ"ע וברוקח מונה ט מלכים צדיקים מדור. ס) הוריות יא, ב. סא) עי' יומא עא, ב. סב) עי' ר"ה כה, ב.

יבאו מדוד, וסמך ליה פ' כהנים ולוים נוטלין מעשר כך המלך שנא' (ש"א ח יז) ואת צאנכם יעשור, וכתיב (לקמן יח א) אשי יי ונחלתו יאכלו, ואחז"ל (סג) ונחלתו אלו קדשי הגבול, לכך סמך הזרוע והלחיים והקיבה, וסמך ערי מקלט לנביא, מה ערי מקלט מ"ח כך נביאים היו מ"ח (מד), וסמך ליה לא תשיג גבול שלא יאמר גואל הדם הואיל ונתן לי הקב"ה רשות להרגו בדרך הריני לוקח אחוזתו.

(יט, כא) רגל ברגל, כי תצא אין מחוסר אבר יוצא למלחמה (ס), ע"א מעמידין זקפין מלפניהם ומלאחריהם וכשילין של ברזל בידן וכל מי שרוצה לברוח הרשות בידן לקפח שוקו (ס).

(כ, ז) ארש אשה, בנה בית, נטע כרם לפי שאותם ג' ישנן בקללות, אשה תארש ואיש אחר ישכבנה בית תבנה ולא תשב בו כרם תטע ולא תחללנו (לקמן כח ל) נקט להו הכא במלחמה.

(כא, א) כי ימצא חלל בגי' זה הוא הרוג, ובגי' לחרב. ימצא חלל בגי' זה אך לא מצוי (ס). באדמה בגי' בגלוי, כדאיתא במסכת סוטה (ס).

(ט) כל הפרשה בלשון רבים ופסוק אחד בלשון יחיד ואתה תבער, לומר שאפילו יחיד ועוסק בתורה בזכותו ניצולים במלחמה, לכך נאמר כי תעשה הישר בעיני יי וסמך ליה כי תצא וכו'. כי תעשה הישר וסמך ליה כי תצא רמז שצריך לומר ש י ר ה על התשועה, וכן כתיב ביהושפט (דה"ב כ כב) ובעת החלו ברינה ויי נתן מארבים על העם. ואתה תבער הדם הנקי ס"ת אותיות רימה, לרמוז מ"ש במדרש (ט) שהיתה רימה יוצאת מן העגלה לאחר עריפתה ובאה לבית הרוצח ולמוסרו וגם אוכלתו. עכ"מ.

פרשת כי תצא לה"ר אפרים זלה"ה

(כא, י) כי תצא למלחמה על אויבך וכו', זה הפסוק נדרש על יצה"ר, כי כשילחם האדם עמו בכל עת הקב"ה מוסרו בידו, וביותר בחודש אלול, וכן אלהיך בידך בגי' לו (אלול) [אלול], וזהו לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם (לקמן לב כט) ר"ל אלולי שישאל חכמים וחוזרים בתשובה מר"ח אלול ואילך ומסתכלים בתורה ומעיינים בה ומבינים לאחריתם פי' לי' ימי תשובה שבאים אחר אלול כמעט לזה היה להם איכה, וזהו שסמך אח"כ איכה ירדוף וכו', וחכם 6) גי' אלול ע"ה, ר"ל איזהו חכם זה המזכה את הרבים ודורש להם על עיניו התשובה מר"ח אלול ואילך, ועוד המפשפש במעשיו וחוזר עליהם בתשובה מר"ח אלול ואילך. ד"א כי תצא למלחמה מה כתיב לעיל מינה כי תעשה הישר בעיני יי' וסמך ליה כי תצא, לעולם יתפלל אדם ואח"כ יצא לדרך 3), שכן הישר בגי' תפלה. ועוד רמז למ"ש חז"ל ג) לעולם יתן צדקה ואח"כ יצא לדרך שנא' (תהלים פה יד) צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו, וזהו הישר בעיני יי', קרי ביה בעיני יי', כי העניים נקראו שלו שנא' (ישעיה מט יג) וענייו ירחם, וזהו שאחז"ל ד) המלך בקונן וצא 5). כי תצא ר"ת כת, כשהיו ישראל יוצאים למלחמה כתות כתות של מלאכי השרת היו יוצאין עמהם. ד"א כי תצא למלחמה במלחמתה של תורה הכתוב מדבר. על אויבך זה יצר הרע, אם פגע בך מנוול זה מושכחו לבית המדרש, ונתנו יי' אלהיך אם אכן הוא נימוח 1). ושבית שביו עלית למרום שבית שבי (תהלים סח יט), זה הפסוק נדרש על משה רבינו ע"ה בשעה שעלה למרום לקבל התורה 2).

(יא) וראית בגי' ותורה. אשת יפת תאר זו התורה דכתיב בה (משלי ה יט) אילת אהבים ויעלת חן. יפת ת(ו)אר בגי' תלמוד תורה. וחשקת בה באהבתה תשגה תמיד (שם) בה' חומשי תורה. ולקחת לך לאשה כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו (שם ד ב). לאשה קודם שלמד אדם תורה נקראת ארוסתו שנא' (לקמן לג ד) מורשה קהלת יעקב, אל תקרי מורשה אלא מאורסה, כיון שמסר נפשו עליה נקראת אשתו 3). אשת גמרא פירוש תוספות ס"ת אשת, אלו ואלו דברי אלהים חיים.

א) וכוונתו לפסוק לו חכמו. ב) עי' ברכות יד, א. ג) וכ"ה בסמ"ג עשין יט.
ד) ברכות כט ע"ב. ה) בכתיב: ר"ת הבו כלומר תנו, ועוד כתב שם: צדק לפניו יהלך ר"ת צלי תרגום תפילה. ו) סוכה נב, ב. ז) ילק"ש תהלים רמז תשצ"ז בשם תנחומא. ח) ברכות נז, א.

רבינו פרשת כי תצא אפרים קצה

(יב) והבאתה אל תוך ביתך יהי ביתך בית ועד לחכמים ט). וגלחת את ראשה תמסור להם ראשי פרקים י). ועשתה את צפרניה ואחר תמסור להם ההלכות וסודות כל דבר ודבר.

(יג) והפירה את שמלת שביה כלומר שיתגלו לך רזי עליונים הנעלמים ומכוסים ממך כשמלה זו שמכסה כל גופו של אדם. וישבה בביתך מכאן ואילך התורה חוזרת על אכסניא שלה שנא' (ישעיה נט כא) לא ימוש מפך ומפיך זרעך וגו'. ובכתה את אביה ואת אמה כך היא מדתה של תורה אינה פוסקת משם, אבל ח"ו כשנפטר ת"ח חוגרת עליו שק ובוכה ומתאבלת עליו. ואחר כן תבוא אליה כלומר אפילו לאחר מיתה שנא' (תהלים קמט ה) ירננו על משכבותם.

(יד) והיה אם לא חפצת בה עד כאן דבר בת"ח העוסק בתורה לשמה, מכאן ואילך בהוגים בה שלא לשמה, והכי פירושו והיה אם לא חפצת בה כלומר שאינך למד אותה מאהבה אלא ע"מ לקבל פרס. ושלחתה לנפשה אל תלמד אותה בשכר תניח אותה לחזר על אותם שהוגים בה לשמה. ומכור לא תמכרנה אמת קנה ואל תמכור (משלי כג כג). לא תתעמר בה לשון עמיר, כלומר לא תקבל בשכר התורה עמיר ודגן ושוה כסף. ס"א לא תתעמר לא תתלבש בצמר בשכרה, כמו ושער רישיה כעמר נקי (דניאל ז ט).

(י) למלחמה על אויבך ס"ת כל ה למפרע, זה בית המדרש, אגרא דכלה (דוחקא יא), וזש"ה (דה"א טז כח) חבו ליי משפחות עמים ר"ת המל, חבו ליי כבוד (שם) ר"ת למפרע כלה, ואין כבוד אלא תורה שנא' (משלי ג לה) כבוד חכמים ינחלו, ועוז זו תורה שנא' (תהלים כט יא) יי עוז לעמו יתן, וכלה הרמוזה זכר לנישואין שנא' (דה"א שם כט) כבוד שמו, כלומר שם יה הרמוז באיש ובאשה, עתה רמוז מילה ונישואין ובשניהם רמוז תורה, ורמזה בין מילה ונישואין לומר לך שמצוה לדרוש דברי תורה בברית ובנישואין, וסמך ליה שאו מנחה, כלומר הדורון שתקריבו להקב"ה יהיה דברי תורה.

ד"א כי תצא למלחמה היא מלחמה ממש. ונתנו רומז לשר שלהם י). שלא כתיב ונתנם, ונתנו בגי' זה שר.

(יג) שביה מעליה אותיות המעיל, כלומר אם היתה לבושה מעיל תלבישנה בגדים מטולאים כדי שתתגנה עליך י).

(טו) כי תהיין לאיש זה הקב"ה שנא' (שמות טו ג) יי איש מלחמה. שתי נשים כנסת ישראל ואומה הרשעה. האחת אהובה אומה הרשעה שהיא אהובה בעה"ז, והאחת שנואה אלו ישראל שנא' (ישעיה ס טו) תחת היותך עזובה ושנואה, והיה הבן הבכור לשנואה וישראל בכורי הוא י).

(טז) והיה ביום הנחילו את בניו לעתיד שנא' (משלי ח כא) להנחיל אוהבי י.

(יז) כי את הבכור בן השנואה יכיר זו כנסת ישראל. יכיר לתת לו פי שנים שנא' (ישעיה סא ז) לכן בארצכם משנה ירשו. כי הוא ראשית אוננו שנא' (ירמיה ב ג) קדש ישראל ליי ראשית תבואתה לו משפט הבכורה.

(יח) כי יהיה לאיש זה הקב"ה שנא' (שמות טו ג) יי איש מלחמה. בן פורר זה עשו שסר מדרכיו של הקב"ה. ומורה שמורה שקר. איננו שומע בקול אביו בקולו של הקב"ה שהוא אב לכל שנא' (מלאכי ב י) הלא אב אחד לכולנו. ובקול אמו זו תורה שנ' (משלי ב ג) כי אם לבינה תקרא.

(יט) ותפשו בו אביו ואמו לעתיד לבא. והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער עתיד הקב"ה למסרו ביד ישראל ויפרעו ממנו שנא' (יחזקאל כה יד) ונתתי נקמתי באדם ביד עמי ישראל טו).

(כב) וכי יהיה באיש חטא משפט מות זה ישו הנוצרי, משפט מות שתי מיתות סקילה ותליה, כי כל הנסקלין נתלין טו), באיש חטא משפט בגי' ישו המכשף. אתו על עץ לא בגי' בקלח של כרוב.

(כג) כי קבור תקברנו שתי קברות, רמז שלא נשאר בקבורתו כמו שמצינו בתולדת ישו. קללת אלהים תלוי ס"ת תמי גי' דמות, לפי שנברא האדם בצלם דמות שנא' (בראשית א כו) בצלמינו כדמותינו אינו כבוד כלפי מעלה י).

(כב, א) שור אחיך או שני נדחים והא דלא הזכיר חמור, כי דברה תורה בהווה ואין דרכו של חמור לברוח ולתעות בדרך, כי לעולם חזר לאבוס שנא' (ישעיה א ג) וחמור אבוס בעליו, והכי פירשו, ידע שור קנהו (שם) כלומר מכיר בו ובקונו, אבל החמור אינו [מכיר] אלא אבוסו ולכן אינו תועה אלא חוזר הוא אצל אבוסו, ומה שנא' (ש"א ט ג) ותאכרנה האתונות אשר לקיש, ע"י כבוד היה.

יד) עה"פ בני בכורי ישראל (שמות ד כב). טו) עי' ב"ר פ"ו ה. טז) סנהדרין מה, ב. יז) רש"י.

(ד) או שורו נופלים לפי שמטעינים אותם יותר מכדי משאם דרכם ליפול.

(ה) לא יהיה בלי גבר על אשה שמתוך כך לא יכירו מי זכר ומי נקבה ויבאו לידי זנות, שהאיש היה אומר לאשה תלבשי בגדי ואני בגד אשה ונצא השדה ולא יכירו בנו, ועוד שמתוך שהאדם לובש בגדי האשה בא לידי הרהור כמ"ש חז"לים) העומד במטתה של אשה כאילו עומד בכריסה יט).

(ז) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך מכאן רמז שהמגרש את האשה חייב במזונות בניו כדאי' במס' כתובות ט) עורבא בעי בני וכו'.

(ח) ועשית מעקה לגגך כמו שהאדם צריך לעשות מעקה לגגו כך יש לו לאדם לעשות מעקה ומעצור לרוחו שנא' (משלי כה כח) עיר פרוצה אין חומה איש [אשר] אין מעצור לרוחו, לגגך בגי' בלבבך.

(ט) לא תזרע כרמך בלאים שלא ישמש מטתו עם אשתו ויהרהר באשה אחרת בשעת פליטת הזרע כל), והוא דסמין ליה לא תחרוש בשור ובחמור כלומר לא תחרוש על ריעך רעה, כלומר שלא יחשוב בשעת תשמיש.

(יא) לא תלבש שעמנו לפי שהרג קין את הבל אחיו שבאה על עסקי צמר ופשתים, כי הבל הביא ראשית הגז וקין הביא זרע פשתן, וישע יי אל הבל ואל קין לא שעה (בראשית ד ד) וחרה אפו וקם עליו והרגו, לכך צוה הקב"ה לא תלבש שעמנו כנ).

(ח) ולא תשים דמים בגי' כלב רע [ה]נובח וסולם רעוע כנ).

(יב) גדילים תעשה לך וסמין ליה כי יקח איש אשה רמז שמכסין חתן וכלה בטלית בשעת כניסתן לחופה.

(כג) כי יהיה נערה היה לו לומר כי תהיה, שהרי הוא לנקבה שאינו לנוכח מד), נ"ל לפי שעשתה מעשה איש והמציאה עצמה לתשמיש המטה.

(יד) עלילות דברים לאמר ס"ת תמר, כלומר שתמר היתה טהורה מכל דבר ערוה ואעפ"י כן יצא עליה שם רע שנא' (בראשית לח כד) זנתה תמר, כך בתי טהורה מכל דבר רע.

(יח) שבת קמ, ב. יט) עי' נזיר נט, א וברש"י שם. כ) מט, ב. כא) נדרים כ, ב. כב) מדרש אגדה. כג) כ"ק טו, ב. כד) עי' אבן עזרא.

(כג) ומצאה איש גבי בתולה כתיב מציאה לאיש, וגבי בעולה לא כתיב הכי. נ"ל כי בעולת בעל ממצאה עצמה לדבר זנות, כי יותר משהעגל רוצה לינוק פרה רוצה להניק כהן, אבל בתולה אינה ממצאה עצמה לזנות אלא ע"י פתוי של בועל, ולכן שייך לומר כי (המצאה) [יהיה ומצאה] שהמציא תאות נפשו לפי שהיתה יצאנית ועשתה מעשה זכר שנא' (תהלים מה יד) כל כבודה בת מלך פנימה, לכך כתיב כי יהיה.

(כג, ב) לא יבא פצוע דבא וסמיק ליה לא יבא ממזר שמתוך שבעלה כרות שפכה ואינו מוליד מתוך כך היא נבעלת לאחרים כדי להעמיד ממנו בנים ומביאה ממזרים לעולם כו).

(ג) ממזר אותיות מזרם, וזרמת סוסים וזרמתם (יחזקאל כג כ) מ).

(ח) גר היית בארצו כדאמרי אינשי בירא דשתי מניה מיא לא תשדי ביה קלא כמ).

(כ) לא תשיך לאחריך ה' לשון נשך בפסוק, לומר לך כל המלוה חבירו ברבית עובר בה' לאוין כט).

(כא) לנכרי תשיך מצות עשה להלוות לגוי ברבית לו, ולאפוקי לו ממאן דאמר אעפ"י שחטא ישראל הוא.

(כד, ג) ושנאה האיש האחרון הכתוב מודיעך [שסופר] להיות שונאה לפי שלא על חנינם גרשה הראשון ג).

(ד) אחרי אשר הוציאה ה' ממצא במה נטמאה הלא בהיתר נבעלה ולא בזנות, נ"ל שאחרי שנבעלה לאחר (י) ונקיטו בה רגלי ברייתא לה ולא כל האצבעות שוות לה) טמאה קרינן בה לפי שאי אפשר לה בלי הרהור. א"נ הואיל ונתגרשה פעמים בתרי זמני היא חזקה כדאיתא במסכת יבמות לו) נשאת לראשון ומת לשני ומת לא תנשא לשלישי לו).

(ה) נקי יהיה לביתו שנה ס"ת יהוה, וסמיק ליה ושמח רמו למ"ש רז"ל מ) אין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך קלות ראש אלא

(כה) ע"י פסחים קיב, א. כו) עיין בעה"ט. כז) עיין רמב"ן. כח) ב"ק צב, ב. כט) ב"מ עה, ב. ע"י רמב"ם פ"ד ממלוה ולוה ה"ב שמנה ר' לאוין. לא) כ"ה ברמב"ם שם פ"ה ה"א. לב) גר' דזה קאי על ולא אחריך לא תשיך והיינו בעושה מעשה אחיק, ע"י רבינו בחיי. לג) ספרי, והובא ברש"י, וע"י תי"ג. לד) ע"י ב"ק נו א. לה) פסחים קיב ב. לו) סד, ב. לז) ע"י רמב"ן. לח) שבת ל, ב.

מתוך שמחה. אשתו אשר לקח וסמך ליה לא יחבול רחים רמז למ"ש רז"ל (נט) קול רחיים ורכב כבורני ואור הנר כבורר חיל משתה שם, רחיים בגי' בורני, (כברר) [כברר] חיל גי' (ו) אור (ה) נר, עם המלות.

(ז) גונב נפש מאחיו למה נהרג, לפי שגורם לזה שיהרג כמ"ש חז"ל למה נאמרה פרשת וגונב איש בין מקלל ומכה, אלא מתוך שגונב זה מאצל אביו ואמו ונתגדל אצל אחרים אינו יכול לכבד אביו ואמו כראוי ומקללם ומכה אותם נהרג, ולכך נענש זה הגונבו כאילו שופך דמים. א"נ הואיל ומכרו לעבד ואין לך עני כעבד, כי מה שקנה עבד קנה רבומו, ועני חשוב כמתמו), מעלה עליו הכתוב כאילו שופך דמו.

(ח) השמר בנגע הצרעת לשמר, תשמרו ג' שמירות נאמרו בפסוק, שלא יקוץ הבהרת (מ), ושלא יעביר שער א' משתים (מ), ושלא יכזה אותה (מ). לשמר בגי' זה שלא לקוץ.

(ט) זכור את אשר עשה יי אלהיך למרים כלומר שנסגרה שבעת ימים, כך והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים (ויקרא יג ה).

(טו) והיה בך חפץ חסרון, סופך לבא לידי עניות וחסרון, כמו אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ טז).

(כ) לא תפאר אחריך לשון פארי המגבעות (שמות לט כח), לפי שהזית גדול בהיקף ככובע זה שמקיף הראש, לכך שייך למימר פאר, ומנין שגדל שנאמר בניך כשתילי זתים סביב לשולחן (תהלים קכח ג), אבל פ"י לשון ענף.

(כה, ג) ארבעים יכנו אמר הקב"ה שס"ה לאוים נתתי למשה אחר מ' יום, שס"ה גידים בהם יצרתי לסוף ארבעים, כי יצירת הולד למ' יום, וזה עבר לאו ילקה מ' מה).

(ט) מעל רגלו גי' לרגל ימינו, וכן דרשו רז"ל (מ) גמר רגלו ממצורע מה להלך ימין אף כאן ימין.

(יח) ויזנב בך בגי' זה מילה, שחתך להם המילה וזרקה כלפי מעלה (מ). עכ"מ.

(לט) סנהדרין לב, ב. (מ) פסחים פח, ב. (מא) נדרים סד, ב. (מב) מכות כב, א. (מג) נגעים פ"ז מ"ד. (מד) שם. (מה) הובא ברמב"ן. (מו) יבמות קד, א. (מז) וכן הובא ברש"י ובדעת זקנים, ועי' שפתי חכמים.

מחבמי אשכנז:

(כא, י) כי תצא וכו'. כי ימצא חלל (ס"פ שופטים) וסמך ליה יפת תואר, מי שלוקח יפת תואר יוליד בן כמו אבשלום (מט). כי תעשה הישר, כי תצא למלחמה ותנצח. ד"א מהו הישר שלא תצא על מנת ליקח יפת תואר.

(יב) צפרניה, והפירה את שמלת אליבא דמאן דאמר מט) תקוץ. וסמך ליה בן סורר ומורה, הלוקח יפת תואר סופו להוליד בן סורר ויתחייב סקילה, לכך סמך נ).

(כב) וכי יהיה באיש חטא וכו' וסמך ליה והיה ביום הנחילו את בניו אם הבן נוהג שלא כשורה נותן כל אשר לו לבניו אחרים ולא לו, ביש נוחלין נ).

(טו) ע"א למה סמך יפת תואר לכי תהיין לאיש שתי נשים, לפי שמבן י"ח לחופה נ) וזה הלך בן עשרים למלחמה ונשא יפת תואר הרי יש לו שתי נשים, ואמרינן נ) אהובה למקום שנראה למקום. ד"א זה היה דוד המלך, בחלק נ). וילדו לו בנים, והיה הבן, את בניו, את בן, על פני בן, כי את הבכור בן, בן סורר, בגנו זה, לכך ח' בניו בן בנו, לכך אמר דוד על אבשלום ח' פעמים בני בני (ש"ב יט). ד"א ח' פעמים בני בני בגימ' רמ"ח רמ"ח, כאילו האב ואם גרמו, ולכך ב' פעמים רמ"ח, כנגד איברי איש ואשתו, וסמך ליה וכי יהיה באיש בגי' אבשלום, וכתוב ותלית אותו על עץ וכן מצינו שנתלה אבשלום, וסמך ליה חמור אחיך, והפרד אשר תחתיו עבר (שם יח ט).

(טו) האחת שנראה נ ש ו א ה, שנראה בנישואיה ט). ה' פעמים כתיב שנראה לשנייה וכו', כנגד והבאתה וגלחת ועשתה והסירה וישבה בביתך.

(טז) ביום הנחילו את בניו ס"ת מותו, מכאן ג' שנכנסו לבקר החולה רצו כותבים וכו' ט). בן השנאה, בן סורר ולדה כמוה, כי השנאה בנישואיה מותעתב.

(יח) לאיש בן בגי' זה [ב]אבשלום.

(יז) אשר ימצא לו כי ס"ת ראוי נ).

מח) עי' סנהדרין קז, א. מט) ספרי, ור"ל דהסמיכות לזהסירה מסייעא למ"ד ועשתה וכו' שהוא לשון הסרה. נ) תנחומא וסנהדרין קז, א. נב) קלג, ב. נג) אבות פ"ה מכ"א. נד) ספרי, עי' קידושין סח, א. נה) קז, א. נו) קידושין סח, א. נז) ב"ב קיג, ב. נח) בכורות נב, א.

(כא) ורגמוהו ותלית כל הנסקלין נתליין ט).

(כב) והומת ותלית בגי' שלא תולין [ה]שנים ביום אחד ט).

(כג) קללת אלהים תלוי גי' ראש, עבור תפילין שבראש ט). תקברנו, ולא תמא, והתעלמת פעמים שאתה מתעלם, כהן והוא בבית הקברות ט). קללת אלהים תלוי רמז לאורו המן וכו', כי סמכו לזולל וסובא, צריך להשתכר עד שלא ידע בין אורו המן ט), זהו קללת. כי קבור תקברנו בגי' [ב]סמוך לשקיעת החמה ט).

לכך ט) נקרא תרגול גבר לפי שמשונה קולו מתרנגולת יותר משאר העופות, כמו קול האיש מן האשה.

(כד, א) והתעלמת [מהם] בגי' משום כבוד בריות. והתעלמת וסמך ליה בלי גבר, פעמים שהיא מתעלמת כגון אם היה לה להתייחד עם איש.

(ה) סמך פר' אבידה ללא יהיה בלי גבר על אשה שלא תאמר אשה אלבש מכנסים כאיש לחזר על האבידה, ואחריו כי יקרא קן צפור שלא תאמר אשה אלבש מכנסים לעלות על האילן לקיים שילוח הקן.

(ג) לא תוכל להתעלם וסמך ליה נפלים בדרך דווקא בדרך אי אתה יכול להתעלם פרט לאבידה ששטפה נהר ט).

(ו) קן צפור בגי' עוף טהור ט).

(ז) למען ייטב [לך] בגי' בעולם כולו טוב מאד ט). והארבת ימים, כי תבנה בית רמז כל אותן שנתעסקו בבנין הבית יאריכו ימים בכבוד ט). בכבוד ובשילוח הקן כתיב אריכות ימים לאדם ולא לבניו, ובלמוד תורה כתי' (דברים ד מ) ושמרתם את חוקיו וגו' אשר ייטב לך ולבניך אחריו, הרי גדול ת"ת יותר מכבוד אב ואם, בפ"ק דמגילה בסופו.

(ו) כי יקרא דורש בתנחומא ט) מצוה גוררת מצוה, כי יקרא מתוך כך מצות מעקה, ומצות כלאים, שור וחמור, גדילים. וסמך ליה לא יהיה בלי גבר על אשה

נט) סנהדרין מה, ב. ט) שם. סא) ע"י ברכות כד א. סב) כ"מ ל, א. סג) מגילה ז, ב. סד) סנהדרין מו, ב. סה) כנר' שייך לביאור הסמיכות של לא יהיה כלי גבר לוכי יקרא קן צפור. סו) כ"מ כז, א. סז) חולין קלט, ב. סח) שם קמב, א. טט) ע"י רוקח בשם פסיקתא רבתי פ"ו ס"ז. ע) א.

אם יראו איש ואשה קן צפור יעלה האיש שלא יבא לידי הרגל עבירה. כאן איחר אריכות ימים ללמען יטב לך, כדי לסמוך אריכות ימים למעקה שהוא גורם אריכות ימים שלא יפול הנופל, כיוצא בו סמך למען תאריך ימים לאז יבדיל (לעיל ד מא), עיר מקלט גורם לאריכות ימים. ד"א מעשה באחד שאמר לו אביו כדאיתא בפ"ק דקידושין ע"ה).

(ז) והארבתה ימים בגי' בעולם שכולו ארוך ע"ה. ד"א והארבתה, כי תבנה זש"ה (ישעי' סה כב) לא יבנו ואחר ישב ומעשה ידיהם יכלו בחירי.

(ח) כי יפול הנפיל כתי' ע"ה) כבר נד ולד, במרובה ע"ה).

(ו) קן צפור זה בית המקדש, וסמין ליה כי תבנה, זש"ה (תהלים פד ב) גם צפור מצאה בית ודרור קן לה, ג"ס צפור"ר שנים עמד בית שני, דרו"ר שנים עמד בית ראשון. וסמין ליה (כי) [לא] תזרע וכל מין כלאים ע"ה), הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית ביתיך (משלי כד כז).

(ח) כי יפול הנפיל וסמין ליה לא תזרע, פן תקדש מחיצת הכרם שנפרצה ואומרים לו גזור נתייבש ולא גדרה קידש וחייב באחריותו ע"ה).

(יא) שעטנז מותר בגדילים, תכלת בסדין, לכך נסמכו גדילים * ע"ה).

(יג) כי יקח [איש] אשה חתן מתעטף בציצית ע"ה). ד"א כנפות כפותך, כי יקח בבגדו בה כיון שפירש טליתו עליה ע"ה).

(ח) כי יפול הנפיל, בלאים רמז עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד ע"ה). הנפיל, בלאים לא ישתה בכוס זה ויתן עינו בכוס אחר פ"ה).

(ט) ותבואת הכרם ה' כרם, שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב פ"ה). ותבואת, לא תחרוש בשור על שם רוב תבואות כבח שור (משלי יד ד), וכן ר' יוסי קורא לשורו שדי * פ"ה).

אשר תכסה בה, כי יקח איש אשה יתכסו עונותיו פ"ה).

ד"א לא תשים דמים בביתך כי יפול הנפיל מי שעוצר באוצר מעותיו וסוגרם לפני אשתו המעוכרת מפלת נפלים.

ע"ה) לט, ב. (עב) חולין קמב, א. (עג) נפל מעיקרא משמע. (עד) פג א. (עה) ע"ה ברוקח. (עו) ב"ב ב, א. * ע"ה) יבמות ד, ב. (עז) כונתו לטלית, ע"ה קידושין כט, ב. (עח) ע"ה קידושין יח א ב. (עט) קידושין לט, א. (פ) נדרים כ, ב. (פא) כלאים פ"ד מ"ו. * פ"ה) שבת ק"ח ב. (פב) כלומר כיום חופתו.

(יב) גדילים סמך ליה כי יקח אשה צריך לבדוק ד' אמהות (פג). על ארבע כנפות וגו', נגד הנר ת"ח מאפיל בטליתו (פל).

(יט) וענשו אותו מאה כסף בגי' סלע (פה). ואומר דין מוציא שם רע, ואחריו תפישה, לא יקח איש את אשת אביו, מדבר בתפושת אביו (פו), ואמנון בא על בת תפושת אביו ונעשה כרות שפכה (פו), לכך סמך לו כרות שפכה. וסמך למזמור כרות שפכה, אם נשא אשה בניה ממזרים. ועוד לא יצא אדם בניצוצות שעל רגליו דנראה ככרות שפכה ויוציא לעז על בניו שהם ממזרים (פז).

(כג, א) ד"א לא יקח איש את אשת אביו וסמך ליה ממזר וסמך ליה לא יבא עמוני כר' עקיבא שעושה ממזר מחייבי לאוין (פט), וסמך ליה לא יבא כל שאין לו ביאה בישראל הולד ממזר. וסמך ליה עמוני ומואבי ממזרים היו מבנות לוט אעפ"י שלא נצטוו בני נח על בנותיהן (ס). זה הדבר אשר דבר יי אל מואב מאז (ישעיה טז יג) מתחיל ומסיים בו, לשון זנות שבאו מזנות.

(כב, יד) והוצא עליה שם רע חסר יו"ד, מצורע מוציא שם רע (סז), עשרה פעמים נגע צרעת בכי תזריע ובזאת תהיה, כאילו עובר על י' דברות (סז). עליית חסר ו', שרוצה לבדוקה בו' מים המרים המאורים הכתובים בפ' סוטה.

(כג, ג) למה רוב ממזרים פקחים (ס), לפי שמתרצים האיש והאשה בשמחה, מים גנובים ימתקו ו לחם סתרי (ס) (משלי טז) בגי' רוב ממזרי' פקחים (ס). ולפי שבנות לוט נתכונו למצוה, לפיכך נקבותיהן מותרות (ס).

וכיון שעומד בעמוני מזהיר על מצרי ואדומי, וכתב אצל מצרי כי תצא מחנה על אויבך וכת' קרי כי יהיה בך איש וגו', כשיצאו ישראל ממצרים נאמר (שמות יג כא) ויי הולך לפניו יומם, ושם היו כולם טהורים לאכול הפסח, אף כאן והיה לפנות ערב ירחץ, וכתוב כי יי אלהיך מתהלך בקרב מחניך מה במצרים כתיב (ישעי' מג ג) נתתי כפרך מצרים, אף כאן כתיב להצילך ולתת אויבך.

(ט) ד"א יבא להם בקהל, כי תצא מחנה לא היו הולכים למחנה אלא מיוחסים, בפ' י' יוחסין* (ס).

(פג) עי' קידושין עו, א. פד) שבת פו, א. פה) תרגום. פו) יבמות ד, א. פז) סנהדרין כא, א. פח) נדה יג, א. פט) יבמות י, ב. צ) סנהדרין נח, ב. צא) תנחומא פ' מצורע ס"ב. צב) כ"ה בבעה"ט. צג) מס' סופרים ספטי"ו. צד) וכ"ה ברוקח. צה) וכ"ה בבעה"ט. *צח) עו ב.

(כד, א) ערות דבר וסמך ליה עבד, בתך בגרה שחרר עבדך ותנה לו (ו) שלא יבא לידי ערות דבר. וכתב לה ספר כריתות ס"ת (אשה) [בהרת (ו)], אשה רעה צרעת לבעלה, מאי תקנתיה יגרשנה (ט).

(כג, י) כי תצא מחנה, לא תסגיר עבד בימי שאול היו הולכים למלחמה ונופלין לפי שהיו בהם דילטורין (ט). ד"א כמו שעשה דוד המלך כשהלך למלחמה על עמלק שמצא עבד בדרך והאכילו והשקהו (ט). וסמך ליה קדשה כתרומה (ק). ד"א בתך בגרה שחרר עבדך ותנה לו (ו). וסמך ליה לא תביא אתנן הילך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי (ז). ועוד כיון שאמר לא תהיה קדשה לומר שאף קרבנותיה תועבה. וכן כתיב בריש דברי הימים (ג) ולששן לא היו לו בנים כי אם בנות ולו עבד מצרי ושמו ירחע ויתן את בתו לעבדו ירחע לאשה, מכאן רמז למ"ש בגרה בתך שחרר עבדך ותנה לו.

ונשמרת מכל דבר רע ס"ת בגי' מלשון הרע (ד). ונשמרת בגי' מן קללת השם. ונשמרת בגי' האשה אין להסתכל כלל (ס).

(יט) בית יי לכל נדר וסמך ליה לא תשיך אמרו חז"ל (ו) הנותן רבית להקדש אינו חייב. וסמך ליה כי תדור לא תאחר לשלמו שלא תאמר אשלם נדרי מכסף רביתא, אלא תוסיף חטא על חטא אם תעשה.

(כג) לא יהיה בך חטא, מוצא שפתיך זהו שארז"ל (ז) מרבה דברים מביא חטא, ואומר (משלי י יט) ברוב דברים לא יחדל פשע. וסמך לנדר כי תבא בכרם רעיך ולא של הקדש (ט), כלומר שנדורה ונתונה להקדש. ד"א אם נדר בנוזר אל יבא בכרם, לך אמרין נזירא וכ"ט). ד"א כשנדרו ישראל שלא לתת אשה לבנימין הותרו ע"י כרמים שנאמר (שופטים כא כא) וחטפתם בכרמים, ולכך סמך כי יקח איש אשה. בכל מקום [אשה] כרם ושדה יחד (י). כי יקח איש אשה ולפניו כי תבא בקמת רעך, המקדש בקמת חבירו אינה מקודשת. סמך פרשת גט לקמה, הכותב גט על המחובר אינו גט (ט). סמך פרשת גט אצל חרמש לא תניף לפי (ב) שבעה שבועות תספור לך מהחל חרמש בקמה (דברים טז ט) וכתיב נ' יום היו מהנפת העומר עד (שינתנו) [שינתנו] הדברות, ובפרשת גט לא תמצא לא ג' ולא ז' הרי ג"ז,

(צו) פסחים ק"ג, א. וכו"ה בבעה"ט. (צו) כ"ה בנחל קדומים. (צח) סוף גיטין.
 *צח) ע"י דב"ר פ"ה ו. (צט) ש"א ל. (ק) אחתא מבנת ישראל לגבר עבד.
 (א) פסחים ק"ג, א. (ב) תמורה כ"ט, א. (ג) ע"י דה"א ב לר. (ד) פס"ז. (ה) ע"ז כ, ב. וכו"ה בבעה"ט. (ו) ב"מ נו, ב. (ז) אבות פ"א מ"ז. (ח) ב"מ פז, ב.
 (ט) ע"י שבת יג, א. (י) ע"י ברוקח. (יא) גיטין כא, ב. (יב) נדע"ל: לפי דכתיב שבעה וכ"י בקמה וכתי' תספרו נ' יום, נ' יום היו וכ"י.

כלומר י' הדברות, ונ' יום היו כנגד נ' שערי בינה יג) שניתנו בעצרת, וכתוב (ירמיה ב ב) אהבת כלולותיך, לשון כלה, ומוהר כלה נ' כסף, והתורה נמשלה בכסף שנא' (משלי ב ד) אם תבקשנה ככסף, ולכך סמך כי יקח איש אשה אצל חרמש. בכל פרשת גט אין גזיף ועולים צ', שלא תנשא עד לאחר תשעים יום שהם ג' חדשים יד). וסמך לגט כי יקח אשה חדשה ואחז"ל טו) חדשה פרט למחזיר גרושתו. ולפיכך סמך גט ללא יצא בצבא, כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו טו).

ה) ושימח את אשתו ושימ"ח ימים בשנה אדם מותר באשתו זהו שס"ד, מלבד (כשהיא נדה) יז) יום הכיפורים שהוא אסור מן התורה יט). וסמך לפי יקח אשה חדשה רחים קול רחים בבורני משתה שם יט). וסמך ליה וגונב נפש מי שגונב נפש הוא חובל נפש.

ז) כי ימצא גונב וגו', י"ז תיבות בפסוק, בן י"ז שנים היה יוסף כשמכרוהו אחיו כ). וסמך ליה השמר בנגע הצרעת כמו שכתוב במעשה מרכבה נל) אמר לו מיכאל לסמאל איני שומע לך לאבד עשרה חכמים מישראל עד שתקבל רומי צרעת ו' חדשים וקיבל עליו. עשרה הרוגי מלוכה היו נגד עשרה שבטים שמכרו את יוסף כנ), לכך סמך גונב נפש לצרעת. וסמך ליה זכור אשר עשה למרים שנצטרעה.

ח) ד"א השמר בנגע הצרעת להחליט ז' ימים ולהסגיר, וסמך ליה זכור את אשר עשה למרים שהמתינו לה שכינה וכל ישראל ז' ימים. ואחר פרשת נגעים לא תבא אל ביתו שאם כנ) יאמר אדם לחבירו השאילני קרדומך ואומר אין לי הקב"ה מביא נגעים בביתו וצוה הכהן ופינו הבית (ויקרא יד לו). וסמך ליה לא תעשוק שלא תאמר הואיל והוא חייב לי אעשקנו.

טו) ואלי הוא נושא את נפשו, לא יומתו אבות על בנים זש"ה (משלי כב כג) וקבע קובעיהם נפש, ולכך והרגתי אתכם בחרב (שמות כב כג). איש בחטאו יומת, לא תטה אם היטה המשפט ימות.

וסמך בגד אלמנה אצל יציאת מצרים, שהרי אמר להם משה וישאלו אשה מאת רעותה (שם יא ב), ואם תחבול בגד שלה תבטלנה מן המצוה של והיה כי תלכון לא תלכו ויקם (שם ג כא).

יג) עי' ר"ה כא, ב. יד) יבמות מג, א. וברוקח נוסף: מן ליל העומר עד שעשו העגל צ' ימים, ע"ש. טו) ספרי. טז) שבת נו, א. יז) תיבות אלו נוספו בין השיטין. יח) עי' רוקח ובבעה"ט. יט) סנהדרין לב, ב. כ) בראשית לו, א. כא) ספר היכלות פ"ה. כב) מדרש משלי פ"א יג. כג) תנחומא פר' מצורע ס"ד.

כל הפרשיות נאמרו על הסדר. כי תשה, לא תבא אל ביתו לעבוט, אם איש עני הוא, לא תעשק, לא תטה, לא תחבול, הכל צדקה, אבל את שלי אין אני נותן, לכך נאמר כי תקצור לגר ליתום וגו' כי תחבוט כי תבצור שאתה חייב לתת לו משלך.

(כב) וסמך כי עבד היית לארבעים יכנו אמר הקב"ה תזכרו מ' מכות של מצריים ואל תחטאו שתלקו במ' מכות.

(כה, ב) במספר ארבעים יכנו ולא מ' שלימות, לכך נקוד ב' בחטף ולא ב' בפתח, רש"י ז"ל. וסמך ליה לא תחפום שור רצועה של שור מ). והפילו בגי' כפול, שהרצועה תהיה כפולה נה). משלקה מנין אחי"ך מכות קרוי אחיך נו), וכנגד אברהם יצחק יעקב י"ג אותיות.

(ג) ארבעים יכנו כנגד העגל שעשו אחר מ' יום, וכתוב (תהלים קו כ) וימירו את כבודם בתבנית שור, ולכך רצועה של שור נו), ודורש במ' מכות נה) הוי גוי חוטא (ישעיה א ד) על מלקות, הוי גוי בגי' מ', לאחר מ' יום חטאו בעגל.

(ד) לא תחפום וסמך ליה יבמה, אין חוסמים אותה נט). ועוד אחר מלקות סמך לא תחפום ילפינן מינה דמיחד לאויה כלאו דחסימה ל). ועוד לפי שנאמר ויבמה בעל כרחה ל) לכך נאמר לא תחפום. לא תחפום שור ס"ת אמר, תיקנו חכמים מאמר ליבמה ל). לא תחפום שור בדישו ס"ת אמרו.

(ג) והפלא יי את מכותך (לקמן כח נט), פן יוסיף להכותו על אלה מכה ס"ת והפלה, גדול שבדיינין קורא והפלא יי את מכותך ל).

(ה) יבמה יבא עליה מכאן שהאשה נקנית בכיאה ל), וסמך ליה ארבעים יכנו רב מנגיד אמאן דמקדש בביאה ל), שהוא מעשה שור, ולכך סמך ליה שור.

(ד-ה) בדישו, כי ישבו אחים יחדיו שלא יעשה כאונן שדש מבפנים חזרה מבחוץ כדאמר' ביבמות ל), לכך רמז כאן בס"ת אונן ובין אין לו לא תהיה.

(ו) יקום על שם אחיו ס"ת בגי' אך בנחלה ל).

(כד) מכות כב, ב. וכ"ה בבב"ט. כה) שם כב ב. כו) שם כג א. כז) מכות כב, ב. כח) ע"י שם כג, א ושם דורש ע"פ ידע שור קונהו. כט) ע"י מכות שם. ל) שם יג, ב. לא) ע"י יבמות ח, ב. לב) יבמות נ, א. לג) מכות כב, ב. לד) קידושין יד, א. לה) שם יב, ב. לו) נב, א. לז) שם כד, א.

(ז) מאן יבמי ט' תיבות, על שם בן ט' שנים שבא על יבמתו קנאה שביאתו ביאה לט), ולכך סמך פרשת עמלק שנעלם בו ט', שסירסן שלא יבאו נשותיהן לעיבור ט' חדשים לט).

(יא) סמך פר' יבמה לפי ינצו ז"ש חז"ל בכתובות פ' נערה מ) וראה בנים לבניך שלום על דיניי ישראל דליכא חליצה ויבום דלא אתו לאנצויי. ד"א מי גרם ליהודה שמתו בניו שתיזקק כלתו ליבום, לפי שנתן עצה למכור את יוסף, ינצו בגי' יוסף, איש ואחיו שנצו השבטים עם יהודה על מכירת יוסף.

(יב) וקצותה את כפה ממזון מל), מדסמך ליה עוות משקלות שהוא ממזון.

(יג) לא יהיה לך בכיפך וגו' וסמך ליה עמלק, אם ראית דור שמשקלותיו של שקר דע שהמלכות באה ומתגרה בו מנ), מה טעם לא יהיה לך בכיפך וסמך ליה עמלק, וכתיב (משלי יא י) מאזני מרמה תועבת יי, וסמך ליה בא ד ו ד ון, פסיקתא, כמו גחון מנ), המן שנמשל לנחש, על גחונך תלך (בראשית ג יד).

(יח) הנחשלים אותיות מילה נחש, שהיו מחתכין מילות של שבט דן שנמשל לנחש, יהי דן נחש (בראשית מט יז), שהענן פלטן מאחריהן, והיינו הנחשלים אחריך מד). עכ"מ.

פרשת תבא לה"ר אפרים זלה"ה

(כו, א) והיה כי תבא וכו', למה נסמכה פ' עמלק להבאת ביכורים, אמר הקב"ה לישראל, ראשית קראתי אתכם על עסקי ראשית צויתי אתכם, ומה הם עסקי ראשית, תורה וחלה וביכורים ומחיית עמלק, תורה נקראת ראשית שנא' (משלי ח כב) יי קנני ראשית דרכו, חלה דכתיב (במדבר טו כ) ראשית עריסותיכם חלה תרימו, ביכורים ולקחת מראשית⁶), עמלק (שם כד כ) ראשית גוים עמלק, ולכך נסמכה פ' [עמלק] אצל ביכורים. תבא למפרע א ב, אבות נמשלו לביכורים שנא' (הושע ט י) כתאנה בראשיתה מצאתי אבותיכם.

(ב) ולקחת אין קיחה אלא תורה שנא' (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם. מראשית התורה שנקראת ראשית. כ"פ פרי מה נטיעה זו פרה ורבה אף ד"ת פרים ורבים ג). האדמה אותיות האדם ה', כלומר ה' חומשי תורה שיעסוק בהם האדם. אשר תביא מארצך הוי גולה למקום תורה ג). אשר יי אלהיך גותן לך וממדבר מתנה (במדבר כא יח). ושמת בפנא כמנין טנ"א מסכתות מששה סדרים. והלכת אל המקום הוי גולה למקום תורה ד). לשכן שמו שם שנים שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם ה). ד"א פנא ס' מסכתות, לומר לך כל המהנה ת"ח מנכסיו כאילו הקריב ביכורים, שנא' (מב ד מב) ויבא לאיש האלהים לחם בכורים ו). לשכן מהלך לשכ"ן פרסאות היתה ארץ ישראל ז) והשרה שכינתו שם.

(ה) ארמי אותיות רמאי, לבן רבהון דרמאי ס). א(ו) בד אבי כמו אבד אבי, כמו כשה אוכד (תהלים קיט קעו) שפירושו נאכד, והכי פירושו שנאכד אבי ממנו, שברח ממנו בלי ידיעתו, אבד אבי ג' עשרים, כלומר לסוף עשרים שנה כמ"ש (בראשית לא מא) זה לי עשרים בביתך. מצרימה ג' שממה, שנא' (יחזקאל כט ט) והיתה ארץ מצרים שממה.

(ו) אתנו המצרים ג' אתנו שכינה, שנא' (ישעי סג ט) בכל צרתם לו צר.

(ט) זבת חלב ודבש ס"ת למפרע שבת, כל המכבד השבת נוחל נחלה בלא מצרים ט).

א) ב"ר א ד, ושם גם מעשרות כת' ראשית דגנך (דברים יח). ב) חגיגה ג, ב. תנחומא וילך א. ג) אבות פ"ד מ"ד. ד) כבר כ' לעיל כן. ה) אבות פ"ג מ"ד. ו) כתובות קה, ב. ז) ע"י מגילה ג, א. ח) ב"ר פנ"ה ה. ט) שבת קיח, א.

(יב) **לַעֲשֹׂר, מַעֲשֵׂר, הַמַּעֲשֵׂר ג' פ' בפסוק, כנגד שלשה מעשרות, מעשר ראשון** מעשר שני עני ר"ת עשר. וְעֶשֶׂר וְעֶשֶׂר זה וזה שוין, עשר כדי שתתעשר י'. עשר למפרע רשע, כל שאינו מפריש מעשרותיו כראוי נקרא רשע. מעשר ג' תרי, וג' מעשרות הרי תרי"ג, לומר לך כל מי שאינו מפריש מעשרותיו כראוי כאילו עבר על תרי"ג מצות. מעשר באתב"ש יזב"ג ג' כ"ב, כלומר שקול כנגד כל התורה הכתובה בכ"ב אותיות יט, והטעם כי בזכות התורה העולם מתקיים יט, ובמעשר העני מתקיים, וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא יג, וכ"ש כמה וכמה נפשות שהם מתקיימין ע"י המעשר. אותיות נעלמות של מעשר ג' כתם, וכתוב (שה"ש ה יא) ראשו כתם פז, כל המפריש מעשרותיו כראוי כאילו עשה עטרה לראשו של הקב"ה, והשי"ת נתן לראשו עטרת פז שנא' (תהלים כא ד) תשית לראשו עטרת פז, ורישיה דקרא כי תקדמנו ברכות טוב, והכי פירשו כשברכתו של אדם טוב מקדמתו לאדם ומביאתו לפני הקב"ה כמ"ש (איוב כט יג) ברכת אובר עלי תבא, וכת' (ישעיה נח ח) והלך לפניך צדקך, אז תשית לראשו עטרת פז. בא וראה כל האבות קיימו מצות מעשר, אברהם ויתן לו מעשר מכל (בראשית יד כ), יצחק וימצא בשנה ההיא מאה שערים (שם כו יב), וארז"ל יד שנתן למעשר, ויעקב כתיב ביה (שם כח כב) וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך טו. לומר לך כי העשירות חביבין לפני הקב"ה, העולם נברא בעשרה מאמרות טז, נח כתיב ביה (בראשית ו ח) ונח מצא חן בעיני יי, והוא היה עשירי, אברהם עשירי לנח, ובחר בו הקב"ה שנא' (נחמיה ט ז) אשר בחרת באברם, לוי עשירי כשתמנה השבטים למפרע, ובחר בו הקב"ה שנא' (לעיל יח ה) כי בו בחר יי אלהיך מכל שבטיך, עשר ספירות, עשר דברות, עשר הויות, בעשרה מאמרות נברא העולם, יו"ד ראשונה בשם ההויה, עשר יריעות במשכן, עשר אמות אורך הקרש (שמות כז) עשרה מנורות בבית עולמים, עשר שולחנות יי, עשר מכונות יט, עשר כיורות יט, ארון ט' טפחים וכפורת טפח הרי עשרה כ, לא ירדה שכינה למטה מעשרה כט, עשר ירידות ירדה שכינה כט, עשר מסעות נסעה, עשרה גליות גלו סנהדרין כט, אין עדה פחותה מעשרה מד, עשרה בטלנים בעיר נה. יו"ד קטנה מכל האותיות, וכמו כן המקטין עצמו כמו י' עמו שכינה שורה שנא' (ישעיה נז טו) את דכא ושפל רוח. ועשת את התבואה לשלש שנים (ויקרא כה כג) בזכות שמעשרים ג' מעשרות, אך כשאנינם מעשרים כראוי מה כתיב בהו (ישע' ה י) כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת, אמר הקב"ה אתם לא

י' שם קיט א. יא) אבות דר"ן פל"ח. יב) אבות פ"א מ"ב. יג) סנהדרין לו, א. יד) בר"ר פס"ד, והובא ברש"י. טו) ע"י תנחומא ראה יד. טז) אבות פ"ה מ"א. יז) ע"י מנחות כט, א וצח, ב. יח) מ"א ז לח. יט) שם. כ) סוכה ד ב. כא) שם ה, א. כב) אדר"ן פל"ד. כג) ר"ה לא, א. כד) מגילה כג, ב. כה) שם ה, א כא, ב.

נתתם לי המעשר מעכשיו אני נוטל ט' חלקים ונותן לכם חלק העשירי, וכתיב (לקמן כח לא) זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף. מעשר קֶעֶשֶׁר, כלומר מביא בעליו לידי עושר טו), ולמפרע שם ר ע, כלומר מי שאינו מעשר קונה שם רע לעצמו. מאל"ף עד יו"ד במילוי אותיות יש כ"ח אותיות, כלומר כשישראל מעשרין מה כתיב בהו (לעיל ח יח) כי הוא הנותן לך בַּח לעשות חיל, וכשאינן מעשרין מה כתיב בהו (ויקרא כו כ) ותם לרק פֶּחֶכֶם.

(טו) השְׁקִיפָה מִמַּעוֹן קִדְשָׁךְ כַּמְנִין השְׁקִיפָה שנים מן הארץ לרקיע טו), וזהו ה' מאות כַּמְנִין (ה') השְׁקִיפָה טז). אֵת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְאֵת סֵדֶת תַּכְלֶת, אחד לשבעים שנה היה עולה להם חלון שממנו צובעים תכלת טז), ולפי שאמר מִמַּעוֹן קִדְשָׁךְ שר"ל כסא הכבוד וכסא הכבוד דומה לתכלת כדאמר מר"ל תכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד, לכן רמז תכלת.

(טז) וּשְׁמֵרַת מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְעֲשִׂיתָ מִצְוֹת עֲשֶׂה. לַבֶּבֶךְ כִּמוֹ ב' לִבְךָ, יִצֹר הַטּוֹב וְיִצֹר רַע טז). יִצֹר טוֹב בְּגִי' שְׁבִיחַ, כַּמִּדָּא (ישעי' א כז) וּשְׁבִיחַ בַּצְדָּקָה. יִצֹר רַע בְּגִי' רַשָּׁע.

(יז) אֵת יִי הָאֱמֻרַת הַיּוֹם ר"ת אִיהָ, והוא שם אֵהִי"ה אחד מהפוכים שלו. אֵת יִי הָאֱמֻרַת תִּסִּיר א' ותשאר המרת, אלף לשון אֶלֶף, כלומר כשאין בך אלופה של תורה המרת כבוד בלא יועיל. וכן הָאֱמִירָךְ בלא א' המירך.

(יח) וַיִּי הָאֱמִירָךְ בְּגִי' יי הוא נר, שְׁנֵא' (תהלים יח כט) כִּי אַתָּה תֹאכֵל נֵרִי יי, אבל הרשעים כתיב בהו (משלי כד כ) נֵר רַשָּׁעִים יִדְעָךְ.

(יט) וְלִתְתֶךָ עֲלִיּוֹן קִרִּי בֵּיהַ עַל יוֹן, לפי ששִׁמְרוּ הַמִּצְוֹת בִּימֵי חֲשֹׁמוֹנָאִים תִּקְפָּה יָדָם עַל יוֹן. וְלִתְתֶךָ עֲלִיּוֹן כַּמְנִין לַתַּת־ךְ שְׁנֵים עֶמְדוֹ יִשְׂרָאֵל בֶּאֱרֶץ נז). עַם קִדְוֶשׁ לַיִי סֵדֶת מֹשֶׁה, שאתם עוֹסְקִים בַּתּוֹרַת מֹשֶׁה זֶה הֵיא קִדְוֶשְׁתְּכֶם. עַם קִדְוֶשׁ עִם מִזְמֵן לַשִּׁירָתוֹ שֶׁל הַקִּבְיָה, כִּמוֹ הִתְקַדְּשׁוּ לַמַּחֲר (במדבר יא יח).

(כו, א) וַיִּצֹו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל תִּימָה מִה עֹסְקִים שֶׁל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּאן, א"ת בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא הִיָּה מֹשֶׁה עֹתִיד לִיכַנס וּלְעִבּוֹר אֶת הַיַּרְדֵּן וְלִהְיוֹת שֶׁם בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה וּלְכַךְ צוּה הַזִּקְנִים, וְהֵלֵא גַם הַזִּקְנִים לֹא עָבְרוּ הַיַּרְדֵּן, כִּי כֹלָם מֵתוּ בַּמַּדְבָּר. נ"ל שִׁמְשָׁה חֵלֶק כְּבוֹד לַזִּקְנִים וְצִרְפָּן עִמוֹ בְּצוּרֵי זֶה. א"נ נ"ל מִפְּנֵי כְּבוֹדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁלֹּא

(כו) שבת קיט, א. כז) ע"י חגיגה יג, א. כח) כ"ה בבעה"ט. כט) מנחות מד, א. (ל) חולין פט, א. (לא) ע"י ברכות נד, א. (לב) פס"ז שלה טו יח.

היה משה לבדו מוציא עצמו מכלל באי בארץ ואומר בעברכם את הירדן אתם ולא אני, לכך נשתתפו עמו זקני ישראל מפני כבודו של משה (ג).

(כ) ושדת אותם בשיד קרי ביה בשד, רמז על אשמדאי שהיה עתיד להגיד לשלמה מקום השמיר (ד), אותם בשיד גי' ואת אשמדאי.

(ה) לא תניף בגי' אף שמיר (ה).

(יב) אלה יעמדו לברך ר"ת איל, אמר הקב"ה בשעה ש(ג) עקד אברהם את יצחק והקריב תמורתו איל נשבעתי לברך זרעו שנאמר (בראשית כב יז) כי בך אברך, לכך תברכו אותם ואני מסכים עמכם.

(ח) באר היטב באתב"ש עם היטב ואותיותיה בגי' שבעים לשונות (ו).

(יב) אלה יעמדו אותיות ואלהים עד. אלה יעמדו ממונים על הברכה. שמעון עם שאר השבטים, אביו לא בירכו אלא קנטרו, חייך הוא יהיה ראשון לברך את העם. לוי שנאמר בו (לעיל כא ה) ולברך בשם יי. יהודה לפי שהיה מלך (ו) ואין כבודו לעמוד על הקללה. יששכר לפי שהיה בעל תורה (ז). יוסף לפי שהיה בכור ואין כבודו, שנא' (לקמן לג יז) בכור שורו הדר לו, ולפי שברכו אביו בתוספת יתור משאר השבטים. בנימין לפי שהיה עתיד בית המקדש להבנות בחלקו (ט).

(יג) ואלה יעמדו על הקללה כלומר ישלטו בקללה והיא לא תשלוט בהם, רמז שלא יפתח אדם פיו לשטן מ). ראובן לפי שבלבל יצועי אביו וניטלה ממנו הבכורה והברכה. גד לפי שהיה בעל מלחמות ושופך דמים שנא' (לקמן לג כ) וטרף זרוע אף קדוד. אשר לפי שהוליד בנות רבות, וארור גי' הבת, לכך עמד על הקללה. זבולון לפי שהיה עוסק בפרקמטיא ומניח חיי עולם ועוסק בחיי שעה. דן לפי שהיה פסל מיכה עמו (מ). נפתלי לפי שהיה אחיו של דן, ובהדי הוצא לקי כרבא (נ), ולפי שלא נמצא בו דופי אעפ"י כן הוצרך לעמוד על הקללה, לכך פרסם משה שלא בשביל פגם עמד על הקללה אלא היה ראוי לעמוד על הברכה שנא' (שם שם כג) ומלא ברכת יי ים ודרום ירשה.

(טו) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וסמך ליה ארור מקלה אביו ואמו לומר לך כל המזלזל בכבוד אב ואם כאילו זלזל בכבוד המקום ב"ה (מג), לכך מקלה גי' הפסל.

(ג) עי' רמב"ן ואבע"ז. (ד) גיטין סח, ב. (ה) סוטה מח, ב. (ו) סוטה לב, א. והובא ברש"י. (ז) תוספתא ברכות פ"ד טז. (ח) עי' יומא כו, א. (ט) עי' מגילה כו, א. ובי"ר פצ"ט א. (מ) ברכות יט, א. (מא) עי' סנהדרין קג ב. (מב) בב"ק צב, א. (מג) עי' קידושין ל, ב.

(טז) ארור מקלה לפי שנאמר מד (מקלה) [מקלל] ומכה הייתי אומר דווקא מקלל או מכה, אבל מקלה לית ביה מששא, לכך נאמר מקלה, וכן ארז"ל מה יש מאכיל אביו פסיוני ומורידו לגהינם ויש מטחינו ברחיים ומביאו לחיי העה"ב.

(טז) בפתר אעפ"י שלא חלל שם שמים בפרהסיא, וכ"ש המחלל שם שמים בפרהסיא.

(כד) מכה רעהו בפתר דרשו רז"ל מו) זה לשון הרע, בפתר בגי' לשון הרע.

(כח, ו) ברוך אתה בבואך להכניס אורחים, וברוך אתה בצאתך לקיים מצות לוי. ד"א בבואך להכנסת כלה, בצאתך להלוית המת. ד"א בבואך לקרוא בתורה אתה מברך, בצאתך לאחר קריאת התורה. ד"א בבואך לירושלם, בצאתך לחזור לביתך.

י"א פעמים ארור בפרשה, וי"א פעמים ברכות בפרשה, הברכות שנים, ברוך אתה בעיר ג', ברוך אתה בשדה ד', ברוך פרי בטןך ה', ברוך מנאך ו', ברוך אתה בבואך ז', וברוך אתה בצאתך ח', הברכה ט', וברך י', ולברך י"א, הרי כ"ב, כנגד כ"ב אותיות של תורה. י"א אמן בפרשה והם עולים תת"ר, אמר הקב"ה אני נתתי התורה לאלף דור וזה עבר עליה יעמוד באורו.

(ג) ברוך אתה בעיר מדה במדה, אתה מברך שמו של הקב"ה בעיר בתפלה ובברכת המצות, לכך ברוך אתה בעיר. ברוך אתה בשדה בשכר מצות התלויות בשדה, לא תחרוש, לא תזרע כלאים, שמטה.

(ד) ברוך פרי בטןך בשכר מילה שהיא במקום שעושה פרי. ופרי בהמתך בשכר מעשר בהמה ובכורות וראשית הגז וקורבנות. ופרי אדמתך בשכר תרומות ומעשרות.

(ה) מנאך בשכר ביכורים. ומשארתך בשכר חלה.

(ו) בבואך בשכר מזוזה שהיא בימין כיאתך מו), בצאתך בשכר גר חנוכה שהיא בימין צאתך מט).

(ח) הברכה באסמיוך בגי' והוא הסמוי מן העין, וכן ארז"ל מט) אין הברכה מצויה לא בדבר המנוי ולא בדבר השקול אלא בדבר הסמוי מן העין. הברכה

באפמיך גי' שס"ה, ר"ל כל ימים של השנה תהיה בברכה, באיזה זכות, בזכות מצות לא תעשה (ז) שאתה נשמר מהן, וכן יברך שס"ה גידין הסמוין מן העין שלא תבא לידי חולי כל השנה.

(יג) והיית רק למעלה יש לך אדם פעם עולה ופעם יורד ואתה תשמור המצות תהיה רק למעלה, למה לפי שהמצות ניתנו מרומו של עולם שנא' (שמות כ יט) כי מן השמים דברתי עמכם, אם תשמרם והיית רק למעלה כלומר בעה"ז ובעה"ב.

(יד) היום ימין ושמאל ללכת למפרע לווה, כלומר בזכות לווה. ורמז מי שמפנה לבו לעסק אחר ואינו מקיים מצות לווה כאילו עובד ע"ז, שהרי מיד כתיב בתריה ללכת אחרי אלהים אחרים ולכך יהא רגיל כל אדם ללות אורח ד' אמות לפחות כדי לצאת ידי חובתו, ואמרי' במס' סוטה (נ) המלוה את חבירו ד' אמות בעיר אי אתי לידי היוקא ליתציל מיניה. האבות קיימו מצות לווה, אברהם ויטע אשל (בראשית כא לג) אכילה שתיה לווה (נ). יצחק וישלחם יצחק (שם כו לא). יעקב כתיב ביה (תהלים קלה ד) כי יעקב בחר לו י ה, קרי ביה לווה.

(כה) יתנך נגף יניח אותך, כלומר יסלק שכינתו ממך ונמצא אתה נגף מאלוה, כמו ולא נתן סיחון (במדבר כא כג) ומתרגימין שבק.

(לא) חמורך גזול מלפניך ולא ישוב לך אעפ"י שמכיר אבוס בעליו.

(לז) והייתה לשמחה ל מ ש ה, ל ש מ ה, כלומר לא עסקת בתורת משה לשמחה לשמחה תהיה.

(מב) הצלצץ גי' רמה, מין תולעת הוא (נ).

(מח) ונתן על ברזל לא יזכר לך זכות אימהות בלהה רחל זלפה לאה.

(נ) עז פנים לגיהנם (ז).

(נט) והפלא בחד כתיב בא', ובחד (נ) כתי' בה', אמר הקב"ה חמשה חומשי תורה נתתי לכם לסוף אלף דור ולא שמרת אותה, הפלא ופלא הראיתי לך.

(סח) לא תרגע בגי' בשבת, כי בעונות כשפשטה מלכות הרשעה גזרו שמד שלא לשמור שבת (ו).

(ז) שמניין שס"ה. (נא) מו, ב. (נב) שו"ט תהלים פל"ז, והובא ברש"י סוטה י, א. (ג) עי' רש"י ורמב"ן. (נד) אבות פ"ה מ"כ. (נה) שמות ט ד. (נו) מעילה יז, א.

(סט) אלה דברי הברית אל"ה מסכתות יש להם גמרא. לברית אותיות לכתור, כדי לגדל להם עטרה.

(כט, ג) לב לדעת עינים לראות אזנים לשמוע (ו) וישמע העם, על תנאי כשהוציאים ממצרים שנא' (שמות ג יז) אעלה אתכם מעוני מצרים, אע"ל ה נוטריקון אזנים עינים לב הרגשה.

(ה) לא אכלתם ויין ס"ת אמן, בזכות אמנה שנאמר (ירמיה ב ב) לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. תם. ע"כ מצאתי.

מחכמי אשכנז:

(כו, א) והיה כי תבא סמך כי תבא לעמלק, עמלק ביקש לעכבן מליכנס לארץ (נ), שהיה מערער על הברכה ועל הבכורה שכן צוהו עשו, וישטום (בראשית כז מא) בגי' לעמלק צ"ה, ולכן סמך לו ביכורים שכתוב בהם וברך את עמך את ישראל הרי הברכה, וסמך ליה כי תבליה לעשר שיעקב ע"ה קבל עשר הברכות. ענין אחר לכך סמך ביכורים לעמלק, שכתוב בפרשת ביכורים ארמי אויבד אבי זה לבן, והכל עשה ע"י עמלק שנא' (שם לא כב) ויוגד ללכן כי יברח בגי' עמלק. דבר אחר תמחה את זכר עמלק, והיה כי תבא שלש מצות נצטוו בכניסתן לארץ וזהו אחת מהן (ט). ד"א עמלק נקרא ראשית גוים עמלק (במדבר כד כ) וסמך ליה ביכורים, ישראל נקראו כביכורה בתאנה בראשיתה (הושע ט י), וכן הוא אומר נקובי ראשית הגוים (עמוס ו א), לכך סמכם ולקחת מראשית אצל עמלק ראשית גוים. וסמך ליה מעשר, קודש ישראל ליי ראשית תבואתה (ירמיה ג ב), ה' מינים חייבים במעשר.

(ב) אל המקום באתב"ש תכ צידפי בגי' בבית העולמים. במנ"א בס', לומר כי ביכורים א' מס' ט, לכך נעלם ס' בפ' ביכורים. במנא בגי' בכלי ט. ולקחת בגי' בשבעה המינין (ט).

(יב) כי תבליה לעשר את מעשר ר"ת בגי' בחג של פסח (ט).

(ז) כתי"ב: לב וידעת עם לבבך, עינים שני' עיניכם הרואות, אזנים שני' וישמע העם. (ח) בהדר זקנים פ' בשלח פ' ויבא עמלק בשם מדרש ע"ש. (ט) סנהדרין כ, ב. (ס) ירושלמי בכורים פ"ג ה"א. (סא) ע"י בכורים פ"ג מ"ח. (סב) בכורים פ"ג מ"ט. (סג) ספרי.

(יא) ושמחת בכל הטוב וסמך ליה כי תכלה לעשר לומר עשר בשביל שתתעשר סד).

(ה) וענית ואמרת לפני ס"ת תתי, בגי' זה בלשון הקדש, כדאמרינן בסוטה סה). וסמך ליה באר היטב (לקמן כז ח) ע' לשון סו), ולשון הקודש הוא מעולה מכולן. (יט) וכששמעו האומות ולתתך עליון באו וקילפו את האבנים סו).

(טו) ארץ זבת חלב ודבש וסמך ליה יי אלהיך מצוך לפי שכתוב (תהלים קה מד) ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו, וסמך מצוך לדבש על שם ומתוקים מדבש (שם יט יא). וסמך וברך את עמך למצוך רמז לתלמידי חכמים תכף להם ברכה, במס' ברכות סא).

(כז, כד) מכה רעהו בפתר ואמר ר"ת בגי' חרם, כי בעון חרם הוכה יאיר סט), והכתי את הארץ חרם (מלאכי ג כד). בפתר בגי' בלשון הרע ע). בפתר בגי' מסר ממון חבירו.

(טו) ארור האיש אשר יעשה פסל ככולן לא כתיב ה א י ש אלא גבי פסל, בגי' ישו, קרי ביה אשר יעשה פסל. ארור האיש י ש ו נוטריקון ימח שמו וזכרו. אשר יעשה פסל וסמך ליה מקלה אביו ואמו השווים לכבודו עה). ד"א הע"ז נקראת בלשון אב ואם דכתיב (ירמיה ב כז) האומרים לעץ אבי אתה. וסמך ליה ארור מפני גבול רעהו שאם גזל האב שדה ולא החזירו (אומר מסיג גבול) ומת, אל יאמר הבן לא אחזיר, על זה נאמר (איוב כ י) בניו ירצו דלים בית גזל וכו', ואם הבן לא החזיר עומד בארור. ארור משיג, ארור משגה שהרי נאמר (ויקרא יט יג) לא תעשוק רעך ולא תגזול וסמך ליה ולפני עור לא תתן מכשול, וכאן סמך ליה ארור מפה משפט ולשם סמך לא תעשו עול במשפט. וסמך ליה ארור שוכב עם אשת אביו, ארור שכב עם כל בהמה לפי שבישעיה (א) אומר שפטו יתום ריבו אלמנה, וכתי' יתום לא ישפטו וריב אלמנה לא יבא אלהם, איכה היתה לזונה, ולכן סמך זנות למטה משפט. סמך אשת אביו ובהמה ואחותו, וכן בפ' קדושים תהיו. שוכב עם חותנתו וסמך ליה מכה רעהו בפתר לכך אמ' ענ) חתן הדר בבית חמיו צריך נידוי מפני חשד חמותו, והזהר באשתך מחתנה הראשון עג). מכה רעהו בפתר וסמך ליה לוקח שחד זה גורם לזה עה). (קמ"ח) [קכ"ח] תיבות בארורים

סד) תענית ט, א. סה) לב, א. סו) שם, עי' לעיל בפ' רבי אפרים. סז) עיי"ש לו, א. סח) מב. א. סט) סנהדרין מד, א. ע) פדר"א רפנ"ג. צא) קידושין ל, ב. עב) עי' קידושין יב וב"ב צח, ב. עג) פסחים קיג, א. עד) עי' ברוקה.

ותשע"ד תיבות בתוכחה הרי תתק(כ) "בע" תיבות, כמו למות תוצאו"ת (תהלים סח כא) וכן אימו"ת מו"ת (שם נה ה).

(כח, י) שם יי נקרא ר"ת שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני(ע), ש' ימים בשנה חייב אדם בתפילין.

(טו) התוכחה של משנה תורה מתחל[ת] בו' והיה ומסיימת בה' ואין קונה, אבל הגאולה להפך מתחלת בה' (לקמן לב מג) הרנינו גוים עמו, ומסיימת בו' עמו, וזהו שמו של הקב"ה. תוכחה מתחלת והיה אם לא בגי' צ"ח, כל חלי בגי' צ"ח, כי צ"ח קללות בתוכחה זו וכולן נתקיימו בישראל שנא' (ישעי' מ ב) כי מלאה צבא"ה, לכך היו מקריבין כנגדן צ"ח כבשים בסוכות כדי להגן עליהם, בתנחומא(ע), וכנגדן התורה נדרשת בצ"ח פנים שהם מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא(ע), ולכך צ"ח פעמים יצחק בתורה, להגן עליהם. וצ"ח פסוקים בצו את אהרן, שיכפרו עליהם הקרבנות. ולעתיד יהפכו כולן לטובה ולששון, נגילה בגי' צ"ח, נגילה ונשמחה בך (שה"ש א ד). צ"ח קללות בתוכחה, ואם תחשוב כל חלי וכל מכה הרי ק', כנגדן אנו חייבים לברך בכל יום ק' ברכות, וכתוב (תהלים קכח ד) הנה כ"ן יברך גבר ירא יי, וכן ארז"ל(עט) על מה יי שואל וכו' (לעיל י יב) אל תקרי מה אלא מאה, מה באתב"ש בגי' ק', וכן נאום הגבר הוקם ע"ל (ש"ב כג א), וכן תפלה למשה איש האלהים (תהלים צ א) ר"ת מאה, כי זה כל א ד מ (קהלת יב יג) בגי' ק', כל האדם חייב לברכם.

(כט) כל הימים ואין מושיע וסמך ליה אשה תארש על שם צעקה הנערה המאורסה ואין מושיע לה (לעיל כב כז).

(ל) אשה תארש, בית תבנה, כרם תטע כדלעיל בסוף שופטים.

(מ) זיתים יהיו לך וסמך ליה בנים ובנות תוליד על שם בנין כשתילי זיתים (תהלים קכח ג).

(מא) ילכו בשבי וסמך ליה כל עצך אפילו עצן ילכו בשבי, זהו שאחז"ל פ) ארזים לא היו בכבל והביאם נבוכדנצר מארץ ישראל לשם.

(סה) ובגוים ההם לא תרגיע תרי"ג מצות הנדרשות בע' פנים פ), לכך בכבל היו ע' שנה בלי מרגוע(פ).

ע) כ"ה ברוקח. עז) שבת כח, ב. עז) ברוקח בשם מדרש תדשא (פי"א).
עח) מס' סופרים פט"ז. עט) מנחות מג, ב. פ) איכ"ר פ"א לא. פא) במ"ר פי"ג טז.
פב) עי' מדרש תדשא פ"כ, רש"י בהר כה יח ובחוקותי כו לה.

(סו) והיו חייך תלאים לך בגי' תפילין, התולה תפיליו יתלו חיינו פג), ופחדת בגי' טטפת. והבן. עכ"מ.

ליקומים:

(מג) הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה. דע כי מטה מטה עולה בגי' גהינם, לרמוז כי ישראל בעונם יורדים לגהינם, והיא קללה מצ"ח קללות. או יאמר הגר אשר בקרבך שהוא היצר הרע שהוא בתחילה כמו גר כדכתיב (שמ"ב יב ד) ויבא הלך לאיש וכו' פד), אם יעלה עליך מעלה מעלה ר"ל שיתגבר עליך ותשמע אליו, אז תרד מטה מטה שהיא אמבטי התחתונה שבגהינם, וזהו תרד מטה מטה שעולה גהינם כנו"ל.

(כז, יא) ויצו משה את העם ביום ההוא לאמר ר"ת מאהבה, לרמוז שעיקר קבלת הברכות לא תבא עליכם כי אם שתהיו אוהבים זה לזה. גם ירמוז שתקבלו עליכם כל אלו הצ"ח קללות מאהבה ולא תבעטו בהם, כי כתיב (לקמן לב כג) חצי אכלה בם, ארז"ל פה) חצי כלים והם אינם כלים אם מקבלים אותם מאהבה.

פרשת נצבים לה"ר אפרים זלה"ה

(כט, ט) אתם נצבים וכו'. אתם אותיות אמת, נצבים לשון נטיעה, וכן תרגום של ויטע (בראשית כב לג) ונצב, כלומר אתם נטעתם נטיעה של אמת שנא' (ירמיה ב כא) ואנכי נטעתך שורק כלו זרע אמת, כלומר זרעו של יעקב שנאמר (מיכה ז ב) תתן אמת ליעקב. ד"א זרע אמת רמז לאותיות התורה שראשן א' ואמצען מ' וסופן ת', וזהו אמת, ויש מאל"ף עד מ' י"ג אותיות וממ' עד ת' י"ג אותיות, וכן עולים האבות אברהם יצחק יעקב י"ג אותיות, וזהו זרע אמת, והם בגי' אחד, שהיו האבות מיחדים שמו של הקב"ה שהוא אחד ושמו אחד, ומקיימים התורה שהיא בנוייה על כ"ו אותיות וניתנה למ' יום ונקראת אמת שנא' (מלאכי ב ו) תורת אמת, וכתיב (תהלים יט י) משפטי יי אמת. ד"א נצבים כלומר שרים, כמו השרים הנצבים אשר לשלמה (דה"ב ח י), וכתיב (מ"א כב מז) אין באדום נצב מלך, בל"כ אותיות כמלך, וכן כתיב (שמות יט ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים, כל ישראל בני מלכים⁶), נצבים היום בל"כ ר"ת כהן. בל"כ לפני יי ר"ת כלי, נוטריקון כהנים ל"וים ישראלים. ד"א נצבים עומדים עמידה של קיימא שנא' (ישעי' סו כב) כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאום יי כן יעמוד זרעכם ושמכם. ראשיכם א' שבמכם ב' זקנים ג' שומריכם ד' כל איש ישראל ה' טפכם ו' נשיכם ז' וגרך ח' מחוטב עצך ט' שואב מימך י', וסמיק ליה לעברך בברית רמז לכל דבר שבקדושה צריך עשרה נ). וכן י"א תיבות בפסוק סופן מ' יעלו הכל בגי' תם, שהם כולם זרע יעקב שנקרא איש תם (בראשית כה כט).

(יד) ואשר איננו כלומר שלא נולד עדין. פה עמנו היום אעפ"י כן מזלו עמנו, פה בגי' במזלו, וניגון מוכיח.

(יז) אשר לבבו פנה ר"ת אלה, כלומר כאילו עבר על התורה כולה שניתנה לאלף דור, תמורה ע"ז שכל המורה בה כאילו כופר בכל התורה כולה ג).

(יח) לאמר שלום יהיה ס"ת רמה, בגי' פסל מיכה ד).

(יט) כי אז יעשן התורה שניתנה בעשן שנא' (שמות יט יח) והר סיני עשן כולו, והעובר עליה יעשן בו אף י"ה).

(כ) והבדילו יי לרעה מדה במדה, הקב"ה הבדיל לישראל משאר האומות שנא' (ויקרא כ כו) ואבדיל אתכם מן העמים, וזה הבדיל עצמו מהם והלך לעבוד ע"ז, לכן והבדילו יי לרעה.

(כה) ולא חלק להם, ויחר אף יי בארץ היה לו לומר ויחר אף ה' בכס, אלא העם חוטאים והקב"ה מראה כעסו לארץ לפי שהיא מגדלת אותם, משל לבן מלך שסרח מקללין אמו שגדלתו*ט). לכך נ"ל שזו היא מדת חסד של הקב"ה שמשכך חמתו באבנים ועפר כמ"ש חז"ל (ז) מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך (תהלים עט) קינה מבעי ליה, אלא ששכך חמתו בעצים ובאבנים ואם לא כן לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט.

(ל, ב) ושבתי עד יי אלהיך. ושבתי אותיות תשוב, כלומר תשוב בעוד שהוא במדת רחמים, ואם לאו אלהים יכנס עמך במדת הדין. ד"א עד יי אלהיך שלא כמדת הקב"ה (כ) מדת ב"ו, בשר ודם נושה בחבירו מנה כשבא לפורעו יבקש ממנו עדים נאמנים, אבל הקב"ה (ז) אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד (ירמיה טו יט). ד"א ושבתי עד יי אלהיך אין לך דבר שעומד בפני התשובה כי היא מגעת עד כסא הכבוד (ח), וזהו ושבתי עד כלומר אם תשוב עד יי הכתוב מברוך שמגעת עד כסא הכבוד תשובתך ט). עד יי בגי' ק', כלומר ק' ברכות כל המברכם בכל יום בכוונת הלב מגיעות עד יי, כי) המלאך סנדלפון עושה אותם עטרה ומשביע העטרה והיא עולה ומתישבת בראשו של הקב"ה, ולכך נקרא אכתריאל על שם הכתר.

(ג) ושב יי אלהיך ב' פעמים ושב בפסוק, מגלות בבל ומגלות אדום (י). וקבצך מכל העמים ס"ת למפרע מלך, כי עתידים י) מלכי אומות העולם להביא אותם (דורות) [דורות] למלך] המשיח שנא' (ישעי' סו כ) והביאו את כל אחיכם, וכתוב (שם מט כג) מלכים אומניך. ח' פעמים תשובה בפרשה, כנגד ח' ימים שבין ר"ה ל"ה.

(טז) מצותיו וחוקותיו ומשפטי הרי ג', ונגנן וחייית ורבית וברכך הרי ג', מדה במדה, אם תשמור ג' תזכה לג' עולמות, עולם הזה ועולם הבא וימות המשיח.

(ה) בכתיב נוסף: וירד לגיהנם שכולו עשן. *ה) עי' ירושלמי כלאים פ"א ה"ד ובר"ר ספ"ה. (ו) איכ"ר פ"ד טו והובא ברש"י קידושין לא, ב ד"ה איסתייע. (ז) בכתיב: אבל הקב"ה עד כל הזמן אפי' יהיה תשובה בלבו הקב"ה עד וכו'. (ח) יומא פו, א. ט) עי' תריו"ג. י) עי' חגיגה יג ב. יא) עי' פסיקתא זוטרותא, ורוקח. יב) שמור פליה ה.

(יט) העדתי העד ת"י, כלומר העד שאני מביא פורענות על עוברי רצוני ת"י, ר"ל בית המקדש שנחרב בעונם לסוף ת"י שנה. ובחרת בגי' התורה, בחיים [בגי' ע', התורה נדרשת בע' פנים יג].

(כ) כי היא חייך גי' מ"ח, כי היא נדרשת במ"ח פנים טמא וטהור ג"כיד).
א(ו)רף ימיה גי' אש, שנא' (לקמן לג ג) אש דת למו, הלא כה דברי כאש (ירמיה כג כט).

מכתיבה אשכנזית:

(כט, ט) אתם נצבים. ואולך אתכם במדבר (ס"פ דלעיל) אתם נצבים, אבותיכם חטאו ואינם (איכה ה ז) ואתם נשאתם כאלה וכאלון אשר בשלכת וגו' (ישעיה ו יג) העלין נפלו ונשאר הפרי. אתם נצבים, מפכם נשיכם התחלת התיבות של אלו שני הפסוקים בגימ' אלף ור"ץ, אחד פחות, כי קץ משיח אלף ור"ץ בדניאל (יב יא), זש"ה (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב, כי ניתן ליעקב תת"ן אמ"ת שנים הרשום בכתב אמת (דניאל י כא), וכן אלף ור"ץ תיבות בברכות שלפני תוכחה ראשונה ושנייה, וכן אלף ור"ץ שנים משנולד יצחק עד חורבן בית ראשון, וכן אלף ור"ץ שנים משעלה זרובבל עד חורבן בית שני.

(י) מחטב עציד, לעברך בברית יעברו בברית על יד הגבעונים (על) שהיו חוטבי עצים ושואבי מים טו).

(כז) ויתש"ם שנים היו משעלו מרגלים עד גלות עשרת השבטים. וישלכם חסר יי, השבטים שהשליך, והלי גדולה כך ל' על שם שהשליכם השלכה גדולה אחורי הררי חשך ונהר סמבטיון יי) ושוב לא חזרו. אל ארץ אחרת כיום הזה, הנפתרות סתום ותתום הדברים (דניאל יב ד). תשי"ח יי) שנים היו עשרת השבטים בארץ כמנין אב"ד תאבדו"ן מה"ר (לעיל ד כו), וכמו ואש"ר חר"ב (היה) גאותך (לקמן לג כט), וזהו זרמתם שנה יהיו (תהלים צ ה), שנים כמנין זרמתם יהיו, ולכך כתיב שנה חסר יי כמו שנה.

(ל, יט) ובחרת בחיים זו התורה בע' פנים, ותחיה ע' שנה.

(ה) והביאך יי אלהיך אל הארץ זו גן עדן. והביאך באמצע תיבה זו יש בי, וה (כמו שתיבה) [בראש תיבה], אך בסופה, זה אותיות של השם, אך זה הקב"ה,

(ג) אותיות דר"ע, וכ"כ בבב"ט. (יד) ירוש' סנהדרין פ"ד ה"ב ושהש"ר פ"ב יג.
(טז) ע"י ברוקח. (יז) ירוש' סנהדרין פ"י ה"ה. (יח) ע"י ברוקח.

רבינו פרשת נצבים אפרים רכא

אך טוב לישראל (תהלים עג א), הרי יקיף שכינתו ושמם סביב ישראל, סביב י"ב שבטים, וכתיב (שם קכה ב) ויי סביב לעמו, וזהו והביאך. אל הארץ אשר ירשו אבותיך שניתנה לאבות לירושה. אשר ירשו אבותיך ש ר י ר וקיים כאילו שטר כתוב להם על ככה.

(ז) אשר רדפוך, ואתה תשוב כשישראל נרדפין מן האומות עושין תשובה כמו בימי המן. ואתה תשוב בו ש ת, מי שיש בו בושת פנים עושה תשובה. עכ"מ.

(כט, ט) אתם נצבים בגי' בקץ. היום כולכם לפני יי ר"ת היכל, וס"ת בגי' מלאך. אתם נצבים היום כולכם ר"ת כהן, וס"ת בגי' אליהו הנביא.

פרשת וילך לה"ר אפרים זלה"ה

(לא, א) וילך משה וידבר לפי שדבר דברים אלה סמוך לפטירתו מן העולם
לכן התחיל וילך כדאמ' כי הולך האדם אל בית עולמו (קהלת יב ה).

(ב) לצאת ולבוא וה' אמר כלומר איכא תרתי, חדא דקפצה עליה זקנה, ועוד
הדבור שאני.

(ג) ה' אלהיך הוא העובר לפניך וי' הוא ובית דינו 6). ג' פעמים בפסוק
הוא ועולים ג' ל"ו צדיקים 3).

(ו) הוא ההלך עמך לא כמו שהיה נוהג במדבר, כי במדבר כתיב (שמות יג
כא) וי' הולך לפניכם, ההולך לפניכם בדרך (לעיל א ל), וכאן ההולך עמך.

(ז) לעיני כל ישראל כדי שתפול אימתו עליהם. או נ"ל שאמר לכל ישראל
בקשו עלי רחמים ולא הועיל כדא"י במדרש תנחומא ג) לכן כשראה משה כך אז
צוה יהושע.

(ט) ויכתוב משה את התורה ויכתב משה את התורה ג"ד) כתב י"ב ספרי
תורות, והכי איתא במדרש 8) כי ביום פטירתו כתב י"ב ספרי תורות לי"ב שבטים.

(יד) הן קרבו וימך קרי ביה ה' כלומר ה' חומשי תורה ונ' שערי בינה שמסרת
נפשך עליהם ויגעת כל ימך ולא קבלת עליהם שכר, כי לא נחת ולא שקטת מתלונה
ומשא וריב וטורח, הם ביקשו עליך רחמים למהר יציאתך מן העולם כדי שתקבל
עליהם שכר, והכי איתא במדרש תנחומא 1) כיוצא בו א"ל משה רבונו של עולם
באותו לשון שקלסתיך ואמרתי (לעיל י יד) הן לי"י אלוהיך השמים, באותו לשון
אתה מקריב מיתתי, א"ל הקב"ה הנך שוכב עם אבותיך.

(טז) משה הנך שוכב ר"ת מה"ש, והוא שם א' מע"ב שמות וכו' אותיות משה,
לומר לך שמיחד הקב"ה שמו על הצדיקים בחייהם ובמותם. אלהי נבר הארץ

(א) עי' תריו"ג, וברוקח ה' זה בפסוק דלעיל וה' אמר אלי, ועי' ב"ר פנ"א ב'. (ב) עי'
סוכה מה, ב. (ג) ע"ש פר' ואתחנן סי' ו. (ד) עם התיבות. (ה) עי' דב"ר ספ"ט
ובילקרי"ש רמז תתקמא ג"כ כי יב, ותוקן שם בסוגר י"ג. (ו) עי' לשון תנחומא כאן,

שמעתי מר"ת ששאל לבעל החלום, פי' שר החלום ושמר רזיאל וי"א גבריאל, אם ישו ואמו נרמזו בתורה, והשיב בעל החלום אלהי נבר הארץ בגי' ישו ומרים ז).

(יט) ולמדדה גי' פה, כלומר עד שתהא שגורה בפיהם.

(כג) ויצו את יהושע ולא פי' מי צוה, ומסיפיה דקרא מוכח שהקב"ה צוהו שנאמר אהיה עמך, ולא נוכל לפרש על משה שהרי לא עבר את הירדן ס), ונ"ל שמשה צוהו, ואמר ואנכי אהיה עמך לעולם הבא.

(כד) עד תמם נוטריקון תורה מצות מעשים טובים.

ומ"ש למעלה ישו תמצא שקורין לו א ו ת ו ה א י ש יבא בגי' וישו ארור. עכ"מ.

סדר האזינו לה"ר אפרים זלה"ה

(ל"ב, א) האזינו השמים ואדברה יש לשאול^א) כי האזנה שייך לומר באדם הקרוב אצל חבריו, ושמיעה למרחוק ממנו, ולפי שהיה משה קרוב לשמים ורחוק מן הארץ, לכך אמר האזנה גבי שמים ושמיעה גבי הארץ^ב), ול"נ שהרי כתיב (במדבר כג יח) קום בלק ושמע האזינה עדי וכו', הרי שמיעה והאזנה, וכתיב (תהלים לט יג) (י"י שמעה י"י) תפלתי [ה'] ושועתי האזינה, וכאלה רבות. לכך נ"ל האזינה לשון הטיית אוזן, כלומר הטו אזניכם לשמוע, ולפי שבשמים יש רעם גלגלים ורעש אופנים וקול חמה שמנסרת ברקיע^ג) וזיקים ורעמים לכך שייך לומר לגבי ידיהו הטיית אוזן והכנה טובה, אבל גבי ארץ אין שם כל אלה לכך כתיב ביה שמיעה. ולכך נקט דבור גבי שמים ואמירה גבי ארץ, לפי שהשמים נבראו בדבור שנא' (תהלים לג ו) בדבר יי שמים נעשו, וארץ נבראת באמירה שנא' (איוב לג ו) כי לשלג יאמר הוי ארץ, ואמר במדרש (שלקח ד) שלג מתחת כסא כבודו וזרקו לארץ, וא"ת מה עסק שלג תחת כסא הכבוד, הכי איתא בסוד מרכבה אלמלא שלג שתחת כסא הכבוד היו חיות הקדש נשרפים מאשו הגדולה לאין תכלית וחקר, ולכך לבושיה כתלג חוור (דניאל ז ט) כדי לקרר. השמים בגי' עם האותיות והתיבה באש ובמים^ד), כי לקח הקב"ה אש ומים וצרפם יחד ונטה מהם שמים ואין האש לוחך את המים ואין המים מכבים את האש, וחש"ה (איוב כה ב) עושה שלום במרומיו. ל"ב אותיות בפסוק, בל"ב נתיבות נברא העולם^ה), כ"ב אותיות ועשר ספירות, ד"א כ"ז אותיות וה' נקודות הרי ל"ב. אמרי פי גי' אמש, בספר יצירה שלשה יסודי אמ"ש, אויר מים אש, והם יסוד כל היצירות, שמים אש, וארץ מים, ואויר חק מכריע, ובאדם ראשו אש מנחיריו יצא עשן (איוב מא יב), בטן מים, וגויה חק מכריע^ו), וכולם בגלגול שלשה אותיות אלו. וז' תיבות בפסוק, כנגד ז' כפולות בגד כפרת, שהם אבות כל השביעיות ובהם נבראו שבעה רקיעים^ז), שבעה ימים בשבוע, שבעה שערי נפש, שבעה כוכבים שצ"ם חנכ"ל ט), שבעה גבורים העומדים על פתחי היכל, שבעה ימים י), שבעה מדברות י). ואדברה וְשָׁמַע ר"ת ו"ו, כנגד י"ב שבטים, ובהם ברא הקב"ה

א) בכת"ב: יש דורשין. ב) ע"י רבותינו בעלי התוספות, רוקח, דעת זקנים ואבע"ז.
ג) ע"י יומא כ ב. ד) בכת"ב: שלקח הקב"ה. ה) תגיגה יב, א. ב"ר סופ"ד.
ו) ספר יצירה א א. ז) בכת"ב נוסף: חום אש קור מים חיה חק מכריע. ח) תגיגה יב, ב. ט) פדר"א פ"ו. י) כ"ב עד, ב. יא) פדר"א פ"ח.

י"ב מזלות י), י"ב חדשים בשנה, י"ב מנהיגים באדם ג), והכל כדאיתא בספר יצירה ד), הרי כלל לך כל העולם כולו בפסוק זה. והפסוק מתחיל בה' ומסיים ב"י, הרי י"ה, שבהם ברא הקב"ה את העולם כולו ובגלגול האלפא ביתא שנא' (ישעיה כו ד) כי ב"ה יי צור עולמים, קרי ביה צר עולמים, כלומר ב"ה יצר את כל העולם הזה והעולם הבא טו).

ב) יערוף כמטר וכתוב תזל כמטר אם ת"ח הוא והגון תזל כמטר, מה הטל הזה לברכה לרצון לנדבה לשמחה כך התורה שנא' *טו) ואם לאו יערוף התורה נעשית לו סם המות, כתיב הכא יערוף וכתוב התם (לעיל כא ד) וערפו שם את העגלה טו). ד"א יערוף כמטר מה המטר הזה מרוה שנא' (ישעיה נה י) כי אם הרוה, כך התורה שנא' (שם נח יא) והיית כגן רוה, מה המטר הזה מצמיח כך התורה צדיק כתמר יפרח (תהלים צב ג), מה המטר לצדקה כך יי חפץ למען צדקו (ישעי' מב כא) פי' כדי להצדיק את ישראל, מה המטר יורד טיפין טיפין ועושה נחל גדול כך ת"ח לומר היום הלכה אחת ולמחר הלכה אחת עד שנעשה כמעייין המתגבר. לקחי גי' קמח, אם אין קמח אין תורה י), לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן י). לקחי זו תורה שנאמר (תהלים סח ט) לקחת מתנות באדם יט). אמרתי היא התורה, ומנין שהיא אמירה שלו שנאמר (לעיל ה ה) אנכי עומד בין יי וביניכם. יערוף כמטר לקחי ס"ת פרי, רמז למ"ש חז"ל כ) מטרא ניהא לפירא מטרא רזיא לאילני.

ג) כי שם יי אקרא הבו גודל לאלהינו מכאן רמז למה שכתב בספר חסידים כל השומע אזכרת השם צריך לומר בשכמל"ו, ומשל אם האדם כאשר מזכירים לפניו אוהבו אשר רחוק ממנו אומר השם ישמרהו, כ"ש כשמזכירים לפניו השם הנכבד ית' שמו, וכן מצינו במקדש כשהיה כהן גדול מזכיר את השם המפורש היו כורעים ומשתחוים ואומרים בשכמל"ו כ). הבו גודל רמז כשהאדם בן הב"ו שנים ראוי לירד לפני התיבה.

ד) הצור תמים פעלו ב"ו כשצר צורה אם בא אומן אחר יותר אומן ממנו ורואה אותה נותן שמץ ואומר זה חסר כה, אבל הקב"ה הצור תמים פעלו בלי חסרון ויתרון, ואין שום אומן יכול לומר זה חסר הקב"ה בעולמו, וזהו שאמר הכתוב (משלי כו י) רב מחולל כל, מי שהוא רב ואומן גומר לכל מלאכתו בלי

יב) ברכות לב, ב. ב"ר פ"ק י. יג) ע"י במ"ר פ"ד כט. יד) ה, ב. טו) ע"י ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א, ב"ר פ"ב י. *טו) חסר כאן, ובפס"ז: וכן היה ר"מ אומר אם למדת תורה לשמה תזל ואם לאו יערף כמטר ואין עריפה אלא הריגה. טז) תענית ז, א. יז) אבות פ"ג מ"ז, ע"י בעה"ט. יח) תנחומא בשלח כ. יט) פס"ז. כ) תענית ט, ב. כא) יומא לה, ב.

חסרון, ושוכר כסיל שוכר עובדים (שם) פי' מי ששכר את הכסיל לעשות מלאכתו שוכר כל עובר ושב להשלים המלאכה החסרה בו. אף אמונה לצדיקים לשלם להם שכרם, ואין צו' לרשעים כג', שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו, מרת ב"ו שונאו בא עמו בטרוניא כדי להעליל עליו ולהפילו, אבל הקב"ה אינו כן שמאריך אפו אפילו לרשעים ומורה להם דברי התשובה שנא' (תהלים כה ח) על כן יורה חטאים בדרך. צדיק וישר הוא עושה צדקה לזה וישר לזה, כיצד הרי שלוה העני מן העשיר מעות ואין לעני מה לפדוע לבעל חובו והקב"ה פורעו לזה ועושה צדקה לזה שנא' (שם לו כא) לזה רשע ולא ישלם וצדיקו של עולם חונן ונותן כג'.

(ה) שחת לו לא בניו חוזר לפסוק שלמעלה שאמר הצור תמים פעלו, שלא תתמה שהרי כמה בריות יש בהן כמה חסרון ויתרון ומומים כגון חרום שרוע חגר אלם סומא, לכך בא להודיעך ממה זה בא להם החסרון, אמר שיחת לו כלומר אם המלאך הממונה על ההריון שיחת כלי היוצר של הקב"ה שזהו האדם שנא' (ישעיה כט טז) הפככם אם כחומר היוצר יחשב לא בניו מומם כלומר בני האלהים שלא ראו באותם כלים מומם, אלא מדור עקש ופזלול שמעקשין דרכיהם נעשין בעלי מומין.

(ו) חללי תגמלו זאת כלומר מה שאתם מריעים ומעקשים מעשיכם וכי סבורים אתם להכעיסני, אינכם עושים אלא לעצמיכם, שנא' (עי' ירמי' ז יט) האותי אתם מכעיסים וכו'. עם נבל כלומר עם עושה נבלה. ולא חכם ולא מחכמה היא זו, כי אפילו חלש למעלה וגבור למטה אימת חלש על הגבור כד' כ"ש אשר הגבור למעלה וחלש למטה אין אולת גדולה מזו. הוא עשך ויבוננך כלומר אם אתה עושה כנגדו, הוא יחבל מעשיך, שנא' (קהלת ה ה) למה יקצוף האלהים על קולך וגו'.

(ז) זכור ימות עולם קרי ביה ימות עולם, כלומר בעון האדם בניו מתים כשהם קטנים כג', וזהו ומגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד יג) שמגידים לאדם בשעת פטירתו באיזה עון מתו בניו כשהם קטנים. זכור ימות עולם בינו שנות ס"ת תמות, כלומר זכור יום המיתה, וזש"ה (קהלת יב א) וזכור את בוראך וגו', ודרשינן טו' בוראך בורך בארך, וכן אמר טו' הסתכל בג' דברים וגו', וע"ד הפשט זכור עולמות שהיו לפניך ועברו, ושאל זקינך ויאמרו לך כמה ענקים וכמה גבורים וכמה עשירי עולם עברו ולא הועיל להם לא חכמתם ולא גבורתם ולא עשרם ואל תתגאה, וזש"ה (ירמי' ט

(כב) עי' תענית יא, א. כג) עי' אבות פ"ב מ"ט. כד) צ"ל אימת גיבור על חלש.
(כה) עי' שבת לב, ב. כו) ירושלמי סוטה פ"ב ה"ב. ושם איתא בארך ממקום שבאתה, בורך למקום שאת הולך, בוראך לפני מי שאת עתיד ליתן דין וחשבון.
(כז) אבות פ"ב מ"א.

(כב) אל יתהלל חכם בחכמתו ולא הגבור בגבורתו, וכן אמר אחד מן המשוררים אנוש מה תתגאה ברוב גדלך כי ברגע תמות ובקבר תושלך הון לא יועיל באמור מושלך תן לי הנפש והרכוש קח לך.

(ח) בהנחל ע'ליון גוים דכתיב (בראשית יא ב) וימצאו בקעה, בהפרידו בני אדם בדור הפלגה, בהפרידו בני כג' אלה דור הפלגה (מ), יצב גבולות עמים למספר בני ישראל שהפרידם לשבעים לשונות (ט) לא פחות ולא יותר, לפי שחלקו של הקב"ה ישראל, והם היו שבעים בידידתם למצרים, נטל הקב"ה את ישראל אחד מהם תמור חלקו המגיעו מכל אומה ואומה אחד.

(ט) יעקב חב'ל נחלתו לשון חבורה, כמו חבל נביאים (ש"א י ה).

(י) ימצאנו בארץ מדבר ג' מציאות מצא הקב"ה ישראל אחד מהם (ל), אברהם אחד מהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך (נחמיה ט ח), דוד מצאתי דוד עבדי (תהלים פט כא), ישראל ימצאנו בארץ מדבר. ימובנהו בענני כבוד (ל). יבוננהו רזי תורה (נ). יצרנהו מנחשים ועקרבים (ג). כאישון עינו אישון בת עין שהוא שחור, וכן כנסת ישראל שחורה אני ונאווה (שה"ש א ה) (ל).

(יא) כנשר יעיר קנו ע'ל גוזליו קרי ביה על גוזליו, ישראל שכאותרו דור היו גזולים ועשוקים, יפרוש כנפיו שלח משה ואהרן, יקחהו ממצרים, ישאנו ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות יט ד).

(יב) יי בדד ינחנו תורה (ל) שבכתב ותורה שבעל פה. בדד ג' עשרה, כלומר כשנתן להם עשרת הדברות היו בדודים משאר אומות שנאמר (ויקרא כ כו) ואבדיל אתכם מן העמים. ואין עמו א' נכר שלא היה עמם פסל מיכה בשעת מתן תורה ולא שום עון בעולם, כי איך היו שומעין לא יהיה לך והיה בידם פסל מיכה, הוה להו טובל ושרץ בידו. וע"ד הפשט יי בדד ינחנו בתקפו ובגבורתו. ואין עמו א' נכר כלומר גבורה אחרת, לא נעזר בזולתו שנא' (שופטים ה כג) כי לא באו לעזרת יי.

(יג) ירכיבהו ע'ל במתי ארץ גבוהי עולם (ו) גבורים שלהם ועמלק ומלכי מואב ומדין. ויאב'ל תנובות שדי קרי ביה שדי, כלומר לחם שירד להם מאת יי מן

(כח) כ"ה ברשב"ם. (כט) פדר"א פכ"ד. (ל) ב"ר פכ"ט ג. (לא) כ"ה ברש"י.
(לב) עי' רש"י. (לג) ספרי והובא ברש"י. (לד) וכ"ה ברש"י. (לה) בכת"ב: ב' רדי תורה תורה שבכתב וכו'. (לו) בכת"ב: סיחון ועוג וגיבוריהם ועמלק וכו'.

השמים לו). ויניקו דבש זו תורה שנא' (תהלים יט יא) ומתוקים מדבש. מפלע מסיני. ושמן טעמי תורה שנוחין כשמן ורזי תורה ומדרשים. מחלמיש צור מפיו של הקב"ה שהוא צור העולמים. חלמיש כמו חזק, מכח הקב"ה.

(טו) וישמן ויש מן, אפילו כשהוריד להם המן בעטו בהקב"ה לו). וינבל לשון עייפות, שהטריחו על המקום בתלונתם ומריכתם, כמו נכול תכול (שמות יח יח) דמתרגמינן מלאה תלאה.

(טז) בזרים גי' [זה] בפסל מיכה. בתועבת חסר ו', קרי ביה בתועבת, כלומר בעגל.

(יט) מכעם בניו גי' לעגל מסכה.

(כ) אסתירה פני כי דור תהפוכות מדה במדה, הם הפכו פנים ממנו ושמו פניהם לעגל ושתחו לו וגם אני אהפוך פני מהם. לא אמוץ בם גי' (ט) לא עונג, זהו עומק רע ועומק טוב בספר יצירה, וסי' ענג נגע, אין למעלה מענג ואין למטה מנגע. וי"א לא אמוץ בם כל מי שאינו עונה אמן נקרא לא אמוץ בם, כמ"ש חז"ל מ גדול העונה אמן יותר מהמברך. אמן בגי' יהוה אדני. ע"ב פעמים אומרים אמן אחר הברכות שחרית וערבית כנגד ע"ב שמות של הקב"ה המפורשים, כמנין אמ"ן בין תקופה לתקופה מט), כי כל העולם מתנהג בשכר אמנה.

(כב) ותיקד עד שאול קרי ביה עד שאול, שנא' (במדבר לב כג) ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם. קדחה באפי ותיקד עד ר"ת קבוע, כי עון העגל קבוע לדורות. (כג) חצי אכילה כלומר ח"ץ קללות הכתובים בפ' כי תבא.

(כד) מזי רעב ולחומי רשף ר"ת מרור, השביעני במרורים (איכה ג טו). זוחלי עפר גי' ת"י. [זוחלי עפר] וישלח יי בעם את הנחשים (במדבר כא ו). (כג) אספה עלימו כמו אכלה, ספו תמו (תהלים עג יט).

(כד) מזי רעב פי' שערות של רעבון, כי כן דרכם לגדל שער מן, ובלשון תלמוד ירושלמי מזייה שערי. ד"א מזי רעב שרופים מן, כי כן דרך הנרעבים שגרונם ניהר

לז) בכת"ב נוסף: שאמר להם די ועד שאמר ישראל די. (לח) ספרי, והובא בילקו"ש רמז תתקמ"ה. (לט) אולי צ"ל גי' זהו לא ענג, והגי' עם התיבות. (מ) ברכות נג, ב. (מא) עירובין נו א. (מב) בכת"ב: כי כן דרך רעבים שמגדלים שער, לפי מראות העין לפי כחושותן. (מג) בכת"ב: דחזי למוייה (דניאל ג יט), ועי' ברוקח.

ונשרף בצמא באין לחלוחית מאכל ומשתה. ולחומי רשף ובשר טריפה, כמו ולחומם כגללים (צפניה א יז). וקטב מרידי כי כן דרך המתענים להיות טעם מר בפיהם. עם חמת וזחלי עפר והוא רוק תפל שהוא מאוס ומסוכן כארס של נחש.

(כו) אשכיתיה מאנוש זכרם יותר מה (שחשבת) [שהשבת] דור אנוש שנשטפו במים.

(כח) כי גוי אבד עצות המה צריהם של ישראל מד).

(כט) לו חכמו ישיבילו אם היו חכמים לא היו אומרים בכח ידינו משלנו באומה זו. יבינו לאחריהם היו יכולין להבין כי אחריהם של אומה זו לא (הייתם) [היתה] בנצחון במלחמה שנא' (ישעיה מז ב) קחי רחיים וטחני קמח, קמחא טחינא טחנת' גברא קטילא קטלת'מס). לו כמו אם, כמו לו חפץ יי להמיתנו (שופטים יג כג).

(לא) כי לא כצורנו צורם מעוזנו לא כמעוזם, כי הגוים שמו מעוזם ובטחונם בפסל דלית בהון צורך, וישראל מעוזם בהקב"ה ואם לא שהסגרים בידם לא היו יכולים לשלוט. ואויבנו פליצים סבורים שע"ז שלהם עשתה להם נצחון, פליצים כמו ראה פניך לא פללתי (בראשית מח יא).

(לב) כי מגפן פדום גפנם שורש, עתה נותן טעם לדבר איך נשתרש לבם כחטא, כי מגפן פדום גפנם שורש שלהם מסדום, ולכן הפרי רע, ומשדמות עמורה והקרקעות של עמורה, והיאך היה יכול להיות פרי מחשבותם. ענבי רוש גי' אשרה.

(לג) פתנים בגי' שרף. אכזר אך זר.

(לד-לה) הלא הוא כמוס עמדי, לי נקם וסבורים הם הרשעים לפי שדרכם צלחה בעה"ז שאיני מכיר מעשיהם. כמוס הוא עמדי, לי נקם ושלם מלאך יש לי הממונה על הנקמה, ושלם עתיד הוא לשלם להם גמולם מו).

(לה) לעת תמוט רגלם היינו דאמרי אינשי מו) אגב חוטרא מדו ואבי דרי חושבנא. יום אידם בגי' בגהינם.

(לו) ידין יי עמו יפרע להם הקב"ה דין ממה שעשו בעמו. ועל עבדיו יתנחם פי' אעפ"י שצריך להעביר שרי אומות שהם עבדיו ומשמישים לפניו במרום, כי אין

(מד) עי' אבן עזרא. מה) סנהדרין צו ב ושם עמא קטילא קטלת. מו) עי' ילקוט רמז תתקמ"ו וצ"ת. מז) שבת לב א ושם: חוטרא מילי.

הקב"ה נפרע מאומה אלא א"כ נפרע משר שלהם תחילה (מ), מכל מקום יתנחם וישתה עליהם כוס של תנחומין, למה כי יראה כי אזלת יד כשיראה שאולת ידיהם של ישראל ורפו מן התורה מרוב צרות ושעבוד, ואפס עצור בבית המדרש, ועוזב ואין מחזיק ידי לומדי התורה, כי רצץ עזב דלים (איוב כ ט), כי אזלת יד גי' בתלמוד.

(לט) כי אני הוא ד' פעמים אני בפסוק כנגד ד' גליות, כלומר אני עמכם בכל גלות וגלות, בכל צרתם לו צר (ישעיה סג ט) מט). אני אמית הרשעים, ואחיה הצדיקים, מחצתי בגלות, ואני ארפא לימות המשיח, ואין מידי מציל ביום הדין נ).

(מ) כי אשא אל שמים ידי כשיבא אותו יום שאשא ראש בני ישראל אל שמים שנא' (איוב ה יא) לשום שפלים למרום וקודרים שגבו ישע, ואמרתי חי אנכי לעולם אז אומר שאני חי לעולם, כי כביכול בעוד שישראל בגלות ונשחטים ונטבחים על קידוש השם אינו רוצה לקרות לעצמו חי העולמים, אבל לעתיד שיתקיים הכתוב (ישע' כה ח) בלע המות לנצח, אז יקרא חי לעולם, שנא' בדניאל (ו כז) כשגילה לו הקץ וישבע בחי העולם.

(מא) אם שנותי ברק חרבי כמו שננתי, כמו סבב סבותי נ), ולמשנאי אשלים כגי' בני עשו, ע"ה.

(מג) הרנינו גוים עמו רננו לא נאמר אלא הרנינו, והכי פירושו, הקב"ה צוה לגוים (להרנינו) [להרנין] לב עמו ויאמרו להם לומר שירה שנאמר (ישעיה יד לב) ומה יענה מלאכי גוי כי יי יסד בציון. וכפר אדמתו עמו כי מיתתן של רשעים כופר נפשות של צדיקים שנא' (שם מג ה) ואתן אדם תחתיו.

(מד) ויבא משה מהיכן בא, ג"ל לפי שנכתב תחילה וילך משה וכאן כתיב ויבא, מתחילה הלך אצל שמים וארץ ואמר להם בקשו עלי רחמים, אמרו לו עד שנבקש עליך רחמים נבקש על עצמינו דכתיב (שם נא ו) כי שמים כעשן נמלחו והארץ ככגד תבלה, והלך משם אצל הים ואצל הרים וחמה ולבנה וכוכבים כדאיתא בתנחומא, לכך שייך לומר בחזרתו ויבא משה נ).

(מט) העברים הזה גי' משה, כי מתחלת בריאתו של עולם נגזר עליו להקבר שם.

מח) פס"ז שלח יד ח. מט) עי' ילקו"ש רמז ר"י, ועי' בעה"ט, בכת"ב: ז' פעמים אני בפרשה כנגד גי' גליות וכו'. נ) וכ"כ בבעה"ט. נא) ש"א כב כב וקהלת ז כה. נב) עי' אבן עזרא.

(גב) כי מנגד תראה בקשת ממני אעברה נא ואראה את הארץ (לעיל ג כה)
ועתה ראה אותה. ושמה לא תבוא נכתב מלא הם אותיות אבות, כבר נגזר כי אין
להקבר במערה אלא האבות לבד, ואם היית אתה לשם לא הייתה רוצה להיות נקבר
אלא במערה, על כן ושמה לא תבוא. תם תם.

מכתיבה אשכנזית:

(לב, א) האזינו השמים וכו', לפי שאמר למעלה ואעידה בם את השמים ואת
הארץ אמר עכשיו האזינו השמים ותשמע הארץ. האזינו גי' [ה]חכמה. השמים
ואדברה גי' תרי"ג.

(ב) וברביבים עלי עשב וסמך ליה כי שם יי אקרא מלמד שמברכין ומשבחין
על הגשמים ג). ד"א אמר משיב הרוח גשיב זיקא מוריד הגשם אתא מטרא סימן
שהוא צדיק נ). בשעירם חסר יו"ד, בין כל אות ואות כמלוא שיער נ).

(יז) (ו) לא שערום אבותיכם, צור ילדך תשי שכחתם מה שעשיתי בזכות
אבותיכם כמד"א (ישע"י נא א) הביטו אל צור חוצבתם, בספרי.

(כג) חצי אכלה בם (צח) חצי [צ"ח] ט).

(לח) אשר חלב זבחימו ר"ת אחז, שהקריב על המזבח שעשה אוריה ט).

(מב) וחרבי אותיות חרב י"ו, שחרב של הקב"ה יש לה י"ו פיפיות נ).

(כו-כז) אמרתי אפאיהם אמרתי באפי איה הם. אשביתה מאנוש זכרם ולמה
איני עושה לו"י כעם אויב, ולכך סמך לו"י כלומר לולי יי שהיה לנו (תהלים קכד).
ד"א לולי משה בחירו (שם קן), בספרי.

(מג) הרצינו גוים עמו אותיות הר ינון, בהר הקדש יהיה משית. הרצינו
גוים עמו כי אותיות שניות הם רומי, כי רומיים יאמרו להם (נאה) רינה [נאה], ד"א
בפלת רומי ירוננו. דם עבדיו ר"ת עד, הקב"ה יהיה עד בדבר ששפכו דמם. דם
עבדיו יקום ס"ת מום, כלומר ההרוגים יעמדו במומם ובפצעייהם ויצעקו על הרוצחים
ואח"כ יתרפאו, ונקם ישיב אותיות ביש, ע"י ישי ינקום מהם. נקם גי' קץ.

(א) ד"א האזינו נוטריקון הנשמה אינה נראית זנה את הגוף יושבת בחדרי חדרים נקיה ויחידה.

(ב) יערף במזר אותיות ערך פרטים, שלעולם נט) יעשה האדם תורתו פרטות פרטות, שאם עשאה כללים מייגעין אותו ומשתכחין. תזל כפל אמרתי ס"ת ללי, נוטריקון לך לברך יהיו (משלי ה יז), בגי' סוד. אמרתי אמרת י', אמרת עשרת הדברות.

פרשת וזאת הברכה לה"ר אפרים זלה"ה

(לג, א) וזאת הברכה וי"ו מוסיף על ענין ראשון, אשר אני נותן לבני ישראל וזאת הברכה כלומר אתה מברך להם לישראל ואני מסכים על הברכות (ב). אשר בדרך משה אמר משה, יצחק בריך את יעקב לפני מותו, וישראל בני הם שהרי למדתי להם את התורה, וכל המגדל בנו של חבירו לתלמוד תורה כאילו ילדו (ו) והריני מברכם לפני מיתתי.

(ב) ויאמר יי מסיני בא פתח תחילה לדבר בשבחן של ישראל איך חזר הקב"ה על כל אומה ואומה ולא מצא מי שיקבל התורה כי אם ישראל, אמר א"כ הם ראויים לברכה, כאילו היה אומר להקב"ה כדאי הם שתסכים גם אתה לברכה זו (ג), וזרחה אותיות וחזר. מרבבות קדש מ"ב רבות, במ"ב רבוא של מלאכי השרת נגלה בסיני שנא' (תהלים סח יח) יי ב"ם סיני בקודש (ד).

(ג) אף חובב עמים אפילו בשעת זעמו הוא מחבב לישראל שנא' (חבקוק ג ב) ברוגז רחם תזכור, אף לשון כעס. חב"ב שבטים שהם י"ב. כל קדושו כלומר כל הצדיקים המקודשים לפניו בכל דור ודור, ביריד בגי' ל"ו, ויאמר ל"ו כה יהיה זרעך (בראשית טו ה) אשרי כל חוכי ל"ו (ישעיה ל יח). תוכו לרגלך נעשו (תוכים) [כתותים] בשבילך (ו) ובעבור כבוד תורתך סובלים עול מלכיות. ישא מדברותיך [ראה מדבורך, דכתיב (איוב מא יז) משאתו יגורו אלים. תוכו לרגלך ישא מדברותיך ר"ת תלים, וסמך ליה תורה צוה וגו', לומר לך כל האומר תלים בכל יום כאילו קיים כל התורה כולה, ולכך יש בתלים חמשה ספרים כנגד ה' חומשי תורה.

(א) בכת"ב: וזאת גי' האבות, וחש"ה (תהלים קיט) מזקינים אתבונן, ונדרש בשוחר טוב על האבות, מקום שפסק זה פתח זה, כלומר יעקב סיים ברכתו וזאת אשר דבר להם לכך פתח משה וזאת, משה סיים באשרי אשריך ישראל ודוד פתח אשרי האיש. אשר בדרך משה ר"ת אב משה, ואותיות אשר בדרך אב שרך, כלומר שרך ורחמן על בניו, כך אמר משה יצחק בריך יעקב לפני מותו ויעקב בריך בניו לפני מותו וישראל בני הם והקב"ה מסר הברכות בידי כי כל התורה מסורה בידי אשר בה מתברכין כל העולם גי'כ אני לא אמנע הטוב מבעלי כי בני הם שלמדתי להם תורה כי כל המלמד תורה לחבירו כאלו ילדו כדכתי' (מ"ב ד א) אשה אחת [מנשי] בני הנביאים, תרגום יונתן תלמידי נביא כך אני אברכם לפני מותי. (ב) סנהדרין יט, ב. ג) וכ"כ רש"י. (ד) בפסיקתא רבתי כא כ' כ"ב אלף. (ה) עי' תנחומא.

(ד) צוה לנו משה ר"ת צלם, רמז למ"ש חז"ל (ו) חמורה עבודה זרה שכל המודה בה ככופר בכל התורה כולה.

(ה) ויהי בישורון מלך לאחר מתן תורה אז היה הקב"ה מלך בישראל, כי אז קבלו עליהם עולו.

(ו) יחי ראובן לפי שחזר בתשובה בישרו שלא יראה פני גהינם (ז).

(ז) וזאת ליהודה כלומר וזאת הבשורה בישר גם ליהודה שחזר כמו כן בתשובה שאמר צדקה ממני (בראשית לח כו).

(ח) ולפי אשר לפי ששבט לוי עוסקים בתורה ובמצות לכך זכו באורים ובתומים, אורים על שם שמוציאים ד"ת (ט) לאור, ותומים על שם שמעידים (ט) בתמימות [דבריו] של השי"ת אלהי ישראל, הבה תמים (ש"א יד מא). תריבחו אותיות והכרית. על מי מריבה שנושאים ונותנים בדבר הלכה.

(ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו כלומר שאינו מכיר אותם. כי שמרו אמרתך התורה שניתנה באמירה. ובריתך ינצורו זו ברית מילה, כי במצרים שמרו ברית מילה רק שבט לוי. ובריתך ינצו (ו) ירו גי' ברית במצרים, יורו משפטיך ליעקב ג"כ עולה כך.

(י) יורו משפטיך שנא' (ויקרא י יא) ולהורות את בני ישראל. ותורתך לישראל שנא' (מלאכי ב ז) ותורה יבקשו מפיהו. ישימו קטורה באפיך זה הבל תינוקות של בית רבן שעולה למעלה וערב כקטורת, אמר ליה אביי לרבא והבל דידן מאי, אמר ליה לא דמי הבל בלא חטא להבל בחטא (ב).

(יא) ברך יי חילו ירכו בתורה בישראל וירכו התלמידים. ופועל ידיו ודבוריו, כמו וכידו רצפה (ישעיה ו ו), ובלשון משנה כך הוא אשר ארז"ל (ג) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. מחץ מתנים קמיו שהלכה כמותו.

(יב) ידיד יי ישבון כך פירושו השי"ת שנקרא ידיד (י) ישרה שכנתו עלינו שנא' (שם ה א) אשריה נא לידידי.

(טז) ורצון שובני פנה זהו מטר שנא' (משלי טז טו) ורצונו כעב מלקוש, ולמה הזכיר פנה לפי שנשא [אסנת] בתו של שכם ונמצאה בסנה.

(ו) נדרים כה, א. (ז) עיין ספרי ותרגום יונתן. (ח) בכתי"ב: סתרי תורה. (ט) בכתי"ב: שמגידים. (י) ספרי והובא ברש"י. (יא) שבת קיט, ב. (יב) בכתי"ב: ופועל ידיו כדאחז"ל אייתי מתניתא כיד. (יג) פסחים נ, א. (יד) מנחות נג, א. ספרי, ועי' רמב"ן.

רבינו פרשת וזאת הברכה אפרים רלה

(יז) והם רבבות אפרים כאן הסכים משה לברכת יעקב שאמר (בראשית מח יט) ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו, ולכך נתן הרבבות לאפרים והאלפים למנשה.

(יט) עמים הר יקראו רמז עמי הארץ יקראו לבעלי תורה הר, הרב רבינו, ויתנו כבוד לתורה, כי שם יי אקרא הבו [גדל לאלהינו] (פר' האזינו). [שם] קרי ביה שם, כשיתנו שם כבוד לבעלי תורה כאילו זבחו זבחי צדק. כי שפע ימים ינקו כי כל המכבד את התורה זוכה ונוחל שתי עולמות.

(כא) ויתא ראשי עם נחנו ונעבור חלוצים לפני (אחינו) [ה'] (במדבר לב לב).

(כד) ברוך מבנים בגי' במלכים אשר לפי שהיו לו בנות יפות מאד ונשואות למלכים טו), והכי פירושו יותר היה מבורך אשר בבנותיו משאר שבטים בבנים.

(כז) אין בא"י ישרון שלשה שמות קרא לישראל בשלשה פסוקים הללו ישרון ישראל יעקב. יש רון ברנ"ו כנפים טו) אין חיות הקדש רשאים לומר שירה למעלה עד שיאמרו שירה ישראל למטה שנא' (ירמיה לא ו) ר נ ו ליעקב שמחה י). וכתיב (ישעי' כד טז) מכנף הארץ זמירות שמענו, ואמרו במדרש י) מאי דכתי' (שם ו ב) שש כנפים לאחר, בששה ימים אומרים שירה בכל יום בכנף אחד, כשמגיעים ליום שביעי אומרים רבש"ע אילו בראת לנו כנף שביעי י) היינו משוררים לפניך בכנף ז', אמר הקב"ה יש לי כנף אחד בארץ והוא ישראל שאמרו לפני שירה שנ' (ישעיה כד טז) מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק, צבינו צדיקו של עולם שהוא הקב"ה חפץ בשירת ישראל. ישר א"ע ש"ש כי כל יש ברא אל. ד"א כי כל יש בר אל ברא"ל אלפי כיתות, וגם אינו מתקיים אלא בזכות ישראל. יעקב ין דברות, ע' התורה נדרשת בע' פנים יט), ק' ק' ברכות חייב אדם לברך כ), ב' תורות תורה שבכתב ותורה שבע"פ. בדד כמניין בדד דברות. אף שמיו יערפו מ"ל כלומר אף בשעת אפו טל ורוח לא מיעצר בעולם כל) והוא דכתיב (מל"א יז א) אם יהיה [השנים] האלה טל ומטר כי אם לפי דברי, והוא ברכה הוא.

(כט) אשריך ישראל מי ס"ת כלי, ישראל שנקרא' כלי שנאמר (משלי כה ד) ויוצא לצורף כלי. ד"א כהנים ימים ישראלים.

(לד ה) וימת גי' נשקו כנ).

טו) בר"ר פע"א י. טז) עי' תרגום יחזקאל א, ו. יז) תדבא"ז פכ"ה. יח) הובא בתוס' סנהדרין לו ב. י"ח) ככת"א: לא מצאתי כי אם זה. והשלמנו כאן מכת"ב. יט) אותיות דר"ע. כ) מנחות מג, ב. כא) תענית ג, א. כב) דבר"ר פי"א ח.

(ו) ויקבור אותו בגי' ס"ת אור, הקב"ה שנקרא אור שני' (תהלים כז א) ה' אורי וישעי, הוא בעצמו קברו כג).

(ז) ולא נפ' לחה לא סר ממנו אור הפנים כל ימיו כי הוא מל' היה רבו מובהק לחה גי' ידידה, והוא עולה גי' שם מ"ב דכתיב (דניאל ב כב) והוא גלי עמיקתא, כי כל רזי עליונים ותחתונים נקבצים על פיו, ולכן נקרא גלי צור שמגלי' טעמי צור. ויקבר גי' [ו] זגניאל רבו, וכן יש במדרש תנחומא כי בשעת פטירתו הציע לו רבו זגניאל מטה של פורפרין והשיכו עליו.

(י) ולא קם אותיות קמו אל, כשעלה לשמים פגע בו קמואל שוער מעלה כו' עד הקב"ה ומי נברא שאהבו הקב"ה כמשה שהעביר שוער רקיעי בעבורו, אשר ידעו אלהים ס"ת רום, כלומר שהעלהו לרום רקיע.

(יא) לפ' האותות כמניין לכ"ל שנים כשמתחיל לעשות האותות שני' (שמות ז ז) ומשה [בן] פ' שנה.

(לר, יב) ולכל היד זו תורה, ה' חומשי תורה כנגד ה' אצבעות היד. ולפ' המורא הגדול זה ספר איוב, שיש בו הרבה דברים מיראת שמים, ולפ' המורא הגדול גי' (ס) והוא ספר איוב, אשר עשה משה רבינו ע"ה כתב ספרו וספר איוב טו), ג' (ספרים) [סופרים] ע"ה כתבו ג' ספרים, כל אחד ספרו נחלק כל ספר וספר לה' חלקים, משה דוד ושלמה, משה כתב ספר התורה שבו חמשה חומשי תורה, דוד כתב ספר תלים ונחלק לה' ספרים, שלמה כתב משלי ונחלק גם לה' ספרים, ושלשתם נרמזו בזה הפסוק, ולפ' היד רמז לדוד שעולה בגי' יד, עשה גי' שלמה, משה כתיב בהדיא בפסוק. ולפ' היד החזקה ר"ת וה"ה, והוא שם המפורש, ולפ' המורא הגדול ר"ת וה"ה, ושני שמות הללו עולים ל"ב, והתורה מתחלת בב' ומסיימת בל' והו' ל"ב כמנין שני שמות הללו, רמז כי הכל מפי הגבורה ומכחו ומכבודו של מקום, וכן ל"ב בגי' כבוד, ואין כבוד אלא תורה שנא' (משלי ג לה) כבוד חכמים ינחלו, ואין חכמים אלא ישראל שנא' (לעיל ד ו) רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, אבל אומות העולם כתיב בהו' (תהלים קמז כ) ומשפטים ב ל ידעום, כלומר אינם יודעים התורה שמתחלת בב' ומסיימת בל'. וכשתדקק בזה הפסוק תמצא רמז בו הקב"ה ומשה וספריאל רבו, וארבע מחנות שכינה הסובבים כסא הכבוד, ולפ' המורא הגדול בגי' וספריאל, המורא הגדול בגי' ידידה נורא, והוא שר הפנים הנכבד והנורא, המורא גי' וגבריאל, ולפ' המורא בגי' אוריאל (ה) מלאך,

כג) סוטה ט, ב. כד) עי' או"מ עמ' שסז. כה) אולי צ"ל זה הוא ספר איוב, והגי' עם התיבות. כו) ב"ב יד, ב.

וּלְפָנָי הַמּוֹרָא בְּגִי' מ) וזהו רפאל, כי כן דרך המלאכים הנוראים שהקב"ה מיחס שמו עליהם כדי שתפול אימתם על שאר המלאכים, המורא הגדול גי' הדרניאל, והוא מלאך המשתטח לפני כסא הכבוד ופרוס כיריעה וכל מיני זוהר קבועים בו ועולה בגי' הידיעה, וּלְפָנָי הַיָּד הַחֲזָקָה בְּגִי' כבוד מיכאל המלאך, הרי כל ארבע מחנות שכינה, כי הקב"ה ופמליא שלו מעידים על התורה שהיא אמת כאדם שמעיד על השטר שכתבו וקיימו מ). המורא הגדול אותיות המאור הגדול. לְעֵינַי בִּלְיִשְׂרָאֵל ר"ת כלי, נוטריקון כהנים לויים ישראל, לכך קומי לך רעיתי (שה"ש ב י) נדרשת על חתן תורה. והתורה מתחלת בראשית ומסיימת בישראל, לומר שישראל קדמו לעולם והם נקראים ראשית נט), והתורה ראשית ל), והקב"ה נקרא ראשית, יבא ראשית ויתן ראשית לראשית, וראשית ברייתו של עולם לא נברא אלא בשבילם, לכך התחיל בראשית וסיים בישראל נל). תם. ע"כ מה שמצאתי לה"ר אפרים זלה"ה.

מכתבה אשכנזית:

(לג, א) וזאת הברכה אמר למעלה כי מנגד תראה ושמה לא תבא לכך סמך ובירכם לפני מותו. לפני מותו ויאמר מלמד שדחק מלאך המות וברכם לפניו נל).

(ב) וזרח משעיר ר"ת וס"ת חמור, בספרי נל) משל לאחד ששלח חמורו וגו'. ואתה מרבבות קדש מארבע רוחות בא הקול ואחד מן השמים הרי ה', מן השמים השמיעך את קולו (לעיל ד לו) נל). ואתה ה א ו ת, אות היא ברבבות שלו נל). מימינו לכך נותנים התורה על כתף של ימין נל). איש דת למו אותיות אש תלמוד נל).

(ג) ישא מדברותיך ומה ישא תורה וכו'. תבו כאתב"ש אלה, כל אלפי ישראל תבו לרגלך. כל קדונו שיו בגי' אלו פרנסים, בספרי.

(ה) יחד שבטי ישראל, יחי ראובן בספרי מה ענין זה לזה משל למלך וכו'. ד"א יחד שבטי ישראל, יחי לומר כי כלם יחיו בתחיית המתים נל).

(ו) ראובן, וזאת ליהודה מי גרם לראובן שיחיה יהודה נל).

כז) אולי הגי' עם התיבות ועדיין חסר א'. כח) בכתיב נוסף: וחותם שמו עליו. כט) ויק"ר פל"ו ד. ל) ב"ר פ"א ו. לא) ע"י רש"י ריש בראשית. לב) רב"ר פ"א ה'. לג) כאן. לד) ע"י ספרי. לה) חגיגה טז, א. לו) שו"ע אר"ח ס"י קלד. לז) ע"י דוקח. לח) ספרי. לט) ע"י ספרי.

(ח) סמך לוי בין יהודה לבנימין, שהמקדש בחלק בנימין והמזבח בחלק יהודה (מ) והכהנים והלויים עומדים ומשוררים במקדש, וכן מצינו לעתיד לבא בחלוקת הארץ בספר יחזקאל (מ) חילק המקדש בין גורל יהודה ובין בנימין. ועוד סמך ומשנאיו מן יקומוץ לבנימין שבאו מבני לוי והרגו מבני בנימין ה' משפחות (מ). בספרי אומר טעמים הרבה מפני מה נעשה בנימין אושפיוזן לשכינה יותר משאר שבטים.

(יב) ככולן כתיב וי'ו, כמו וליוסף ולאשר ולגד, חוץ מבנימין שנאמר בו לבנימין רמז שיהרגו כל שבט בנימין ולא ישארו כי אם שש מאות, וכן בברכת יעקב כל הפסקות שבברכת השבטים סתומות חוץ מבנימין זאב וגו' שהיא פתוחה, רמז שיפרד מהם בנימין לגמרי בפלגש בגבעה שנא' (שופטים כא יח) ארור נותן אשה לבנימין. וסמך בנימין ליוסף שהיו בני רחל, ועוד שהמקדש היה בחלק בנימין ומשכן (ו) שילה בחלק יוסף.

(יח) וסמך לו זבולון ויששכר בני האמהות. והקדים זבולון אל יששכר שהיה זבולון מספיק לו מזונות (מג). זבולון גי' חלזון (מ).

(יט) צמים דה' יקראו ר"ת בגי' מילה, ומסיים טמוני חוץ רמז שמטמינים הערלה בחול, וימלאום בעפר (בראשית כו טו) ב' בקריאה, וימלאום למלך (ש"א יח כז) גבי ערלות פלישתים דדוד, רמז שמטמינין הערלה בעפר (מ).

יעקב הקדים דן לגד שגולד קודם, ומשה הקדים גד לדן לפי שנקבר בחלק גד (מ). גד ודן סמוכים שהם שוים, דן גור אריה, וגד כלביא שכן. ואחר דן נפתלי שהיה אחיו מאב ומאם. והזכיר אשר באחרונה לסמוך לו אשריך ישראל.

(כג) נפתלי שבע רצון ר"ת נשר, שהיה סימן דגלו נשר עם דן (מ), וראובן דגלו דודאים פני אדם, יהודה דגלו אריה, אפרים דגלו שור.

(כד) ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו ר"ת מאיר, כי משמנו היה נותן שמן למנורה למאור (מ). רצוי גי' זהו אנפקון (ט).

(לד, א) כיון שבירכם כתיב ויעץ משה וכו', דורש בספרי עלייה היא לו.

(ד) ושמה לא תעבור אמר לו מחיים לא אבא אבל אחר מיתתו אבא, לכך כתיב ושמה לא תעבור וימת לומר אפילו משה בעצמו (ט), לכך סמך ולא ידע איש את קבורתו ומשה.

(מ) מגילה כו, א. (מב) עי' שופטים יט. (מג) בר"ר פצ"ט ט. (מד) מגילה ו, א. (מה) עי' ילקוט. (מו) סוטה יג, ב. (מז) עי' פ' במדבר. (מח) וכ"ב בעה"ט. (מט) ספרי. (נ) עי' ספרי.

(ז) ולא נפ' לחה וסמך ליה ויבכו, דמעתי על לחייה (איכה א ב). לא נפ' לחה לוח ה' דברות.

(ח) ויתמו ימי בבי אב' משה למה ויהושע בן נון מלא וכו', כדי שיעמוד יהושע תחתיו.

(ט) כאשר צוה יי את משה וסמך ליה ולא קם נביא וכו', כלומר שכן צוהו.

(לג, כד) ד"א ולאשר אמר אמרינן בספרי שנזפו בו אחיו כאשר לפי שהגיד על ראובן שבלבל יצועי אביו וכעסו ונזפו בו ואמרו מדוע אתה מדבר דופי על אחינו הגדול, ונויפה כמו נדוי, ומנודה בארבע דברים אסור (ט), ונתרצו לו אחיו כשעזר ללוי ואמר אם ממנו מתחיל שלו היא לויה, פי' כשתסיר כל הבכורות ותמנה מאחרי ראובן השאר וכשתגמור כולם תחזור להתחלה שלו היא לויה, פירוש יהיה לוי חשבון עשירי והוא קודש, ואם ממני מתחיל, פי' כי תמצא בדברי הימים אשר בסוף השבטים ואם תמנה מסופן לראשן זהו ממני שהוא מגוי אחרון שלו, הינא] גם כן שיהיה לוי עשירי, וכשראו שעזר אשר ללוי נתרצו לו והתירו לו נזיפתו, וכשמשה בירך אשר ברכו בד' דברים שמנודה אסור בהם, ואלו הן ברוך מבנים הרי שהותר בתשמיש המטה כדי להעמיד בנים, יהי רצוי אחיו הרי שהותר בשאלת שלום, וטובל בשמן רגליו הרי שהותר בסיכה ורחיצה בכלל, ברוך ונחשת מנעליך הרי שהותר בנעילת סנדל (נ).

מגין תיבות הפסוקים שבסוף חמשה חומשי תורה כמגין אני בינה, וימת יוסף י"א תיבות, כי ענן י"ו תיבות, אלה המצות י"ב, אלה המצות י"ו, ולכל היד החזקה י"ב, הרי ס"ז, לכך משכחת התורה ואומרת אני בינה (משלי ח יד). התחלת החומשים בראשית ואלה שמות ויקרא וידבר אלה כמגין אהי"ה. וסופי תיבות עולה יראת, או מגין תורה. תם תם. עד כאן מצאתי.

RABEINU EPHRAIM

A TWELFTH CENTURY BIBLICAL COMMENTARY

VOLUME TWO VAYIKRO, BAMIDBOR, DVORIM.

Published for the first time from manuscripts of the British
Museum and Oxford Libraries

annotated and edited by
Rabbi **EZRA KORACH**
Rabbi **ZVI LEITNER**
with the extensive consultation of
Rabbi **CHAIM KONYEVSKY**

JERUSALEM
1992